

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԻԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԱՆԳԻՐ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ – 2009

ՀՏԴ 398=919,81

ԳՄԴ 82,3(2Հ)

Հ 776

Խմբագիր Հասմիկ Ստեփանյան

Աճառյան Հ.

Հ 776 Պոլսահայ անգիր բանահյուսություն: – Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2009 թ., 274 էջ:

Մեծ լեզվաբան Հրաչյա Աճառյանի կողմից կազմված պոլսահայ բանահյուսության նմուշների այս ժողովածուն գալիս է լրացնելու արևմտահայ բանահյուսությանը նվիրված ուսումնասիրությունների շարքը:

Այն հավասարապես հետաքրքիր է արևելագետների, ազգագրագետների, Պոլսի պատմությունամբ, կենցաղով, սովորույթներով ու խոհարարական արվեստով զբաղվողների, ինչպես նաև ընթերցողների լայն շրջանակի համար:

ԳՄԴ 82,3(2Հ)

ISBN 978-5-8084-1184-5

© ԵՊՀ հրատ., 2009 թ.

© Հ. Աճառյան, 2009 թ.

FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN

ՀՐԱՏԱՐԱՎՉՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Հրատարակչությունը և Հրաչյա Աճառյանի հարազատները իրենց երախտագիտությունն են հայտնում Գալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկության Հայկական բաժանմունքի տնօրեն դոկտոր ՋԱՎԵՆ ԵԿԱՎՅԱՆԻՆ, մեծանուն հայագետի անտիպ աշխատությունների հրատարակությունը հովանավորելու համար:

«Պոլսահայ անգիր բանահյուսությունը» Աճառյանի չորրորդ անտիպ ուսումնասիրությունն է: Կյուլպենկյան հիմնարկության հովանավորությամբ արդեն լույս են տեսել «Քննություն Կիլիկիայի բարբառի» (Ջեյթուն, Հաճըն, Սվեդիա), «Հայոց պատմություն, հյուսված ընդհանուր պատմության հետ» և «Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի համեմատությամբ 562 լեզուների» աշխատության վերջին 9-րդ հատորը (իմաստասիրություն, բանաբանություն, շարահյուսություն):

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս ժողովածուի նախնական սկզբնավորությունը եղել է 1890 թվին, երբ Պոլիս էի և ինձ ծանոթ ու մեր ընտանիքի մեջ խոսված ու պատմված ժողովրդական անգիր բանահյուսությունների հատակոտորները գրի էի առնում:

Ժողովածուս բավական ստվարացած էր, երբ 1897 թվի Պոլսի մեծ կոտորածին հետևող խուզարկությունների ժամանակ բոլոր գրքերս իմ սեփական ձեռագիր աշխատություններիս հետ գրավվեց օսմանյան սուլթանական կառավարության կողմից: Պետք եղավ երկրորդ անգամ ձեռնարկել աշխատության վերականգնմանը և երբ նույնը ըստ ամենայնի ճոխացած և նախկին ժողովածուի գրեթե կրկին ծավալն էր ստացած, որոշեցի ներկայացնել Հայ ազգագրագիտությանը:

Ներկա վիճակի մեջ աշխատությանս ճոխության համար մեծագույն մասամբ պարտական եմ քրոջս, օր. Արմենուհի Աճառյանին (հետո տիկ. Ղազարյան), որն անձամբ գրի է առել գրեթե բոլոր հեքիաթները (այն է՝ № 1-6, 8-14, 17-18, ընդամենը 15 հեքիաթ): 7-րդը (Մուկին մասալը) գրի է առել վաղամեռիկ եղբայրս՝ Հայկ Աճառյանը: 15-րդը՝ (Ճիճի պոչիկին մասալը) մնացած է նախորդ ժողովածուից, իսկ 16-րդն իմ գրի առածն է: Քրոջս հավաքածուներն են նաև բոլոր վիճակախաղերը և երգերի ու խաղերի մի մասը: Մնացածն ինձնից է: Ինձնից են նույնպես առակները, վիճակախաղերի թարգմանությունը, հատակոտորների դասավորությունը և որ գլխավորն է, ամբողջի, բարբառային ճիշտ ուղղագրությունը:

Վերջին կետի վրա կարևոր է մի քիչ ավելի կանգ առնել:

Ինչպես այլուր, նույնպես և այս աշխատությանս մեջ ջանացել եմ ըստ ամենայնի ճիշտ ու գիտական ուղղագրություն պահպանել: Գիտական ուղղագրություն կոչում եմ այն ուղղագրությունը, որ գրաբար ու աշխարհաբար ուղղագրությունից անկախ հարազատությամբ կարողանար ներկայացնել մեր բոլոր բարբառների ճիշտ հնչումը: Այսպիսի մի ուղղագրություն հորինել և առաջարկել եմ ես իմ «Հայ բարբառագիտություն» աշխատության մեջ (Մոսկվա-Նոր-Նախիջևան, 1911, էջ 6-11), հնարելով նույնիսկ մի քանի նոր տառաձևեր: Այդ գիտական ուղղագրությամբ են գրի առնված իմ բոլոր բարբառագիտական աշխատությունները:

Այս բանը թեև բուն բարբառագիտական գրվածքների մեջ անհրաժեշտ և համենայն դեպս ընդունելի էր իբրև գիտնականներին նվիրված մի գործ, սակայն այս աշխատությունից մեջ, որ միայն լեզվաբանների ու բարբառագետների համար չէր, այլ ավելի մեծ չըջանների համար (ազգագրագետներ և թերևս նաև միջակ ու հասարակ ընթերցող հասարակություն), կարևոր համարեցի բռնել այնպիսի միջին մի ճանապարհ, որ ոչ սխալ մի ընթերցված տար գիտունին և ոչ էլ տարօրինակ և նորանշան ուղղագրությունը ծանոթ ու սովորական բառերն անճանաչելի դառնային հասարակ ընթերցողներին: Ավելացնելով, որ Պոլսի բարբառի մեջ բաղաձայնների հնչումը շատ փոփոխված լինելով գիտական հարազատ ուղղագրությունը բառապատկերներն էլ շատ պիտի փոխեր: Օրինակ բիդի գրնամ ուղել կամ գը բըդըդիմ գոր փոխանակ, «պիտի կրնամ ուտել կամ կը պտըտիմ կոր»:

Մեր գրական լեզվի համար վերջերս մշակված բարեփոխյալ ուղղագրությունը մեծապես հեշտացրեց մեր գործը:

Նրանք, որ այն ժողովածուի մեջ իմ հետևած ուղղագրությունը ուզում են ճիշտ ու հարազատ գիտական ուղղագրության վերածել, պետք է ուշադրություն դարձնեն հետևյալ կանոններին.

1. **պ, կ, տ, ծ, ճ** գրերը պետք է հնչել **բ, դ, դ, ձ, ջ** ձևով: Այս երկու շարքի բաղաձայնները Պոլսի ժողովրդական բարբառային արտասանությամբ միևնույնն են:

2. Բայց երբեմն Պոլսի ժողովրդական բարբառն էլ **պ, կ, տ, ծ, ճ** ձայները հնչում է կովկասեցոց նման խուլ: Այդ պատահում է աշղրականների, իսկ կոկորդակարի և զանազան խուլ բաղաձայններից հետո: Այս բոլոր դեպքերում **պ, կ, տ, ծ, ճ** տառերը նշանակում են չեղատառեր՝ թուխտ, ախկատ, ախպար ևն:

3. **ե** տառը բառի սկզբում հնչվում է **յ** (ինչպես արդի բարեփոխյալ ուղղագրության մեջ), ուրիշ ամեն տեղ **ե** և է հավասարապես հնչվում են **ե**:

4. **յ** ամեն տեղ հնչվում է **յ**, հատկապես օտար բառերի ծայրը (երբեք չունի հ հնչումը և երբեք էլ անձայն չէ):

5. **ո** բառասկզբում հնչվում է **վօ**: Բառամիջում **ո** և **օ** հավասարապես հնչվում են **օ**:

6. **իւ** կապակցությունը պետք է կարդալ միշտ **ու** (եթե հնչվի **յու**, գրում են **յու**):

Ժողովածուիս մեջ գտնված օտար բառերի համար ավելորդ համարեցի առանձին բառացուցակ կազմել: Ազգագրական բոլոր այս կարգի աշխատությունների մեջ կարելի է այսուհետև զանց անել այս

կետը, քանի որ հատկապես այս նպատակի համար հրատարակված է իմ մի ուրիշ աշխատությունը՝ «Թուրքերենի փոխարկող բառեր հայերենի մեջ», Մոսկվա, Վաղարշապատ, 1902:

* * *

38 տարի առաջ այս ժողովածուն ուղարկել էի Ե. Լալայանին, հրատարակելու համար Ազգագրական հանդեսում: Սոսկալի կրճատումներով Ե. Լալայանը հրատարակեց ժողովածուի ոտանավոր մասը (հտ. Թ., 1902, էջ 160–196): Չտպեց նույնիսկ երգերի եղանակը, որ ձայնագրել էր Կոմիտաս վարդապետը, իսկ մնացյալ մասը (առակներ և հեքիաթներ) խոստացան հրատարակել ապագային: Տասնյակ տարիներ սպասեցի միշտ խնդրելով: Բոլոր դիմումներս ապարդյուն անցան, ձեռագիրս էլ հետ չէր վերադարձնում, որ գոնե մի ուրիշ տեղ հրատարակեի: Վերջապես 1924–1925 թվին Երևանում, երես առ երես հանդիպելով իրեն, խորամանկությամբ կարողացա հետ ստանալ ձեռագիրս, գրեթե ամբողջությամբ: Կորած էին միայն Կոմիտասի ձայնագրած երգերը բացի մեկից:

Այժմ վերամշակելով ամբողջ աշխատությունը, տալիս եմ հրատարակության:

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

1940 թ. հոկտ.

Ա

ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԱՂՈԹՔՆԵՐ*

1

Լուսացավ, լուսացավ,
Լուսն ի բարին,
Ծիտն ի ծառին,
Հավն ի թառին,
Աշխատավոր, վեր կաց բանի,
Ծուլ մարթուն քունը կու տանի:
Էրկինքին դուռները բաց էր,
Օսկի աթոռը դրած էր,
Քրիստոս վրան նստած էր,
Լսավորիչը կայնած էր,
Մենծ ու պղտիկ կքրեին,
Արթարները կխաղային,
Մեղավորները կուլային:

2

Լուսունկա, լուս վերն կա,
Պերէս¹ ինկա, օթկըտ ինկա.
Իրեք զինավոր հասնի,
Մէկը Հիսուս,
Մէկը Քրիստոս,
Մէկն ալ փարեխոս:

3

Ասվածամար, օսկի կամար,
Ծունկ էմ չոքեր քեզի համար.
Աղօթիկ ընեմ հոքուս համար,
Հիսուս օրտտի, խաթերս համար
Ինչ հրամմես, ա՛ն կատարես,
Խնթիրքըս բարին կատարես:

* Յուրաքանչյուր հատվածի համար տողատակերի համարակալումն առանձին է:

Ասվածամար, դուն կուս էս.
 Թրախտին մէջը լուս էս.
 Սուրփ քավազանավ պահես մեզ,
 Օրթնած ջուրով վլաս մեզ:

Մար Մարյամ սուրփ Ասվածածին,
 Քո՛ւն էս մի, արթուն էս մի.
 – Ո՛չ քուն էմ, ո՛չ արթուն էմ
 Քնացա տեսիլք մը տեսա,
 Արթընցա զարհուրեցա:
 Մի՛ վախիր, մի՛ զարհուրիր:
 Մեր Տէրը բռնեցին,
 Օթկը, ձառքը կապեցին,
 Փէրքին² վրան պլեցին,
 Պուտ մը ջուրը խնայեցին,
 Աղն ու քացախ խմցուցին:
 Վա՛խ միածին Հիսուս Որթին:
 Էրկինքը պատռեցավ,
 Էրկիրը շարժեցավ,
 Արևը խավարեցավ,
 Լուսինը խափանեցավ,
 Աստիսերը վար թափեցավ,
 Մարյամը թրախտն անցավ:
 Օվ վոր աս աղօթկը գիտանա,
 Օրը իրեք անքամ խոստանա,
 Վարցկը կանի՞³ ծնողաց,
 Մեկսկը չ՛հիշվի թատաստանաց:

Լուսունկա, լուս վերն կա.
 Ծովին վրա փարա մը կա.
 Առնելն իքէն ծովը ինկա.
 Ծովէն էլա՝ հորը ինկա.
 Սո՛ւրփ Սէրքիս,
 Բռնէ գոտիս
 Չեկա հոքիս.

Թախտին դուռը բաց,
Արթարները ներս,
Մեղավորները դուրս:

7

Լո՛ւսունկա,
Լուս վերն կա.
Ծովին վրա օթկըտ ինկա.
Պաքնելն իբէն ծովը ինկա.
Ծեր գացիր, մանուկ էկար,
Մեկսկըս տարիր, վարցկըս բերիր:

8

էլանք գացինք Գալիլա,
Գալիլան մէկ ծով մը կար,
Ծովին մէջը ծառ մը կար,
Ծառին վրա բուն մը կար,
Բունին մէջը Հավկիթ կար,
Վո՛վ օր կերավ՝ զարմացավ,
Վով չը կերավ՝ ճաթեցավ:

(Զար աչքի ազոթք, որ քաղել եմ Թեոդիկի աշխատությունից, էջ 1559):

9

Ըզունգ, դուն Հոս կեցի,
Աթամա վկա էղի.
Գատաստանին օրը էկուր,
Իս պատրաստ գտի:

*(Կտրած եղունգները մի ծակից ցած թափելով՝ այսպես են ասում)
(Թ):*

10

Ասված պապա,
էս քեզի օսկոր աղոա տամ,
Գուն ինձի օսկի աղոա տուր:

*(Երբ փոքրիկի ատամն ընկնի, ատամը զցում են կտուրի վրա՝
այսպես ասելով):*

Հավատք Քրիստոսին,
 Լուս Լուսավորչին,
 Տուն թարց տուր մեղավորին,
 Տէր ողորմյա, Տէր ողորմյա, Տէր ողորմյա:

Ասում են, երբ լսեն Մուկեղիի ձայնը, որ մինարեի բարձունքից մահմեղականներին աղոթքի է հրավիրում: Այս քառյակն է, որ պահել է հայ ժողովրդին մահմեղականների ահագին ծովի մեջ և չի թողել, որ նա կրոն և ազգութուն ուրանալով ձուլվի նրանց մեջ: Նման մի քառյակ ունեն Աֆիոն-Գարահիսարի թուրքախոս հայերը, որ հետևյալն է.

Լուսում լուս, հավատկըմ պիր Քրիստոս,
 Թաքըմ թաք սուրբ Լուսավորիչ,
 Առաջին մարտիրոս:

(Հաղորդեց Գ. Յողուրթյան)

¹ Այս բառը գործ է ածվում առանց նշանակությունն իմանալու:

² Պառավ կանայք ավանդաբար **փէրք** բառը մեկնում են «խաչ»: Ինձ հայտնի չէ, թե ինչ լեզվի բառ է: Սակայն «խաչի վրա փաթաթեցին» բացատրությունն էլ մի քիչ անիմաստ է թվում:

³ Աղավաղված. իմա՝ «վարձքը քանի՛»:

Բ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ ԵՎ ՕՐՈՐ

1

ԳԻՆՈՎ ՅԱԿՈԲԻՆՆ¹ ԽԱՂԸ ԿԱՄ
ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐՈՒ ԵՐԳԸ

Արևելք առաջին²,
Եւ արևմուտք որ ի վերջին.
Նստեալ նայինք դէպ ի փարչին,
Որ զանազան է իր մէջին:

Ինձ մարդասիրեալ բազմագութ օղին,
Եւ փառատեսցուք ցաւս³ անձին իմոյ:
(կամ)

Ինձ մարդասիրեալ բազմագութ օղին,
Որ կճանկըռտէ մարդուս ներսի դին:
(և կամ)

Բարեխօսեա առ մեզ ֆրչին,
Ինչ անուշ է մէջի ոախին⁴:

Բարեխնամ է զինին,
Եւ յոյժ փառօք սեղան լինի.
Ցեղ ցեղ⁵ հաւեր իւր մորենին
Թէ զարդարեալ հարս մը լինի:

Գոյնզգոյն լաւ մեծ է
Եղով տապկած ձուկն ալ թաչ է,
Օրթան եկած փիւթիւն խաչ է,
Մահմուր մարդը թուրչի կուզէ:

Գարձնալ նայինք թէ ի՞նչ կա,
Հէվա, պէօրէք և փախլավա.
Օրթան եկած և խափամա,
Փորը լեցուն պահարլամա:

Երաննալ հէվա է,
Եւ պատուական փաչա-քէլլէ.
Հափիթայով հասիյէթ է,
Զարմանալին փիլավ-զէրոէ:

Զարդարնալ է սեղան,
Եւ յոյժ բարուք սեղան բուրման.
Գէր գէր հաւեր մէջը ծոման⁶,
Քիչնիչ-ֆըստըխով միաբան:

է լի՛ց գաւաթըն օղիի
Եւ հատընտիր⁷ մաստիքայի,
Գինի, պիրա և պորտոլի,
Հիանալի շամփանիայի:

Ըստախօղին սալաթային
Հոգիս կուտամ մէկ պատառին.
Պարպունայով լաւ մէրճանին,
Իւլիֆէրին ըսսառային:

Թագաւոր յաւիտեան,
Իչկէմպէին էփուն չօրպան.
Աոնավուտին սառը զըրվան,
Գինով մարդուն է նաֆախան:

Ժողովնալք արբեցէք,
Թավուք-կէօքսին լաւ ծեծեցէք.
Էլմասիէն լօփ կլլեցէք,
Ըռավանին ինձ թողուցէք:

Իրաւարար խաս լօխման,
Նարինծիով չոր պօղաչան,
Աղւոր էփուն այն փախլավան,
Որ խայմախով է միարան:

Լարեալ յուֆխան Հակիթով,
Մուտուրլուի⁸ լաւ փանիրով.
Մայտանօսով, թէրէօթով⁹,
Նըվըրճըխին ալ¹⁰ խըյմայով:

Նաղաղութիւն ամենեցուն,
Իսկիւմրիին փորո լեցուն.
Օրթան եկած այն թավացուն,
Գաւաթ մը տուր զինի լեցուն:

Ծարաւեալքս Օրմանօչի¹¹,
Աղօթեցէք վասն Յակոբի.
Գինին աղէկ¹² Ալթընթաշի¹³,
Որ կկոխէ ամէն տարի:

Կամաւոր պատարագ,
Կարկանդակով, այլ և կարագ.
Չըրվա, զէվզէք և պամպարակ,
Մարդս կըլլա խափ-խայտառակ¹⁴:

Հրաւիրեալք, Հաճեցէք,
Գաւաթներնիդ վեր վերցուցէք.
Մէզէներիդ պատրաստեցէք,
Անմիջապէս կլտորցուցէք:

Ձախաւերք¹⁵ դիտեցէք,
Սև խաւեարին բերան բացէք,
Լաքէրտային լաւ նայեցէք,
Էն էզմերը լզվոտեցէք:

Ղալիին¹⁶ ֆուտունին
Պաշով եփած լաւ սարմային,
Թաղէ սոխով սալաթային,
Հոգիս կուտամ մէկ պատառին:

Ճիշերին եահնիին
Հոգիս կուտամ մէկ պատառին,
Ռէզէնէլի թուրչի սուլին
Կլսենդենան ամէն ճիւնին:

¹ Այս երգի հեղինակը պիտի լինի ոմն սամաթիացի գինեպան Հակոբ, ինչպես ինքը հեղինակը տաճկական դիվանների և դեպիմանների ոճով հիշում է իր անունը 14-րդ տան մեջ՝ «ծարաւեալքս Օրմանօջի, աղօթեցէք վասն Յակոբի» և այլն: Օրմանօջ նշանավոր գինետան անուն էր Պոլսի Սամաթիա թաղում:

² Այս ոտանավորի մեջ շեղատառ տպված **բ, գ, դ, ճ, ջ** տառերը պետք է կարդալ **փ, ք, ք, ց, չ:**

³ Ոմանք սխալմամբ երգում են **վասն:**

⁴ Այս երեք հանգերգներից մեկը կրկնել Հաջորդ ամեն տան վերջում:

⁵ Տարբերակը՝ **գէր գէր:**

⁶ Տարբերակը՝ **ցեղ ցեղ հաւեր մէջը օրման:**

⁷ Ոմանք՝ **անդնդեր:**

⁸ Քաղաքի անուն է:

⁹ Տարբերակը՝ **Թաղէ սոխով, մայտանոսով:**

¹⁰ Տարբերակը՝ **լաւ:**

¹¹ Մի գինետան անուն Պոլսի Սամաթիա թաղի մեջ:

¹² Տարբերակը՝ **աղւոր:**

¹³ Մի տեսակ խաղող:

¹⁴ Գինեպան Հակոբի հեղինակութունը այսքանն է: Հաջորդ տները 50 տարի առաջ ավելացրել էին սամաթիացի Տեր Փիլիպոս քահանայի երկու որդիները՝ Հակոբ և Արամ Երիցյանները: Այս հավելվածն էլ գոնե Սամաթիայի հայոց մեջ բավական տարածված էր:

¹⁵ Իմա **ցախաւերք**, որ Պոլսի ժողովրդական լեզվով հնչվում է **ցախաւեր** և նշանակում է «պարսպ մարդ, անպետք, անճարակ»: Հեղինակները կարծեր են, թե **ցախաւեր** բառը **ձ** տառով է գրվում:

¹⁶ Փուռի անուն է Սամաթիա թաղի մեջ:

ԾԱՆՈԹ.— Այս երգի նախատիպը հրատարակված է «Բազմավէպ» հանդեսում, 1866 թվի էջ 20–22, «Երգ ուրախութեան սեղանոյ» վերնագրով: Հանված է ԺԸ դարի կեսին գրված մի ձեռագրից, որի գրիչն է Միրայել սարկավագը: Երգի վերնագիրն է եղել «ԴԿ. Շարական առասպան, ասացեալ ուրումնէ բանասիրէ աղնիւ և ուրախ»: Երգը գնում է այբուրենական կարգով Ա-ից մինչև Փ, իսկ Պոլսում երգվածը մինչև Կ էր (50 տարի առաջ): Համեմատության համար դնում ենք այստեղ նախատիպն ամբողջությամբ:

*

Արևելք առաջին
Եւ արեւմուտք որ է վերջին,
Նստեալ Հային դէմ փարչին,
Եւ զանազան ի լի հոչին:

Բարեխօսեա մեծ կարասին,
Որ զանազան է իւր գինին¹:

Բարեխում է գինի
Եւ յոյժ փայլուն սեղան ի լի.
Գէր գէր Հաւեր զանազան,
Եւ այլ կարագ խառն ընդ մեղրի:

Գերագոյն լաւ մազայ
Եղով տապկած ձուկըն թագայ,
Ումար մարդուն բող պտուկ,
Բղվով բոնած սիրուն բազայ:

Դարձեալ նայի՛ր թէ ի՞նչ կայ.
Հալվայ, բորակ և փախլաւայ.
Գառն դրած դափամայ,
Եւ փորն ի լիք պահարլամայ:

Երանեալ Հերիսայ,
Եւ պատուական փողափաշայ.
Սամիթ, թարխուն, ասիդայ,
Յոլով եփած փալուզայ:

Ջարդարեալ է սեղան,
Ղապլու փլլաֆ մսով եփման,
Ցեղուցեղ պիպերով
Եւ քիչմիչովըն միաբան:

¹ Այս երկտողը կրկնել ամեն տնից հետո:

Էրևեցաւ օրհասրակն,
Փութով եկեալ լահանայ,
Եափրաղ քուֆտայ, դալիյա,
Այլսի եկուն և դապուրդայ:

Ընտրեալ ընտիր աղանի
Եւ պըլտըրչին սեղանոյս իրար,
Ոչխարի միս ի լի կամ,
Փանչնակօշն է լավ քապապ:

Թագաւոր է խոռոզն,
Եւս առաւել գեղեցկագոյն,
Կարմիրերանգ գոյնգգոյն,
Թագ և պարծանք մեր սեղանոյն:

Ժողովեցան ի սեղան,
Արձակեցին ղխորոզ այն,
Ուտեն խմեն անուշ զինին
Եւ փառս տան անճառելոյն:

Ի կաքաւուց բերեալ միս,
Ի սալամուց լաւ նաֆայիս,
Աղանոյ ձագ մեզ ընթրիս,
Հաճոյ թուեցաւ բազմականիս:

Լոեցին միարան
Եւ ննջեցին ամենեքեան,
Երբոր քնեցան և զարթեան,
Շուտով հասեալ զաւն ու կթղայն:

Խնդացին և զուարճացան,
Երբոր տեսան զաւն ու կթղայն,
Նստան բոլոր ի սեղան,
Ըմպեն զարաղն ուրախանան:

Ծաղիկ բերեալ ի սեղան,
Վարդ, մանուշակ և ռեհան,
Ղարանֆիլ և սուսամ,
Նարկիզ, զիւմպիլ և չուչան:

Կարմրացեալ գոյնզգոյն,
Կանաչ բերեալ զվարդենին,
Մանուշակ թիւ պարանոց,
Քաղցրատեսակ հոտոտելի:

Հազարվարդն այլ բոլոր,
Զգունովն գեղ և ազվոր,
Կոկոնին հետ միաւոր,
Ի մէջ նոցա փառաւոր:

Զևեցան ի սեղան,
Պայծառ տեսլեամբն աննրման,
Արձակեցին հոտ անուշ,
Քաղցրացուցին ըզքիմս մարդկան:

Ղամբարանման փայլէին
Պայծառ գունով մէջ սեղանին,
Նոքա առեալ վայելեցին
Եւ փառս տրվին պարգևողին:

Ճրութափ արարին
Զճնճղուկն մեծ և ահագին,
Բերին յառաջ զենեցին
Զփետուրն իւրմէն կողոպտեցին:

Մեծամեծք խորհուրդ արին,
Բերին ըզսագն ընդ արօսին,
Մանրամասըն կտրատեցին
Եւ ճնճրդկան փորըն լըցին:

Յետոյ սինի մեծ կազմեցին,
Անուշահամ զարդարեցին,
Բերեալ յառաջ մատուցին
Մէջ սեղանին բազմեցուցին:

Նորոգեցան նոր սեղան,
Յերբոր եհաս ըզճնճրդկան,
Ի յայն քառասուն մարդն միաբան
Մէկ թևըն կերան յագեցան:

Շնորհակցին ի մրգերաց,
Յառաջ բերեալ մատուցին
Գեղեցիկ և զանազան,
Նորոյ սեղան զարդարեցին:

Ուղիղ, բոլոր և աղւոր,
Սպիտակ, կարմիր և փառաւոր,
Համով, հոտով լի խնձոր,
Մէջ մրգերացըն թագաւոր:

Չամիչ կթուն եկեալ շատ,
Արմաւ և թուզ մէկ մէկ հատ,
Շաղրալուծ, լապլապուն,
Խառնեալ ի մէջ նոցա փշատ:

Պնդուկն եկեալ ամաններով,
Եւ նուչն ի հետ անուշ համով,
Ֆըստուխիկն է մաղտաբով,
Քան զամենայն մրգերն յովով:

Ջանաց խիեարն յառաջ մեննակ,
Եւ յետ նորա խարպիզակ, սելս,
Եւ չըլնկուն² զձմերուկ
Փութով հասուցէք զանակն:

Հետին քաղցրիկ, մանանայ,
Նօղըլն շաքար միայնայ,
Ջագուց մեղր ծայր բոլոր,
Մէջ սեղանին զօրանան:

Սերկևիլ թթուաչիկ,
Նուռն այլ հետ լինի քաղցրիկ,
Անոյշ մաճոայ տանձ մալաչի,
Արոսսի և մեհրէնիկ:

² Շլինք «վիզ»:

Վասն մեր գայ Ղարանֆիլ,
Քաղցր տարչին և զանջաֆիլ,
Ղարապիպէր, Ղաղուլայ,
Զաւրզ³ և բազում տարիֆիլֆիլ:

Տէրտէրներն և տիրացուքն
Յորժամ սեղանոյս Հանդիպին,
Հնչեցուցէք զանգն և ձնձղայն,
Երգեցուցէք տաղ և շարական:

Րամք թատերացն սուզան Դաւթի,
Եւ քաղցրաձայն սանտուռ Հզօր,
Մուղնի և փող թանպուրայ,
Նարին Հասակ քամանչայ:

Յան էր պատեր զիս չորս դիմաց,
Եւ ես տկար էի մտաց:
Զայսչափս կարէ, ժողովեցի,
Որոնելով կամաց կամաց:

Իսեալ պատիւս զուարճացէք,
Ով մեծամեծք և տանուտէրք,
Կերէք, արբէք, ուրախացէք,
Այսչափս բաւ է թէ գիտէք:

Փառս տացուք ստեղծողին,
Այսչափս բարեաց պարգևողին,
Օրհնէ, տէրտէր, զՀայր մեր յերկին,
Ելեալ գնայք յեկեղեցին:

³ Զաւրզ «ընկույզ»:

ՅԱՏԿԷ ԼՈՒՍԻԿ

Յատկէ, Լուսիկ, ցատկէ, կէտտանրտ պաքնեմ,
 Խաղարոս խալֆային շէլպէթան փաթտեմ¹:

Սա դիմացի պախճէն իմըս կըլմանի,
 Մէջի պըտըտող քուրըս կըլմանի.
 Անկաճին օղերը իմըս կըլմանի,
 Մատին մատնին ալ մօրըս² կըլմանի:

Ախպարս³ անցավ դարձավ, դարվեր նայեցավ,
 էրկու ձառքը ծոցը՝ կայնեցավ լացավ⁴,
 Քա մի՛ լար, ախպար, մի՛ լար, Տէրն օղորմած է,
 Իգնիմիտին կէմին էկած կայնած է:

Իգնիմիտին ճամփան քարոտ է, քարոտ,
 Ախպարս վարը կայնած կնայի կարոտ.
 Քա մի՛ լար, ախպար, մի՛ լար, էս կէնէ կուքամ,
 Ասկէ տասնըճինգ օր չը քըշեր, կուքամ⁵:

Էփէ, քուրիկ, էփէ թանէլի փիլավ,
 Հիմա խալֆան կուքա անութի ծարավ,
 Խալֆային պաստօնը ժամն է մընացեր,
 Գրող Սոֆիցային աշկն է մընացեր:

Աֆիսէ թին թէնաուֆ, էֆտիկ, Թաքուհի,
 Ֆրէնկը աոին փախան թախ Ալեմտաղի.
 Խուզի քէպապով խովա մը գինի,
 Գէշ Ակուփը էկավ թաշլամիշ ըրավ:

¹ Քաղաքավարութեան Համար երգում են **փաթտեմ**. *Թե ոչ բուն բառն է քաքնեմ:*

² Տարբերակը՝ յարըս:

³ Իմ յարս:

⁴ Տարբերակը՝ մէնտիլը աշկին դրավ, կայնեցավ լացավ:

⁵ Տարբերակը՝ Տասնըճինգ օր չը քըշեր, էս կէնէ կուքամ:

ՅԱՆՏԸՄ ԱՂԱՎՆԻ

Իզնիմիտին ճամփան քարոտ է, քարոտ,
Աղավնին տօքթօրին կարոտ է, կարոտ,
Յանտըմ Աղավնի, օրթան մընացիր,
Յանտըմ Աղավնի, գրողըս տանիս¹:

Ճերմակ ֆիստան Հաքար², էլար վո՞ւր գացիր,
Իզնիմիտին ժամը փըսակվիլ գացիր³:

Չինկյանէէն առինք ձուկին ըսխառան,
Աղավնին էղեր է գեղին մասխառան:
Ըստամպուլէն առինք թէստէ մը թքալ,
Աղավնին ծիծը թուուունճ-փօրթուխալ:

Պատին ծակէն էլավ կոտոչլը օցը,
Աղավնին պառկեր է տօքթօրին ծոցը:

Սա մէյտանին չէչմէն Հո՛ւո Հո՛ւո կվաղէ⁴,
Աղավնին տօքթօրին տունը կվաղէ⁵:

Ճերմակ Հավ մը առինք, մատաղ մորթեցինք,
Աղավնին տօքթօրին քովը խրկեցինք:

¹ Վերջի երկու տողը պիտի կրկնվի բոլոր Հաջորդ երկտող տներից հետո:

² Տարբերակը՝ Ճերմակ ձին նստեցար:

³ Տարբերակը՝ Ի՞նչ խալթ խտոնեցիր էլար տէ գացիր: Ասլանպէկին կաղինօն փակվիլ գացիր: – Ասլանպէկ՝ Իզնիմիտի կամ Նիկոմիդիայի մոտ Հայքանակ գյուղ է: Սրա անունով սրճարանը գտնվում է Պոլիս, Շիրչի թաղում:

⁴ Տարբերակը՝ Հուո Հուո կնետէ:

⁵ Տարբերակը՝ կէօպէկ կնետէ:

ՍԻՄԱՎՈՆԻՆ ՏՈՒՆԸ

Սիմավոնին տունը
Թուխտէ թավան է,
Ան էտէփսիդ Հոռոփը¹
Ինք իր Հավան է:

Պախճէն Համիչ ցանեցինք,
Տիկինին վրան թափեցինք.
Ան էտէփսիդ Հոռոփը
Պախճէճիկ³ նըշանեցինք:

Գևորքը իսկէլէն տեսա,
Մէշկը գոտիով տեսա.
Հիչ ուճմիչ չէի ընեք,
Ըլլա փաշային տեսա:

Աս կըմի կըմի սավան է,
Մէշը վըրան թավան է.
Հարսը վերի օտան է,
Փեսան վարի սուֆան է:

Քառսուն-իծծուն Հոքով՝
Հարս առնել գացինք.
Ան էտէփսիդ Հոռոփը
Դուռը² չի բացավ:

Հավերը տապկած մընաց,
Հոռոփը Հաքված մընաց.
Քէսէմէն տուված Հարսը
Էրկուշափտի ետ գընաց:

ՊԱՆՃԷՆ ՖԻՇՆԷՆ ՓՍԵՐ Է

Պախճէն Ֆիշնէն փըսեր է,
Ծագկէ վրան, մըսեր է.
Աղան վերէն տեսեր է,
Էրկու Հատիկ ուղեր է:

Ախճիկ, մագըղ Հուսէի,
Թուշտ Էրեսիս քըսէի,
Էլլայի վարթին ծառը,
Պիւպիւպի պէս խօսէի:

Ճանֆէս Ֆիստան խարայով,
Մագերըտ սև սըրմայով.
Էլեր կէոտանիդ վրան,
Շանքերդ Հանքիդ վրան:

Որ ոչ գովեմ գովական,
Մագերուդ դէմ սիրական,
Համար տալու էլեր էմ,
Այփ, փէն, քիմ, թա քերական:

¹ Տարբերակը՝ Հոռոփիկը:

² Տարբերակը՝ Մեղի դուռը:

³ Այն է՝ Պարտիզակ գյուղը, որ գտնվում է Փոքր Ասիայի եզերքը. նիկոմիդիայի կամ Իզնիմիտի մոտ:

ՉԱՏԸՐ ՄԸ ՌԻՆԻՄ

Չատրը մը ունիմ՝ կանանչ է,
 Մէչը տօփ-տօլու մանչ է.
 Ըռախին բարի բան չէ,
 Գինին ա խմէ խաղ կանչէ¹:

Աշխատեցէք ախճիկներ,
 Հարս ըլլալու տարի է²,
 Դուռիս առչին պայեր է,
 Չորս էթրաֆը չայիր է.

Ախ ի՞նչ է էղեր, ի՞նչ է էղեր,
 Փախտըս ասանկ է էղեր.
 Պղտիկուց սիրահարվիլը,
 Հուրէ չապիք է էղեր³:

Խնձոր մը ունիմ խածած է,
 Չորս փոլորը կծած է.
 Ալապարս ուղեց չտուվի,
 Նշանածըս տուված է:

Մաննիկ հանըմ, դուռը բաց,
 Մանտիլըս ներսը մընաց.
 Ամէնուն տուվիր գընաց,
 Իմինըս վաղվան մընաց:

¹ Տարբերակը՝ Մենձ հարսը աղէկ բան չէ,

Պղտիկ հարսը վար կանչէ:

² Տարբերակը՝ Կարքըվելու տարի է: – Այս երկտողը կրկնել ամեն տան վերջում:

³ Այս տան իսկականը թուրքերենն է, այսպես.

Ախ նէ՞ իմիշ, նէ՞ իմիշ,

Քատէրիմ պէօյլէ իմիշ.

Քիւշիւքլիքտէն յար սէվմէք,

Աթէշտէն կէօմլէյ իմիշ:

Թուրքերենը ավելի սովորական է. բայց հայերենն էլ, որ, ինչպես չափական ան-
 ճշտությունները ցույց են տալիս, թուրքերենից է թարգմանված, բավական տարած-
 ված է:

Սա դիմացի չուխածին¹,
Թօփը նետեց թօհաֆճին,
Քա ինծի աչկ է զարկեր,
Սա դիմացի յազմածին:

Նավը գրնաց Օղեսա,
Մենծ ախպարըս հոն տեսա.
Վերջը նամակ քըրեցի,
Մանչուս տէրման խըրկեցի:

Գընաց մանչըս, տէր կեցավ,
Սիրուհի մըն ալ գըտավ.
Էս ալ աստին կըսպասեմ
Օղեսայէն թէլէկըրաֆ:

Անուշիկ նավ մը բըռնեցի,
Սիրուհիս նըստեցուցի,
Էս ալ դիմացը անցա,
Վերէն վար պըտըտցուցի:

Անուշ անմեղ Հայկանուշ²,
Կսիրեմ քեզի օրյորթ.
Էկուր էրթանք պըտըտինք,
Էս էմ առեր օտկիդ պօթ:

¹ Տարբերակը՝ պասմածին:

² Տարբերակը՝ Ոմանք Հանգը բերելու համար և կատակով երգում են «Հայկանոթ»:

Օ Ր Օ Ր

Օրօր, օրօր, օրօր, օր¹,
 Քուն ունի, քուն ունի,
 Մանչս քուն ունի,
 Ենի-խափուն² տուն ունի,
 Օսկիէ չախչախներ ունի,
 Արծաթէ խալխաներ ունի,
 Մէչը պառկեր քուն ունի:
 Տարուբեր, տարուբեր,
 Հովերն ալ տարուբեր,
 Իմ գառնուկիս քուներն ալ առ տէ բեր:
 Նազերով, նազերով,
 Նէննի կընէ նազերով.
 Օսկիթէլ սըրմա մազերով:
 Օրօր, օրօր, օրօր, օր,
 Օրրանտ է արծաթ,
 Կամարտ է օսկի:
 Օրոր ըսեմ փարայով,
 Սիրտիկս խոցեր յարայով:

Մ Ա Ն Ի Ն Ե Ր

Մանիները երկտող սիրերգներ են, յուրաքանչյուր տողը բաղկացած 14 վանկից՝ երկու հատվածով (7+7): Երկրորդ հատվածի վերջին 3 վանկը երկրորդ տողի վերջին 3 վանկի հետ բառախաղ է կազմում: Նախ երկարաչունչ երգում են՝ աման, աման, ատամ, աման, հետո ավելացնում են բառախաղի 3 վանկերը, որոնց հաջորդում է երկտողը: Դադարների միջոցին մի երկրորդ երգիչ բերնով կամ նվագով դամ է բռնում:

¹ Օրորիս տողերը երգվում են խառն: Ուզողը կարող է նոր փոփոխություններ մտցնել: Տեստելն էլ դժվար է: Այսպես իմանալ նաև օրորիս ձայնագրված եղանակը:

² Այժմ աննչան մի թաղ է Պոլսում. բայց ժամանակին նշանավոր է եղել՝ իրրև կացարան բազմաթիվ անվանի ամիրանների:

Տալիս ենք այստեղ 5 երկտող մանի, բոլորն էլ քաղված թեոդիկի գրքից (էջ 1317):

... Կամքովըթ.

Դուն տիրեկէրի ախճիկ էս, կզբտնըվի՞ր դամ քովըթ,
էս զոռովէն քործ չունիմ, ըլլա քուկին կամքովըթ:

... Անցավ օր.

Քեզի սիրելէս պէրի՝ էս չանցուցի անցավ օր,
Տարի մը պայման դրիր, ատ օրէն ալ անցավ օր:

... Ձէն ի՞նչ է.

էս Դըրպատուն չեմ գացեր, չիյտեմ չա-պէ-չէն ի՞նչ է.
Առաջ ըսիր խոստացար, սա հիմակվան չէն ի՞նչ է:

... Լուսունկա.

Աշվըններըթ սև չամիչ, կըլմանիս դուն լուսունկա.
Գնա ըսէ աղվորիս, մութուն չիքա, լուսուն գա:

... Կերես դուն.

Անուշիկ աչկերովըթ իմ սիրտիկըս կէրես դուն.
Նէ մենձ էս, նէ ալ պզտիկ, չափավոր ընկեր ես դուն:

9

ՄԻ ՀԻՆ ԵՐԳԻ ՄՆԱՅՈՐԳ

Ախճիկ մե՛լլար փէնճիրէն,
Մէտէս կուզէ ինճիրէն,
Ան ինճիրին սէվտայէն,
Պապաս ծախսեց թէնճիրէն (Թ):

10

ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ

Սոսկալի պոռնկագրական երգի է վերածված Ներսես Շնորհալու «Նայեաց սիրով»-ը: Երգը վերածված է երկու տան, յուրաքանչյուրը 4-4 տող: Առաջին տողն է՝

Նայաց սիրով հարս մը գտա,

Երկրորդ տան առաջին տողն է՝

Բարց մը զնենք...

Ամեն մի տնից հետո երգում են իբր հորդորակ՝

*Ձի տըվընչյան և քիչերի,
Տավուլ զուռնա կիր իչերի:*

(Թուրքերեն՝ Դափ ու թմբուկով մտիր ներս):

Եղանակը պահված է անփոփոխ:

Սրանից ավելին անկարելի է գրի առնել, այնքան խայտառակ է:

Գ

ՎԻՃԱԿԻ ԵՐԳԵՐ

Պոլսում Համբարձման տոնին վիճակ են բաց անում, բայց բոլոր երգերը տաճկերեն են: Չգիտեմ, թե թուրքերի մեջ էլ վիճակ հանելու սովորություն կա: Բայց անշուշտ երգերի գոնե մի մասը հայոց հորինածն է, ըստ որում հիշվում է նրանց մեջ Հիուս Գրիստոսի անունը: Այսպես են 4-րդ և 61-րդ տները:

Վիճակի երգերս 80 տուն են: Սրանցից 50 հատը հավաքել է վաղամեռիկ քույրս՝ Արմենուհի Աճառյանը, Պոլսում, գրեթե կես դար առաջ: Սրանց վրա այժմ (1941 թ., Երևան) ավելացրի 30 տուն ևս, որից 15 տուն (№ № 1, 4, 9, 10, 15, 16, 35, 41, 55, 67, 68, 72, 73, 74, 78) հաղորդեց ինձ ընկ. Սուրեն Հակոբյանը (Պոլսի Սասգյուղ թաղից) և 15 տուն (№ № 5, 6, 7, 13, 17, 31, 45, 56, 57, 65, 69, 70, 79, 80)՝ տիկին Գոհար Ասլանյանը (Պոլսի Սամաթիա թաղից):

Թեոդիկի «Պոլսի հայեվարը» աշխատությունից մեջ գտա 8 տուն հայերեն վիճակի երգեր, որոնք դնում եմ իբր հավելված, ինչպես և մի տուն (№ 1), որ հաղորդեց ընկ. Սուրեն Հակոբյանը:

1

Աթը պաղլայըմ քըրա,
Չաթլատը տուրա տուրա,
Քը'ղ, պէն սէնի ալաճայըմ՝
Պաչընա վուրա վուրա:

Ձին կկապես դաշտի մեջ,
Ճաքեց երկար մնալով,
Աղջիկ, քեզ պիտի առնեմ,
Գլխիդ խփելով խփելով:

2

Աթմա ֆիսքէ թաչընը
Քօրքարըմ քի ճամը յար,
Պէնտէն քուրթուլուչ յօք տըր,
Թաքմըչըմ քանճամը, յար:

Քար մի' գցիր՝ ապակին
Վախսեմ կոտրես, սիրելի'ս,
Ինձնից ազատում չկա,
Ճանկ եմ զարկել, սիրելի'ս:

3

Ալ իփէյի պիւքերիմ,
Յարէ կէօմլէք տիքերիմ.
Էկէր յարիմ կէմէսէ,
Պիրէր պիրէր չէօղերիմ:

Կարմիր մետաքս կհչուսեմ,
Յարիս չապիկ կկարեմ.
Իսկ եթե յարս չգա,
Մեկիկ մեկիկ կքանդեմ:

Ալչաճըք քիրազ տալը,
Տիպինտէ յէշիւ հալը,
Յա Հիսուս, յա Քրիստոս,
Սէն կէօսթէր տօղրու յօլը:

Այաղըն մէստէն չըքար,
Փէրչէմին ֆէստէն չըքար,
էլա կէօզլիւ կիւլ յարիմ,
Կէլ պէնի յաստան չըքար:

Այվա տալտա չիֆթ պիթէր,
Աղաճընտա պիւպիւլ էօթէր,
Հէրքէշ յարինի ալմըշ,
Պէնիմքի կէօզտէն թեոթէր:

Այրըլըք յէթէր օլտու,
Քարանֆիլ պտթէր օլտու,
էլա կէօզլիւ կիւլ յարիմ,
Կէօզիւմէ թիւթէր օլտու:

էլիմի վուրտում զէյթինէ,
Ջէյթինին իրիսինէ,
Պէն թալէհիմի ույտուրտում,
էյիտէն էյիսինէ:

էնկինարը խաշլարըմ,
Տօլտուրմայա պաշլարըմ,
էսկի յարը պրաքտըմ,
Յէնիսինէ պաշլարըմ:

էնտիմ չէշմէ պաշընա,
Սապոն քօյտում թաշընա.
Սէվտա նէտիր պիւմէզքէն՝
Օ տա կէլտի պաշըմա:

4

Յաճրիկ կեռասնու ճյուղ,
Տակին էլ կանաչ գորգ,
Ռվ Հիսուս, ռվ Քրիստոս,
Դու ցույց տուր ուղիղ ճամբան:

5

Ոտքդ կոշիկից հանիր,
Գանգուրդ ֆեսից հանիր,
Նարտյաշ աշվի վա՛րդ յարս,
Արի՛ ինձ սգից հանիր:

6

Սերկեկը ճյուղի վրա զույգ է
ըռնում,
Ծառի վրա սոխակն է երգում,
Ամեն մարդ իր սիրելուն առել է,
Իմը աչքից ծուխ է արձակում:

7

Բաժանումը բավական եղավ,
Մեխակը բանելու եղավ,
Նարտյաշ աշվի վարդ յարս,
Աչքիս ծխալու եղավ:

8

Ջեռքս զարկի ձիթապտղին,
Ջիթապտղի խոշորին,
Ես բախտս հարմարացրի,
Լավից ավելի լավին:

9

Կանկարը ես խաշում եմ,
Լցնելու սկսում եմ,
Հին սիրելուս թողցի,
Նորին սկսում եմ:

10

Իջա գլուխն աղբյուրին,
Օճաղը դրի քարին,
Չգիտեի սերն ի՞նչ է,
Այն էլ եկավ իմ գլխին:

Ժամտան չըբար պիր կիւզէլ,
Ժամըն էթրաֆը կէզէր,
էլինտէ պիր թէստէ կիւ,
Քէնտի կիւլինտէն կիւզէլ:

Ինճէ յաչմաք ալթընտան,
էլա կէօզ սիւզէրսին, յա՛ր,
Ճինսինտէ հիւրի՞ մի վար,
Պու քատար կիւզէլսին, յա՛ր:

Իքի ֆիսքէլի փունար,
Պիւլպիւլէր օնա քօնար,
Պիր քուչ քատար օ՛լմատըմ,
Յիւրէլիմ օնա յանար:

Լէպլէպի քօյտու՞մ թաստա,
Տօլտուրտու՞մ պասա պասա,
Պէնիմ յարիմ փէք կիւզէլ,
Ազաճըք պօյու քըսա:

Կիտէլիմ յօլճա յօլճա,
Կիւլէրի քօնչա քօնչա,
Շու յարիմին կէօզէրի
Սօքաճաք պէնի պօրճա:

Կիտէրսէն ուղուր օլտուն,
Քարա տէնիզ յօլուն օլտուն,
Պէնտէն պաչըք յար սէվէրսէն,
Տիլէրիմ կէօզիւն քէօր օլտուն:

Կիտիօրըմ էլինիդտէն,
Քուրթուլայըմ տիլինիդտէն,
Յէշիլ պաչ էօրտէք օլսամ,
Սու իչմէմ կէօլինիդտէն:

11

Ժամից ելել մի սիրուն,
Ժամի շուրջն է ման գալիս,
Ձեռքումը կա մի փունջ վարդ,
Ինքը իր վարդից սիրուն:

12

Բարակ հաջաղի տակից,
Ծավի աչերդ ես նազում, յա՛ր,
Յեղումը հուրի՞ կա արդյոք,
Այսքան գեղեցիկ ես, յա՛ր:

13

Ջույզ շատրվանով ակունք,
Սոխակներ են այնտեղ թառում,
Թոչունի չափ էլ չկամ,
Սիրտս նրան է այրվում:

14

Սիսեռը դրի թասում,
Լցրեցի ճխտուկ ճխտուկ,
Իմ յարը շատ է սիրուն,
Մի քիչ հասակն է կարճիկ:

15

Ճանապարհներով գնանք,
Վարդերը կոկոն կոկոն,
Իմ սիրելու աչքերը
Ինձ պարտքի տակ են գցելու:

16

Գնում ես, գնաս բարով,
Սև ծովը լինի ճամբադ,
Ինձնից գատ մեկին եթե սիրես,
Կաղոթեմ աչքդ կուրանա:

17

Ես գնում եմ ձեր ձեռքից,
Թող ես պրծնեմ ձեր լեզվից,
Կանաչ գլխով բազ էլ լինեմ,
Ջուր չեմ խմի ձեր լճից:

Կիւ տիպինտէ հարպ պիթէր,
Տէրունիմ յանար թիւթէր,
Կայրուլարտան էլ չէքտիմ,
Պանա պիր թանէմ յէթէր:

18

Վարդի տակ հարպ է բանում,
Այրվում է ներսս ու մխում,
Ուրիչներից ձեռք քաշեցի,
Ինձ մեկը բավական է:

Կիւ քոյտում կիւ թասընա,
Պահճէնին օրթասընա,
Տիլպէրէ չէլէնկ սօքտում
Աննընըն օրթասընա:

19

Վարդ դրի վարդամանում,
Պարտեզի (ճիշտ) մնջտեղում,
Գեղեցկին պսակ դրի
Ճակատի (ճիշտ) մնջտեղում:

Հավուզում տէօրթ քէօչէլի,
Իչի մէոմէո տէօչէլի,
Հիլալ ու ֆէնէո օլտում,
Պէն պու աչկա տիւչէլի:

20

Ավազանս է քառակուսի,
Մեջը մարմար է Հյուսած,
Ես հալվեցի, մաշվեցի,
Քանի այս սերն եմ ընկած:

Հէյ աքչամլար, աքչամլար,
Սույա էնէր թաֆչանլար,
Հէրքէչին յարի յանընտա,
Պէնիմքի նէօրտէ աքչամլար:

21

Էյ գիչերնէր, գիչերնէր,
Ջուրն են իջնում ճագարներ,
Ամենքի սիրածն է մոտին,
Իմս ո՞ւր է, այս գիչեր:

Հանըմ օթուրմուչ ըտը,
Քէրկէֆի կիւմիւչ իտի,
Օթուզ իքի հալայըք
Քարըընտա տուրմուչ ըտը:

22

Տիրուհին նստած էր,
Կարկահը արծաթից էր,
Երեսուն երկու նաժիշտ
Նրա դիմաց կանգնած էր:

Ճամը յար, ճամը յար,
Աչար քափար ճամը յար,
Հէփի կիւզէլլէր թօփլանմըչ,
Պուրասը լօնճա՞ մը, յար:

23

Պատուհանը սիրելիս,
Բացում փակում է սիրելիս,
Սիրուններն հավաքվել են բոլոր,
Այստեղ օթյա՞կ է, սիրելիս:

Մանի սէօյլէնիլը պաշտան,
Քիրփիք ուզուն տըր քաշտան,
Սէն պիր օյաճը պաշը սըն,
Պիր օյա իստէրիմ թաշտան:

24

Երգն երգում են միշտ ծայրից,
Թարթիչն երկար է ունքից,
Ժանյակ շինողների մեծն ես,
Մի ժանյակ ուզում եմ քարից:

Մանիճի պաշը՞ մը սըն,
ձէվաճիր թաշը՞ մը սըն.
Պէն պիր մանի սէօյլէսէմ,
ձէպինտէ թաշը՞ր մը սըն:

Մավի իլիք, մօռ տիւյմէ,

Նէլէր կէլտի կէօյնիւմէ.
Հէր աքշամ աքլըմա կէլիւր,
Քան տամլար յիւրէյիմէ:

Մավի իլիքի յարիմ,
Քօլը պիլէքլի յարիմ,
Նէ՞րէլէրտէ կէգէրսին,
Խային յիւրէքլի յարիմ:

Մավի կէօղ, մավի մինէ,
Կէնէ տիւշտին ֆիբրիմէ,
Քաշ ֆիբրիմէ տիւղէրսէն,
Քան տամլար յիւրէյիմէ:

Մավի կիյմէ թանըրլար,
Սէնի յօլճը սանըրլար,
Զաթը պէնիմ թալէճիմ յօք,
Սէնի պէնտէն պլըրլար:

Մինարէնին պէմի,
Քարաքաշըն քալէմի,
Յաքտը պէնի, քիւլ էթտի,
Յա՛քմա ճիւմլէ պէմի:

Մինարէտէ թա՞շ մը օլուր,
Պունտան ինճէ քա՞շ մը օլուր,
Պունտան ինճէ քաշ օլսա,
Հովարտալարտա պա՞շ մը օլուր:

25

Երգիչների գո՞ւլս ես,
Կամ թե գոճար ակո՞ւնք ես.
Եթե ես մի երգ երգեմ,
Գրպանիդ մեջ կկրե՞ս:

26

Կապույտ ծակ, մութ կապույտ
կոճակ,
Ինչէր եկավ իմ սրտին.
Ամեն երեկո խնեթ կղառնամ,
Սիրտս արյուն է կաթում:

27

Կապույտ լամբակով սիրելիս,
Լայնադաստակ սիրելիս,
Ո՞ր տեղերն ես ման գալիս,
Իմ չարասիրտ սիրելիս:

28

Կապույտ աչք, կապույտ մինե,
Նորից ընկար դու միտքս.
Քանի միտքս որ ընկնես,
Արյուն կկաթե սիրտս:

29

Կապույտ մի՛ հագնիր, կճանաչեն,
Քեզ ճամբորդ կկարծեն,
Արդեն ես բախտ չունեմ,
Քեզ ինձանից կխլեն:

30

Մինարէի մաճիկը,
Սև ունքերիդ գծվածքը,
Այրեց ինձ, մոխիր արեց,
Մի՛ այրիւր ողջ աշխարհը:

31

Մինարէում քա՞ր կլինի,
Սրանից նուրբ ո՞ւնք կլինի,
Սրանից նուրբ թե ունք լինի,
Լոթիներին գլո՞ւլս կլինի:

Յարրմ Համամտան չըբմըչ,
Յանաքլարը քըզարա.
Աննէ, պէնիմ վաքտըմ կէլտի,
Քալք պանա պիր քըզ արա:

Յէչիլ իփէք պիւքերիմ,
Կէօզլէրիմէ տիքերիմ.
Յարտան կէլէն սէլամը
Իլիք-տիւյմէ տիքերիմ:

Յէտին մէյվամ, Հէլալ օլտուն,
Նիօչին քըրտըն տալիմի.
Զօք կէմիլէր պաթըրտըմ,
Արամամ սանտալիմի:

Յըլանա պաք, յըլանա,
Պօյու պէնզէր ֆիտանա.
Վալլահի քան էտէրիմ
Յարիմ իլէ կէզէնէ:

Յիւք ալթընտա Հալըյըմ,
Հալընըն էթրաֆըյըմ.
Տիւզմէ իյիտ փէչիմէ,
Պէն պազիրկյան մալըյըմ:

Նէֆէսին կիւլ քօբույօր,
Իչէրին պահէօ մի, յա'ր.
Թուզաք քուրտում պիւպիւլէ,
Թութույան սէրլէօ մի, յա'ր.
Պէնի պու Հալա քոյան'
Օլ յարին փէրչէմի, յա'ր:

Շաչտըմ նէօրտէն էօփէյիմ,
Հէր թարաֆըն քարա պէն.
Աճէմի թաֆչան կիպի'
Կէօմիլմիչիմ քարա պէն:

32

Յարս բաղնիսից ելել'
Այտերը կարմրել են.
Մայրիկ, ժամանակս եկել է,
Վե'ր կաց, ինձ մի աղջիկ որոնիր:

33

Կանաչ մետաքս կոլորեմ,
Իմ աչքերիս կտնկեմ,
Յարից եկած բարևը
Կոճակ ու ծակ կկարեմ:

34

Պտուղս կերար, անճւչ,
Ինչո՞ւ ճիւղս կուտրեցիր.
Շատ նաւերս ընկղմեցան,
Մակույկս չեմ փնտոներ:

35

Օձին նայիր, օձին,
Հասակը նման է տունկին.
Ճշմարիտ արունք կանեմ
Յարիս Հետ ման եկողին:

36

Ծալքի տակին ես գորզ եմ,
Գորզի չըջապատն եմ.
Կտրի՛ճ, մի' ընկնիր յետևիցս,
Ես վաճառականի ապրանք եմ:

37

Շունչդ վարդ է բուրում,
Ներսդ պարտե՞ղ է, սիրելիս.
Սոխակին ծուղակ լարեցի,
Ճնճղո՞ւկ ընկավ, սիրելիս.
Ինձ այս վիճակը զցողը'
Գանգուրներդ են, սիրելիս:

38

Շփոթիլեցի, ո՞րտեղից Համբուրեմ,
Ամեն կողմդ սև խալ է.
Անվարժ ճագարի նման'
Թաղվել եմ ես ձյունի մեջ:

39

Շու կիտէն ո՞ւն մը տըր,
Յօքսա մը պուկո՞ւր մը տըր.
Էվիլիէ կէօնիւ վէ՛րմէ,
Կիտէր էվտէ ունուտուր:

40

Շու տաղըն յօլունա պաք,
Զիչէյին մօղընա պաք.
Էլէմ չէ՛քմէ, նազլը՛ յարիմ,
Հէր շէյին սօնունա պաք:

41

Ույքում կէլտի էսլէրիմ,
Քաֆէստէ պիւպիւ պէսլէրիմ,
Իչտիյին քահվէ աֆիլէթ օլտուն,
Ֆինճանըմա պէքլէրիմ:

42

Չաքը քօյտում քօյնումա,
Ուճու պաթտը ճանըմա,
Զինքի մէվլան յօք ըտը,
Նի՞չին կիրտին քանըմա:

43

Չէքմէճէմի չէքեմէմ,
Թիւլտէն կէօմլէք պիչէմէմ.
Փատիչահ թահտընա չըքսա,
Պէն յարիմտէն վազ կէչէմէմ:

44

Չուպուք վուրտում չիմէնէ,
Զիմէնին չիչէյինէ,
Իփէք օլսամ սարըլսամ
Յարիմին էթէյինէ:

45

Պահճէնիզտէ կիւ վա՞ր մը,
Կիւ տիպինտէ յէ վա՞ր մը,
Աքչամ սիզէ կէլիբսէմ,
Քարյօլատա յեր վա՞ր մը:

Այդ տարածը ալի՞ւր է,
Եվ կամ արդոյք ձավա՞ր է.
Կարգվածին սիրտ մի՛ տար,
Տուն կերթա կմոռանա:

Այդ լեռան ճամբին նայի՛ր,
Ծաղկի կապույտին նայի՛ր.
Մի՛ վշտանար, նազելիս,
Ամեն բանի վերջը նայի՛ր:

Քունս եկավ՝ հորանջում եմ,
Վանդակում սոխակ եմ պահում,
Խնած սուրճդ անուշ լինի,
Բաժակիս սպասում եմ:

Դանակը դրի ծոցս,
Ծայրը խրվեց մարմինս,
Եթե Աստված չունեիր,
Ինչո՞ւ մտար արյունս:

Դարակս քաշել չեմ կարող,
Շղարչից շապիկ ձեւել չեմ կարող.
Թագավորը գահն էլ բարձրանա,
Յարիցս հեռանալ չեմ կարող:

Ճպոտս զարկի մարզին,
Մարզի ծաղկին,
Մետաքս լինեմ փաթաթվեմ
Յարիս քղանցքին:

Զեր պարտեզում վարդ կա՞ միթե,
Վարդի տակին քամի կա՞ միթե,
Երեկոյին որ ձեզ գամ,
Մահճակալում տեղ կա՞ միթե:

46

Պաշընտա սիյահ պաշըբ,
Հօշ կէտին արքատաշըբ.
Սօրմաք այրպ օ'լմասրն,
Վա՞ր մը տըր ճէպինտէ Հարճըբ:

47

Պէն պիր ափում պիպէո իմ,
Սէրէ սէրփէ կէգէրիմ.
Զօք տիւղմէյին փէշիմէ,
Ալըր պաշըմը կիտէրիմ:

48

Պէն պիր ափում քիշնիշ իմ,
Կինէշէրտէ փիշմիշ իմ.
Քընա մայըն ա' տօսթյար,
Յէնի աշկա տիւշմիշ իմ:

49

Պէն պիր ուզուն քամըշ ըմ,
Քափունա տայանմըշ ըմ,
Իստէր ալ, իստէր ա'լմա,
Աննընա յազըմըշ ըմ:

50

Պիր թէնճիրէ քավուրմա,
Քավուրմայը սավո'ւրմա.
Կէնէ տէօվլէթ պաշտա տըր,
Կիթտի տիյի քայըրմա:

51

Սալքըմ սալքըմ իզիւմսին,
Յարիմ, իքի կէօղիւմսին.
Զանն է'թմէ քի ունութտում,
Կէճէ կիւնտիւզ սէօղիւմսին:

52

Սարը իփէք պիւքէյիմ,
Սըղըմ սանա տէօքէյիմ.
Պանա յազըբ տէյի'լ մի,
Աշկընա սէվտա չէքէյիմ:

Գլուխդ սև գլխանոց,
Բարո'վ եկար, բարեկամ,
Հարցնել ամոթ չիմի,
Գրպանումդ կա՞ ծախսի փող:

Ես մի բուռը տաքղեղ եմ,
Յանելով ման եմ զալիս.
Շատ մի' ընկնէք հետևիցս,
Գլուխս կառնեմ կերթամ:

Ես մի բուռը գինձ եմ,
Արևներում եփվել եմ.
Մի' նախատէք, բարեկամնե'ր,
Ես նոր սերի ընկել եմ:

Ես մի երկար եղեզ եմ,
Դռանդ կոթրնել եմ,
Ուզես առ, ուզես մի' առնիր,
Քո ճակատին գրվել եմ:

Մի կաթա դավուրմա,
Ղավուրման մի' խժոիր.
Դարձյալ երջանիկ կլինենք,
Բախտը գնաց մի' կարծիր:

Ողկույզ ողկույզ խաղող ես,
Սիրելի'ս, իմ երկու աչքն ես.
Մի' կարծիր թե մոռացա,
Գիշեր ցերեկ իմ խոսքն ես:

Դեղին մետաքս ոլորեմ,
Գաղտնիքս ես քեզ թափեմ,
Ինձ ափսոս չէ՞ միթե,
Որ քեզ Համար սեր քաշեմ:

53

Սարը կիւլին փէրէնտէ,
Կէօնիւ սէնին նէօրէնտէ.
Սէնտէ Հիչ քապահաթ յօք,
Սանա կէօնիւ վէրէնտէ:

Դեղին վարդը նետել ես
Սիրտը քո ո՞րտեղումն է.
Դու բնավ Հանցանք չունես,
Հանցանքը քեզ սիրտ տվողին:

54

Սարը չուհանըն էնի,
Աչըք սարարթտըն պէնի.
Կիւն պաթար, կէօնիւ պաթմազ,
Հէլպէթ սարարըմ սէնի:

Դեղին չուխայի լայնքը,
Ռվ սէր, դալկացրիր ինձ.
Օրը կանցնի, սիրտը՝ ոչ,
Անշուշտ կգրկեմ ես քեզ:

55

Տաղա չըքտըմ նաո իչին,
Նաո թօփլատըմ յար իչին.
Անալար քըզ պէսվէյօր,
Տէլիքանլըլար իչին:

Սար բարձրացա նուան Համար,
Նուո ժողվեցի յարիս Համար.
Մայրերը թո՛ղ աղջիկ պահեն
Երիտասարդների Համար:

56

Տաղլար տաղլար տիպինէ,
Կէօրէն աղլարտը պէնի.
Պիր էօլիւմ, պիր այրըլըք,
Վէրան էյլէտի պէնի:

Սարեր սարերի տակին,
Տեանողն ինձ լաց էր լինում.
Մահը ե անջատումը
Ինձ ավերակ դարձրին:

57

Տաղլարըն քառընա պաք,
Աչըղըն գահրինէ պաք.
Քէօմիւր կէօղլի կիւլ յարիւմ,
Կէլ պէնիւմ հալիմէ պաք:

Սարերի ձյունին նայիր,
Աչուղի թույնին նայիր.
Ածուխ աչվի վա՛րդ յարս,
Արի՛ վիճակիս նայիր:

58

Տուվարըն ալթընտա յըմ,
Ըոաֆըն տէօրտինտէ յիւմ.
Հէրքէչ յարընը ալմըչ,
Պէն յարիմին տէրտինտէ յիւմ:

(Կանգնել) եմ պատի տակին,
(Աչքս) դարակի չորս դին.
Ամեն մարդ իր յարն առել,
Ես իմ սիրածի ցավին:

59

Տուտաքլարըն ֆիչնէ ոէնկի,
Յանաքլարըն ա՛լ աթէչ.
Տէրունիւմ քիւլհան միսալի,
Չէք քիւրէյինի ա՛լ աթէչ:

Շրթունքներդ բալի գույն,
Այտերդ կարմիր կրակ.
Ներսս Հնոցի նման,
Քաշիր թիզ ու ա՛ն կրակ:

60

Տուվարլարըմըզ քալըն տըր,
Քօմշուլարըմըզ դալըմ տըր.
Շուրտա պիր կիւզէլ վար տըր,
Օ տա պէնիմ փայըմ տըր:

Մեր պատերը հաստ հաստ են,
Դրացիները խիստ են.
Այստեղ մի գեղեցիկ կա,
Այն էլ իմ բաժինն է:

61

Փէշկիր փէշկիր իւթիւնէ,
Փէշկիր տիգիմ իստիւնէ.
Օթուրմուշ յազը յազար,
Քրիստոսըն էշկինէ:

Սրբիչ սրբիչի վրա,
Սրբիչը ճնկիս վրա.
Նստել է, գիր է գրում,
Քրիստոսի սիրու վրա:

62

Փօրթուքալըն տիլիմի,
Ուշուրտում պիւլպիլիմի.
Ջըքսամ պաղլար պաշընա,
Ջաղըրսամ սէվկիլիմի:

Նարինջի շերտը,
Թոցրի իմ սոխակը.
Սարերի գլուխն ելնեմ,
Կանչեմ իմ սիրականը:

63

Փօրթուքալըն,
Սէօղիւմիզ պուրտա քալըն.
Իշիթտիմ էվլէնմիշ սին,
Պաշընտա արտտա քալըն:

Դու նարինջ ես,
Մեր խոսքը այստեղ մնա.
Լսեցի կարգվել ես,
Գլուխդ ետիդ մնա:

64

Փօրթուքալըն,
Սէօղիւմիզ պուրտա քալըն.
Ջիֆտէ թէլլալլար չաղըրսըն,
Հէրքէշ սէվտիինի ալըն:

Դու նարինջ ես,
Մեր խոսքը այստեղ մնա.
Ջուլստ մունետիկ թո'ղ կանչեն,
Ամեն մարդ սիրածին առնի:

65

Քալէնին թաշընա պաք,
Կէօղիւմին յաշընա պաք.
Քիմի սէվսէմ՝ յար օլմազ,
Թալէհսիզ պաշըմա պաք:

Պարսպի քարին նայիր,
Աչքիս արցունքին նայիր.
Ում էլ սիրեմ՝ յար չի լինի,
Իմ անբախտ գլխին նայիր:

66

Քալէտէն էնտիմ անճաք,
էլիմտէ յէշիլ սանճաք.
Նէ քըզ օլտում, նէ կէլին,
Նարինէ յանտըմ անճաք:

Հաղիվ իջա ես բերդից,
Ձեռքիս կանաչ դրոշակ.
Ոչ կույս եղա և ոչ հարս,
Կրակովդ այրվեցի միայն:

Քահավէ փիշտիյի յէրտէ,
Քէօփիւք թաշտըը յէրտէ,
Կիւղէլ չիրքին արանմազ,
Կէօնիւ տիւշտի յէրտէ:

Քահավէի փիշիրիւմ,
Քօրքարըմ թաշըրըրմ,
Յար աքլըմա կէլինճէ,
Աքլըմը շաշըրըրմ:

Քարանֆիլ ուզար կիտէր,
Յափրաղը տիգէր կիտէր.
Յար յօլունու շաշըրմըշ,
Ինշալլահ պիղէ կիտէր:

Քարանֆիլիմ պուտամա,
Սէֆա կէլտին օտամա.
Սէնին կիպի կիւղէլի,
Տօղուրամազ հէր անա:

Քարանֆիլ սին, քարէրին յօք,
Քօնչա կիւ սին, թիմարըն յօք.
Պէն սէնի չօքտան սէվէրիմ,
Սէնին հիչ հապէրին յօք:

Քարանֆիլին տէրէնտէ,
Ինսաֆ սէնին նէօրէնտէ.
Քապահաթ սէնտէ տէյիլ,
Սանա կէօնիւ վէրէնտէ:

Քարանֆիլ օյմաք օյմաք,
Օլոօր մու յարտան տօյմաք.
Յարտան տօյտում տէյէնլէրին
Ճայիղ տիր պօյնու վուրմաք:

67

Երբոր սուրճը եփվել է,
Երբ փրուրը թափվել է,
Սիրուն–տօկող չեն նայի,
Երբոր սիրտը սիրել է:

68

Սուրճը եփում եմ,
Վախենում եմ թափեմ.
Քանի յարս միտքս է գալիս,
Խելքս կորցնում եմ:

69

Մեխակը կերկարի կերթա,
Տերև կղիղե կերթա.
Յարս ճամբան չիոթեց,
Տա՛ Աստված մեր տունը կերթա:

70

Մեխակս դու մի՛ էտիր,
Բարով եկար սենյակս.
Քեզ նման գեղեցկուհի
Ամեն մայր չի կարող ծնել:

71

Մեխակ ես, չունիս դադար,
Կոկոն վարդ ես, խնամված չես,
Վաղուց եմ սիրում ես քեզ,
Դու իսկի տեղյակ էլ չես:

72

Մեխակը քո ձորի մեջ,
Խիղճը ո՞րտեղ է քո մեջ.
Մեղքը քոնը չէ,
Մեղքը քեզ սիրտ տվողին:

73

Մեխակը տեսակ տեսակ,
Յարից կշտանակ կլինի՞.
Ով ասի յարից կշտացա,
Նրա գլուխը կտրել պիտի:

74

Քարէ տիր կէօզլերին, քարէ,
Սէն աչտուն սինէմտէ յարէ.
Ֆրսանթ պուլսամ վարսամ յարէ,
Փէք սարըլսամ ինճէ պէլէ:

75

Քափու սէնին տէ՞յիլ մի,
Չալարսըն թաք թաք յարիմ,
Սէն տէրալի, պէն մէրաքլը,
Օլալըմ՝ օրթաք, յարիմ:

76

Քէսէմտէ միսկի թիւթին,
Սըռքըմը վէրտիմ պիւթին.
Պէն օ յարտան կէչէմէմ՝
Ըստամպօլ յանսա պիւթին:

77

Օ պէնիմ հինտի կէօյնիւմ,
Տուրտո՛ւքճա տուրտու կէօնլիւմ,
Տէյմէ կիւլէ քօնմազ քէն՝
Թիքէնէ քօնտու կէօնլիւմ:

78

Ֆէսլիյէն էքտիմ թասա,
Կիւզէլլէր կիրտի յասա.
Կիւզէլլիյէ սէօզիւմ յօք,
Ազաճըք պօյու քըսա:

79

Ֆէսլիյէն էքտիմ տուվարա,
Կէլէն կէչէն սուվարա.
Պէն քիւչիւք, յարիմ քիւչիւք,
Իչիմիզ Ալլահա վարա:

80

Ֆուռուն իստիւնտէ քիւրէք,
Կէնէ աճ էթտի յիւրէք.
Հէր շէյլէրէ տայանտըն,
Պունա տա տայան, յի՛ւրէք:

Սև են աչքերդ, սև են,
Կրծքիս մեջ վերք դու բացիր.
Առիթ գտնեմ յարիս գնամ,
Պինդ փաթաթվեմ նուրբ մեջքին:

Դուռը քոնը չէ՞ միթե,
Թակում ես թա՛ք թա՛ք, յարս.
Դու վշտոտ, ես մտատանջ,
Ընկեր լինենք, սիրելի՛ս:

Քսակիս մեջ մուշկ ծխախոտ,
Հավատքս տվի բոլոր.
Ես այն յարից չեմ գատովի,
Պոլիսն էլ այրվի բոլոր:

Այն իմ հնդկահավ սիրտս,
Սպասեց սպասեց սիրտս,
Վարդին հազիվ թե թառեր,
Փչին թառեցավ սիրտս:

Ռեհան ցանեցի թասում,
Սիրունները մտան սուգ.
Գեղեցկությանը խոսք չունեմ,
Մի քիչ հասակն է կարճուկ:

Ռեհան ցանեցի պատին,
Անցնող դարձողը ջրի.
Ես փոքրիկ, յարս փոքրիկ,
Մեր գործը մնաց Աստուծու:

Փուռի վրա մի թիակ,
Սիրտս նորից ա՛լի քաշեց.
Ամեն բանի դիմացար,
Սրան էլ դիմացիր, ո՛վ սիրտ:

Հավելված

1

Փէշկիրը փէշկիրին վրա,
Փէշկիրը ծունկիս վրա,
Քանի մարթըս մեռեր է,
Վայ է եկել բախտիս վրա:

2

Լուսունկան կամար կամար,
Ես կուլամ քեզի համար,
Էկուր ինձի պաք մը տուր,
Աստուծու խաթեր համար:

3

Ախճիկ, անունդ է Սառա,
Իս էկուր արա-սըրա,
Է՛լ, ինձի պաչիկ մը տուր,
Ըլլաս Աստուծու ծառա:

4

Էրկինքէն մատնի մը ինկավ,
Էկավ մատըս խխեցավ,
Էս գիտցա քի պըղինձ է,
Թալէհէս ճիօհէր կտրեցավ:

5

Ախճիկ, անունդ է Էլսա,
Ծառին յէտին քեզ տեսա,
Էկուր ինձի պաչիկ մը տուր,
Ըլլամ հայրիկիտ փեսա:

6

Առտուն կանուխ ինչա պարտեզ,
Փունչ կապեցի սիրուն վարժես.
Ըսե՛ սիրուն վարժ անքին,
Իմին ցավիս թարման գիտե՞ս:

7

Անցած տարի ունեի մեկ գօտի,
Աս տարի էղավ երկու գօտի,
էրկուքն ալ տուտու խուչի,
Տիւզմաններուս աչկը փչի:

8

Ախճիկ, անունդ է Շուշան,
Մատնիս տամ քեզի նիշան.
էկու էրթանք սուրփի նիշան,
Օքնական է սուրփի նիշան:

9

Ուսկից կուքաս ուշիկ ուշիկ,
Օտկըտ մտեր վարժի փուշիկ.
Կլոր թուշիկ,
Պաշիկդ անուշիկ:

Դ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

1

Տանտանա կրնեմ նայեցեք,
Բերանին խայմախ քամեցեք.
Աղվոր ախճիկս հարս կրնեմ,
Եկեք քիչ մը նայեցեք:

(Մանկիկը գրկած վեր վեր են գցում այս երգը երգելով):

2

Ծափիկ ծափիկ ծիրանի,
Ծովը խայմախ կըլմանի.
Կարմրուկ խնձոր կըլմանի.
Մազերը սըրմա կըլմանի.
Օսկի դեղձան¹ մազերն ալ՝
Հովը թել թել կտանի.
Էրեսս էրեսիտ քսեմ,
Հապա քունը կտանի:

*(Մանկիկը գիրկն առնելով և ձեռքերով նրա թաթիկները ծափա-
հարելով, այս ոտանավորն են երգում):*

3

Ճճճ-ճճճ, պա՛ր-պա՛ր,
Էկու հայրիկը² հօպպան տար.
Պղտիկ է չեմ ի տար.
Քիչ մընա մեզնա, հապա տար:

¹ Այժմ երգելիս ասում են **թերցան**, որ է «թեխ». բայց անչուչտ նախնականում եղել է **դեղձան**: Այս բառը Պոլսի բարբառում գոյություն չունենալով՝ փոխանակվել է **թերցան** «դերձան» բառով (ժողովրդական ստուգաբանություն):

² Տարբերակը՝ պապան:

Որի՜ տամ, որի՜ չի տամ,
Պէյլէր-պէյլին տղին տամ.
Տասն առապա ճէհէղ տամ,
Ան ալ հատնի, տահա տամ:

Ճօր կրնէ, պար կրնէ,
Զատկին հայրիկը¹ նոր կրնէ.
Ան հիննա, մէյ մ'ալ կրնէ.
Հիներն ա մայրիկը² շոր կրնէ:

Ճօրիստան, պարիստան,
Էկու էրթանք Հինտիստան,
Առապիստան, Քիւրտիստան:

Մանկիկին ոտքի վրա կանգնեցնում են և թաթիկները ձեռքերի մեջ առած, շարունակաբար դեպի իրան են քաշում ու հետ մղում, այս ոտանավորը երգելով:

4

Ճիվ ճիվ մատնոցիկ,
Կանանչ խառղան բոնեցինք,
Փորէն³ հավկիթ հանեցինք,
Եղով մեղով⁴ տապկեցինք,
Սանամարին կերցուցինք.
Սանամարը չկերավ,
Գլօխէն վար թափեցինք:

– Թռավ... տէրտէրին պախճան.
– Էկու, էկու, էկու⁵... թռավ...
– Էկավ, էկավ, էկավ...
– Հոս է, հոս է, հոս է...:

¹ Տարբերակը՝ պապան:

² Տարբերակը՝ ոռին:

³ Տարբերակը՝ ոռէն, ասում են **փորէն**՝ քաղաքավարության համար:

⁴ Պետք է հասկանալ «եղով մեղով»:

⁵ Տարբերակը՝ Կէլ, կէլ, կէլ..., որ է թուրքերեն «արի, արի, արի»:

Մեկը մի ձեռքի բթամատով և ցուցամատով բռնում է մանկիկի ձեռքի երեսի միսը, մյուս ձեռքի բթամատով և ցուցամատով էլ բռնում է իր ձեռքի երեսի միսը: Եթե ուզի, մի ուրիշը կամ ուրիշներ էլ կարող են սրանց վրա իրենց ձեռքերն էլ ավելացնել վերի ձեռով և այսպես իրար վրա դիզված ձեռքերի մի սյուն կազմելով, ամբողջը սկսում են վեր վար շարժել, այս ոտանավորը երգելով: Առաջին Հինգ տողերը երգելուց հետո, անմիջապես բոլորն էլ ձեռները բաց են անում և դեպի վերև բարձրացնելով ասում են՝ «Թռավ... տէրտէրին պալս-ձան»: Հետո սկսում են ձեռքերով թռածը հետ կանչել «էկու, էկու» և այլն: Դարձյալ «Թռավ...» և այլն: Վերջապես թռածը իբր թե գալիս է և «էկավ... էկավ...» արտասանելով, սկսում են մանկիկի վզի տակը խտտացնել ասելով, «Հոս է, Հոս է» և այլն:

5

Փխի փխի փամպուլի,
էպուչումի սանտուլի.
էս պարոնին տղան էմ,
Թազավորին փեսան էմ:

Ջրքտըմ դիվան յորունա,
Տիվան յօլու Պիթ-փազար,
Իչինտէ այը կէզէր.
Այը պէնի բօրբուլթուու,
Քուլաղըմը սարքըթտը¹.

Ալանճալա,
Պուլանճալա²,
Սա ուտես,
Սա վերցունես:

¹ Վերջին Հինգ տողերի թարգմանությունն է.

Ելա Դիվան-յուլի,
Դիվան-յուլին հնավաճառանոց է.
Մեջը մի արջ է ման գալիս,
Արջը ինձ վախեցրեց,
Իմ ականջը ցավացրեց:

² Վերջի երկու բառերն անհասկանալի են: Ասում են նաև «թուռանճալա» փոխանակ «պուլանճալա»:

Երեխաները գետինը երկու կարգի վրա դեմ դիմաց նստում են: Յուրաքանչյուրը դիմացինի մեկ ոտքը իր երկու ոտքերի մեջ է առնում և այսպիսով կողք-կողքի դրված ոտքերի մի շարք է կազմվում: Մեջ-ներից մեկը երգում է այս ոտանավորը: Նրա յուրաքանչյուր բառին (իսկ վերջին տողի մեջ էլ յուրաքանչյուր վանկին) ձեռքով ոտքերի շարքը մի առ մի հաջորդաբար խփելով: Երգի վերջին վանկը ո՛ր ոտքի վրա որ վերջանա, այն ոտքը ծալում են: Այս էլ վերցնելու համար նույնը շարունակում են նույն տղայի ճակատի հետ:

6

- Նաթուն, լսաթուն, ի՞նչ կփնտոնես:
- Ասելիս կփնտոնեմ:
- Ասելը ի՞նչ պիտի ընես:
- Տոպրակ պիտի կարեմ:
- Տոպրակը ի՞նչ պիտի ընես:
- Քար պիտի լեցունեմ:
- Քարը ի՞նչ պիտի ընես:
- Բաղնիք պիտի ընեմ:
- Բաղնիքը ի՞նչ պիտի ընես:
- Վլասվիմ պիտի:
- Էս ալ գա՞մ:
- Էկու, ամա չտոնես:
- Չէ, չեմ տոներ:

Մի տղա պառավ կին ձևանալով, գետինը մի բան է սկսում փրնտորել: Իրեն և մյուսների միջև վերի խոսակցությունն է տեղի ունենում, որից հետո բոլորը միասին իբր բաղնիք են գնում: Սակայն ճանապարհին բերնով բո՛ւ, բո՛ւ ձայներ հանելով, պառավը հետ է դառնում և սկսում նրանց հալածել:

7

(Թարգմանություն)

- Սաաթ քաչտա՞:	- Ժամը քանիսի՞ն:
- Պէչիքթաչտա:	- Պեչիկտաչում:
- Աննէն նէ՞րտէ:	- Մայրդ ո՞ւր է:
- Մութվաքտա:	- Ոոհանոցում:

- Նէ՞ փիշիրիյօր:
- Թարխանա:
- Իչին է նէ՞ քօյտը:
- Սատանա¹:
- Քիմէ՞ յօլլատը:
- Սուլթանա:
- Սուլթան սանա նէ՞ վէրտի:
- Պիր ահճէ:
- Պիր ահճէյը նէ՞ յափտըն:
- Սիմիթ ալտըմ:
- Հա՞նի պանա:
- Քէտի յէտի:
- Հա՞նի քէտի:
- Սույա տիւչտի:
- Հանի՞ սու:
- Քառկա իչտի:
- Հանի՞ քառկա:
- Տիյա, տիյա, քյօ՛ո սը սըն:
- Ի՞նչ է եփում:
- Չորթանապուր:
- Մեջն ի՞նչ դրավ:
- Սատանա:
- Ո՞ւմ ուղարկեց:
- Սուլթանին:
- Սուլթանը քեզ ի՞նչ տվեց:
- Մեկ ստակ:
- Մեկ ստակն ի՞նչ արիր:
- Բոկեղ առի:
- Ո՞ւր է ինձ:
- Կատուն կերավ:
- Ո՞ւր է կատուն:
- Ջուրն ընկավ:
- Ո՞ւր է ջուրը:
- Ազոավը խմեց:
- Ո՞ւր է ազոավը:
- Ահա՛, ահա՛, կո՞ւյր ես:

Երկու երեխա իրար հետ այս խոսակցությունն են ունենում: Վերջին խոսքն ասողը մատնեքով դիմացինի աչքերը հանելու ձևեր է անում:

8

Ֆը՛չ Ֆը՛չ քայքճը,
 էվտէ պէնիմ էթիմ վար.
 Յարամագճա քէտիմ վար.
 Յէր յէր պիթիբիր.
 Աննէմ տէ պէնի էօլտիւրիւր:

(Թարգմանություն)
 Ֆը՛չ Ֆը՛չ նավավար,
 Ես տանը միս ունեմ.
 Չարահճի կատու ունեմ:
 Կուտի կուտի կսպառի.
 Մայրս էլ ինձ կսպանի:

Երկու հոգի դեմ-դեմի գետինը նստում և իրար ձեռք բռնելով իրար հետ ու առաջ են մղում, իբր թե նավակ ձևացնելով, և միասին այս երգն են երգում:

¹ Այս միակ հայերեն բառը ցույց է տալիս, որ երգը հորինված է հայոց կողմից:

(Թարգմանություն)

Տանտանա պէսլէ կիւիւմ սին,
Սառայտա սալքըմ իւզիւմ սին.
Սէն պէնիւմ ազիզ կիւիւմ սին.
Ազգըն շէքէր լօքմասը,
Պուռնուն Մըւըր փաքլասը,
Կէօզլէրին Քօնյա պատէմի,
Քաչլէրին քուտրէթ քալէմի,
Աննընա Հիսուս¹ յազըւըն,
Սէն Ալլահըն քուզուսըն:

Տանտանա, մեծացիր, իմ վարդն ես,
Պալատի մեջ մի ողկույզ խաղող ես.
Դու իմ թանկագին վարդն ես.
Բերանդ քաղցր անուշեղեն,
Քիթիլ եգիպտական բակլա է,
Աչքերդ Գոնիայի նուշ են,
Ունքերդ Աստուծո զծածն է,
Ճակատիդ Հիսուսի գիրն է,
Դու Աստուծո զանունկն ես:

Մանկիկին գրկի մեջ վեր վեր նետելով, այս երգն են երգում:

10

Ալլէմ պլլեմ,
Չամիչ կլլեմ.
Առմա պուռմա²,
Զինճիլ թալա.
Քավուն քարփուզ,
Չըքտըմ թավուզ,
Թօսթօփարլաք:

Երեխաներն իրենց ձեռքերը մոտ-մոտ շարում են և մեկը մատների վրա այս երգն է արտասանում, յուրաքանչյուր բառի և վերջի տողի յուրաքանչյուր վանկի՝ ամեկ մեկ մատին զարնելով: Վերջին վանկը պատահած մատը ծալում են (հմմտ. 5-րդ երգը՝ «Փխի փխի փամ-պուխի»): Թուրքերեն բառերի թարգմանությունը տե՛ս հաջորդ համարում:

11

է վէ լէ մէ,
Տէ վէ լէ մէ.
Տէվէ քուչու
Քօվալամա.

¹ Այս բառն էլ նախորդի նման ցույց է տալիս, որ հեղինակը հայ է:

² Տարբերակը՝ Աթմա պութմա:

Չէնկի չէմպէր,
Միակի ամպէր,
Թագի թուզի.
Առաքատա պիւլպիւ,
Չըքանատա զիւմպիւ.
Աոմա պուոմա,
Ջինճիլ, թավա,
Քավուն, քարփուզ,
Չըքտըմ թավուզ:

*Նույն է նախորդի հետ.
Թուրքերեն բառերը նշանակում են.*

.
.
Ջայլամին
Մի' հալածիր.
.
Մուշկ և համբար.
.
. . . . սոխակ.
Ելնողին սմբուլ.
.
Շղթա, տապակ,
Սելս, ձմերուկ,
Ելա

Մնացյալներն անծանոթ բառեր են:

- Չաթ, չաթ...:
- Ճնկառաքչիթ... ան վո՞վ է,
- (Անունը) Նաթունն է:
- Ի՞նչ կուզէ
- Փապուճըս պախճէն ինկավ, աոնեմ պիտի:
- Վեր էլի:

Մի երեխա, երկու ձեռքերը բանալով, համապատասխան մատները իրար է կցում և այսպիսով անիվի ձև տալիս, որ իբր թե սանդուխ է: Մեկը գալիս է և երկու ճկույթների վրա (որ իբր սանդուխի առաջին աստիճանն է ներկայացնում) դնում է իր ցուցամատը և երկուսի միջև վերևի խոսակցությունն է տեղի ունենում: Նորեկը բարձրանում է երկրորդ հարկը, այսինքն միացյալ մատնեմատների վրա, ուր նույնը կրկնվում է: Այսպես մինչև ցուցամատների գլուխը, ուր խոսակիցը պատասխանում է՝ «Իջիր ա՛ռ», փոխանակ ասելու «Վեր էլի»: Նորեկը փոսի մեջ իջեցնում է ձեռքը, բայց խոսակիցը հաչելու ձայներ է հանում, իբր թե շները հարձակվել են պարտեզ մտնող նորեկի վրա, որ թողնում փախչում է:

13

- Քառնուկը պախճա՞ն է:
- Պախճան է:
- Վո՞վ ներս առավ:
- Տանտերը:
- Տանտերը գե՞շ մարթ է:
- Գե՞շ մարթ է:
- Դուրս էլի:
- Չեմ էլլար¹:
- Շուն մը ունի՞մ պաճախըթ կխաղնէ:
- Կատու մը ունի՞մ էրեսըթ կճանկէ:
- Դուրս էլի:
- Չեմ էլլար:
- Կրոնեմ:
- Բոնէ՛:

Մի խումբ երեխաներ ձեռք-ձեռքի բռնած, լայն շրջանակ են կազմում: Կենտրոնում և շրջանակից դուրս մի-մի հոգի են կանգնած: Դրսի՛նը ներսի՛նի հետ վերի խոսակցությունն է ունենում: Վերջին բառի վրա դրսի երեխան ներս է վազում և այսպես թևերի բացվածքների միջից ներս ու դուրս վազվզելով, աշխատում են բռնել նրան:

¹ «Դուրս էլի, Չեմ էլլար» կրկնվում է 3 անգամ:

Սխտոր ծեծեմ փաշային,
էրանիկին հարսնիքին:

Մի քանի երեխաներ, ձեռքները սանդ և սանդիտոռ ձևացնելով, սկսում են իբր թե սխտոր ծեծել, կրկնելով մի քանի անգամ այս երգը: Հետո համը նայում են և աղը քիչ գտնելով, դարձյալ աղ են ավելացնում և նորից են ծեծում ու երգում: Վերջապես խաչը պատրաստվում է, ուտում են, մի քիչ էլ տէտէ-ին են պահում և պառկում քնում: Իրենցից մեկը կատու է ձևանում և կես գիշերին գաղտուկ գալիս, պահված խաչը ուտում է: Մյուսները լսում, վեր են կենում և կատվին հայածում:

- Մաճուն¹ ծախեմ, վո՞վ կուզէ:
- էս չեմ ուզեր, ա՞ն կուզէ:
- Մաճուն ծախեմ, վո՞վ կուզէ:
- Գնա քաքոտ չորերըթ վլա:

Չորս երեխա սենյակի չորս անկյուններում կանգնում են. մի ուրիշն էլ մնում է մեջտեղը: Վերջինս յուրաքանչյուրին դիմելով հարցնում է: «Մաճուն ծախեմ, վո՞վ կուզէ»: Նա էլ պատասխանում է, «էս չեմ ուզեր, ա՞ն կուզէ» և ցույց է տալիս հաջորդին: Այսպես շարունակում են: Վերջինը պատասխանում է. «Գնա՛ քաքոտ չորերըթ վլա»: Նա էլ գնում է մեջտեղը և չոր լվալու ձևեր է անում: Մինչ այս՝ մյուսները իրենց տեղերը փոխանակում են իրար հետ: Մեջտեղի երեխան պիտի աշխատի շուտ հասնել և մեկի թողած անկյունը գրավել:

- Կէմին ինչո՞վ կերթա:
- Ելքէնով:
- Ելքէ՞նը ինչով կերթա:
- Հովով:
- Օ՛չտ, օ՛չտ, օ՛չտ:

¹ Նախնական եղել է **մաճուն**, բայց որովհետև այս բառը ջնջված էր Պոլսում (գործ էին ածում թուրքերեն **յողուրթ**), ուստի փոխանակվել էր տաճկերեն մերձահնչյուն **մաճուն** բառով:

Երկու հոգու միջև տեղի է ունենում այս խոսակցությունը: Գաղտնիքը կայանում է հովով՝ «քամիով» բառի մեջ, որ նաև շան հաչոցի ձայնն է: Սոսակիցը բնականաբար շան հաչոցի տեղ առնելով, պատասխանում է «Օչտ, օչտ»: Իսկ ով խաղը գիտի և բառախաղի գաղտնիքին ծանոթ է, հովով չի ասում և նրա տեղ հոմանիչ մի ուրիշ բառ է գործածում:

17

- Պահճէպան, քուզուլար հա՞նկի տաղտա:
- Քուրու տաղտա:
- Նէ՞ յէյօր:
- Քուրու օթ:
- Նէ՞ սըչըյօր:
- Թրապուզան քուրմասը:
- Օքկասը քաչա՞:
- Յիրմիպէչէ:
- Աչաա օլմա՞դ:
- Օլմադ:
- Պիր քըզըմ վար, ալը՞րմըսըն:
- Ալըրըմ:
- Նէ՞ իլէն:
- Պաղ ըլան, պահճէ իլէն,
- Յիւզ պին քիսէ ահճէ իլէն:
- Շու տառահըք սօքաքտան կէլէպիլի՞րմիսին:
- Կէլէ՛րիմ:
- Նէ՞ իլէն:
- Տավուլ գուռնա ըլան:
- Կէչ պաքայըմ:
- Տամպո՛ւլ, տումպո՛ւլ...:

(Թարգմանություն)

- Պարտիզպան, գառնուկները ո՞ր սարումն են:
- Չոր սարում:
- Ի՞նչ են ուտում:
- Չոր խոտ:
- Ի՞նչ են աղբում:

- Տրապիզոնի արմավ:
- Օլսան քանի՞ է:
- Քսանը Հինգ:
- Ավելի պակասով չի՞ լինի:
- Ձի լինի:
- Մի աղջիկ ունեմ, կառնե՞ս:
- Կառնեմ:
- Ինչո՞վ:
- Այգիով, պարտեզով:
- Հարյուր Հազար քսակ դրամով:
- Սա նեղ փողոցով կարո՞ղ ես անցնել:
- Կանցնեմ:
- Ինչո՞վ:
- Դափով, թմբուկով:
- Անցիր տեսնեմ:
- Տամպո՞ւլ, տումպո՞ւլ...:

Մի խումբ տղաներ չրջանակաձև նստում են գետնին: Մեկը թաշ-կինակով խարազան ձևացնելով, սկսում է չրջանակի դրսից դառնալ՝ այս երգը երգելով: Վերջապես ծածուկ կերպով ձեռքի խարազանը մի տղայի հետևն է ձգում: Ամեն մեկն իրեն համար զգուշ է լինում և իր ետևը ձգված թաշկինակը վերցնելով, իսկույն վազում ձգողի ետևից՝ ծեծելու համար: Բայց սա շուտով վազելով՝ նրա բաց թողած տեղն է գալիս նստում և խաղը մյուսն է շարունակում: Իսկ եթե տղան ձգված խարազանը չտեսնի և չվերցնի, ձգողը վրա է հասնում, խարազանը վերցնում և սկսում է ծեծել: Նա պարտավոր է տեղից ելնել և չրջանակի շուրջը դառնալով նորից իր տեղը գալ նստել:

Նոր բացված մանկապարտեզներում խաղի հայերեն թարգմանությունն էին երգում վերի ձևով:

(Թարգմանություն)

Յաղ սաթարըմ, պալ սաթարըմ.
Ուստամ էօլտիւ, պէն սաթարըմ.
Յարըսընսա սու քաթարըմ:

Յուղ եմ ծախում, մեղը եմ ծախում.
Վարպետս մեռավ, ես եմ ծախում.
Կեսը մեջը ջուր եմ խառնում:

(Թարգմանություն)

Յաղը փիտէ,
 Իւտիւ փիտէ,
 Յան յանա,
 Տիք տիքէ,
 Միս...

Յուղալի լավաչ,
 Վրան լավաչ,
 Կողք-կողքի,
 Դեմ դեմի,
 Միս...

Մի քանի երեխաներ դեմ դիմաց նստում են և երգում այսպես, առաջին տողին՝ երկու ավերը ծնկներին քսելով, երկրորդ տողին՝ ձեռները երեսները քսելով, երրորդ տողին՝ երկու ձեռքերը իրար մոտ դնելով, չորրորդ տողին՝ մատները իրար կցելով, իսկ բացականչություն ժամանակ՝ երկու ձեռները երեսին են քսում: Այնուհետև սկսում են լուկ-մնջիկ իրար նայել: Ով որ չկարողանալով զսպել իրեն ծիծաղի, պատկեցնում են և հարց տալիս.

– Ասե՞լս մի կուզես, տավուլ մի՛

Նա ընտրում է մին կամ մյուսը: Եթե ասեղն ընտրեց, բոլորը միասին կոնակն են կճմթում, իսկ եթե թմբուկը ընտրեց, սկսում են կոնակը ծեծել՝ թմբուկ զարնելու ձայներ հանելով:

- Ալայլար, ալայլար, պիզիմ¹ ալայլար:
- Նէ՞ իստէրսին, նէ՞ իստէրսին, պիզիմ ալայտան²:
- Պիր կիւզէլի կէօրտիւք, օնու իստէրիզ:
- Օ կիւզէլին ատընը պիզէ պիտիրին³:
- Օ կիւզէլին ատը մատմազէլ⁴ (անունը) տիր:
- Նաղը տըր, տիզլի տիր, յայան⁵ կէլէմէզ:
- Նաղըլըսա, տիզլի իսէ, պիր արապա յօլլարըզ:

¹ Տարբերակը՝ թոփ թոփ:

² Տարբերակը՝ ալայլար:

³ Տարբերակը՝ պանտ պիր տէլին:

⁴ Տարբերակը՝ (անունը) հանրմ տրը:

⁵ Ոմանք սխալմամբ «յան յան»:

(Թարգմանություն)

- Խմբակներ, խմբակներ, ո՞վ մեր խմբակներ:
- Ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ ես ուզում մեր այս խմբակից:
- Մի գեղեցիկ տեսանք, նրան ենք ուզում:
- Այդ գեղեցիկի անունը մեզ իմացրեք:
- Այդ գեղեցիկի անունը օրիորդ (անունը) է:
- Նազելի է, քնքուչ է, ոտքով չի կարող գալ:
- Եթե նազելի է, եթե քնքուչ է, մի կառք կուղարկենք:

Հավասար թվով աղջիկներ, թե-թեի մտած, կողք-կողքի շարված, իրար դիմաց, երկու կարգի վրա կանգնում են: Առաջին կարգի աղջիկները խմբովին դիմում են երկրորդին և երգի առաջին տողը երգելով՝ տանում են իրենց տեղը: Երկրորդ խումբը դիմում է առաջինին և երգի երկրորդ տողը երգելով՝ ետ է դառնում: Այսպես Հաջորդաբար մինչև վերջը: Առաջին խումբը երրորդ անգամ գնալու ժամանակ, այսինքն երգի հինգերորդ տողի մեջ, հիշում է երկրորդ խմբից մի աղջկա անուն: Երգը վերջանալուց հետո, առաջին խմբից երկու աղջիկ թևերով մի աթոռակ են ձևացնում, որի վրա նստեցնելով այդ աղջկան, բերում միացնում են իրենց խմբին: Ուղղը շարունակվում է, մինչև որ երկրորդ խումբը սպառվում է:

21

- Չա՛թ, չա՛թ...
- Ճընկառաքը՛չթ... ան վո՞վ է:
- Հրեշտակն է (կամ սատանան է):
- Ի՞նչ կուզէ:
- Քոտեյա:
- Ի՞նչ ըոէնկ:
- (Մի գույնի անուն):

Մի խումբ աղջիկներ երեք հոգի են ընտրում իրենցից: Մեկը հրեշտակ, մյուսը սատանա և երրորդը՝ անուն դնող: Հրեշտակն ու սատանան հեռանում են: Անուն դնողը աղջիկներին մի-մի գույն է նշանակում. օրինակ՝ կարմիր, կանաչ և այլն: Նախ հրեշտակն է գալիս և անուն դնողի հետ վերևի խոսակցությունն է ունենում: Եթե հրեշտակի ասած գույնից կա աղջիկների մեջ, այդ աղջիկն ու հրեշտակը միասին, հակառակ դեպքում հրեշտակն առանձին հեռանում է: Ապա

գալիս է սատանան, նույն խոսակցությունն է տեղի ունենում և նույն-
պես մի աղջիկ վերցնելով կամ առանձին ետ է դառնում: Երբ բոլոր
աղջիկները վերջանան, Հրեշտակի կողմինները Հրեշտակի ետևից
մեջք-մեջքի կապած մի շարք են կազմում, սատանայի կողմիններն էլ
մի ուրիշ շարք: Այսպես, Հրեշտակն ու սատանան դեմ-դեմի են դուրս
գալիս և իրար ձեռքից բռնելով, յուրաքանչյուր կողմը աշխատում է
մյուս կողմին դեպի իրեն քաշել: Մրա համար էլ անուն ղնողը գետնի
վրա մի գիծ է քաշում: Որ կողմը որ հաջողի դիմացի խումբը գծից
այս կողմ անցկացնել, հաղթությունը շահած է լինում:

22

Կեռտանը սիրեմ, կեռտանը,
Կըլմանի ժամուն մէյտանը.
Թուշիկը սիրեմ, թուշիկը,
Կըլմանի ժամուն խուշիկը.
Բերանը սիրեմ, բերանը,
Կըլմանի ժամուն խորանը.
Քիթիկը սիրեմ, քիթիկը,
Կըլմանի ժամուն քիթիկը.

Աչուկը սիրեմ, աչուկը,
Կըլմանի ժամուն խաչուկը.
Անկաճը սիրեմ, անկաճը,
Կըլմանի ժամուն պառխաճը¹.
Ճակատը սիրեմ, ճակատը,
Կըլմանի ժամուն քաքաթը².
Մազերը սիրեմ, մազերը,
Կըլմանի ժամուն ավելը:

Մանկիկի ծնոտը, թուշը, բերանը և այլն գգվելով՝ երգում են այս երգը:

Մատիկ, մատիկ, քանի՞ մատիկ:

*Մի քանի երեխա հավաքվում են և նրանցից մեկը գլուխը գետին
ծռած կանգնում է: Մի ուրիշը ձեռքը վերև բռնած, մի քանի մատ է
ցույց տալիս, վերի հարցումն ուղղելով: Եթե տղան իմացավ մատների
թիվը, դուրս է գալիս և մի ուրիշն է հաջորդում: Իսկ եթե չիմացավ,
մյուսներն ափերով հարվածում են նրա մեջքին՝ երգելով.*

Յաղը փիտէ (թուրքերեն՝ յուղալի բաղարջ),
Ինքը չիտէ,
Յան յանա (թուրքերեն՝ կողք-կողքի),
Տիպ տիպէ (թուրքերեն՝ տակը տակին),
Ու ուի:

¹ Իմ հին հավաքածուի մեջ գրվել էր *զանգակը*. Թեոդիկի մոտ գտա *պառխաճը*, որ
ավելի հարմար է հանգին:

² Իմա՝ *գազաթը*:

Ե

ԶՎԱՐՃԱԼԻՔ

1

Այվը փէնին, Էրկու Հարուր
Քիմը թային, Չուպուլս զարկին:
Եչը զային, Աման ուստա,
Քափրէլ տային Փէճէ վուրմա,
Ախսարային¹ Թէնճիրէտէ²
Դուռը տարին, Թօփ սալաթա³:
Ծովին օրթան օսկի ամաններս կվլայի,
Վերէն տաք-տաք Հացի մը Հոտ էկավ.
 Գնա նայէ վո՞վ էկավ.
 – Էրկու ցիլավոր էկավ.
 Մէկը պահապան,
 Մէկը պախճէպան:
– Պահապան, պահապան, վո՞ւր կերթաս:
– Հիվանդիս տունը կերթամ:
Բալլինքս բարցիս տակը մոռցա,
Վո՞վ առնէ նէ՛ լեզուն փիս ըլլա:

2

Այվ, փէն, քիմ – պապաթ Հէքիմ.
Թա, եչ, զա – պապաթ տեսա.
Է, ըթ, թօ – պապաթ թօթօ.

¹ Ախսարայը Պոլսում թուրքական մի թաղի անուն է: Տարբերակը՝ Հաստալարին:

² Տարբերակը՝ Փէնճիրէտէն (պատու Հանից):

³ Չորս տաճկերեն սողերի թարգմանությունն է.

Աման վարպետ,
Ուժով մի՛ դարներ,
Կաթսայի մեջ,
Կլորիկ աղցան:

Ժէ, ինի, լիօն – սուլու իլիմոն¹.
Խէ, ծա, կէն – պապայիթ խալիալսը ծակեն.
Հօ, ցա, խատ – պապաթ սախաթ.
Ճէ, մէն, Հի – յաղլը եմենի²,
Նու, շա, վո – ըոաֆտա շամտան քոյ³.
Չա, պէ, ջէ – յաղլը քէչէ⁴.
Ըոա, սէ, վե – պապաթ սե է.
Տիյօն, ըրէ, ցօ – փարայի մը յաղ լեցու⁵.
Հիյուն, փիյուր, քէ – պապաթ թուրը է.
Եվ, օ, ֆէ – պապաթ Մոսկոֆ է:

3

Երկուշափտի, շափտի շափտի.
Իրեքշափտի Հաց կշաղվեմ,
Չորեքշափտի լաթ կվլամ,
Հինքշափտի կար կկարեմ,
Ուրփաթ բաղնիք կերթամ,
Շափաթ տուն կմաքրեմ⁶,
Կիրակի վո՞վ կբանի քի էս բանիմ:

4

Երկուշափտի, շափտի, շափտի.
Իրեքշափտի լաթ վլացի,
Չորեքշափտի Հաց շաղվեցի,
Հինքշափտի կտավ գործեցի,
Ուրփաթ բաղնիք գացի,
Շափաթ, շափաթն էլավ, ի՞նչ բնեմ.
Կիրակի վո՞վ կբանի քի էս բանիմ:

Նախորդի Հնագույն խմբագրությունն է: Երկուսն էլ ծույլ Հարսի պատմածն են:

¹ Թուրքերեն՝ ջրոտ լիմոն:

² Թուրքերեն՝ յուզոտ մուճակ:

³ Թուրքերեն՝ դարակի վրա աշտանակ դիր:

⁴ Թուրքերեն՝ յուզոտ թաղիք:

⁵ Տարբերակը՝ պապաթ ցօցօ:

⁶ Տարբերակը՝ Շափաթ թախտակ կսրփեմ:

Այսօր անճառ,	Վարժապետը
Վաղը փանճար,	Վա՛յ վա՛յ կանչեց,
Էրկու հացին	Տղան զնաց,
Մէկ զրացին.	Հէքիմ կանչեց.
Կատուն մեռավ,	Հէքիմն էկավ,
Վրան լացին,	Քիթը կարեց.
Պալըխլըյին ¹	Տէր Մանուկը
Դուռը տարին ² ,	Կայներ կուլա,
Վարժապետին	էշուն աշկը
Քիթը խածին.	Կալպա ³ :

Հունվար, փատ վար,
Քա մարթ, կապրինք,
Նայիա՝ ունիս-չունիս,
Հոքըս տես, սէփէթ բեր,
Հոքըթ բեր, նորէն բեր,
Թէքնէն բեր:

**Ամիսների անուններն են բառախաղով ձևափոխված: Քաղում եմ
Թեոդիկի գրքից:**

Աղօթեմ, որ արինաս,
Մենծ ցավերու տիրանաս,
Իլիկ իլիկ իլիկ գաս,
Սլիկ սլիկ սլիկ գաս,
Բարցը պատէն վար իյնաս,
Յածէն ալ վեր չելլաս:

Հանել եմ Թեոդիկի գրքից:

¹ Բալըքլը՝ Հայոց մեծ գերեզմանատուն է Պոլսում:

² Տարրերակը՝ բացին կամ գացին:

³ Վերջին չորս տողը հենրի մոտ միայն կա, իսկ նորերը պակաս են երգում:

Մէկ, երկու՝ էրկըննաս,
 Իրեք, չորս՝ չորնաս,
 Հինք, վեց՝ վերնաս,
 Օխտը, ութը՝ վո՞ւր կերթաս,
 Ինը, տասը՝ ժամ կերթամ.
 Տասնըմէկին տուն կուքամ,
 Տասվերկուքին հոքիս տամ¹:

9

Արգրե (անձրև) կուքա, ձուն կուքա,
 Հաճի պապան տուն կուքա.
 Փիլավ կեփեմ եղ չիքա,
 Քէլ Մարտիրոսին տեղ չիքա:

Երեսաները երգում են անձրև կամ ձյուն տեղացած ժամանակ:

10

Կրակիկ², վա՛ր էկու,
 Յաթախ ցքեմ, յան էկու³:

Երեսաները երգում են կայծոռիկ բռնելու համար, իբր թե այդ ճճին դեպի երգողի ձայնն է դիմում:

11

Լուսընկա, լուսընկա,
 Աչկերթ սև չամիչ, դուն կլորիկ լուսընկա.
 Ամմէնքը կուզեն քի մութըն գա,
 Էս կուզեմ քի լուսըն գա:

¹ Տարբերակը՝ Պիլիկներուն յէմ կուտամ (Թ):

² Տարբերակը՝ Աթէչ պէօճէյի կամ Լուս պէօճէյի:

³ Ըստ Թեոդիկի՝ երկրորդ տողից հետո, ուրիշներ երգում են.

Յաթախախ մէչ խուլ մը կա,
 Ամպէրյայի հոտ մը կա:

12

Աղօթեմ, աղօթեմ,
Աղին ամանը խոթեմ,
Անկէ հանեմ, բերանըս խոթեմ:

13

Մոմիկ, մոմիկ, շամտանիկ,
Բոնենք թաթիկէն՝ ժամ տանինք:

Մանկական զվարճալիք, ըստ Թեոդիկի:

14

Քարոզ մը տամ, մտիկ ըրէք,
Աթոռին վրա տիտիկ ըրէք:

15

Ալելույա, օրթի,
Ժամկոցին քիթը փրթի:

16

Ալելույա, ալելույա,
Տէրման չունիմ, քալելու յա՛ (Թ):

17

Ընթերցվածըս Առակաց,
Մուկը ծակէն էրևաց,
Պոչէն ըռնէ, քիթը խա՛ծ:

18

Ընթերցվածըս ի Հոփա¹,
Վուր պաշընա պիր սոփա²:

¹ Իմա՛ «ի Յորայ»:

² Թուրքերեն՝ Զարկ գլխին մի բիր (մահակ):

Առեալ զձեռն Եւայի¹,
Ալ պաշընա պէլայի² (Թ):

Պսակի արարողութեան առաջին նախադասութունն է:

Փանք քեզ, Տէր,
Պէքյարները կարքես, Տէր (Թ):

Փան քեզ, Աստված, փան քեզ, Տէր,
Պառկե՞ր ե, տէրտէր (Թ):

Ա՛թամ, ո՞ւր էս:
– Եւային ծոցը (Թ):

Տէ՞ր էս³:
– Բոներ եմ, քյօ՞ւն էս (Թ):

Տէ՛ր, յոյս իմ և կեանք իմ⁴.
Արայա՞ն քիմ, սօրա՞ն քիմ⁵:

Յուցանէ առակըս.
– Մանես բարակըս (Թ):

¹ Հնչվում է «առյալ ըզձեռն Եվայի»:
² Թուրքերեն՝ Ա՛ն գլխիդ փորձանքը:
³ Պսակի ժամանակ՝ քահանայի տված հարցումն է փեսին:
⁴ Հնչվում է «Հույս իմ և կյանք իմ»:
⁵ Թուրքերեն՝ Փնտոտ՞ղն ով, հարցնո՞ղն ով:

(Վերջին 12 համարները ժամերգության հատվածներ են՝ ծաղրի ենթարկված):

26

Աստուծու փարին,
Գօլխըթ քարին,
Թախտա պախալին:

27

էրթաս փարով,
Դէնըդ կլողը զարնես քարով (Թ):

28

Թաղական խորույթ,
Քայմաքըլ յօղուրթ¹,
Պողաչա, պէօրէք²,
Ճիվերըս կերէք:

29

Վաղը կիրակի է,
Քիթըդ ըրախի է,
Բերանըթ խայմախ է,
Շունը քեզի ապա է:

30

Հափիթայի զօրավարի,
Եվ հավկիթի արդարոց,
Զէվզէկիստան կատարեցավ:

Հափիթա, Հավկիթ և զէվզէկ նշանակում են «թեթևամիտ»: Բուն նպատակն է այս բառերը ուղղել դիմացինին: Ամբողջը հարմարեցրած է օրացույցի մեջ Վարդանանց զորավարաց հիշատակության ձևով:

¹ Թուրքերեն՝ «սերով մածուն». տարբերակը՝ թապախ մը յօղուրթ «մի պնակ մածուն»:

² Երկուսն էլ խմորեղենի տեսակներ են:

Աս մահանա, ան մահանա,
 Աս քիթիկին ի՞նչ մահանա:

Ասում են կատակով, մանկիկի քթին զարնելով (Թ):

Կառավարիչ,
 Կարմիր չամիչ,
 Պատին վրա
 էրկու չամիչ:

Երգում են դպրոցական վերակացուներին ծաղրելու համար:

Պատվելի,
 Պատէն վեր էլի.
 Չամիչ մը տամ,
 Տահա վեր էլի:

Երգում են պատվելիներին ծաղրելու համար:

Աճէմ, աճէմ,
 Քիթըթ կճնմ.
 Բերանըթ բաց,
 Մէչը խմչնմ:

Երգում են պարսիկներին բարկացնելու համար:

Ուռում, ուռում,
 Կէօթի թուռում,
 Պէչ փաթիլճան,
 Սիվրի սըչան:

Երգում են բարձրացնելու համար հոռոմներին: Ամբողջը թուրքերեն է: Թարգմանությունն է՝ «Հոռոմ, հոռոմ, հետույքը թուռում (այս գառի իմաստը անհայտ է), հինգ բաղրջան, սրաքիթ մուկ»:

36

Յա՛վուտի,
Յախըթ հոտի:

Երգում են հրեաներին բարկացնելու համար:

37

Սատանա, սատանա,
Պոչիթ տակը բան մը կա.
Շատը քեզի, քիչը ինձի:

Կորած մի բան գտնելու համար՝ չորս ոտքի վրա սկսում են ման գալ և այս տունը երգելով որոնել:

38

Մասալ, մասալ, մաթիթաս,
Քայնանանըն կէօթի թաս,
Չուքուրա տիւշտի չըքամազ,
Տէօնէր տէօնէր սըչամազ:

Ամբողջը թուրքերեն է. թարգմանությունն է՝

Հեքիաթ, հեքիաթ, մաթիթաս (?),
Ջոքանչիզ հետույքը թաս,
Փոսն ընկավ, չի կարող դուրս գալ,
Պտտվում է, չի կարող քաքնել:

Համապատասխանում է Կովկասի «Հեքիաթ, հեքիաթ պապս...» հատվածին:

39

Մամուկ, մամուկ, վո՞ւր կերթաս:
– Էրուսաղըմ ժամ կերթամ:

Ասում են սարգ տեսնելու ժամանակ: Սարդն այս երգից իբր թե փախչում է:

40

Կոտած փախլա, ծակ թէնճիրէ:

Ասում են չեչոտ երեսովներին ծաղրելու համար:

41

Շաշի, չաշի,
Շամտան պաշի:

Ասում են շիլերին (թուրքերեն չաշի) ծաղրելու համար:

42

Ակոապըլիկ,
Չֆտի սիլիւկ:

Ասում են ատամները թափածին ծաղրելու համար:

43

Շոան, չոան,
Թէստի քոան,
Քեզ առնողին
Վայն ի վրան:

Ասում են անկողնում միզողներին ծաղրելու համար:

44

Կծծի, կծծի,
Թէքիրտաղցի.
Դոանն էտին կամթտեցի:

Ասում են ոտտոսթոցիներին ծաղրելու համար:

Վանցի,
Թո՛ւք էրեսը՝ անցի:

Ասում են վանեցիներին ծաղրելու համար:

Աման տնտես, հիվանդ էմ էս:
– Ջօրպա էփեմ կուտե՞ս:

Մըսի վրաթ¹,
Իմա ավրաթ.
Նօրօղ պապան
Թստէ վրաթ:

Մըսի վրաթ,
Կարքվեցար,
Վո՞ւր է հինաթ (Թ):

Օ՛խ ըլլա, օ՛խ ըլլա,
Մուկին պոչը փորդ ըլլա (Թ):

Ասում են մեկի վիշտը, ցավը կամ կորուստը ծաղրելու համար:

Պա՛ք, ամա կըծ մ՛ ըներ (Թ):

Այսպես են ասում կատակով՝ թուրքերեն պանա պաք «ինձ նայիր» ասողին: Բառախաղը հայերեն պա՛գ «համբուրի՛ր» և թուրքերեն bak «նայիր» բառերի վրա է:

¹ Իմա «մուրս ի վրաղ»:

51

Պախալին առչին դո՞ւն էիր:
– էս գիտցա քի շուն էիր (Թ):

52

Ուրփաթ, շափաթ, կիրակի,
Պօլըթ սիրե՛մ, Աքապի (Թ):

53

Ուրփաթ՝ վուր փաթլասըն¹ (Թ):

54

Ծը՛մ, ծը՛մ, թէստերէ,
Հաճի պապան թստեր է (Թ):

Երեխաները թելը մատների վրա առած խաղում են՝ այսպես երգելով:

55

Անուշ կլեցիր՝
Աչկըթ ինձի՞ տնկեցիր (Թ):

Օղու բարեմաղթության առթիվ են ասում:

56

Աղօթեմ,
Դանակը փորըթ խոթեմ (Թ):

57

Ինէ փիւսկիւ, քենէ ֆէս:

Իմաստն է «Ինձնից ծոպ, քեզնից ֆէս (գլխարկը)»: Բայց բառախաղով պետք է հասկանալ՝ քէնէֆ էս, որ նշանակում է «արտաքնոց ես»:

¹ Թուրքերեն՝ «Ջա՛րկ, թող պայթի»:

Սրանցից դուրս կան նաև հետևյալ երեխայական բառախաղերը, որոնք առաջարկում են հայերենից թուրքերենի թարգմանել.

Հավնոցին մէջը փորեցի.

Այն ձրի, այս ձրի.

Այս ցըմ-ին հավնեցա՞ր:

Առաջին դեպքում ստացվում է թուրքերենն որ «Հավանոցում սագ էի»: Մյուս երկու դեպքերում ստացվում են շատ անպարկեշտ խոսքեր:

Առաջարկում են դարձյալ հակառակ կարդալ թուրքերեն՝

Անասթաս, մոմ սաթ սանա,

որով ստացվում է ճիշտ նույնը:

Զ

ՀԱՆԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔԵՐ

Սրանք նման են նախորդ զվարճալիքներին: Մեկն առաջարկում է իր խոսակցին արտասանել այսինչ բառը և երբ նա ասաց, խսկույն տալիս է հանգավոր պատասխանը. օրինակ՝

Ա – Ըսէ փիլավ:

Բ – Փիլավ:

Ա – Պապայիթ տունը փլավ:

Հանգավոր խոսքերը կարող են ասվել նաև, երբ նույն բառը պատահաբար խոսակցություն մեջ գործածված լինի. օրինակ՝

Ա – Մէրսի:

Բ – Փապուճումըն թէսի:

Հանգավոր խոսքերը բաժանում ենք երկու մասի. Անձնանուններ և Հասարակ բառեր:

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

1. Ալի (թուրքի անուն է):
Ք . . . բերանըթ հալի:
2. Ակոփ –
Թահանլը է թօփ (Թ):
3. Աննա –
Պողաղի ծակը լաննա (Թ):
4. Ասատուր –
Տաս փարայի փաչա տուր (Թ):
5. Ավետիս – Առչիս էտիս (Թ):
6. Արթաքի – Փալթօթ հաքի (Թ):
7. Արութին – Մ'ըներ չարութին (Թ):
8. Արութին – Խահվէին խութին, Պալըսլըին¹ վերի թին:
9. Արտաք – Գլօխն է դարտակ (Թ):

¹ Գերեզմանատան անուն է Պոլսում:

10. Եղիշէ – Եղի շիշէ:
11. Թաքուկ – Տոլման կեր տաքուկ տաքուկ (Թ):
12. Խաչատուր – Հինք փարայի փաչա տուր:
13. Խուկաս – Մեր տունը կուքա՞ս (Թ):
14. Կարապետ– Կարմիր վարպետ¹,

Էկու ծեծեմ,
Գնա վարպետ:

15. Մարտիրոս – Բեր դիր Հոս (Թ):
16. Մելիքանեթ – Մելսկի սէփէթ (Թ):
17. Մինաս – Քիրէմիտին վրան մնաս (Թ):
18. Մինաս – Ծառին տակը մնաս (Թ):
19. Մկրտիչ – Քէնտին տօլտուր, քէնտին իչ (Թ):
(Թուրքերեն՝ Ինքդ լցրու, ինքդ խմիր):
20. Մոֆսէս – Հո՞ս էս (Թ):
21. Ներսէս – Դո՞ւրսն էս մի, ներսն էս (Թ):
22. Նիկողոս – Կարմիր խոռոզ, էրկու թավուխ,
մէկ խոռոզ (Թ):
23. Ուռուփէն – Մէկ Հատն էս տէմէթ մը թուռփէն (Թ):
24. Ուռուփէն – Խելքը պակաս ութը ուռպէն (Թ):
25. Ուռուփէն – Որը քիմ, որը փէն (Թ):
26. Ստեփան – Պէքճիին սօփան (Թ):
27. Վարթան – Մուկերը վրաթ կարթան:
28. Վլաս – Շորերը վլաս (Թ):
29. Տաճատ – Բորնկի պաճաթ (Թ):
30. Օղիտա – Քեզի թէք մը օղի տա (Թ):
31. Օննիկ – Շամտանին մէշը մոմիկ (Թ):

ՀԱՍԱՐԱԿ ԲԱՌԵՐ

1. Ախճիկ – Պատերը փակճիք (Թ):
2. Անպիտան – Ճանճի ֆիտան (Թ):
3. Անպիտան քարշելի – Քաշփավալ փէյնիրի (Թ):
4. Ապուշ – Պալըխի փուշ (Թ):

¹ Ուրիշ բարբառներում ասվում է **Կարպետ**, բայց որովհետև այս բառը Պոլսի բարբառում գործածական չէ, ուստի փոխանակվել է **վարպետ** բառով:

5. Ավանակ – Թավանա պաք, ճերմակ էշէկին ոռը պաք:
6. Արթուն – Հացըթ կեր առտուն (Թ):
7. Բալինք – Թապախ մը խլինք:
8. Էրկուքը – Պախճէպանին ծերուկը (Թ):
9. Ըոէտէնկոթ – Ըոէնտէյի կոթ (Թ):
10. Ինը – Պախճէպանին ձինը (Թ):
11. Ի՞նչ – Պախճէպանչու պինչ:
12. Իչտէ – էչուն ոռը մչտէ (Թ):
13. Իրավ – Կեր Հոտած փիլավ (Թ):
14. Լաստիք – Քոնչունուն տալընա պաստիք (Թ):
(Թուրքերեն՝ Հարևանի ճյուղի վրա կոխեցինք):
15. Խախվէ – Հաքէին ծակէն վար կախվէ:
16. Խախվէ – Ծառէն վար կախվէ (Թ):
17. Խըմպըլ – Ուտես տմպըլ տմպըլ (Թ):
18. Խըյանէթ – Խէրըս քեզի էմանէթ (Թ):
19. Հաճի – Թուլթ աղաճի (Թ):
20. Հաճի – Կատուին պոչը խաճի:
21. Հինգը – Պախճէպանին կնիկը (Թ):
22. Հրամմեր էս – Ծամմեր կլլեր էս:
23. Ծանապար – Ծանըն չըքսըն պարապար:
(Թուրքերեն՝ Հոգիդ դուրս գա միասին):
24. Ծատու – Միսս կե՛ր, Հատո՛ւ (Թ):
25. Մայիս – Մայմունին ոռը նայիս,
մատ մը առնես, Համը նայիս:
26. Մեղա – Կատուն քեզի տղա (Թ):
27. Մեր տունը գիտե՞ս.– Մէչի մուկերը կուտե՞ս (Թ):
28. Մէ՛սէլա – Խոռոզի պէս էս էլա (Թ):
29. Մէրսի – Փապուճումըն թէրսի:
30. Մունտառ.– Թաթիկէն բոնէ, տո՛ւն տար (Թ):
31. Մուչմուլա – Կոկովներըս թուչդ ըլլա (Թ):
32. Յա՛տէս – Պախճէին օրթան փատ էս:
33. Շնորակալ էմ – Քէօչէն պախալ էմ:
34. Ութը – Պախճէպանին թութը (Թ):
35. Չախու – Հալէին ճանճերը փախո՛ւ:
36. Պառավ – Վարտիքըթ մուկը տարավ (Թ):
37. Սեկտեմփեր – Գինին բեր (Թ):

38. Սէտիր – Յէրին տիպինէ կիր:
(Թուրքերեն՝ Գեանի տակը մտի՛ր):
39. Սէփէթ – Քաքնեմ թէփէթ:
40. Սէփէթ – Նստիմ թէփէթ (Թ):
41. Սինկէր – Դուն կեր (Թ):
42. Ստամոքս – Ուստա Մոքոս (Թ):
43. Սրիկա – Բոնէ՛ սվիկա (Թ):
44. Տասը – Պախճէպանին թասը (Թ):
45. Տըլլա – Մօրըթ տունը վո՞ւր կըլլա (Թ):
46. Փառտօն – Պօզ պանա պիր քառպոն:
(Թուրքերեն՝ Մանրի՛ր ինձ մի քառպոն):
47. Փիլավ – Պապայիթ տունը փլավ (Թ):
48. Փիս – Լպպէ թիս:
49. Քէրէվիզ – Աչկիս գրող կերեխ:
50. Օխտը – Պախճէպանին կոթը (Թ):
51. Օֆ, օֆիկ – ԹաՀինը թօփիկ:

Է

ՇՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐ

1

**Զուկը ուտեմ, մուկը նետեմ,
Մուկը նետեմ, ձուկը ուտեմ:**

Կրկնել մի քանի անգամ, բայց աշխատելով չչփոթվել և չասել «Մուկը ուտեմ, ձուկը նետեմ»: Եթե պատահի, որ ասողը չփոթվի, շուտասելուկը վերջացնում է ասելով. «Զուկը մուկը մէկ թավա» կամ «Զուկը նետեմ, մուկն ալ նետեմ»:

2

Մարթուն մարթ պէտկ է, օր մարթս ընէ մարթ: Մարթը մարթ չըլլալէն ետկ, ի՞նչ ընէ մարթս մարթ:

3

**Մեր տունը կա տասը տանձի ծառ,
Տասը տանձի ծառին ծարը տասը ծանրը տանձ.
Զեր տունը կա՞ տասը տանձի ծառ,
Տասը տանձի ծառին ծարը տասը ծանրը տանձ:**

Ը

ԶՎԱՐՃԱԼԻ ՀԵԳԱՐԱՆ

Դպրոց նոր գնացող և հեզել սովորող երեխաների խաղեր են սը-
րանք, որ հավաքում են այստեղ, այս վերնագրի տակ:

1. Քիմ-ինի-ըրէ՛ քիր,
Իքի կէօղին քյօռ (Երկու աչքդ կույր),
Քիրքոր (Թ):
2. Է-ֆէ՛ էֆ,
Տեղը կընէ պուտիկ պուտիկ,
Էֆտիկ:
3. Է-ֆէ՛ էֆ,
Քատըքէօյէ կիթտիք-կէլտիք
(Քատըգյուղ գնացինք եկանք) էֆտիկ:
4. Թօ-եչ-փիլյուր՝ թեփ,
Կէ՛հ փիսի՛ փիսի՛,
Թէփսի:
5. Ինի-սէ՛ իս,
Էսկի մինտէր
Թէրսինէ տէօնտէր (Հին տեղաչորը շրջի՛ր)
Իսկէնտէր (Թ):
6. Հարկավ, ո-ըրէ՛ որ,
Հարկավոր (Թ):
7. Մէն-է-ըրէ՛ մէր,
Շունտան սափ, օնտան կէլ (Այստեղից դարձիր,
այստեղից եկ), Մէրկէլ (Թ):
8. Մէն-ըթ՝ մը,
Կէն-ըթ-ըրէ՛ կըր, Մըկըր,
Չաթալ-չէքիճ,
Մկրտիչ:
9. Պէ-այփ-լիյուն՝ պալ,
Թաքա՛ թաքա՛ տը՛ղ տը՛ղ (բուրդ գգելու ձայներ են),
Պալտըգ:

10. Ունի՛ ոչ,
Կատույի պոչ (Թ):
11. Սէ-ըթ-մէն՛ սըմ,
Փաթիկը¹ փաթ փաթ,
Սմփատ:
12. Սէ-ըթ-մէն՛ սըմ,
Օրտէ կը փաթ փաթ,
Սմփատ:
13. Սէ-ըմ-մէն՛ սըմ,
Փէն-այփ-տիյուն՛ փատ,
Սմբատ,
Չաղանոզը յան յան,
Սմփատյան:
14. Ըթ-սէ՛ ըս,
Տամպուլ-տումպուլ,
Ըստամպուլ (Թ):
15. Ըթ-սէ՛ ըս,
Շիչէին թափան,
Ըստեփան (Թ):

¹ Իմա՛ ըաղիկը:

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

1. Երկինքը հով է, գետինը ծով է.
Ան ի՞նչ եղ է օր ծնածը կով է: (Թ)
(Աղամ-Եվա)
2. Յած պաճայէն ձուն կուքա: (Թ)
(Այլուր):
3. Ինքը քարէ,
Քիթն էրկաթէ,
Վիրա կկաթէ: (Թ)
(Աղբյուր)
4. Առտուն հարս,
Իրիկվան լէչ: (Թ)
(Անկողին)
5. Յորեկը խորան,
Քիչերը վրան: (Թ)
(Անկողին)
6. Պղտըլիկ պախճաներ քով քովի,
Փոլորը փուչեր դէմ դէմի: (Թ)
(Աչք)
7. Փոլորքը փուչ,
Մէչինը նուչ: (Թ)
(Աչք)
8. Օսկի խութին գոցվեցավ,
Սաչախները կախվեցավ: (Թ)
(Աչք)
9. Ծամեմ ծամեմ, ծակս անցունեմ: (Թ)
(Ասեղ)
10. Ծակեմ ծակեմ, ծակը քցեմ: (Թ)
(Ասեղ և ասղաման)
11. Փետտէ խոթէ,
Չմտավ նէ՛

- Թրչէ խոթէ: (Թ)
 (Ասեղ-թել)
12. Կապուտիկ խալին փոեցի,
 Վրան պատէճ շարեցի: (Թ)
13. Մազ մը Հավկիթ պատին վրա: (Թ)
 (Ասողեր)
14. Թքալ մը պոյա,
 Աշխրբին օյա: (Թ)
 (Արև)
15. Կվազեմ ցիավոր,
 Կմնամ սգավոր,
 Կելլամ Հարսնեոր: (Թ)
 (Արտաքնոց)
16. Աստին կոկոզ, անթին կոկոզ,
 Դուռին էտին կոկոզ: (Թ)
 (Ավել)
17. Աստին սրփեմ, անթին քստեմ,
 Քէն կընեմ պուճախը կնստիմ:
 (Ավել)
18. Աստին քավիմ, անթին քավիմ,
 Քէն ընեմ նստիմ: (Թ)
 (Ավել)
19. Մութ մաղազա, մէչը սրբայով մարբրիտ:
 (Բերան-ատամներ)
20. Մութ-մութ ախրո,
 Ճերմակ ծիծեր: (Թ)
 (Բերան-ատամներ)
21. Պզտիկ պզտիկ մարթիքներ,
 Հաքեր էն կարմիր շավարներ:
 (Գազար)
22. Էրկան է պոչը,
 Կկրէ կէօչը: (Թ)
 (Գդալ)
23. Մէչը կլոր, օրթան ծակ.
 Էչ էս թաքէ¹ չըսես նէ:
 (Գդակ)

¹ Բառախաղ **Թաքի** «մինչև որ» և **Թաքկէ** «զգակ» բառերի վրա: Հանկուկն ասողը **Թաքէ** «զգակ» է ասում. բայց այնպես է արտասանում, որ լսողը **Թաքի** «մինչև որ» է Հասկանում, և իզուր մեկնություն է փնտրում:

24. Էրկան տէրտէր, շուք չունի: (Թ)
(Գետ)
25. Էրկան տէրտէր, կարթալով կերթա:
(Գետ)
26. Մութիկ տուն,
Մտիր քուն: (Թ)
(Գերեզման)
27. Հայր իմ, օխտը ծակով կոճ մը կա,
Չարն ու բարին անտեղ ա.
Թէ որ չիյտես՝ դուն չունիս:
(Գլուխ)
28. Ամմէն բան անոր քիթին տակէն կասնի: (Թ)
(Գրիչ)
29. Դեղին ճիզմէն հաքեր է,
Խողին օղթան պառկեր է: (Թ)
(Դղում)
30. Կապը կանանչ,
Կովը կանանչ,
Կովը կանանչին տակն են կապած: (Թ)
(Դղում, ձմերուկ կամ վարունգ)
31. Լեռնէն կուքա,
Թաշտէն կուքա,
Ոոր մենծ էնիշտէն կուքա: (Թ)
(Դմակավոր ոչխար, խառաման)
32. Չոր խոթեցի,
Թաց հանեցի:
(Դույլ ջրի)
33. Անծակ մարքըրիտ,
Անողորմ¹ թերցան,
Ասված կչարէ,
Մարթը կքակէ:
(Եգիպտացորեն կամ խաղող)
34. Էս կտեսնամ, դուն կտեսնաս,
Ասված չը՝ տեսնար:
(Երազ)
35. Էրկու կաշի,
Չիֆտ կմաշի: (Թ)
(Երկանաքար)

¹ Այլուր անողոր. Պոլսում այս բառն անսովոր լինելով, դարձել է անողորմ:

36. Մաղարա մը կա, մէջը լեցուն անիծ է: (Թ)
(Թուղ)
37. Մինարէէն վար իյնա՝ չը՛ կոտրիր.
Ջուրը իյնա՛ կկոտրի:
(Թուղթ)
38. Քարին կզարնեմ, չը՛ կոտրիր.
Ջուրին կզարնեմ, կկոտրի: (Թ)
(Թուղթ)
39. Նեղկուճուկ փունիկ,
Սատանան քունիկ: (Թ)
(Թուր)
40. Աստին տա՛ր, անթի՛ն տա՛ր,
Մեջը չը՛ կենար թաթար (= դաղար): (Թ)
(Լեզու)
41. Դանակ մը ունի՛մ թաց ու բաց: (Թ)
(Լեզու)
42. Կաչի, նէ՛ կհալի, նէ՛ կմաչի: (Թ)
(Լեզու)
43. Կնտիկ-մնտիկ մաղառա,
Հարս մը ունի՛մ՝ կխաղա,
Ջուրը ցքենք կլողա,
Ջուրէն հանենք կղողա: (Թ)
(Լեզու)
44. Տարին տասներկու ամիս ջուրն է.
Նէ՛ կհոտի, նէ՛ կփտտի: (Թ)
(Լեզու)
45. Տեղ մը պուտ մը եղ է կաթեր.
Վլա վլա՛ չե՛լլար: (Թ)
(Լույս)
46. Կարթալ չիյտէ՛ քիր կքրէ.
Տունը էրի՛ խաղ կկանչէ: (Թ)
(Խղունջ)
47. Ծուռումուռ վո՞ւր կերթաս.
– Ծակ-զլոխ, քեզի՞ ինչ: (Թ)
(Ծուխ և ծխներույզ)
48. Մարը աշխարք չեկած՝
Ջավակը վեր է էլած: (Թ)
(Ծուխ)

49. Կէօլ մը ունիմ՝ կլոր է,
Մէջի օցը խոշոր է,
Օսկին բերանը բոլոր է: (Թ)
(Կանթեղ)
50. Նեղ ճամփա, լան պուտուկ: (Թ)
(Կոկորդ, փոր)
51. Իմ տմպիկս, քու ճխկիկըթ:
(Կոճակ և կոճակի լամբակ)
52. Կապեմ՝ կերթա,
Քակեմ՝ կկենա: (Թ)
(Կոշիկ)
53. Տիյօր իրիկուն՝ չոր ու թաց,
Տիյօր լուս՝ բերանը բաց: (Թ)
(Կոշիկ)
54. Քառսուն աչուկէն,
էրկու պոչիկէն: (Թ)
(Կոշիկ՝ ծակերով ու կապով)
55. Սա մարթուն մարը մօրս կեսուրն է.
Մարթը իմին ի՞նչս է: (Թ)
(Հայր)
56. Չորս օտքը խողը,
էրկուքը կողը: (Թ)
(Զիավոր)
57. Խենթի պէս կուքա,
Հարսի պէս կնատի:
(Զյուն)
58. Ախրը մը ունիմ՝ դուռ չունի.
Վրան արծաթ, մէջը օսկի: (Թ)
(Զու)
59. Բերնէս ինկավ՝ կոտրեցավ,
Ջուրը ինկավ՝ չը հալեցավ: (Թ)
(Զու)
60. Էջ մը ունիմ, ի՞նչտար գոս՝ քիթը կճերմկի: (Թ)
(Ճախարակ)
61. Խալֆային տղան հորը ինկավ,
Ալ փէրչէմը դուրս ինկավ: (Թ)
(Ճակնդեղ)

62. Կփաթտեմ, կփաթտեմ, չը՛ հատնիր:
(Ճամբա)
63. Պուտ մը ջուրով հասըլ էկավ,
Կակողիկ էր՝ տնկըվեցավ,
Կոտըրտովելով մէջը մտավ,
Մտավ խաչած, էլավ մարած:
(Մակարոն)
64. Բան մը ունիմ՝ նէ՛ էրկինքն է, նէ՛ գետինքն է: (Թ)
(Մակույկ)
65. Պզտիկ տղաք՝ էօրս են շալկեր: (Թ)
(Մատներ, եղունգ)
66. Քէօքը վերէն, տալերը վարէն: (Թ)
(Մարդ)
67. Հինք մարթ, հինք լեզու, չորս հոքի: (Թ)
(Մեռել)
68. Ճերմակ հաքեր, շիտակ պառկեր: (Թ)
(Մեռել)
69. Խողէ պուտուկ,
Միսէ խափախ: (Թ)
(Միզաման)
70. Ծակէն էլավ,
Ծակը մտավ:
(Մուկ)
71. Պատին էրեսը տէմէթ մը խոտ: (Թ)
(Մորուք)
72. Թառլան ճերմակ, ցանքը սև,
Ջառքով դնեմ, բերնով ուտեմ: (Թ)
(Նամակ)
73. Ծուռ ծուռ գետնիկ, սև սև պուտիկ,
Ջառքով ցանէ, բերնով ժողվէ: (Թ)
(Նամակ)
74. Հոստեղ կցանեմ, հոնտեղ կփուսնի: (Թ)
(Նամակ)
75. Փորը ծով, գլխը կրակ: (Թ)
(Նարգիլա)
76. Պտըտիկ պուտիկ,
Մէջն անուշիկ:
(Նուշ)

77. Ասված կշարէ,
Մարթն կքակէ:
(Նուռ)
78. Տակէս Հանեմ՝ տակըթ դնեմ:
(Նստելու բարձ, մինդար)
79. Կարթալ չիյտէ, քիր կքրէ:
(Շողուկ անասունը)
80. Չայիր-չիմէն, վրան պիւպիւ կպտըտի:
(Ոջիւ)
81. Մազոտս բոնեցի,
Կոպտալս մէչը խոթեցի:
(Ոտք և բրդե գուլպա)
82. Միտքով կցանեն,
Աչկով կուտեն,
Միտքով ալ կմարսեն: (Թ)
(Ուսմունք)
83. Սև ուլիկ, փատէ պոչիկ: (Թ)
(Չամիչ)
84. Ալ իփի աս, ալ իփի աս¹.
Անունը տամ, դուն չիմանաս:
(Չվան)
85. Պզտիկ պզտիկ մարթիքներ,
Հաքեր են մոռ մոռ վարտիքներ:
(Բաղըջան)
86. Նաթուն մը ունիմ, քառսուն քիւրք կհաքնի: (Թ)
(Սոխ)
87. Էրկու քուր իրար կնային: (Թ)
(Ստինք)
88. Բացի մազոտը,
Դրի խոցոտը,
Փառավորվեցավ արունը:
(Տակառի խից, գինու թիթեղյա աման և գինի)
89. Ծառ մը ունիմ՝ տասներկու թև ունի.
Ամմէն մէկ թևը էռսունական ճեղ: (Թ)
(Տարի)

¹ Բառախաղ է: Առաջին տողը թուրքերեն նշանակում է «Առ չվանը՝ կախիր»: Բայց Հանելուկն ասողը այնպես չուտ է արտասանում, որ լսողը Ալիփի՛աս հատուկ անուն է կարծում և գուր մեկնություն է որոնում:

90. Քէօքը խողին մէջ,
Մէջինը էշուն մէջ,
Գլօխը փորիթ մէջ:
(Յորեն)
91. Էրկու ծակէն սէլ կվազէ,
Հինգ ախպարը դէմ կվազէ:
(Քիթ)
92. Տուն մը ունիմ տիրէկով,
Սէլ կհանէ քիւրէկով: (Թ)
93. Շէքէրէն անուշ, խուռչինէն ծանրը,
Չարչին չեն ծախեր, հարսին չեն խտար: (Թ)
(Քուն)
94. Աչկեր ունի, օտկեր չունի,
Մարթ մեոցունէ, ձեռքեր չունի,
Շապիք ունի, օսկոր չունի: (Թ)
(Օձ)

Ժ

ԱՌԱՄՆԵՐ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾ ՔՆՆԵՐ

Աթամը խափվեր՝ թրախտէն ինկեր է (կամ)

Աթամը խափվեցավ, թրախտէն ինկավ: (Թ) (Ամեն մարդ մեղան-
չական է):

Աթէչ պէօճէյին տեսնա նէ՝ «Կրակ կա» կպոռա (չափազանց
վախկոտ է):

Աժան բանը սուղ է, սուղը աժան:

Աժան միսը պուտուկն է մաշեր: (Թ)

Աժեմ-չաժեմին բերանն ենք ինկեր:

Ային գնաց՝ Մուսան էկավ:

Ային տեսնա նէ՝ Վելին կմոռնա: (Թ)

Այուրս մաղեր՝ մաղս կախեր եմ:

Ախ ընելութ՝ ճիս ըրէ: (Թ) (Փոխանակ հառաչանք արձակելու
ցնծա՛, ուրախացի՛ր):

Ախ ըսած ատենը ախ-ճիյէրը կերեա կոր: (Թ) (Շատ ցավագին
վիճակ ունի):

Ախկատը Ասված չէ՞ ըստեղծեր:

Ախկատին էրեսը պաղ կըլլա: (Թ)

Ախկատի գավակ ըլլալուտ՝ ունևորին ծառա եղի՛ր: (Թ)

Ախկատը գէնկիննա նէ՝ տասը տարի ախկատի հոտ կուքա վրա-
յեն:

Ախկատին հացը ուտողը չի կշտանար: (Թ)

Ախկատ-Հպարտ:

Ախկատը ունի փանիր, քիչերը քունը չի տանիր: (Թ)

Ախկատութիւնը կրակէ շապիկ է: (Թ)

Ախճիկ է, օտար տունի ճրաք է: (Թ)

Ախճիկը իր քեֆին ցրես նէ՝ չալղըճին կառնէ:

Ախճիկս մենծծավ, մե՛նծ ցավ: (Թ)

Ախճիկըթ չէն տունին մի՛ տար, աղէկ մանչուն տուր: (Թ)

Ախճիկ ունեցող մօրը մէկ ձառքը ծոցը կըլլա: (Թ)

Ախճիկը պէշիկին մէջ գովելու է:

Ախճիկ, քեզի կրսեմ – Հա՛րսնուկ, դո՛ւն իմացիր:
 Ախպարը ախպորը միսը կուտէ, օսկորը մէկ քով չի՛ նետեր:
 Ախպարը կրսե քի քուր չունիմ, քուրը կրսե, քի ախպար ունիմ: (Թ)
 Ախպուր գացած ատենըթ էս ետ կղառնայի կոր: (Թ) (Ես քեզանից
 ավելի խորամանկ եմ, դու ինձ չե՛ս կարող խաբել):
 Ախպուր էրթալ՝ ծառավ ետ դառնալ: (Թ)
 Ախպուր էրթա նէ՛ ջուրը կքաչվի: (Թ) (Շատ անբախտ է):
 Ախպօր օրթի՛ ի՛մ օրթի, քրոջ օրթի՛ շան օրթի:
 Ածան Հավը կոկոսն կըլլա:
 Ակաս-մակաս, ա՛տ էր պակաս: (Իբր թե ամեն ինչ կատարյալ էր
 և ա՛յդ էր միայն պակաս. ասում են մի ավելորդ բան անողին):
 ԱՀը կուքա, մահը կտանի:
 ԱՀը մահ կբերէ: (Թ)
 ԱՀը սիրտէն, ամօթն էրեսէն (ոմանք ասում են՝ Չառնէ Ասված
 կամ Չտանի Ասված աՀը սիրտէն և այլն):
 «Աղս առ» կըսվի տէ՛ «Ախճիկս առ» չը՛սվիր: (Թ)
 Աղը չոր, տոպրակը նոր: (Թ) (Բնավ Հոգս չունի):
 Աղը սիւմիւքլիին մահն է: (Թ)
 Աղ ցանեմ օր չՀոտիս:
 Աղէկ ախճիկ է – Վուրկէ՞ց գիտես – Մարը ըսավ: (Թ)
 Աղէկ ախճիկը օխտը մանչու Համ կուտա: (Թ)
 Աղէկ ըսէ օր աղէկ լսես:
 Աղէկ ըսողին աղէկ չի՛ քար:
 Աղէկ կընես՝ քեզի կընես, գէշ կընես՝ քեզի կընես:
 Աղէկ օրիթ էրեսիթ խնդացող շատ կըլլա: (Թ)
 Աղոս փորելով (կամ խառնելով) փոր չի՛ կշտանա:
 Աղվորին՝ աղվոր, չիրքինին՝ չիրքին: (Թ)
 Աղվորութիւնը ի՛նչ ընեմ, փնութկը աղվոր ըլլա: (Թ)
 Աղտոտը Չատիկին ալ աղտոտ է: (Թ)
 Ամանիթ մէջ ի՛նչ օր փրթես՝ թքալիթ ա՛ն կուքա: (Թ)
 Ամառվան արեկին, ձմեռվան արեկին չա՛վտըցվիր: (Թ)
 Ամառվան փուշը ձմեռվան նուշն է: (Թ)
 Ամմէն բանի Համար տեղ մը, ամմէն բան իր տեղը: (Թ)
 Ամմէն բանին յավրուն կսիրվի, մինակ օցինը չի սիրվիր:
 Ամմէն բան շիտակ չը՛սվիր:
 Ամմէն բանին վախիթը կա (Ժամանակը կա):
 Ամմէն բարիին բարի մը՛սեր, չարիքը ձառքէն չիքալուն Համար
 է: (Թ)

Ամմէն էրեսիթ խնդացող փարեկամ չէ: (Թ)

Ամմենքը իրենց լօլօն կուլան:

Ամմենուն լօլօ, ինձի՞ ալ լօլօ: (Թ):

Ամմեն խոստրվանանք տէրտէրին չը'սվիր: (Թ)

Ամմեն ծաղիկ իր տեսքը ունի, ամմեն մարթ իր պէտկը: (Թ)

Ամմեն ծաղիկ հոտ մը ունի, ամմեն չամիչ կոթ մը ունի: (Թ)

Ամմեն կլոր խնձոր չէ: (Թ)

Ամմեն կնիկ՝ կնիկ, թքալնոցն ա էրիկ:

Ամմեն հաչան շուն խածան չէ: (Թ)

Ամմեն ձմեռ իր ամառը ունի, ամմեն ամառ՝ իր ձմեռը: (Թ)

Ամմեն մարթ ալ թքալ կշընէ, ամա մարիֆէթը կոթը շիտակ բե-
րելն է:

Ամմեն մարթու ըրածը իր առչևէն կերթա:

Ամմեն մարթ իր արհեստին գողն է: (Թ) (Ամեն արհեստավոր իր
արհեստի բերմամբ գողութուն է անում):

Ամմեն մարթու իր արշընովը կտավ չեն ի տար: (Թ)

Ամմեն մարթ իրենը գիտէ, տէրտէրը ամմենունը: (Թ)

Ամմեն մարթ իր գուլխուն տէրն է:

Ամմեն մարթ իր էշը կքչէ:

Ամմեն մարթ իր Կարապետը կուլա: (Թ)

Ամմեն մարթ իր տէրտը կհոքա:

Ամմեն մարթ իր փոսը կլեցունէ: (Թ)

Ամմեն մարթ խելքը մէզաթ է տուվեր, կնիկը դարցեր՝ իրենն է
առեր: (Թ)

Ամմեն մարթ մէյմէկ խելքի կծառայէ: (Թ)

Ամմեն մարթու սիրտին մէջ ասլան մը կա պառկած:

Ամմեն մարթ տեղը, փիլավին եղը:

Ամմեն մեխկիս վրա աս ալ էվելցավ: (Թ)

Ամմեն միս օսկոռ ունի: (Թ)

Ամմեն մորուքէն մազ մը, կըլլա մորուք մը: (Թ)

Ամմեն ջուր իր ճամփան կքալէ: (Թ)

Ամմենուն սևը իրենց էրեսը: (Թ)

Ամմենը սուտ, աս իրավ: (Թ)

Ամմենը սուտ, Ասված իրավ:

Ամմենը սուտ, մահը իրավ: (Թ)

Ամմենը քեզի ըսեմ նէ՝ ընձի՞ ինչ կմնա:

Ամմենուն քով էշուն պոչը չը' կտորվիր, որը «Կարճ է» կըսէ, որն
«էրկան»:

Ամօթը ամբնչցողին համար է: (Թ)

Ամօթը մարթուն է: (Թ)

Այփը տեսնա նէ՝ հօրը մորուքին սանրը կգիտնա: (Թ)

Այփը տեսնա նէ՝ փէնը մէքկէմէն կփախծունէ:

Ան ատենը տէվէն խուրմա կքաքնէր: (Շատ առատ ժամանակ էր):

Ան բամբակը անկաճէթ հանէ: (Մոռացիր այն բանը):

Ան կտավին կտորէն է: (Թ) (Սա էլ նրա նման է, սա էլ նրա որդին է):

Ան պատին ան ծեփը կօքտէ: (Թ)

Անանկ աղան աղին ամանը մտնա: (Թ)

Անանկ բան մը կըսես, քի էչն ախրուն կզոա (կամ) մուկը ծակէն կխնդա: (Թ) (Ասածդ շատ անհեթեթ բան է):

Անանկ թապիչէթ մը ունի քի աղտոտ ջուրերուն հետ կվարվի: (Բնավորութեամբ շատ քաղցր և ամենքին հաճելի է):

Անանկ խըսըմը խսիրը փաթտվի: (Թ)

Անանկ մարերը մար չեն, քացախի մար են: (Թ)

Անէծկը անըծողին կզառնա:

Անթառամ ծաղիկը չը՛ թոռմիր, բոզը չը՛ պառվիր: (Թ)

Անթէնի քաքը հոս չը՛ պիտի քաքնէ յա՛: (Թ) (Պետք եղածից ավելին արել է, պակաս բան չի թողած):

Անխելքը կզատի, խելօքը կուտէ: (Թ)

Անկաճէն ախճիկ է: (Թ) (Բոլորովին փչացած աղջիկ է):

Անկաճիթ բամբա՞կ էս թխմեր: (Ինչո՞ւ չես լսում):

Անկաճիթ բամբակը հանէ՛: (Լսի՛ր):

Անկաճըթ կտրէ, էտիթ ցքէ: (Քո հետևից շատ վատ բաներ են խոսում):

Անկաճըթ պախճէպանի՞ն ես տուվեր: (Ինչո՞ւ չես լսում, խո՞ւլ ես):

Անկէց հավկիթ առնողը մէչը դեղին չը՛ գտնար: (Թ) (Շատ խաբերա է):

Անոր չգիտցածին խրատը էս մոոցած ունիմ: (Թ) (Իմ գիտությունը նրանից շատ ավելի է):

Անոր վո՞ւ օշտ ըսավ քի կհաչէ կոր:

Անհոքին հոքը Աստված կհոքա: (Թ)

Անճարակը խասն է հաքեր, գիծծիր օր խամն է հատեր: (Թ)

Անճարակին կերածն է փանճար: (Թ)

Անութին էրածը (երազ) հաց կտեսնա, ծառավը ջուր: (Թ)

Անութին ըսեր է քի չեմ կիչտանար, կուչտը ըսեր է քի չեմ անու-
թենար:

Անութի համալ մը պէտկ է օր վերցունէ: (Շատ ծանր է):

Անութի հավը էրածը կուտ է տեսեր, թառը օտկովը փորեր՝ վար
է ինկեր: (Թ)

Անութի շունը կհաչէ: (Թ)

Անութի փորուն, ջուրը տուր ոռուն: (Թ)

Անութին քարը կուտէ (կամ կերեր է):

Անունս Ալի ըլլա, ընելիքս բարի ըլլա:

Անունը կա, ինքը չիքա:

Անուչ անուչ ուտելուն լեղի լեղի փսխելը կա: (Թ)

Անուչ լեզուն օցը ծակէն կհանէ:

Անչափ չէ աղօթեր օր՝ եփ աղօթեր է՝ մատը աչկն է խոթեր: (Թ)

Անսխալ Աստված է մինակ: (Թ)

Անըսքամ մարթէն Աստված էրեսը կղառցունէ:

Անվարտիին միտկէն օրը տասը տեսակ կտավ կասնի: (Թ)

Անտէրին տէրը Աստված է: (Թ)

Անցած օրվան մեռելը անցած օր թաղեցինք:

Անցանք դառցանք՝ մեղայ Աստուծու:

Անցավ դառցավ՝ փարե տուվավ:

Անցուկը մոռցուկ կըլլա:

Անցուկին օտկը փորը կըլլա: (Թ) (Մխիթարանքի խոսք՝ վիժում
ունեցող կնոջ հասցեին):

Աշխատողը անութի չը՝ մնար:

Աշխարք ասանկ էկեր է, ասանկ ալ կերթա:

Աշխարքը արօտ, էս մէջը կարօտ: (Թ)

Աշխարքը գրող-կարթացողներէն պիտի կործանի:

Աշխարք խազան, ինք՝ քէփճէ:

Աշխարքը խազան, մենք մէջը քէփճէ էղանք, նորէն ճարը չը
գտանք: (Թ)

Աշխարք որի՞ մնացեր է՝ քի մեզի մնա:

Աշխարքին մալը աշխարքին կմնա:

Աշխարք մանղալ, ինքը մէջը մաչա: (Թ) (Շատ տառապալի վիճա-
կի մեջ է):

Աշխարքս մէկ մէրտիվէն մըն է, որը վեր կելլա, որը վար կիչնա:

Աշխարքին բերանն ինկավ: (Ամենքի խոսակցութեան առարկա
դարձավ):

Աշխարքին ցավը քեզի չեն տուվեր:

Աչկը արթար, սիրտը չար:

Աչկըթ բանաս-գոցես՝ տարին կելլա:

Աչկըթ բաց, մեխկըթ լաց:

Աչկ ընողին՝ աչկը էլլա: (Թ)

Աչկը ինտար մեզնա՝ իրվիէն վեր չելլար: (Թ)

Աչկը խաղացող մարթուն փորին մէջ սատանա կա: (Թ)

Աչկ կա, լուս չիքա: (Թ)

Աչկ կա, որ տեսանէ, աչկ կա որ ոչ տեսանէ, զի չամ պուտախի է:
(Թ) (Ասում են կարճատեսներին, գրաբարից սարքած ասացվածք):

Աչկե հեռու, սիրտե հեռու:

Աչկե հեռու, սիրտի մոտիկ: (Թ)

Աչկե հեռու, սիրտէ օտար: (Թ)

Աչկը ոռին օսկոռին: (Թ) (Ասում են չար աչք տվողին):

Աչկ չունիմ վրան: (Չեմ սիրում):

Աչկըթ պատի ծափ է: (Թ) (Կո՞ւյր ես, չե՞ս տեսնում):

Աչկիս պլպլուկը, քիթիս ջրջրուկը:

Աչկ պէտկ է օր տեսնաս:

Աչկիթ սիրմէն կփախսունէ: (Շատ վարպետ գող է):

Աչկըթ վո՞վ է փորեր – Իմ մարթըս – Անոր համար խորունկ է
փորեր: (Թ)

Աչկէ տես, բերնէ կարօտ:

Աչկս տեսավ, բերանս չտեսավ: (Շատ քիչ էր):

Աչկը տեսածէն կվախնա:

Աչկին տեսածը սիրտը կուզէ: (Թ)

Ապուրը ապրանք է, ալ բանը պարծանք: (Թ)

Ապուրին էրեսը ինքըզինքը եղ է գիտծեր: (Թ) (Ոոսքը չողգամի
մասին է):

Ապրիլ կա էրկաթ է, ապրիլ կա արծաթ: (Թ)

Ապրիս նէ ապրանք, մեռնիս նէ պատանք:

Ապրողին ապրանք պէտկ է, մեռնողին պատանք:

Ապրողը կտեսնա:

Ա՛ո մէկը, զա՛րկ մէկալին: (Թ) (Երկունս էլ հավասարապես վատ
են):

Ա՛ո տար հեռու, չըսինք քի առ տար մեռու: (Թ)

Առածը ասելս մըն է, էրկաթին զինը կհարցունէ: (Թ)

Առանց Աստուծու բան չըլլար:

Առաջ բան բան, ետկը տանտան: (Թ) (Նախ աշխատանք, հետո
գրոսանք):

Առաջ ընկեր գտիր, ետկը ճամփա ինկիր: (Թ)

Առաջ կեր, հապա քոհացիր: (Թ)

Առաջ մերը, ետկը մերոնցը: (Թ)

Առաջ նայէ, ետկը դարմացիր: (Թ)

Առաջ շաշի էր, արևը դարկավ քէօցավ: (Թ)

Առաջ շաշի էր, հիմա փի'ւսփիւթիւն քէօռ էղավ:

Առնողին աչկը ծախողին ձառքը կըլլա: (Թ)

Առնողը կվաստըկի, ծախողը խայիպ կընէ:

Առչեր նայողէն վախծի'ր:

Առչի խաղը սատանայինն է:

Առչի սէր, առչի բարի:

Առտուն էքսէթ տեսնանք, իրիկունը էրեսըթ: (Թ)

Առտըվանքի չարը իրիկվանքի բարիէն աղէկ է:

Աս խմորը շատ ջուր կվերցունէ: (Թ)

Աս հին, հագար նոր: (Թ)

Աս ճիճիմ-այլարին է: (Մեղրամիսը քաղցը կլինի, հետո կվատա-
նան):

Աս ո՞ր էչը սատկեր է: (Թ) (Ինչպե՞ս եղավ որ եկար):

Աս ո՞ր հովը փչեց: (Պալուստղ անսպասելի էր):

Աս չէ, ան չէ, բունէ կանչէ: (Ասում են՝ երբ մեկը ամեն բանին չէ է
ասում և չի կարողանում ընտրություն անել):

Աս տաքուն ձո՞ւն կղիմանա: (Թ) (Այսքան ծախսին դրա՞մ կղի-
մանա):

Ասոր քովը տտոելու, պահ տալու է: (Թ) (Շատ անզաղտնապահ
մարդ է):

Ասեխով ժողվել, ավելով փոել: (Թ) (Չարաքաշորեն հավաքել,
չոայլությամբ վատնել):

Ասեխին ծակէն Հինտիստանը սիյիր կընէ:

Ասեխի ծակ կփրնտըռէ կոր քի պահվի: (Թ)

Ասեխ կլլած չուն դառնալ: (Թ) (Շատ նիհարիլ):

Ասեխով հոր փորել: (Թ) (Կար անելով դրամ չահիլ):

Ասեխը վո'ւր մտնա նէ՝ թելը էտեէն կերթա: (Թ)

Ասեխ ցքես՝ գետին չիյնա (կամ)

Ասեխ ցքես՝ չես գտնար: (Բազմությունը շատ է):

Աստված աղէկը կտանի, գէչը կցքէ:

Աստված ան օրը չըցուցունէ:

Աստված անոր Հոքի է տուվեր, չը՛ կրնար կոր առնել: (Շատ չար մարդ է):

Աստված էրկու անկաճ է տուվեր, մէկ լեզու. էրկու լսէ՛ մէկ խօսէ: (Թ)

Աստված երկու անկաճ է տուվեր, մէկէն կմտնա, միւսէն կելլա:

Աստված ըսողը մահրում չը՛ մնար:

Աստված իր ծառան անութի չը՛ պահեր:

Աստված խարիպին հետ է: (Թ)

Աստված կա վրանիս:

Աստուծու կրակին տէրն է: (Թ) (Շատ հարուստ է):

Աստված կուտա, Աստված կառնէ:

Աստված հէլալին կուտա:

Աստված Հոքի տուվեր է, չէ՛ առեր:

Աստված մահ տա, իրարմէ գատվիլ չիտա:

Աստված մատվրները մարթուս աչկը չը՛ խոթեր յա՛:

Աստված մարթուս խելքը առնելուն Հոքին առնէ:

Աստված մենձ է. օղորմութիւնը շատ է:

Աստված մէկ դուռը գոցէ նէ՛ մէկալ դուռը կրանա:

Աստված մէկ ձառքը մէկալին կարօտ չընէ՛:

Աստված, նէ՛ ինձի կով մը, նէ՛ դրացիներս էրկու կով:

Աստուծու նիշանէլի մարթէն վախնալու է:

Աստուծու շնածը մարթ չը՛ կրնար քակեր:

Աստված ուրիշին կարօտ չընէ՛:

Աստված չառած Հոքին չա՛ռներ: (Թ) (Ասում են՝ երբ անհուսալի մի հիվանդ լավանում է և կամ երբ ծերունի ծնողների մատաղ գա-վակը մեռնում է):

Աստված չարը տա նէ՛ բարին ալ հետը կուտա:

Աստված սաղ ձառքը սօլին էխտաճ չընէ:

Աստված տա նէ՛ էրկու ձառքով կուտա. չի տա նէ ա՛ հի՛չ չի տար:

Աստված տուն շնողին, ախճիկ կարքողին հետ է: (Թ)

Աստված տուվալ, Աստված առալ: (Ասում են՝ հատկապես երբ մեկի որդին մեռնում է):

Աստված ցավը կուտա նէ՛ դեղն ալ հետը կուտա:

Աստուծու փէշը բռնէ:

Աստուծու քանն (գանն) է: (Շատ անմեղ է):

Աստված օղորմած է:

Աստված օղորմած է ըսողը անութի կմնա: (Թ)

Աստված օրը կուտա, բարին ալ հետը: (Թ)

Ասօր ինձի, վաղը քեզի:

Ասօր կանք, վաղը չի կանք: (Կյանքը վաղանցուկ է):

Ասօր մեռնիմ նէ՛՝ վաղը էրկու օր է: (Մեռածին շուտ կմոռանան, Հմմտ. Ղարաբաղի բարբառով «էրէկվա մեռելը օխտը տարվա մեռելին հասել է»):

Ասօրվան մասը վաղվան խաչէն աղէկ է:

Ասօրվան-վաղվան տէրը Աստված է:

Ասօրվան փուշը, վաղվան նուշը: (Թ)

Ասօրվան քործը վաղվան մը՛ ցքեր:

Ավը ուտողինն է, զարնողինը չէ՛: (Թ)

Ավազակին քավազան: (Թ)

Ավելի կնկան, էվելը էրկան: (Թ)

Ավլելն իքէն էրկու ծիծերը իրար կզարնեն: (Թ) (Ամեն տան մեջ էլ անհամաձայնություն կամ վեճ կպատահի):

Ատ ընելութ՝ զնա բաղնիքին դուռը կավ ծախէ՛: (Թ) (Այդ գործի մեջ բնավ չահ չկա):

Ատանկ աղային ասանկ ծառա: (Թ)

Ատէ՛՝ ատականը, սիրէ՛՝ սիրականը: (Թ)

Արև է ամա, մէջը արուն կա: (Թ) (Թեև արև է անում, բայց ցուրտ է և զգուշալի):

Արև ըլլա նէ՛՝ մանտիրը տաս փարա կչորցունէ (կամ)

Արև ըլլա նէ՛՝ մարդու վրա չը՛ ցաթեր: (Շատ ժլատ է):

Արև ցաթէ, վրաթ ցաթէ: (Չափազանց եսասէր է):

Արզեին (անձրևի) ճամփան ծովն է: (Թ)

Արզեէն փախանք, կարկուտի բռնվեցանք:

Արզև օրը հավերուն ջուր տուվող շատ կըլլա:

Արունը արունով չեն վլար, ջուրով կվլան:

Արունը ջուր չը՛ դառնար: (Թ) (Ազգակցական կապը ինչ էլ լինի չի մոռացվի):

Ափն օտուն՝ ափ գլխուն կպտրտի: (Անգործ դատարկ ման է գալիս):

Ափիկն էկավ տուն-փեսա, էս անանկ բան չտեսա: (Թ) (Ջարմանք արտահայտելու նշան):

Բակը ծուռ է, կովը կաթ չի՛ տար: (Դատարկ պատճառաբանություն):

Բաղնիքին թասը խայրպ էղավ: (Ոստնաձայն աղմկալից տեղ է):

Բանն ան է օր Աստված աչողէ: (Թ)

Բանս՝ խամբակս փուսավ: (Նոր գործ բացվեց ինձ համար, դժգոհուիթյան արտահայտություն):

Բանը բանէն անցավ: (Արդեն շատ ուշ է և է՛լ չի կարելի գործը բարվորել):

Բանը բանելէն, ճամփան քայելէն: (Թ)

Բանէ՛ բանէ՛ ա՛ն էրիկ, բանէ՛ բանէ՛ չթողվի էրիկ: (Թ) (Ասում է կինը՝ երբ դժվար աշխատանքով պահում է իր մարդուն):

Բանը բուրթ է: (Գործը վատ է):

Բան դրին փախավ, հաց դրին հասավ:

Բանն է հաներ սիրտին գամը: (Թ) (Աշխատանքը մոռացնում է տաղտուկը):

Բան կա՛ օրը մէյ մը ընես՝ քիչ է: Բան կա՛ տարին մէյ մը ընես՝ շատ է: (Թ)

Բանին մէջը բան կա: (Թաքուն պատճառ կա, որ նոր եմ ըմբռնում):

Բանը օրվան մը, հօքը տարվան մը: (Թ) (Աշխատիս՝ մեկ օրից կվերջանա, թե չէ տարով կմնա):

Բարսը (բարձր) տեղին հովը շատ կըլլա: (Թ)

Բաց ամանը չունն ա կըլըզէ, կատուն ա: (Թ)

Բաց բերանը անուրթի չը՛ մնար: (Թ)

Բացվէ՛ սիրտ, ուրախացիր մարմին: (Թ) (Հեշտանք ու վայելք):

Բե՛ր ան քելքը քի էրթա շոէ տէ գա պառկի: (Ասում են նրանց, որոնք իրենց անելիքը առաջուց չեն մտածում):

Բերանըթ բանալուրթ՝ ա՛չկըթ բաց:

Բերանը բաց, մէջը թաց: (Թ)

Բերնէ բերան՝ ասելսը խազըխ կըլլա: (Թ) (Այլուր՝ Բերնէ բերան կըլնի գերան):

Բերանը բռնես՝ ոռը կխոսի: (Չափազանց շատախոս է):

Բերանը դուռ չունի: (Ուզածը դուրս է տալիս):

Բերնէդ էյածը գիտծի՛ր:

Բերնիդ էկածը թող մի՛ տար: (Զգույշ խոսի՛ր):

Բերանը էրելուն չը՛ նայիր, թավայէն կուտէ: (Թ)

Բերանս էրեցավ նէ՛ պարէ ապուրն ալ ապո՞ւրն ըլլար: (Թ)

Բերանը էօրիւմճէք կապեր է: (Թ) (Շատ անխոս է):

Բերանը թէնէքէ խափլայեր է: (Շատ տաք ուտողին են ասում):

Բերանըթ խէր բաց: (Բարի՛ խոսիր. ասում են վատ ելք գուշակողին):

Բերնովս խուշ բռնեմ նէ պօշ բան է: (Թ) (Ինչ էլ որ անեմ՝ քեզ հաճելի չէ):

Բերան կա, լեզու չիքա:

Բերան կա, Հաց չիքա: Հաց կա, բերան չիքա: (Թ)

Բերան կա պաքնելիք, բերան կա քաքնելիք: (Թ)

Բերնովս ուզեմ, անկաճո՞վրս ուտեմ: (Թ)

Բերնովս ուզեմ, ինչո՞վս ուտեմ:

Բերան ունի, լեզու չունի:

Բերան չէ, Ավետարան է: (Թ)

Բերան չէ, խորան է: (Թ)

Բերնէն պալ կվազէ, ներսիթիէն ա՛լ կվազէ: (Լեզուն արդար, սիրտը չար): (Թ)

Բերանը պուտ մը աղ դիր՝ մորթէ: (Շատ անմեղ է):

Բերանը սիրտին էղածը կզուրցէ: (Թ)

Բերանը սիրտին էվելցուկը կզուրցէ: (Թ)

Բերանը փախլա չը՛ թռչիր: (Անզաղտնապահ է):

Բերնով քաքնել չը՛լլար: (Թ) (Անկարելին կարելի չէ):

Բերնիթ քիրա չո՛ւղեր ա: (Ասում են՝ երբ մեկը զուր տեղ անխոս է մնում, պետք եղածը չի ասում):

Բերող մարը կոողը էխտեր է: (Թ)

Բողէն ախճիկ առ, մանչ մի՛ տար: (Թ)

Բողին վարտիքը, բողին մարթիքը մէկ են: (Թ)

Բողը օխտը շապիք ունի, մէկը կհաքծունէ: (Թ)

Գալը ձեր ձառքը, էրթալը մեր ձառքը: (Ասում են Հյուրերին, որ ուզում են շուտ մեկնել):

Գագիկին մասալն է: (Թ)

Գագիկ պիզտէ, պիզ Գագիկտէ «Գագիկը մեր տանն է, մենք՝ Գագիկենց»: (Ասում են, երբ երկու հարևաններ միշտ իրար տուն են գնում):

Գաղտուկ խօսկը թէզ կլսվի («Ձիք ինչ ծածուկ որ ոչ ծանիցի»): (Թ)

Գաս նէ ա օխճ էղի, չիքաս նէ ա:

Գետնէն ա գտնաս նէ՛ համրէ՛ տէ առ:

Գետինը անկաճ ունի: (Գաղտնիքը միշտ կլսվի):

Գեր գեր թեքեր՝ ուժ չունի, խոչոր աչկեր՝ լուս չունի:

Գէշն աղէկին, գէշն աղէկին՝ ժամ են շիներ, քիչ կա աղէկն աղէկին: (Թ) (Ամուսնութեան հարմարութեան առթիվ):

Գէշը ամպ օրը շատ տեսեր է: (Թ)

Գէշ լեզուն սուրփը քովէն կհանէ: (Թ)

Գէշ կե՛ր, գէշ մ՛ը՛սեր: (Թ)

Գէշ մ'ը'սեր, օր աղէկ լսես:

Գէշ օր իմ տունս, գէշ հարս քու տունըթ: (Թ) (Վատ օրը կարելի է տանել, վատ կինն անտանելի է):

Գէշ օրը կաղէկնա, գէշ մարթը չա'ղէկնար: (Թ)

Գինովի մէզէ չը'լլար: (Այս ուտելիքը շատ քիչ է): (Թ) (Երևանի բարբառով՝ «Երկու տարեկան երեխի տաս՝ կխոտվի»):

Գիտնալը բան չէ, ընելն է բանը: (Թ)

Գիրկա նստեր է, մօրուքս կփետտէ: (Թ)

Գլխութ խանտիլ կիյնա, ժամ մ'ե'րթար: (Մաղրաբար ասում են եկեղեցի չհաճախողին):

Գլոխ մը ըլլա նէ՝ վրան կկոխէ: (Թ) (Շատ տխմար է):

Գլոխը տաքնա՝ ճէպը կպաղի, ճէպը տաքնա՝ զլոխը կպաղի: (Թ) (Հարբողի մասին):

Գլոխը ցավի նէ՝ կատուն խոտ կուտէ: (Թ)

Գլտորողին թէքմէ չեն ի տար: (Թ) (Ընկնողին աքացի չեն տա):

Գնա մեռիր, էկու սիրեմ: (Գնահատում են երբ արդեն ուշ է):

Գողը գողէն գողացավ, Աստված տեսավ զարմացավ:

Գող կատուն մուկ չը'բռներ:

Գողին ուզածը քիչերն է: (Թ)

Գող՝ սիրտը դող:

Գողը տունէն ըլլա նէ՝ կովը ծակէ մըն ալ դուրս կհանէ: (Թ)

Գոքըթ նստիմ՝ մօրուքըթ փետտեմ: (Ապերախտ է):

Դանակը իրեն կոթը չը'տաչեր: (Թ)

Դանակ մը զարնէիր նէ՝ պուտ մը արուն չէր էլլար: (Շատ բարկացել էր):

Դանակը օսկորին հասավ: (Թ) (Այլևս կարելի չէ համբերել):

Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու:

Դատեցա, դատեցա, դարտակ էլա (Բազում աշխատեցաք և ոչինչ կալաք):

Դարվերը դարվար ալ ունի: (Թ)

Դեղին դեղին, վով տեսնա՝ պատռի լեղին: (Թ) (Պայծառ դեղին մազ ունեցողին են ասում):

Դիմացի լեռը մարթ է փատծեր (փայտացել): (Մաղրով ասում են նրան, որ ոչ ցուրտ օդին մրսում է):

Դուն աս սանրը կտավ չունիս: (Թ) (Դու այս հմտությունը չունես):

Դուն գիտես մէկ-էրկուք, էս գիտեմ տասվերկուք: (Թ) կամ՝

Դուն գիտես մէյ մը, էս գիտեմ տասվերկու:

Դուն դուն էս նէ՛ էս ալ էս էմ: (Թ)

Դուն էս, դուն էս, կլորիկ չուն էս:

Դուն լաթըդ աղէկ պահէ, քի լաթտ ալ քեզի խաթուն պահէ:

Դուն մէկը գիտես, էս էրկուքը: (Թ)

Դուն վորի՞ն տունը կհարցունես կոր: (Մի՞թե չգիտես):

Դուն քուն, բախտըթ արթուն:

Դուռըդ աղէկ գոցէ, դրացիներթ գող մը՛ բռներ:

Դուռը ծախել՝ օրը օրիկ ընել: (Թ)

Դուռըթ մենծ մենծ մը՛ բանար: (Ճոխ մի՛ ապրիր):

Դուռնէն վոնտես՝ փէնճիրէէն կմտնա: (Շատ աներես է):

Դուրսի փարան դուրսը կմնա: (Թ)

Դուրսէն քահանա, ներսէն սատանա:

Դրացիներ դրացիներն մոխիրին կարօտ է: (Թ)

Դրացիներթ խաղաղ, դուն ալ խաղաղ:

Դրացիներթ խէր ուզէ, Աստված ալ քեզի խէր կուտա: (Թ)

Դրացիներն պաքածը չեն առներ, օտարին քաքածը կառնեն: (Թ)

(Ամուսնութեան համար):

Դրեր էս նէ գտիր: (Բոլորովին կորել անհետացել է):

Եկեսցէ ո՛չ մեկեսցէ, հացն ուտեսցէ չնթոկեսցէ: (Հին ժամանակ սովորութիւնն է եղել ընթրիքից հետո «Եկեսցէ»-ի աղոթքը ասել և հետո պառկել: Վերի առածը ասվում էր նրանց՝ որոնք ծուլանում էին այդ բանը կատարելու, իսկ այժմ՝ ընդհանրապես ծուլներին):

Եղը գնաց, մոխիրը մնաց: (Թ) (Լավը գնաց, վատը մնաց):

Եղը-մեղրը մարթը Մարյամ-խաթուն կընէ:

Եղը-մեղրը շան փորն են լեցուցեր: (Թ) (Ոոզի առաջ մարգարիտ):

Եղ ունիս նէ՛ գլօխըթ քսէ: (Թ)

Եղը քեզի, մեղրը ընծի:

Եչն ալ գիտեմ, դան ալ: (Թ) (Ես ամեն ինչ գիտեմ):

Եչը թողունք, դան նայինք: (Դառնանք մեր բուն խնդրին, Քրան-սերեն՝ «Վերադառնանք մեր ոչխարներին»):

Ետկը մնացողին Աստված հետը՝ (թուրքերեն՝ «Վերջը մնացողը սառածին կմնա», լատիներեն՝ «Ուշ եկողներին ոսկորտանք»): (Թ)

Երկինքէն ի՞նչ է ինկեր որ գետինը չընթունի: (Թ)

Երկինք մը՛ թուքներ, թուքը ճակտիթ կուքա: (Թ)

Երկինքը փնտոնելն իքէն՝ գետինը գտանք: (Թ)

Ջավակըթ մենծծավ, քեզի մենծ ցավ: (Թ)

Ջավակ չունեցողին տէրտը մէկ է, ունեցողին հազար մէկ է:

Ձատիկին էկավ՝ չունիմ կապա. վո՛վ օր չնէ ինծի կապա, անոր կը-սեմ հաճի-պապա:

Ձատկին չէքէր առնեմ նէ՛ թուխտը քեզի կուտամ: (Սուտ վար-ձատրութեան դատարկ հույս: Այսպես նաև հաջորդը):

Ձատկին չայապուտի մը կխմցունեմ: (Թ)

Ձարկ ըսինք նէ՛ մեռցուր չըսինք (Այսպես է ասում մայրն ամուս-նուն, երբ առաջարկում է նրան ծեծել չար որդուն և նա չափազանց է ծեծում):

Ձէյթին մը կուտա, թուլումը ուտին կկապէ: (Թ) (Մի քիչ բան կտա, չատին կսպասե):

Ձիյանը վաստակին ախպարն է: (Թ)

Ձիյանին կէսէն դառնալը վաստակ կսեպվի: (Թ)

Ձո՛րն ասեմ կամ դո՛րն խոստովանիմ: (Գանգատվելու շատ բան կա):

Ձորս դուն պատվիրեցիր (գրաբար՝ «Ձորս դու պատուիրեցեր»): (Շատ, սաստիկ):

Ձրկվողը ապրեր է, վա՛յ գրկողին: (Թ)

էլած աշկին տեղը չի՛ քար: (Թ) (Կորուստն անդամանելի է):

էլին բերանը չէքմէ-պիւզմէ չէ քի քաչեմ տէ գոցեմ: (Օտարների ասեկոսեին վերջ տալ չեմ կարող):

էլի թոնթոչ (կամ՝ տոտոչ) տուն գնա, հացըթ թէքնէն կլողա (Դուն քուն, բախտդ արթուն):

էլլա գավկի տէրը, իյնա գավկի տէրը: (Թ) (Ձավակը կարող է իր վարքով թե՛ պատիվ դառնալ իր ծնողներին և թե՛ նախատինք):

էլլողին տու կնիկը, մեռնողին կնիկը: (Թ) (Վարձու տնից դուրս գաս, ուրիշը կվարձի և եթե մեկը մեռնի, կնոջը ուրիշը կառնի):

էխտըվողը չը՛ հոքնիր: (Թ) (Հաղթվածը միշտ ջանք է գործ դնում հաղթելու համար):

էկար գոհ, մ՛ երթար դչկոհ: (Թ) (Ասում են հյուրին):

էկեր պատեր, ճարն է հատեր: (Ստիպված է):

էղածը օրթնած է: (Թ)

էչը գլօխէն, մարթը լեզվէն կբռնըվի: (Թ)

էչ է հեծեր, էչ կփնտրուէ:

էչն է նատեր, էչն է մոռցեր: (Թ)

էչը էչ է նէ՛ չամուռը մէյ մը կիյնա:

էչը էչ իքէն մէյ մը ինկած տեղէն մէյ մըն ա չասնիր:

էչը էչուն քովը կապես նէ՛ յա առսը կառնէ, յա փարսը:

էչ ըլլալուս՝ գէչ կըլլամ: (Թ)

էշուն ըսին. Անկաճըթ ինչո՞ւ էրկան է – Անունս ալ էշ է: (Թ)
էշուն ըսին. Քեզի զավակ մը էղավ: Ըսավ. էղավ, չեղավ, փեռը
կունակէս չվերցավ: (Թ)

էշը թիմար ընելով ձի չը՛լար: (Թ)

էշէն ինկեր՝ չիւչ չիւշը ձառքէն (կամ՝ բերնէն) չէ՛ ցքեր:

էշէն ինկեր՝ տախտակը ձառքէն չէ՛ ցքեր:

էշն ի՞նչ գիտէ նուշն ի՞նչ է:

էշն ի՞նչ գիտէ նուշը, կերթա կկոծէ փուշը:

էշը իշէ, փատը քաշէ: (Թ)

էշը իր գոպուն վրա կգմայլի: (Թ)

էշը ծախենք, ախճիկը կարքենք:

էշը ծախեցինք, չիւչչիւշէն ազատեցանք:

էշուն ծաղէկ տուվեր էն, հոտվտալուն տեղ կերեր է:

էշը ծնի նէ՛ փալանը մենէ:

էշը կգատի, ձինն է ուտողը: (Թ)

էշը հարսնիք էն տավէթ ըրեր, յա աղն է պակաս, յա պիպէնը:

էշը մենծծեր, չուր պղտիկծեր:

էշը մեր էշն է, օր փալան չունի: (Թ)

էշ նստելը մէկ ամօթ, իյնալը էրկու:

էշուն «Շախա մը ըրէ» ըսեր էն, պոչը վեր առեր տտոեր է:

էշուն ոոր ասելս խօթել մը պիլէ չիյտէ: (Ոչ մի բանի ընդունակ չէ):

էշուն ոոր խօթես՝ վեր կցատկէ: (Շատ հաստ է այս ասեղը):

էշը չկերած խտը ուտէ նէ՛ գլօխը (կամ՝ փորը) կցավի:

էշու պոչ է, նէ՛ կերկըննա, նէ կկարճընա:

էշուն պոչը մարթու քով մը՛ կտրեր, մէկը «էրկան» է կըսէ, մէկը՝
«Կարճ»:

էշու պէս կերեր, էշու պէս մենծծեր:

էշը տէրոչը ուզած տեղը կկապեն: (Թ)

էշութինը փարայով չէ:

էնը գնաց, տէրը մնաց:

էնսուն աղոսն ձէպս է: (Բոլոր գաղտնիքները գիտեմ):

էս աղա, դուն աղա, մեր ալուրը (կամ՝ տէյրմէնը) վո՞վ աղա:

էս գանձ կըսեմ, դուն տանձ կըսես:

էս իմ էշս լամ՝ քի փալան չունի:

էս գանձ կըսեմ, ան տանձ կհասկնա:

էս խօսող, դուն չընող, վո՞վ մոող: (Թ)

էս կմարիմ քու վրաթ, դուն չես թուքներ (կամ՝ քաքներ, կամ խըն-
չեր) իմ վրաս:

էս կրսեմ, էս կրսեմ: (Ձայն բարբառոյ յանապատի):

էս «Հատրմ» կրսեմ, ան կէնէ «Քանի՞ տղա ունիս» կրսէ:

էս հինգ ըսեմ, դուն տասը ըսէ: (Կարծկածից ավելի է):

էս ու դուն, Թրփանտա տուտուն (կամ՝ խաթուն): (Մենակ մենք ենք):

էս փրթեմ, դուն կեր:

էս քեզի ամառվընէ ալ գիտեմ: (Թ)

էս քեզի ըսեմ, դուն մարթու մ՛ ըսեր: (Թ) (Աշխարհում գաղտնիք չի մնում):

էվէլը աշկ չը՛ հաներ:

էվէլ բարին աշկ չը՛ հաներ:

էվէլ հացը աշկ չը՛ հաներ:

էվէլ վաստակը փոր չը՛ ծակեր:

էվէլքու խոսքերը գետին չեն իյնար: (Թ)

էտին յուֆխա փիլավի է: (Ուրիշ բան չունենք ուտելու):

էրած սիրտին չոր (կամ՝ քաք) մխիթարանք:

էրեսս դնեմ, օր օտարը կոխէ՞: (Թ)

էրեսիթ ըսել չըլլա: (Կեղծավորություն չէ ասածս):

էրեսը թուքնես նէ՛ արգև (անձրև) կուքա կոր կրսէ: (Շատ անպատկառ է):

էրեսիթ խաչ հանէ: (Ջգուշացիր այդպիսի հիմար խոսքերից):

էրեսին կաշին անանկ հաստ է, քի հաքնիս Հինդիստան էրթաս, չը՛ մաշիր:

էրեսը նայիս նէ քործրթ շափաթ մը ետ կերթա: (Շատ անճոռնի է):

էրես տուվինք, աստառն ալ հետը կուզէ:

էրեսը քացախ ծախողի էրես կըլմանի: (Թ)

էրեսը ֆուսսըղի քէօսէլէ է: (Շատ պնդերես, անամոթ է):

էրէկ էկար, ասօր մարթացա՞ր:

էրէկ տնկեցի, ասօր մայտանօս փուսար:

էրէկվան կերածըս մոռցեր էմ: (Ոչինչ չեմ հիշում):

էրթա հարանց, իշէ մարանց:

էրթում ալ ընեմ՝ գլօխս չը՛ ցավիր: (Ճիշտ է ասածս):

էրթումը էրկու բերնով սուր է: (Թ)

էրիկ էմ ու սիրտ ունեմ: (Թ)

էրիկ կնիկ կովեցան, աշխարք գիտցավ, փաժնըվեցան: (Թ)

էրիկ կնկան կոխվին մէջ մանտիլ մը չը՛ չորնար: (Թ) (Այնքան շուտ կհաշտվեն):

էրիկ կուզեմ, հի՛մա կուզեմ: (Ասում են, երբ մեկն ուզում է՝ որ պահանջը անմիջապես կատարվի):

էրիկմարթ մը խսիրին չուր ծոի վեր առնէ նէ՝ էրիկմարթ է նորէն: (Թ) (Ամենատկար կամ ծերացած տղամարդն էլ այր է. հմմտ. Նոր-Նախիջնանի բարբառով՝ էրիկմարթուն ծերը չը՛լլար):

էրկաթը տաք տաք կծեծեն: (Թ)

էրկանը կարճին ծառան է: (Թ)

էրկու ժամի լուսարար, մէկէն սևերես (Ոչ ոք կարէ երկուց տե-րանց ծառայել): (Թ)

էրկու լսէ, մէկ խօսէ:

էրկու խարփուզ մէկ խօլթուխի տակ չը՛ սղմիր: (Թ)

էրկու խենթին մէկ խէլօք լղրէր էն):

էրկու խօսող, մէկ թավովս, զրոզրոին կերթան:

էրկու խօսող, մէկ տոտոտող նստեր էնք:

էրկու կատու չուն մը կխրխտեն (Փրանսերեն՝ «Միությունը գո-րություն է»): (Թ)

էրկու կով ունեցողը մէկը կերավ: (Թ) (Ասում են շատ ուշացողին):

էրկու կուտի ապաս է, ինչ կա չկա՝ վրաս է: (Թ) (Ամբողջ հարըս-տությունս այս իմ հագած արաս (վերարկու) է, որ արժե երկու կո-պեկ. չունեոր եմ):

էրկու հոք ունէի, մէկը ատ էր: (Ամենևին չեմ հետաքրքրվում դրա-նով):

էրկու ձառքը կրակն ա ըլլա՝ կուքա: (Անպատճառ կզա):

էրկու ձառքը կրակի մէջ է: (Թ) (Շատ բազմազբաղ է):

էրկու ձառքը քարին տակը մնաց: (Թ) (Վիճակը հուսահատական է):

էրկու չանախ յալտրդ ունիմ, ինչ աղվորիկ պալտրդ ունիմ: (Գո-վասանք քենուն):

էրկու չըլպախ բաղնիքը կվայեն: (Թ)

էրկու պինդը պատ է պատոեր: (Համառությունը վնասակար է):

էրկու պուտուկ իրար դարնես, մէկը կտտրի նէ՝ մէկալն ա կճաթի:

էրկու պուտուկ իրար դարնես, մէկը չէ մէկը կկտտրի: (Թ)

էրկու ջուրի մէջ լողալ: (Թ) (Երկու կողմի հետ հաշտ ապրել):

էրկու սահան գէրտէ ունիմ, ինչ աղվորիկ թէյզէ ունիմ: (Գովա-սանք մորաքրոջ հասցեին):

էրկու տէր-օղորմյա, մէկ ալելույա: (Աղքատի թաղում):

էրկու օտկը մէկ փապուճը դնել: (Թ) (Շատ նեղը մնալ):

էրնէկ ուտողին, վայ փրթողին: (Թ)

Էրնէկ քեզի խոռոզիկ, նէ պաք գիտես, նէ ուտիք: (Թ)
 Էփի, Էփի, նորէն հում է: (Թ)
 Ըխտավորին խունկը մոմը պակաս է: (Թ)
 Ըղունգ ունիս նէ գլօխըթ քերէ: (Թ)
 Ընողը լմնցուց, չընողը չըլմընցուց:
 Ընողը կգտնա:
 Ընողը կգտնա, անանկ աշխարք մըն է ասիկա: (Թ)
 Ընողը կքաշէ:
 Ըռախին փայն է ուրախին: (Թ)
 Ըսեմ՝ գէշ կըլլամ, չըսեմ՝ էշ կըլլամ:
 Ըսելը խօլայ է: (Գործն է դժվարին):
 Ըսեմ՝ խօսկ կըլլա, չըսեմ՝ ցավ կըլլա: Զաթը սիրտս ցաված է, չե՛մ
 ըսեր, թո՛ղ ցավ ըլլա: (Թ)
 Ըսեմ նէ գէշ մարթ կըլլամ:
 Ըսողը լսողին ծառա: (Թ)
 Ըսողին լսող մը պէտկ է:
 Ըրէ՛, ետկը պարծենցիր:
 Թախտակ կա՝ օր գամ չունի, քաք կուտէ, օր համ չունի: (Թ)
 Թաքավորին էտեէն պիլէ գէշ կիսօին: (Բամբասանքին կարևո-
 րութիւն չպետք է տալ, որովհետև չկա մեկը, որին չբամբասեն):
 Թախտապօշէ թախտապօշ ձառքտ էմ պաքեր: (Թ) (Ծաղրաբար.
 Հեռվից հեռու սուտ հարգանք):
 Թապախանէին քաք պիտի հասծունէ: (Թ) Ասում են գործը շատ
 շտապով անողի համար):
 Թաց տեղ չի՛ պառկիր: (Թ) (Գործը լավ գիտի բռնել):
 Թաց փատի պէս կֆսա: (Թ) (Դառնապես կզղջա):
 Թելին մէկը քաշես, հազար կարկըտանը կթափի: (Շատ հին չոր
 է):
 Թիլքիին հարցուցեր էն քի «Վկաթ վո՞վ է», պոչն է ցուցուցեր:
 Թէմպէլին քործ տուր, տեղը քեզի խելք կուտա: (Թ)
 Թող գտնըվի, գէշ ըլլա: (Թ)
 Թող չես ի տար օր տղան հօրը մօրը էլլա: (Թ) (Երբ խոսքի հար-
 մար առիթը գա, այն ժամանակ միայն ասա՛):
 Թող չըսեն քի էշ է, թող ըսեն քի գէշ է:
 Թուքի՛ գինի էր, խմեցի՛ լեզի էր: (Թ)
 Թութը էտեէս չհասնէր նէ՛ ինծի ուտողին ճիտը կոթիս պէս կընէի:
 (Այսպես է ասել կեռասը: Պոլսեցիների կարծիքով ամենավնասակար
 պտուղը կեռասն է):

Թուխտին էրկու էրեսն ա կարթալու է: (Միակողմանի չպետք է լինել):

Թուքածըթ մը՝ լզեր: (Սկզբունքի վրա պետք է համառիլ, տրված խոսքը չպետք է դրժել):

Թուքնես նէ՝ արղև կուքա: (Անամոթ մարդ է):

Թռչած կատուն ջուրէն կվախնա (Աչքը տեսածից կվախենա):

Թքալով կժողվէ, քէփճէով կխարճէ: (Թ)

Թքալը կվերցունէ, կոթովն ալ աչկը կհանէ:

Թքալովը կուտա, կոթովը աչկը կհանէ:

Թքալովը կուտա, կոթովը կառնէ: (Թ)

Թքալ մը ջուրի մէջ իրար կխըխտեն: (Իրար հետ ոխերիմ թշնամի են):

Ժամէն է՛ս կուքամ, օդորմի Ասվածը դո՞ւն կըսես:

Ժամը կհանէ մարթուն սիրտին դամը: (Թ)

Իմը-քուն ավրեր է տուն: (Թ)

Իմին լացիս մը՝ նայիք, հէմ լանք, հէմ էրթանք: (Ասել է Հարսը՝ պսակի ժամանակ, արտաքին չկամության տակ թաքնված ներքին կամք):

Իմին յառվըներս փանճա՞ր կժողվեն կոր: (Ես էլ կարող եմ):

Իմին չափովս չափէ:

Իմին օտկերս կապէին, քուկին ալ ձառքերըթ: (Ասվում է կատա-կով՝ համեղ մի բան ուտելու առթիվ):

Իյնա զավկին տէրը, էլլա զավկին տէրը: (Որդին պատճառ է իր ծնողների թե՛ անկման և թե՛ բարձրացման):

Իյնալ կա, էլլալ կա:

Իյնա մալին տէրը, էլլա զավկին տէրը: (Հարստությունը կկորչի լավ որդին կբարձրացնի ծնողներին):

Իյնա մալին տէրը, էլլա մալին տէրը: (Հարստությունը մնայուն չէ):

Ինը խօսէ, մէկը պահէ: (Թ) (Բոլոր գաղտնիքներդ մի՛ տար ուրի-շին):

Ինը չտուված, տասը ձառք չիյնար (Թուրքերեն ակնարկությամբ դատարանական ծախսերի): (Թ)

Ինը տուվողը տասն ալ կուտա:

Ինծի խխտող ջուրին ծով կըսեմ էս: (Թ)

Ինկած բերնին փարէվ չիքա: (Թ)

Ինկեր է նէ՝ «Վայ կոնակս» ըսեր է (Թուրքերեն՝ «Կողմնապահու-թյունը մեծ պաշտպանություն է»): (Թ)

Ինչ ըսես՝ ան կլսես:

Ինչ կարօտ էս բորոտելու, անուշ անուշ քերվլտելու: (Ասում են երբ ստորին խավից մի անձ ամուսնանում է բարձր խավից մի անձի հետ):

Ինչ չես ուզեր քրոջըթ, մի՛ կամենար տալոչըթ: (Թ)

Ինչ ցանես՝ ան կքաղես:

Ինչ օր ընես՝ քեզի կընես:

Ինքը դեղին, մազը դեղին, օվ օր տեսնա՝ պատուի լեղին: (Թ) (Գեղին մազով մարդկանց բնութագիրն է):

Ինք թատէ, ինք հոտվտա: (Շատ եսասեր է):

Ինք կըսէ, ինք կլսէ: (Ձայն բարբառոյ յանապատի):

Ինքը պզտիկ, ամա տեսած կրակը մենձ է:

Ինքը պզտիկ, լեզուն մենձ:

Ինքը սև, էրեսը ճերմակ: (Թ) (Ասում են սուրճի համար):

Ինքնիրենը հարս, ինքնիրենը փեսա: (Թ)

Իշտէ փիսիկը, վո՞ւր է միսիկը:

Իրարու բերան թուքեր են: (Միևնույն բանն են ասում):

Իրեն աչկին քյօրուլթանը չը՛ նայիր, օտարին աչկին փուշը կտեսնա:

Իրեք օր կախեցինք՝ չմեռավ: (Շատ վատ մարդ է):

Իրիսկինը մեռնի նէ, տէրտէրը ան ատեն կհասկնա քի մահ կա: (Թ)

Իրիսկինը դօլմա կղնէ կոր: (Ասում են, երբ մեկը ուրիշներին աչխատեցնում է և անունը դնում է, թե ինքն է անում):

Իր ձառքով գնաց կրակը ինկավ:

Իքվին (հոնքը) շնեմ ըսելն իքէն աչկը հաներ է:

Լաթը նոր պահէ քի լաթն ա քեզ խաթուն պահէ:

Լալընճիի քէսէրի պէս իրեն կտաչէ (Մի՛ լինիր ուրազի պես միշտ դեպի քեզ, դեպի քեզ):

Լալով կծնինք, խաղով կմեղնանք, դատանքով ալ մարթ կըլլանք: (Թ)

Լախըռտըլով պոստան չի ցանվիր (Թ):

Լախըռտը չիյտեմ, զամ դուռըթ քաքնեմ: (Ասում են հիմար ու ավելորդ խոսողին):

Լամ լամ, իմ էչս լամ՝ քի փալան չունի: (Իմ վիճակը ուրիշներից ավելի խղճալի է):

Լամ-ճիմ չիյտեմ: (Ավելորդ բացատրություններ պետք չեն ինձ):

Լա օր մեր էչը լա, քի աքի չունի:

Լանին ճարը կա, նեղին չիքա. կամ՝
 Լանին չարէ կա, նեղին չարէ չիքա:
 Լան լան թևեր՝ ուժ չիքա, մենձ մենձ աշկեր՝ լուս չիքա: (Թ)
 Լան օրը նեղ ապրէ, օր նեղ օրը լան ապրիս: (Թ)
 Լացը լաց կբերէ, խնդումը խնդում:
 Լեզուն արթար, սիրտը չար:
 Լեզուն դանակէն սուր է: (Թ)
 Լեզուն թաց տեղ է: (Թ) (Ուզածը կարող է ասել):
 Լեզու կա անուշ է, լեզու կա լեղի է:
 Լեզուի չըլլար նէ՝ աշկրթ խառղաները կուտէին: (Թ)
 Լեզուն օսկոր չունի՝ կղառնա:
 Լեզուն օսկոր չունի՝ ուզածիթ կղառնա: (Թ)
 Լեզուն օսկոր չունի՝ օր տամախը խօթվի: (Թ)
 Լեզուն ցաված աղոային կղբաճի: (Թ)
 Լեզուն քահանա, սիրտը սատանա: (Թ)
 Լեռը լեռան վրա էղեր է, տունը տունին վրա չէ էղեր: (Թ) (Մի տան մեջ մի քանի ընտանիք չեն կարող ապրիլ):
 Լէպլէպիէն վախճող հարսն է:
 Լման խօսկը էչուն կբսն: (Թ)
 Լողալ շատ գիտճողին ետկը ջուրն է: (Թ)
 Լուսեր դրէք, խունկեր բերէք, տէրտէրը պատարաքվոր է: (Թ)
 (Մեծ գործի վրա է երևում, բայց արածը ոչինչ է):
 Լուսէթ լուս վառելով լուսէթ բան չը՝ պակսիր: (Թ) (Բարիքներ կան, որոնք քսակի չեն դիպչում, ուստի ժլատություն չպետք է անել):
 Լուսը լուսնա նէ՝ փորին սուք է: (Թ) (Հենց որ առավոտ եղավ, մարդ ուտել է ուզում):
 Լուսնա տէ մէյ մը դուրս իյնամ:
 Լուսունկա տեսնողը չը՛սեր աստխին լուսունկա: (Թ) (Մեծը փոքրին նսեմացնում է):
 Լուսպէօճէյին տեսեր է, կրակ կա պոռացեր է: (Չափազանց վախկոտ է):
 Խազարը գիտե իրեն փազարը: (Թ)
 Խազնող չունը չը՝ հաչեր:
 Խալխը հացը կմուրա, դուն ջուրը պիտի մուրաս: (Թ) (Ասում են շատ ծուլ մարդուն):
 Խալխին քարոզիչ, իրեն տոտոզիչ: (Թ)
 Խախուտ տունին կարկուտը մահանա: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Շատ ժլատ է):

Ոստիկանը շատ արագ է ինչու: (Թ)

Ոստիկանը շատ արագ է, ամա ձան չունիմ օր կանչեմ:

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը, իսկ վաղեցուր: (Թ)

Ոստիկանը, իսկ, առջին քաղ: (Կերակրի կողմից բնավ խստապահանջ է): (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Ոստիկանը չունիմ ձան):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Մաճուկ խաբերա):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Ոստիկանը չունիմ ձան):

Ոստիկանը, ինչ, ինչ, ինչ է նա, աչկն է ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Ոստիկանը չունիմ ձան): (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Ավելի լավ է հարբու-տու թոյունս թոյունս տերու թոյունս, քան ժառանգիս):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Ասում են ամուսնության դժվարության համար):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Ասում են գանգատվելով պատից):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Իրար շատ հարմար են):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Իրանից ոչ մի չաչ չունիմ, փուլի է որ գժտվում է):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Լավ խա-փեցի):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ)

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Ասում են հեղափոխ-անխելք մարդոց):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Նախորդի նշանա-կությունն ունի):

Ոստիկանը ինչու է քննարկում ինչ: (Թ) (Նույն նշանակությամբ):

Խելքը տարիքի վրա չէ:

Խելօքին հետ քար կրէ, խենթին հետ հաց մ' ուտեր: (Թ)

Խելօքը մինչև օր խելք ըրավ, անխելքը իր գործը տեսավ: (Թ)

Խելօքը մինչև որ մտմտա, խենթը իր տղան կկարքէ: (Թ)

Խենթին առջին ա քաքնես մէկ է, էտին ա: (Թ)

Խենթին բամբակը հովը կմանէ: (Թ)

Խենթը, գինովը մէկ է:

Խենթը գինովէն վախճեր է:

Խենթն է գացեր հարսներուն, ցնծաղիկ է աս մեր տուն: (Հմմտ. քիչ ցածրը):

Խենթ էղար ախճըկան մը՝ կարքըվեցար, խելքըթ տուն բերիր՝ գատվեցար: (Թ)

Խենթ էմ ըսէ, փարա մը տամ:

Խենթը ըսավ, խելօքը հավտաց:

Խենթին իլէն գինովին ձառքը դանակ չեն ի տար: (Թ)

Խենթը իր օրը ըրեր է, խելօքը պէքէյէր է (խելօքը սպասել է): (Թ)

Խենթը (կամ՝ խևը) խրատն ի՞նչ ընէ, սեր սապոնն ի՞նչ ընէ:

Խենթը ծնած տեղը փնտոեր է, խօլեքը հանքիստ ընելիք տեղը: (Թ)

Խենթէ կուշտ, խօլեքէ կարօտ: (Չորս կողմս բոլոր խենթ են):

Խենթ հարսին խենթ փեսա: (Թ)

Խենթը հարսնիք գացեր է, «աստեղը մեր տունէն աղէկ է» ըսեր է:

Խենթին հացը խօլեքին փորն է:

Խենթին հետ խենթ չեն ըլլար:

Խենթը հորը քար մըն է նետեր, քառսուն խօլեք չեն կրցեր հաներ:

Խենթը շալկեր են, ճիւղերը ցավեր է (կամ)

Խենթը շալկեր են նէ «Վայ ճիւղերս» ըսեր է: (Թ)

Խենթը պույնուզ ունի՞ (կամ)

Խենթը պույնուզ չունի օր անով ճանճճըվի: (Թ)

Խենթին սիրտը լեզուին վրա է, խելացիին լեզուն սիրտին վրա: (Թ)

Խենթերը վախկոտ կըլլան:

Խենթը օրը օր ըրեր է, խօլեքը նայեր է քի օրը գա:

Խենթութիւնը ամմեն տեղ փարա չը՛ներ:

Խէրը խըյար է փուտեր: (Բարիք անողը չարիք կգտնի):

Խէրը տէրը կգտնա: (Թ)

Խը՛մ ըրեր՝ ինկեր է: (Թ) (Շատ նման է ծնողներին):

Խըյարը ծուռ է փսեր: (Գժտովել են):

Խլլոտին փարև տուր, խլիւնքը վրաթ կնետէ: (Թ)

Խլլոտին ցուրտն է մահանա: Էս քեզ ամառվընէ գիտեմ:
Խնամի՛ ծովը խայմախ կըմանի: (Թ) (Գովասանք խնամիին):
Խնամիի չունի պէս պատէ պատ զարնել: (Թ) (Հետը վատ վար-
վի):

Խնդա Հարսն ու փեսան, էրկու խենթ դրացնութան: (Ուրիշի ուրա-
խությամը հրճվելը հիմարություն է):

Խնդա նէ արև կցաթի: (Թ) (Դժնյա տեսք ունի):

Խնդալուն սօնը լալ է:

Խոզերը դատին, բոզերը ուտեն: (Թ)

Խոնար էղողը կբարսընա («Որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձ-
րասցի»): (Թ)

Խոչոր քարին վազողը զարնելու միտկ չունի (պարսկերեն՝ «Մեծ
քար բռնելը չխփելու նշան է»): (Թ)

Խոստըվանանք մնա՛: (Ուրիշին չասես այս գաղտնիքը):

Խոստըվանելու, հետը անանկ տեսնըվելու է: (Շատ խիստ մարդ
է):

Խորաթա չիյտեմ, զամ դուռըթ քաքնեմ:

Խորթ մարը փեռ մը օսկի էն բրեր, էչն էն դրեր, նորէն սիրող մը
չէ էղեր: (Թ)

Խորիճը մենք շինեցինք, նայէ հէլվան վո՞վ կերավ: (Թ)

Խորուրթ մարթկան, կամք Աստուծո:

Խուլին համար էրկու հեղ ժամ չեն ըսեր: (Թ)

Խուլը մինակ պառկեցավ, կնկանը մեռնիլը ան ատեն հասկըցավ:
(Թ)

Խուլը մունջին բան կըսէ: (Թ)

Խուլին ոտին զարկեր էն, «Տամպուկ կչալեն կոր» ըսեր է:

Խունկըթ, մոմըթ քեզի, մեր ժամը մի՛ քար:

Խունկ ու մոմ էինք ժամերուն, ձուլթ ու ծամ էղանք բոզերուն:

Խունկ ու մոմ չունի, ուխտի կվազէ: (Թ)

Խուռպաղիին էրեսը թուքեր էն, արզև կուքա կոր տէյի՛ ջուրը
մտեր է: (Թ)

Խպնիս՝ ամօթ է կըսեն, չը խպնիս՝ չամչնար կոր կըսեն: (Թ)

Խպնոտ մարթը անուլթի կմնա: (Թ)

Խօռօզն ըսեր է. «Էս կկանչեմ, կուզէ լուսնա, կուզէ չէ»:

Խօսկը բերնէն կելլա: (Սոստումը նվիրական է):

Խօսկը թէք չը՛լլար, չիֆտ կըլլա:

Խօսկը խալէմի չի՛քար: (Նրա ասածը արժեք չունի):

Խօսկը խօսկ կբանա:

Ոսկեր-խօրաթան տեղը: (Լուրջ և բանիմաց մարդ է):

Ոսկ հասկեցողը առաջ ասնի: (Հեզնարար՝ հասկացող մարդ էկա):

Ոսկը մենծին, ջուրը պղտիկին (ըստ Թեոդիկի, էջ 848, սխալ թարգմանված է թուրքերեն առածից, որ ասում է՝ «Փոքրը լուի, մեծը խոսի»: Բայց կարելի է կարծել, որ նախնականը եղել է՝ «Ջուրը փոքրին»):

Ոսկերթ մեղրով կկդրեմ: (Ասում են ուրիշի խոսքը ընդմիջելու ժամանակ):

Ոսկ մը կընէ քի էչն ավըռէն կզոա: (Ասածն անհեթեթ բան է):

Ոսկը Վարթանինը չէ, օրթայինն է:

Ոսկը վո՛ւր կերթա՝ չիյտէ: (Չի հասկանում ասած խոսքի վատ միտքը):

Ոսկը օտկովը էկավ: (Առիթն ինքնին ներկայացավ):

Մածուկ բան մը լսեցի՞ր, սըտեղը (սիրտը ցույց տալով) մեռցո՛ւր: (Թ)

Մակ պունճուխը գետինը չը՛ մնար:

Մամեմ, ծամեմ, բերանըթ դնեմ:

Մանրը կենաս՝ «տըլլա է» կըսեն, ուրախ ըլլաս՝ «ճիտտա է» կըսեն:

Մանրը նստէ (կամ՝ ձայնէ) քի օխա գաս (կամ՝ քաչես):

Մառ ինկա, խոտ (կամ՝ պուտուղ) փուսա: (Թ)

Մառավ ջուրը կտանի կըբրէ: (Նրանից շատ ավելի խելոք է):

Մարն ենք ծրարոց: (Դեռ սկիզբն է երկանց):

Մեծը էրկինքէն էղած է: (Թ)

Մեծը թրախտէն էկած է, քֆրելը թժօխկէն: (Թ)

Մերանաս նէ՝ ծերին հալէն կհասկընաս:

Մերացար, ծոնցար: (Թ)

Մեր եմ, ամա ձերն եմ: (Թ)

Մերը պատվէ օր ծերանաս:

Մերութանս քերութին: (Թ) (Մեր ծառայել շա՛տ դժվար է):

Մերը հօրըթ պէս նայէ, կնիկը մօրըթ պէս, տղան զավկիթ պէս: (Թ)

Մերը ճաղը մտեր է, արևը մարը: (Թ)

Մերը՝ տղան մէկ էն:

Մներ ինք օր մեռնինք:

Մնոխկին ծերը չը՛լլար: (Թ)

Ծովը աղտոտութիւն չը՛ բռներ (պարսկերեն՝ «Հոսուն ջուրը մա-
քուր է», թուրքերեն՝ «Ջուրը կեղտ չի բռնում»):
Ծովեն աման մը ջուր առնես նէ՛ ծովին ջուրը կպակսի՞:
Ծովը անցանք, ջուրը խխտրվեցանք: (Թ)
Ծովը իյնողը արգևէն չը՛ վախնար:
Ծովին հարցուցին քի վորմէ՞ կվախնա, ըսավ՝ «Իզմէ վախճողէն»:
Ծովի ջուր ըլլար նէ կհատնէր: (Շատ գործածեցին):
Ծոցին մէջ օձ պահող: (Թ) (Նենգամիտ):
Ծոց մը քար մը դիր (կամ՝ պահէ): (Ասում են հեզնաբար՝ չնչին
բանից վախեցողին, իբր հորդոր քաջության):
Ծուռին պույնուզ: (Թ)
Ծուռ ծակին ծուռ չիվի: (Թ)
Ծուռ կտորեցավ, շիտակ փակավ: (Թ) (Թեև սխալ սկսեցինք, բայց
լավ վախճան ունեցավ):
Ծուռ նստինք, շիտակ խօսինք: (Արդարությունը ամեն բանից
բարձր է):
Կաթէն բերանը հրեր է, մածունին ա փո՛ւֆ կըսէ: (Թ)
Կաթին հետ մտեր է, հոքիին հետ պիտի էլլա: (Թ)
Կաթ սիրողը կով կպահէ: (Թ)
Կախվելէս ետևը՝ ֆոանսըզի սիճիմով կկախվիմ: (Թ)
Կաղընդը Վարթավառէն աղէկ է: (Թ)
Կամաց կամաց, բամբակը կըլլա մանած: (Թ)
Կամաց ուժով է: (Թ)
Կա ալ նէ ան է, չիքա ալ նէ: (Թ) (Հպարտ ու գոռոզ մարդ է):
Կա ու կերևա կոր: (Թ) (Ակնհայտ է):
Կամըչնաս նէ՛ էրեսըթ մաղ մը անցուր: (Հեզնաբար ասում են
գուր ամաչողին):
Կայնէ օտկիս տեղ ընեմ, նայէ քեզի ի՛նչ կընեմ: (Թ)
Կանոթենա տիյի պէտկարան չե՛րթար: (Թ) (Շատ ժլատ է):
Կապէ, խախճուր: (Թ) (Արջի պես անբան է):
Կատակէն՝ զիյան կելլա տակէն: (Թ)
Կատարված բանին «չնահավոր» կըսեն: (Թ)
Կատուները գացին, մուկերուն ճամփա բացվեցավ: (Թ)
Կատուն գլօխը ցավի նէ՛ կերթա խոտ կուտէ:
Կատուն դէմը ճիյէր կախեր էն: (Թ)
Կատուն ըսեր է՝ «Տէրոչըս զավկին աշվընները քյօնային տէ ձառ-
քի հացը առնէի»: Ծունը ըսեր է՝ «Տէրըս շատ մը զավակ ունենար
տէ՛ ամմէնքն ա մէյմէկ պատառ հաց նետէին ընծի»: (Թ)

Կատուին ըսեր էն քի «Քաքըթ դեղ կըլլա» նէ՝ խորունկ է թաղեր:
Կատուին խաղը մուկին մահն է: (Թ)

Կատուին խրոխրոը մուկին հոքեհանքիստն է: (Թ)

Կատուին կուտամ, քեզի չեմ ի տար: (Թ) (Կտրական մերժում):

Կատուն ճիչերին չի հասեր, «Փիւֆ, հոտած է» ըսեր է: (Թ)

Կատուն ճիչերին չը հասնի նէ՝ «Հոտած է» կըսէ:

Կատուն ճիչերին չը հասնի նէ՝ մոլավ կկանչէ:

Կատու մը սատկեցունողը օխտը ժամ ալ չնել տա՝ մեխկը չի քավ-
վիր:

Կատու մը սատկի նէ՝ մարթ կփրնտոէ: (Մահը միշտ ցավ է պատ-
ճառում):

Կատուն միսին չէ հասեր, «Ասօր, իրավ, ուրփա՛թ է» ըսեր է: (Թ)

Կատուն մուկը փորին համար կըռնէ: (Թ)

Կատուն ունի հաց ու փանիր, քիչերը քունը չը՝ տանիր:

Կատուի պես կլրզվին, շան պես կգրզվին: (Թ) (Իրար հետ շարու-
նակ կովում են ու հաշտվում):

Կատուին պոչին կոխէ, նայէ ձանը ընտո՞ր կելլա: (Թ)

Կատուն սատկեցավ, մուկերը օխճըցան: (Թ)

Կատուն սխմէ, սխմըռտէ, էրեսիթ կցատկէ: (Թ)

Կատուն տունէն պակսեցուր, մուկերը օտկի կելլան: (Թ)

Կատուն տունէն պակսի նէ՝ մուկերը հօռա կքաչեն (Փրանսերեն՝
Երբ կատուն չկա, մկները կպարեն): (Թ)

Կատուն ցատկէ նէ՝ սիրտը վեր կնետէ: (Թ) (Թույլ ու տկար անձ
է):

Կատուն քացախ է խմեր: (Ասում են, երբ անսովոր մարդը մի քիչ
գինի խմի ու հարբի):

Կարճ նստէ, էրկան էլի՛ր: էրկան մը՝ նստիր, կարճ էլիր: (Թ) (Միշտ
խնայող պետք է լինել):

Կարմիր օսկին սև օրվան համար է: (Թ)

Կեսուր – կէս սուր: (Թ)

Կեսուրս մեռավ, տեղս լայնացավ: (Թ)

Կեսուր չունիմ, վուրկէ՞ վախնամ, ճիվերս թոնիրը կախեմ:

Կերած ապուրը բերնին համ չի՛ տար:

Կերած ապուրը, հաքած լաթը: (Թ)

Կերածըթ խմածըթ քեզի, տեսածըթ պատմէ՛: (Թ)

Կերածըս վո՛ւր գնաց՝ չիցտեմ: (Շատ մտադրաղ եմ):

Կերած քաքը, բոնած պաքը:

Կերեր, կերեր, չէ քաքեր: (Ասում են շատ գեր մարդկանց):

Կերը մենէ կուտէ, հավկիթը պաշխա տեղ կածէ:

Կե՛ր տէ քոհացիր:

Կեցի օտկիս տեղ ընեմ տէ քեզի ինչե՛ր ընեմ:

Կէնճութան վաստակը ծերութան քավազանն է:

Կէն-վո՛ կօ, կէն-օ՛ կօ (զէլ էն Կիկօն, զէլ էն Կիկօն՝ միշտ միևնույն բանը):

Կէսը սուտ, կէսը իրավ (հմմտ. իտալերեն՝ «Եթե ճիշտ չէ, լավ է գտած»):

Կընէ, կըլլա, եզի պէս ջուրին էրեսը կելլա: (Ամեն չարություն անու՛մ է, բայց ինքն արդար է դուրս գալիս):

Կինը, ձին, գինին՝ մարթըս հավատկէ կհանեն: (Թ)

Կնիկըթ մեռավ՝ տունըթ փլավ: (Թ)

Կնիկը պէշիկին վրա կէրեա (մայր պիտի դառնա, գիշերներ անքուն մնալով մանկիկին օրորի և սնուցի, և եթե դեռ առողջությունը չկորցրեց, այն ժամանակ իրոք որ կին է):

Կնիկէն չվախճողը Աստուծմէ չը՛ վախնար: (Թ)

Կնիկմարթուն մէկ ձառքը գող ըլլալու է (միշտ մի քիչ խնայելու և պահելու համար):

Կնիկմարթը, տղան, գինովը, աս իրեքը սրո պահել չիյտես: (Թ)

Կնիկմարթը տունին գողը ըլլալու է: (Թ)

Կնունքին պառխաճը էս չեմ տարեր: (Թ) (Ես նրա տարիքը չգիտեմ):

Կովը կաթ չէ տուվեր, «Բակը ծուռ է» ըսեր էն: (Թ)

Կովը կծախեսս, կովով կառնես: (Թ) (Լավ բանի փոխարեն վատը կստանաս):

Կովը կմեռնի, կաշին կմնա, մարթը մեռնի, անունը կմնա: (Թ)

Կովըս մեռավ, կաթըս հատավ:

Կովը մուսանտառան կհանէ: (Ջուր տեղը գործը դժվարացնում է):

Կովը պույնուզէն, մարթը խօսկէն կբռնեն: (Թ)

Կովը տեսի՛ր, ետկը կաթը փնտուէ: (Թ)

Կովին տէրը էշուն տէրոջմէն կաթ կմուրա: (Թ)

Կոտրէ պուտուկ, չալէ տիւտիկ: (Քո սպառնալիքը կարևորություն չունի ինձ համար):

Կուզե քի երկինքէն տանձը բերանն իյնա, կոթն ա դուրսը մնա: (Շատ ծուլ է):

Կուլա հիմակ, կերթա նորէն (Հէմ լանք, հէմ էրթանք): (Թ)

Կուշտը անութիին մանրը կփրթէ:

Կուշտը անութիին մանր է փշրեր, անութին էրկու-էրկու է վերցուցեր: (Թ)

Կուշտ գնաց, անութի դառցավ: (Թ)

Կուշտն ի՞նչ գիտէ անութիին հալէն:

Կուշտը չիցտէ՝ անութի կա: (Թ)

Կուշտ փորին պատիվ չը՛լլար: (Թ)

Կուտամ շաներեսին, չեմ ի տար Սաչերեսին: (Թ)

Կուտը կերավ, լեռ (կամ՝ երկինք) էլավ: (Թ) (Շատ բարկացավ):

Կուտը մենէ կուտէ, հավկիթը ձեզի կածէ: (Թ)

Կուքա տարին, Հետը բարին:

Կոփիի ատեն տանձ ու խնձոր չեն փածներ (Թուրքերեն՝ «Թչնամին Թչնամուն Ղուրան չի կարդում»): (Թ)

Կոփին ձայնը հեռուէն անուշ կուքա: (Թ)

Կոնակովս շարկեմ Երուսաղէմ տանիւմ նէ՝ պարտկէս չեմ ազատիր:

Կրակ է, կմարի: (Թ)

Կրակին էլփաղէ կվասծունէ: (Կոփ է արծարծում):

Կրակին էլփաղէյով չեն էրթար: (Չպետք է կոփը գրգռել):

Կրակո՞ւմ էփեր էս: (Թ) (Կերակուրը շատ տաք է):

Կրակին կիրակին բռնել: (Թ) (Լուր օրը ոչինչ պատճառով չաշխատիլ):

Կրակ կուտա, «Կրակ կա» կպոռա: (Թ)

Կրակին մօտ բամբակ կզգեն: (Թ)

Կրակին վրա եղ կթափէ: (Թ) (Կոփը ավելի է արծարծում):

Կրակը օսկին կփորցէ, օսկին ալ կնիկը: (Թ)

Հազա նէ գօտին կկտրի: (Թ) (Շատ աղքատ է):

Հազար Հեղ մեղր ըսէ, բերանըթ չա՛նուչնար: (Թ)

Հազար Հէ՛յ վա՛խ մեկ փարա: (Թ) (Վերջին զղջումն անօգուտ է):

Հազար մարթու մէկ տունը շատ, էրկու կնկան մէկ տունը նեղ: (Թ)

Հազար չափէ, մէյ մը կտրէ՛:

Հազար սուտը մէկ իրավ չը՛ներ: (Թ)

Համտես, Համտես, պուտուկը կէս:

Համրըված բանը թէ՛զ կհատնի: (Թ)

Համփերես պիտի օր բերնիթ Համ բերես: (Թ)

Համփերէ, պապան բան բերէ:

Համփերութինը կյանք է (արարերեն՝ «Համփերությունը ազատության բանալին է):

Համփերութինը կյանք է, չատն ալ տանջանք է: (Թ)

Համփերութիւնը կրակի պէս է (արաբերեն՝ «Համփերությունը կրակից ավելի սաստիկ է»): (Թ)

Հայ էր տէ Հաղորթեցի: Գիտնայի նէ՝ չիյտեմ ինչս բերանը կթխէի: (Թ)

Հայը շատ տեսնուվելուն պէս խնամի կըլլա: (Թ)

Հայն ու Հոռոմը մէկ ամանի մէջ քառսուն տարի էփես, կէնէ չեն միանար (Թուրքերեն՝ «Շան կաշուց աղոթքի կապերտ չի լինի, Հույնը Հային բարեկամ չի լինի»): Հայ-բյուզանդական Հակամարտության արձագանքն է):

Հայ ու վայ:

Հայտէ Թոնթոչ տուն գնա, Հացըթ Թէքնէն կլողա (Գուն քուն, բախտդ արթուն):

«Հանվէ» ըսավ նէ՝ գող ըլլալը Հասկըցա: (Թ)

Հաչան շունը խածան չը՛լլար:

Հաչող շունը չը՛ խագներ:

Հառամը կուքա, հէլալը կտանի:

Հասկըցողին մէկ, չիմացողին Հաղար: (Թ)

Հասկըցա նէ առապ ըլլամ: (Բնավ չՀասկցա):

Հասկըցա՞ր, չէ նէ մի Հաստըցար: (Ասում են չՀասկացողին):

Հաստը բարակ մէկ գին է: Վայ բարակ մանողին:

Հաստը կարճ, խարիպի խարճ:

Հավ անոր ըսեմ քի ամմէն օր Հավկիթ ածէ:

Հավ կա՝ կուտ չիքա, կուտ կա՝ Հավ չիքա: (Թ)

Հավը Հավ իքէն՝ ջուր խմած ատենը երկինք կնայի:

Հավերնիթ Հավկիթ կածէ, մերինը քար չածեր: (Թ)

Հավերուն մէջէն խառղան է սիրեր: (Թ)

Հավ մը չունեցողը Հավկիթ մը չա՛րժեր: (Թ)

Հավի չափ խելք չունի: (Շատ անխելք է):

Հավ չեղած՝ Թառ կթառի: (Թ)

Հավատա, Հավատա (անկարելի է Հավատալ. կազմված է բառախաղով՝ Թուրքերեն «օղի մեջ, Հավաղա» ձևից): (Թ)

Հավկիթ առնես նէ՝ ղեղինը մէջը չես գտնար: (Շատ խարդախ մարդ է):

Հավկիթէն էլեր է՝ Հավկիթին չէ Հավներ: (Թ)

Հավկիթին մէջը մազ կփնտոէ: (Շատ բճախնդիր է):

Հատ Հատ չամիչիկ, մատ մատ մեղրիկ, տուն էկանք դարտակիկ:

Հարը ինչ է՝ տղան ալ ան (Որդի Հարազատ զնմանութիւն հօր բերէ): (Թ)

Հարէթ չելլայիր նէ՛ վրաս կմնայիր: (Ասում է մայրը՝ որդու բացասական գծերից գանգատվելիս):

Հարկ ըլլա՛ Նօրըս ըլլա, Հարսնիք ըլլա՛ իմըս ըլլա: (Թ)

Հարկս Հարկավորաց, պատիվս արժանավորաց:

Հարկը օրէնքը կլուծէ (գրաբար՝ «Հարկն լուծանէ գօրէնս»):

Հարուստը Հաքնի՛ «Բարով վայլես» կրսեն, արկատը Հաքնի՛ «Գոխցեր ես» կրսեն: (Թ)

Հարուստը մեռնի՛ աշխարք կիմանա, արկատը մեռնի՛ վո՞ւ վիմանա: (Թ)

Հարուրին կէսը իծծուն (Հիսուն) կրնէ: (Ասում են կատակով: Բուն իմաստն է «Երկար մտատանջության Հարկ չկա»):

Հարուր մարթ մէկ տունը քիչ է, էրկու կնիկ մէկ տունը շատ է: (Թ)

Հարուր մենծ ըլլա, մէկ պգտիկ չըլլա: (Թ) (Փոքրերին կառավարել դժվար է):

Հարուր չտուվողը մէկ չը՛ գտնար (Թուրքերեն՝ «Մինչև 9 չտաս, 10 չես պոկի»): (Թ)

Հարուր տէնկ բամբակ կա, Հարուր մէկ ծակ կա: (Թ)

Հարսըթ ի՞նչ կրնէ՛ մանղալին մէչէն քար կղատէ: (Թ)

Հարսիս լուսն ու արև, արհաճրկանս մութն ու խավար: (Թ)

Հարսը Հարսինը գիտէ, կեսուրը երկուքինն ալ: (Թ)

Հարս, Հաց կուտե՞ս: (Թ) (Թե որ պետք է հրամսեցք անես, Հարցնելն ավելորդ է):

Հարսը հօրս, Հարսնիքը իմս. օտարը ի՞նչ կխառնվի: (Թ)

Հարսը մեռավ, Հարսնիք էղավ: (Թ) (Ասում են տղայի տերերը, եթե հարսը վատ լինի):

Հարսը չտեսած, Հարսընքուր կփնտոէ: (Թ)

Հարսին տունը չիյտէ, աման կկրէ: (Թ)

Հարսնիքիթ մաղով ջուր կկրեն: (Վարձատրելու դուր խոստում):

Հարսնիքի քէփճէ կըլմանի: (Ամեն բանի մեջ է խառնվում):

Հարցունելով Հարցունելով Պաղտատը կգտնըվի (պարսկերեն՝ «Հարցնելով Հարցնելով Հնդկաստան կարելի է հասնել»):

Հարցունողը սորվեր է, չհարցունողը կորսըվեր է: (Թ)

Հացը ապուրը ապրանք, մնացածը պարծանք: (Թ)

Հացը դրած, բանն անիծած: (Ճաշի միջոցին չպետք է աշխատել):

Հաց դրին՝ կերավ, քործ դրին՝ փախավ: (Թ)

Հացը ծունկին վրա է: (Կերևուրաց, ապերախտ):

Հաց կա՛ բերան չիքա, բերան կա՛ հաց չիքա:

Հացը հացին տեղ կբանա: (Թ) (Ասում են, երբ կուշտ մեկին ճաշի են հրավիրում):

Հացը հօրմէն, տղան մօրմէն, ծեծէ նէ ալ, կանչէ նէ գա: (Թ)

Հացերնիս մեզի թշնամի է: (Թ) (Բարիք արինք, չարիք տեսանք):

Հացի մօտիկ, քործէ հեռու: (Թ)

Հաց չեղած տեղը անութի ըլլալը մը՝ բանար: (Թ)

Հեռվանց սուրփը զօրավոր կըլլա (Թուրքերեն՝ «Թմբուկի ձայնը հեռվից քաղցր կգա):

Հեռու լսողաց, էրկու էշուն ջուր չը՝ կրնար տալ: (Թ) (Շատ անընդունակ է):

Հետ հավերուն կուտթ կընէ: (Թ)

Հերու տարվան մամա է: (Թ) (Հին բան է):

Հէլալ կաթ ուտող մէկը գտի՛ր:

Հէմ լանք, հէմ էրթանք:

Հէմ կովէն էղանք, հէմ չուվանէն: (Թ)

Հէմ հայ է, հէմ տէրտէրի տղայ է:

Հէտիյէ ձինին աղոան չեն նայիր: (Թ)

Հինը էլեր կերթա կոր էղեր, ասելս-թերցանը դէմն էն էլեր: (Հինը կարելի է կարկատել և հագնվել):

Հին հավերուն քը՛չ քը՛չ, նոր հավերուն կէ՛հ կէ՛հ: (Թ) (Հներին անտես են անում, նորերին առաջ քաշում):

Հինը նորը չը տեսնար: (Թ) (Հներն արհամարհում են նորերին):

Հին քախկին նոր օրէնք չը՛լլար: (Թ)

Հին օրէնքի խօսկերը գետինը չեն իյնար: (Թ)

Հինան հարսէն: (Թ)

Հինք մատըթ մէ՞կ է (կամ՝)

Հինք մատըթ մէկ պօյ չէ:

Հինք չափէ, մէկ ճղէ:

Հինք փարա տուվինք՝ բերանը բացավ, տաս փարա կուտանք՝ սուս չըլլար:

Հինգ օրիկ, վեց չափաթիկ, զարգարթարը, զըրթի Ջատիկ: (Թ) (Մեծ պասի օրերը հաշվելու ձև է):

Հիվանդին աչկը գուռը կըլլա:

Հիվանդը խավորթսըզ կմեռցունես: (Շատ դանդաղ մարդկանց են ասում):

Հիվանդը հաց չո՛ւտեր, փարա կուտէ: (Թ)

Հիվանդը՝ հիվանդին տէրն է: (Թ) (Հիվանդատերը ավելի է տանջվում քան հիվանդը):

Հիվանդ չեղողն է ունևորը: (Թ)

Հիւրը հիւր չո՛ւզեր, տանտէրը երկուքն ալ չո՛ւզեր: (Թ)

Հող էիր և ի հող դառնաս, գանկըթ քաքնեմ՝ ետ չդառնաս: (Թ)
 (Ասվում է ատելի մարդու հասցեին):
 Հովը բերավ, հովը տարավ (Թուրքերեն՝ Քամու բերածը քամին կտանի): (Թ)
 Հովին բերածը հովը կտանի (նույն նշանակություն):
 Հոտածը հատածէն աղէկ է: (Թ)
 Հո՞ր է մի, տէրտէրի փո՞ր է մի (կամ՝)
 Հո՞ր է մի, փո՞ր է մի: (Ասում են շատակեր մարդկանց):
 Հորը փորես նէ՝ պոյիթ չափ փորէ:
 Հոր փորողը առաջ ինք մէջը կիյնա:
 Հոբին անուշ է:
 Հոբիս արքայութին կուղէ, ամա մէխկերս թող չեն ի տար: (Թ)
 «Հոբիս» ըսողին՝ «Հոբիթ էլլա» կըսէ: (Չար մարդ է):
 Հոբիս յապանը չեմ գտեր:
 Հոբի ունիմ Աստուծու տալիք: (Սուտ չեմ կարող ասել):
 Հոբին տուվեր է, գաղտուկ կապրի կոր: (Շատ նիհար ու տկար):
 Հոբը՝ քաշողը գիտէ, լաթը՝ մաշողը: (Թ)
 Հօրը մօրը մեխկը կհարցունեն:
 Զախ է, տար ծախէ: (Թ) (Բայց Պոլսի հայոց բարբառում չկա
 ձախ, այլ թուրքերեն՝ սօլ):
 Զայն բազմաց, ձայն Աստուծո (արտասանում են ցայն փազմաց):
 Զան չունիմ քի խաղ կանչեմ: (Իրավունքներից զրկված եմ):
 Զառքէթ բոնո՞ղ կա (կամ՝)
 Զառքէթ բոնո՞ղը վով է: (Ազատ ես անելու, քեզ խանգարող չկա):
 Զառքէթ էկածը էտիթ մը՝ ցքեր: (Թ) (Ասում են սպառնացողին,
 իբր թե «Ես քեզանից վախեցողը չեմ»):
 Զառքը ձառքը կվլա, էրկուքը՝ էրէսը: (Փոխադարձ օգնություն):
 Զառքը մուրն է թաթխեր, ճերմակ պատերուն կքսէ: (Թ)
 Զառքով չախան էշու չախա է:
 Զառքըթ չհասած տեղը մե՛րկրնցուներ: (Թ)
 Զառքը տաքէն պաղը չը՛ խոթեր: (Բնավ չի աշխատում: Ասում են
 հատկապես առտնին աշխատանքների համար):
 Զառքս տեսավ, աչկըս չտեսավ: (Շատ քիչ էր):
 Զառքս փանճա՞ր կքաղէ (կամ՝)
 Զառքվրներս փանճա՞ր կտողվեն կոր: (Հեղնաբար՝ միթե ես չե՞մ
 կարող անել):
 Զեղի սուտ, մեղի իրավ: (Թ)
 Զինէն ինկեր, էչն է նստեր:

Ձինը, խաթրոը ծեղկըվեցան, մէջերնին էչը սատկեցավ: (Թ)

Ձինը ձինին քովը պահէ, յա կծան կըլլա, յա քաքավան: (Թ) (Պոլսի առած չպետք է լինի):

Ձին չկա, ախրո կնային: (Թ)

Ձինին տեղ էչ կապել: (Թ) (Լավի տեղ վատը դնել):

Ձմեռը էչով ձուն կրեցի: (Թ)

Ձմեռը կատու ըլլաս, ամառը շուն: (Թ)

Ձութ մը՝ ծամեր, չոչոնըթ կփրթի: (Թ) (Ասում են փոքր տղոց, երբ ծամոն ծամեն, այսինքն՝ աղջիկ կղառնաս):

Ձուկը գուլխէն կհոտի:

Ձուկը ծառը էլլա նէ: (Այդ բանը երբեք լինելու չէ):

Ձուկ ուտողը փուշը աշկը առնելու է:

Ձուկը փուշ ունի: (Թ) (Ամեն բան իր դժվարությունն ունի):

Ձունն ա ճերմակ է, ամա շունը վրան կչոռէ: (Ասում է թխաղեմը, երբ սպիտակաղեմը նրա մոտ պարծենա իր դեմքի սպիտակությամբ):

Ձվածեղին սիրուն թավային կոթը կլզէ:

Ճակա՞տըթ քրեցին: (Սա քոնը չէ: Ինչո՞ւ ես ուզում տիրանալ):

Ճանճ եղիր, պատը փակէ: (Ասում են, երբ մեկը շատ երկար ապրելու մասին խոսի):

Ճանճը ի՞նչ է օր ձենճը ի՞նչ ըլլա (թուրքերեն՝ «Կատուն ի՞նչ է որ երին ի՞նչ լինի»): (Թ)

Ճանճին խանատովը եղ չիքա: (Թ) (Կերակուրը շատ անդուր է):

Ճանճը մէջէն վը՛ղ կընէ: (Շատ բարակ է շորը):

Ճանճ մը դուռը չզարկավ: (Թ) (Ոչ ոք չեկավ մեզ հարցնելու կամ այցելելու):

Ճանճի պես կվզզա կոր տէ կապրի կոր: (Թ) (Նիհար է, բայց մի կերպ ապրում է):

Ճար ունիս, ճարըթ տես: (Թ)

Ճենճին խօսկը ըրին, ճանճը Պաղտատէն էկավ: (Թ)

Ճենճ չիքա օր ճանճ ըլլա: (Թ)

Ճերմակը դուրս, սևը ներս կապրինք կոր: (Արտաքուստ լավ, ներքուստ վատ):

Ճերմակ պատին մուր չեն քսեր: (Թ) (Անմեղին չպետք է զրպարտել):

Ճերմակին սև, սևին ճերմակ: (Թ) (Ճշմարտության շատ հակառակ):

Ճիյէրը հազար բարի. բերե՞ր է տէ չեմ կերեր. չէ բերեր տէ չեմ կերեր: (Թ)

ձիտը արմատի կոթ է դարցեր: (Շատ նիհար է):

ձիտը ծոռողին քարերը կկակօղնան: (Թ) (Շատ աղաչողի առաջ անգուլթներն էլ կմեղմանան):

Մազերս ավել-Ֆառաչ ըրի: (Թ) (Ասում է մայրը որդու հանդեպ՝ չարաչար աշխատեցա իմաստով):

Մազը էրկան, խելքը կարծ: (Ասում են կանանց համար):

Մազը մազէն կզատէ: (Չափազանց բժախնդիր է):

Մային տէր պէտկ է, զավկին խէր: (Թ)

Մահէն անթին գէշ կա: (Թ)

Մահէն հազ ըրած էմ, անկէ հազ ըրած չէմ: (Թ) (Պշգալի է նա ինձ համար):

Մահը մահանայով կուքա, քահանայով կերթա: (Թ)

Մահը մէկ օր, լացը մէկ օր: (Թ)

Մահը մինակ ճար չունի: (Թ)

Մամը խոռուխ է կերեր, թոռանը աղոան է առեր: (Թ)

Մայմունը իր ցաքը անչափ սիրեր է օր սխմելով խխտեր է:

Մայմունինը մը՝ դարցուներ (ակնարկությամբ նախորդի):

Մանեմ, մանեմ, աչկըթ հանեմ:

Մանչ բերող ախճիկը քեզի չեն ի տար: (Թ)

Մա՞նչ էս մի, ախճիկ էս մի: (Թ) (Լուրդ հաջող է):

Մանտան թքալով կջրէ: (Թ)

Մա՞տս կհոտվրտամ: (Ես ի՞նչպես կարող էի գուշակել լինելիքը):

Մատվըներթ հետը կուտես: (Շատ համեղ կերակուր է):

Մատըս մէջն է: (Ես էլ եմ մասնակից, ինձ էլ բաժին հանեցէք):

Մատ մը մեռող էղավ: (Ամենքի խոսակցության և ծաղրի առարկան դարձավ):

Մատը մոխիրը չը՛ թաթխեր: (Բնավ չի աշխատում, տնային գործերին չի մասնակցում):

Մատը ուր խոթած տուն կուքա: (Թ) (Չեռնունայն, ոչինչ չբերելով):

Մատս տնկեցի, մայտանոս փուսավ: (Նորելուկներին ծաղրելու համար են ասում):

Մատը փաթտել (կամ՝)

Մատին փաթտոց ընել: (Միշտ նրա մասին խոսել, բացասական մտքով):

Մարը հաց, տղան լաց: (Թ)

Մարը մանուկը ուրացեր է: (Նառնաչփոթ դրություն):

Մարն ուտէ, տղուն չիտա: (Թ) (Շատ համեղ կերակուր է):

Մար չէ, քացախի մար է: (Թ) (Շատ վատ մայր է):

Մարը տե՛ս՝ ախճիկը առ, շուրքը տե՛ս՝ կտավը առ: (Թ)

Մարթուս անունը էլլալուն՝ աչկը էլլա տահա աղէկ է:

Մարթուս աչկը ապուճ մը խողը կկիչտացունէ:

Մարթը արչընով չը՛ չափվիր: (Թ) (Արժանիքը հասակի վրա չէ):

Մարթուս բերանը քառսուն պօղում է: (Թ) (Ոտքը երկար մտորելուց հետո ասա՛):

Մարթուն գէշը չը՛լլար, անկուտին կըլլա: (Թ)

Մարթուն էշը չըլլար նէ՛ էշուն գին չէր հասներ: (Թ)

Մարթ էրկու հեղ չօճուխ կըլլա (մեկ մանկության, մեկ ծերության):

Մարթ իր թիսին փիւթ չը՛ներ:

Մարթ իր տունին հէ՛մ աղան է, հէ՛մ ծառան:

Մարթուս խրատը իր ծոցն է:

Մարթ կա հագար կաժէ, մարթ կա մէ՛կ չաժեր:

Մարթ կա հոտուն, մարթ կա կարօտուն: (Թ) (Բացատրում է՝ մարդ կա, որ քեզ կարևորություն չի տալիս, մարդ էլ կա որ շատ սիրում է քեզ):

Մարթ կա մարթ կըլմանի, բացվեր է՛ վարթ կըլմանի: (Թ)

Մարթը հալավար, էշը փալանը: (Թ) (Հագուստը անհրաժեշտ է մարդուն):

Մարթուս ձառքը հինք մատ է, ամա հինքն ա իրարու չըլմանիր (պարսկերեն՝ «Հինգ մատը հավասար չէ»):

Մարթը մարթով է: (Թ)

Մարթ մարթու էրեսէ կամչնա:

Մարթ մարթու էրեսը կնայի, Աստված մարթու սիրտը կնայի:

Մարթ մարթով, էրկուքը Աստուծով: (Թ)

Մարթ մարթու հալէ չիյտէ, կէս քիչերուն ժամ կկանչէ:

Մարթ մարթու հայլին է:

Մարթս մարթով շէն է:

Մարթ մարթու պէտկը կըլլա:

Մարթ մարթու քահանա, մարթ մարթու սատանա:

Մարթ մարթու քով, էշն ալ էշուն քով կվայլէ: (Թ)

Մարթ մը ի՛նչ ընէ՛ իրեն կընէ:

Մարթ մը ի՛նչ կքաչէ՛ իր խելքէն է:

Մարթուն մօրուքն է էրեր, կայներ ճիկառան կվառէ: (Թ)

Մարթուս սիրտը փուլուխ շիչէ է, կոտրի նէ՛ ա՛լ չը՛ շնվիր:

Մարթուս վո՛ր տեղը ցավի նէ՛ հոքին հոն է:

Մարթա քարէն պինդ, վարթէն նազիք է: (Թ)

Մարթու քով մը՝ ծեծեր տղաթ, մարթը ծեծած կըլլաս: (Թ)

Մարտի կատուի պէս աչկերըս գոց չծնա՛յ յա՛: (Թ) (Ես էլ փորձա-
նություն ունեմ աշխարհից):

Մեզի նեղ ընենք, քեզի տեղ ընենք:

Մեղնաս նէ կմոռնաս: (Յավը ժամանակի ընթացքում կանցնի. ա-
սում են փոքրերին՝ երբ ըկնելով մի տեղը ցավի):

Մեխկ է ըսինք, ըսինք, մեխկընալիք էդավ: (Թ)

Մեխկը լալով, պարտկը տալով:

Մեխկը կուտա, պարտկը չի՛ տար: (Թ)

Մեխկը կործեց Հայրապետը, ճէրիմէն քաչեց Կարապետը: (Թ)

Մեխկըցողն է մեխկընալիք: (Թ)

Մեղան էխտող է: (Թ)

Մեղա՛ մենծ խօսկիս: (Թ)

Մենծ է Աստուծու գորութիւնը: (Հույս ունենք, որ լավ կլինի):

Մենծ էլը ախրըր մոռցանք: (Գլխավոր Հարցը մոռացվեց):

Մենծ խօսիկ, բարակ թսիկ:

Մենծ կե՛ր, մենծ մը՛ խօսիր:

Մենծ կտորը անկաճը մնաց: (Ջարդուփշուր եղավ):

Մենծին հետ մենծ, պզտիկին հետ պզտիկ: (Ամենքի հետ վարվել
գիտի):

Մենծ մենծ տուներ, մէջը անութի շուներ:

Մենծին մէկ աչկը քյօռ պիտի ըլլա, մէկ անկաճը խուլ: (Իշխանա-
վորը ամեն բան չպետք է տեսնի և ամեն բան չպետք է լսի):

Մենծ մը՛ խօսիր, գլօխըթ կուքա: (Մի պարծենար, քեզ էլ կարող է
պատահել):

Մենծ մ՛ո՛ւտեր, մենծ մը՛ խօրաթեր:

Մենծ չունիս նէ գլօխըթ մենծ քարին զարկ: (Թ) (Եթե պաշտպան
չունես, կորած ես):

Մենծծավ, մենծ ցավ: (Թ)

Մենծծեր, մենծծեր, պզտիկծեր: (Վաղահաս խելացի երեխաների
համար են ասում):

Մենք գողութան էլանք, լուսունկան առչի իրիկվընէ ցաթեցավ:

Մենք գնացական, դուք մնացական: (Թ)

Մենք դատեցանք, անոնք կերան: (Թ)

Մենք վով, փաշային բաղնիքը վով:

Մեռածին մը՛ նայիր, օղորմիս էդածին նայէ: (Թ)

Մեռած չէ, մեռոնվեր է: (Թ)

Մեռելը իր օրը կուլան: (Թ)

Մեռելը տաք տաք կվլան: (Թ)

Մեռելին եմէնիին պէքլէյօղը բոպիկ կմնա: (Թ)

Մեռնողին իրեք արշըն լաթ պէտկ է:

Մեռնողին հետ վո՞վ է մեռեր:

Մեռնողին վրա գէշ չեն խօսիր: (Թ)

Մեր դուռնէն ներս չը՛ մտնար: (Թ) (Թանկ է, գնելու կարողութիւն չունինք):

Մեր էչը աս հավայէն սատկեցավ: (Բառախաղ հավա = եղանակ բառի կրկին իմաստների վրա (օղ և նվազ): Ասում են կատակով՝ վատ երգողների հասցեին):

Մեր հացին մէչը աղ չիքա: (Թ) (Դժբախտ ենք):

Մեր տունը փոս է, խենթերը հոս է:

Մերինը քեֆ չէ, խաչլամայի քէֆ է: (Թ) (Աղքատ ենք):

Մէկ աղոռայիս չօ՛քտեր: (Շատ քիչ է այս ուտելիքը):

Մէկ անկաճէն կմտնա, մէկալէն կելլա: (Չի լսում, խոսքիս կարևորութիւն չի տալիս):

Մէկ աչկը գուլխուն հերիք է, էրկուքը շնորքի համար է: (Թ)

Մէկ աչկըթ գոց ըրէ: (Թ) (Չտեսնելու դարկ):

Մէկ աչկը լալով, մէկալը խնդալով (կամ՝)

Մէկ աչկը կուլա, մէկալը կխնդա: (Թ) (Արտաքուստ տխուր, բայց ներքուստ ուրախ):

Մէկ աչկըթ քյօթ, մէկ անկաճըթ խուլ, մէկ օտկթ ալ թօփալ պիտի ընես (եթե իշխանավոր ես): (Թ)

Մէկը բերան է ըրեր, ինքը թուլում: (Թ)

Մէկուն Ջատիկ, մէկալին մենծ պար: (Թ)

Մէկուն ընել պէտկ է, մէկալին ըսել: (Թ)

Մէկ ըսէ, էրկուք լսէ:

Մէկ թավայի ձուկ էն: (Թ)

Մէկ խօլեքին օխտը խենթ պահապան էն դրեր:

Մէկ խօսկը էրկուք չըներ: (Շատ հնազանդ է, ասածդ իսկույն կատարում է):

Մէկ ծաղիկով մայիս չիքար: (Թ)

Մէկ ծաղէկէն օցը գէհիր, առըն պալ կշընէ: (Թ)

Մէկ կա հազար կաժէ:

Մէկէն կառնէ, մէկալին կծախէ:

Մէկը կընէ, հազարին անունը կելլա:

Մէկ կըսէ, տասը կլսէ:

Մէկ կովէն, օխտը ծովէն: (Շատ ջուր խառնած կաթի համար են ասում):

Մէկ կոտորոզ, քառսուն շնող: (Թ)

Մէկ հատիկ է, խրչմըթի է: (Թ)

Մէկուն հինը՝ մէկային նոր: (Թ)

Մէկ հորի ջուր էն: (Թ)

Մէկ ձառքով գարի կուտա, մէկայով հավկիթ կփնտոէ: (Թ)

Մէկ ձառքը գող ընելու է: (Թ)

Մէկ ձառքով խաչ կհանէ, մէկայով գողութիւն կընէ: (Թ)

Մէկ ձառքով ծափ չըլլար: (Թ)

Մէկ, մէկ ալ՝ էրկուք: (Թ) (Շատ հայտնի բան է):

Մէկ մի՛ տար՝ օր էրկուք չուղէ: (Թ)

Մէկ չամիչը օխտը տեղէ կխազնէ: (Թ)

Մէկ չէ-ն հազար չար կփրկէ: (Թ)

Մէկ չուվանի վրա լաթ փոեր՝ խըսըմ էղեր էն: (Թ) (Հեզնաբար ասում են նրանց, որոնք իրար հետ ազգականութիւն չունեն, բայց մոտիկ ազգական են ձևանում):

Մէկուն պաղըռոսախնեբը դուրս է թափեր, մէկայը ըսեր է «կեցի՛ր, կտրեմ, կատուին տամ»: (Թ)

Մէկ տեսնըվելուն բարեկամ, էրկու տեսնըվելուն՝ ախպար: (Թ)

Մէկ տուն, էրկու ներ: (Թ) (Միշտ կոբիվ կլինի):

Մէկ տունի մէջ կնիկ մըն ալ էվէլ, թախտակը չը՛ տեսնար ավել: (Թ)

Մէկ տուր՝ օր էրկուք առնես: (Թ)

Մէկուն քառսուն օր «խենթ» ըսես նէ՛ խենթ կըլլա:

Մէկ օտկըս հոս է, մէկայը փոս է: (Թ)

Մէկայն օրվան մեռելը մէկայն օր թաղեցինք:

Մէյ մըն ալ աշխարք չպիտի գաս: (Թ)

Մէյ մըն ալ հարս ըլլամ նէ՛ շիտակ կկայնիմ:

Մէյ մը ըսէ քի համով ըլլա: (Նույն բանը մի քանի անգամ կրկնողին են ասում):

Մէյ մը կե՛ր, հազար փառք տուր:

Մէյ մը «կուտեմ» ըսողէն վախճիր, մէյ մըն ա «չեմ ուտեր» ըսողէն:

Մէյ մը չեղավ, էրկուք չեղավ: (Շարունակ նույն հանցանքը գործողին են ասում):

Մէյ մը պաշլայելը, մէյ մըն ալ մնայը մնաց: (Թ)

Մէյ մը վեր էլլալ, մէյ մը վար իչնալ: Աշխարքս աս է: (Թ)

Մէջը կերակուրըթ չեփող պուտուկը մը՝ խաներ: (Թ)

Մէջը մուկ մը իյնա՝ գլօխը կպատռի: (Թ) (Տունը բողբոլին դատարկ է):

Մէջերնուն սև կատու է անցեր: (Խոռով են իրար հետ):

Մէջը փորփոս, վրան Փիլիպոս: (Դրսից լավ է երևում, բայց ներսից վատ է):

Մէրաս, մուրան: (Ժառանգության հույսով ապրողը քաղցած կմընա):

Մ՛ը՛ներ անօրէն, կգտնաս էյնավորէն:

Մ՛ը՛սեր, մը՛ լսեր: (Վատ ասողը վատ պատասխան կտանա):

Մի՛ տար, մը՛ սորվեցուներ: Տուվի՞ր, մը՛ պակսեցուներ: (Թ)

Մինակ գլօխըս խոտ մը չէ փսեր: (Թ) (Ամեն տեսակ նեղություն քաշած եմ):

Մինակ էս պակաս էի: (Ամեն ոք այնտեղ էր):

Մինչև Շուշանը (կամ՝ Զարթարը) գարթըրվի, ժամվորը ժամէն կարցրկվի:

Մինչև օր աղը էկավ, մատաղը վերցավ: (Թ)

Մինչև օր հաստը բարակծավ, մենք ալ եղանք բարակ ցավ: (Թ)

Մինչև օր հաստը բարկընա, բարակին հօքին կելլա: (Թ)

Մինչև քիւրք ըսավ, ձմեռը անցավ: (Թ)

Միսերնին կե՛ր, տէրինին հաքի: (Թ)

Միսս չուտես նէ, անթէնը «վա՛յ տէր» կկանչես: (Թ)

Միսը քեզի, օսկորը ինծի: (Ասում էին վարպետներին, իրավունք տալով ծեծելու աշակերտին՝ որքան որ ուզէն):

Միտկըս էկածը գլօխս ալ էկավ: (Թ)

Միտկինըս, իմ կինըս: (Թ)

Մնացական աղան շատ փարև ըրավ: (Թ) (Ծածկալեզվով նշանակում է, թե կերակուրը շատ վատ է կամ աղջիկը պառաված է և այլն):

Մնացինք, մնացինք, ատո՞ր մնացինք: (Թ)

Մոխիրը կուտեն, եղը պոկըններուն կքսեն: (Թ) (Նույնիսկ շատ նեղության մեջ՝ պետք է արտաքուստ լավ երևալ):

Մոմ եղի՛ր, առչին վառէ՛, նորէն «մութ» կըսէ քեզի: (Թ)

Մոռմոռողը փեթտելէն Զատիկը թէ՛ց չի՛ քար: (Թ)

Մ՛ուզեր մուկին, չիքա Մանուկին: (Թ)

Մութը նատող, ութը համրող: (Թ) (Հետաքրքրամոլ):

Մութ տեղը մազ մանող: (Թ) (Շատ ժլատ):

Մութ տեղը մուր տալ: (Թ) (Ախոյանի բացակայության ժամանակ՝ նրա հետևից սպառնալ):

Մուժ տուններուն լուս կուտա: (Շատ գեղեցիկ է: Հաճախ հեզնա-
բար են ասում):

Մուխը շիտակ կելլա, հովն է տարտըղնողը: (Թ)

Մուկը իր էլած ծակը գիտէ:

Մուկը ծակէն չէ սղմեր, ավելը պոչին է կապեր:

Մուկը կատուին վրա գէշ էրա՞ծ կտեսնա: (Թ)

Մուկին ուզածը ծակ տեղ է: (Թ)

Մունջին լեզուն տէրը կհասկընա: (Թ)

Մուրէն էլավ, մուրջուրը ինկավ: (Թ) («Յետինն չար, քան դառա-
ջինն»):

Մուրը էրեսս կքսեն, այնան ձառքս կուտան: (Թ) (Վատ արարքի
իրենք են տեղի տալիս և հետո ծաղրում):

Մուրամ, կուրամ, քեզ հոգամ (կամ՝ պահեմ):

Մուրտտ պուտուկ կըլմանիս, վուր օր դրվիս՝ կաղտոտիս: (Թ)

Մոլլավ կատուն մուկ չը՛ր բռներ: (Թ)

Մօտիկէն չեն առներ քի կըսմըթտած (կամ՝ հոտած) է, հեռույէն
կառնեն քի կէսը տարած է: (Թ) (Հեզնաբար՝ մոտիկը թողած, հեռվից
աղջիկ ուզողների հասցեին):

Մօրը քովածը ցքեցէք փախէք, էլին գովածը առէ՛ք փախէք: (Թ)

Մօրըթ էփածն էս կերեր: (Թ) (Դեռ անփորձ են):

Մօրըս ծունկը թմրեր տէ՛ ինծի առներ նստեր: (Թ)

Մօրը մանածը ծախած: (Շատ անզգամ):

Մօրուք թող տամ քի խօսկըս ասնի (կամ՝)

Մօրուք չունիմ օր խօսկըս ասնի: (Ասում են միայն կանայք՝ ակ-
նարկելով իրենց իրավագուրկ դրուժյունը):

Մօրուքին հինա քսեց, այնան ձառքը տուվավ: (Թ) (Ուարեց ու
վրան ծիծաղում է):

Յա ախտ, յա բախտ:

Յա աղն է պակաս, յա մաղը:

Յա աղն է պակաս, յա պիպէ՛նը:

Յա աղը պուտուկին, յա պուտուկը աղին: (Թ)

Յա բանբան, յա տանտան:

Յա դարց, յա բարց: (Ասում են շատ վատ մարդկանց համար՝ մաղ-
թելով կա՛մ բարելավվել և կամ մեռնել):

Յա յարը, յա ծուռ ու մուռ կնկահարը: (Երեխան պիտի նմանի այս
երեքին, ասում են սովորաբար երբ երեխան վատ է):

Յա տանտան, յա բանբան: (Թ)

Յա տիրացու Կարապետ, յա Կարապետ տիրացու (թուրքերեն՝
Կամ Ալին ու Վէլին, և կամ էլ՝ Վէլին ու Ալին): (Թ)

Յաղը, պալը չը՝ վագեր կոր: (Թ) (Հարուստ է):
 Յանչախ (չողոմքոր) գառը օխտը մար է ծծեր: (Թ)
 Յարանը յարա կրանա:
 Նազ է, Հազ է: (Թ) (Նազ է անում, բայց ուզում է):
 Նազարը կուտէ փանճարը:
 Նեղ օրին լանն ալ կա: (Թ)
 Նետովիլ լողալն ալ գիտէ, էլլալ դողալն ալ: (Թ)
 Ներսը իս կէրէ, դուրսը էլը:
 Նէ բարսը էլիր՝ կախվէ, նէ ցածը ինչիր՝ կախվէ: (Թ)
 Նէ բերածըթ կուզեմ, նէ տարածըթ: (Թ) (Քամին մարագին ասել է.
 «Դուող բաց, քեզ շատ բան կրերեմ»: Մարագը պատասխանել է
 վերի ձևով):
 Նէ կատուն էկեր, նէ ամընները լզեր է: (Թ)
 Նէ կուտէ, նէ կկերցունէ: (Ժլատ է):
 Նէ Հաց կուտեմ, նէ վարպետ կերթամ:
 Նէ շունը մտեր, նէ ամանները լկեր է: (Թ)
 Նէ տակը մնացեր է, նէ վրան: (Շատ Հին ու մաշված):
 Նէ քուկին մեռըթ պէտկ է, նէ քուկին տղտըթ (Թուրքերեն՝ Ոչ
 Դամասկոսի շարըր, ո՛չ արաբի երեսը): (Թ)
 Նիշանըթ ետ չերթար ա...: (Պարզ Հագնվելուց մի՛ ամաչիր):
 Նորը գտի, ետկը Հինը նետէ:
 Նոր Հավ էն էղեր, կանանչ Հավկիթ կածեն: (Թ)
 Նոր տունին, նոր Հարսին՝ ամմէն օր մէյմէկ բան կպակսին: (Թ)
 Շալկեմ էրուսաղեմ տանիմ, նորէն պարտկէս չեմ խալըսիր:
 Շալկէ՝ առնող չըլլար, վար դիր՝ առնող չա՛տ: (Թ)
 Շախան իրավ կըլլա:
 Շախայէն քաքա կելլա:
 Շատ անուշ է, տակը փուշ է: (Թ)
 Շատ անութիութիւնը՝ Հացին, շատ աղտը՝ սապոնին զարար է: (Թ)
 Շատ ապրէ, շատ սորվէ, մեռած օրըտ բան չիլտես: (Թ)
 Շատ ապրողը շատ բան կտեսնա:
 Շատ բանողին չուլ շապիք, քիչ բանողին շալ շապիք:
 Շատը գնաց, քիչը մնաց:
 Շատ դատողին շար շապիք, քիչ բանողին շալ շապիք: (Թ)
 Շատ զուրցողը տուտոան կըլլա:
 Շատ խաղ գիտեմ, ամա ձան չունիմ օր կանչեմ:
 Շատ խնդալը լաց կրերէ:
 Շատ խնդալուն սօնը լալ է:

Շատ կարթալը հավատկ կուտէ: (Թ)

Շատ կարթացողը խենթ կըլլա:

Շատ կվախնաս նէ՝ ծոցըտ քար մը դիր:

Շատ ձառքը շատ կրնէ, էրկուքը ի՞նչտար կրնէ: (Թ)

Շատ մը՝ բարկընար, կփրթիս: (Ասում են նազ անողին):

Շատ մը՝ քաշեր, կփրթի: (Թ)

Շատը շատին կերթա:

Շատ պըտըտող օտկի ամանը՝ տունը քաք կտանի: (Թ)

Շատ տուվողը գանձէն, քիչ տուվողը անձէն: (Թ) (Թուրքերեն՝
«Բիչ տվողը սրտանց կտա»):

Շէքէրը շունին բերանն է բացեր:

Շինանա, շինանա, կատուն ծոցըտ քնանա: (Թ)

Շիտակ դուրցողին թէփէն ծակ կըլլա:

Շիտակ դուրցող քե՛զ են դրեր:

Շիտակ ճամփէ քալողը չի հոքնիր: (Թ)

Շունին ալ շնորք պէտկ է: (Թ)

Շունին բերնէն աղատեցանք, կատուին բերանն ինկանք:

Շունէն գառնուկ կծնի՞:

Շո՛ւն, էկու պաճախս խա՛ծ:

Շուն էղիր, մը՛լլար տունի տէր: (Թ)

Շունը իչէ, փատը քաշէ: (Թ)

Շունը ծեծեն նէ՝ տէրոջմէն կամչնան:

Շունին հաշածը հովը կտանի: (Թ)

Շունը հավհավէն ապրեր է, կատուն միյալէն մեռեր է: (Թ)

Շունի հետ դրացնութիւն չը՛լլար: (Թ)

Շունին հետ ընկեր էղիր, փատը ձառքէտ մը՛ ցքեր: (Թ)

Շուները մար չըլլան:

Շուն մը հոքուն, չալվար մը արևուն: (Թ)

Շունը չալկրվորին կհաչէ: (Թ)

Շունը շանը միսը կերեր է, օսկորը չէ հաներ: (Թ)

Շունը չապիք է հաքեր, կատուն վարտիք: (Թ)

Շունը շունին միսը չու՛տեր:

Շունը շուն իքէն՝ ախպօրը միսը չո՛ւտեր:

Շունը սատկեցունել ուզողը՝ անունը կատխած կհանէ: (Թ)

Ոչ «Յկեսցէ», ո՛չ մեկեսցէ, հացն ուտեսցէ, շընթըռկեսցէ, մինչև
արևն ծաքեսցէ: (Թ)

Որին առապան նստի նէ՝ անոր խաղը կկանչէ:

Ո՞ր մատը կտրեմ նէ չը ցալիր:

Ուզան բերանը կթան կով մը կաժէ: (Թ)
Ուզողին մէկ երեսը սև, չտուվողին էրկու:
Ուզողին մէյ մը, չուզողին տասը:
Ուժըտ չօքտած քարը մը՝ վերցուներ: (Թ)
Ունևորին, մէյ մըն ալ աղվորին խօսկը անցուկ կըլլա: (Թ)
Ունևորը օց է կըլլեր՝ դեղ էն սեպեր, չունևորն է կըլլեր՝ անութու-
թանն էն տուվեր: (Թ)
Ունի՝ չու՛տեր, ուտէ՛ չի քաքներ: (Թ)
Ունիս՝ դուն էս, չունիս՝ չուն էս:
Ունիս նէ կեր կուշտ կուշտ, չունիս նէ էլ դուռնէն դուրս: (Թ)
Ունիս՝ տէրս էս, չունիս՝ տեռս էս:
Ուշ էկողին պաղ ապուր կհաննն: (Թ)
Ուշ էկու, անուշ էկու:
Ուշ թող ըլլա, փուշ չըլլա, նուշ ըլլա: (Թ)
Ուշին քործը անուշ կըլլա: (Թ)
Ուտելը իլէն պահելը ախպար է, ի՛լլէ պահելը:
Ուտեմ նէ՛ միս է, նետեմ նէ՛ մատաղ է: (Թ)
Ուտես չուտես կաղպարըտ աս է:
Ուտէ որթին, վճարէ հոքին:
Ուտիքին չօճօխը պաքին չը՛ պահվիր: (Թ)
Ուտողը կերավ, լըզվըռտողը մէջտեղ ինկավ: (Թ)
Ուտող ուրացող:
Ուտողը չիյտէ, փրթողը գիտէ: (Թ)
Ուտողին օղորմիս կհաննէ, փրթողին չը հաններ: (Թ)
Ուրիշին հացով մարթ չը՛ կիշտանար: (Թ)
Ուրիշին հացին եղ մը՛ քսեր:
Ուրիշին ձառքը նայողը անութի կմնա: (Թ)
Ուրիշին չուվանտվը հորը չի՛շնըվիր:
Չամիչին տամ՝ կուտ ունի, քիրազին տամ՝ կոթ ունի, ֆընտըխին
տամ՝ չօփ ունի: (Թ)
Չամիչ ֆընտըխով կաղընդ չի՛ քար: (Թ)
Չամուռ մըն է՛ պատը զարկ:
Չարը բարիին ախպարն է: (Թ)
Չար խապարը թէց կուքա:
Չար սիրտը քարէն ամուր է: (Թ)
Չարը թևեր ունի: (Թ)
Չափէ չափէ, ետկը ձևէ: (Թ)
Չափէ օքտեցուր: (Թ)

Ձեմ ուզեր, բեր ջէբըս ցքէ:

Ձեմ ուզեր, բեր ջէբըս ցքէ, չեմ կարքըվիր, բեր ծոցըս դիր: (Թ)

Ձէ գտեր Կարապետ, էղեր է մայրապետ:

Ձէ էղեր քիչեր, օր չլուսնա: (Թ)

«Ձէ՛» ըսված բանը անուշ կըլլա: (Թ)

Ձէչմէն կտանի տէ՛ ջուրսուզ ետ կղարցունէ:

Ձէր տեսած պատէն կախ, տեսավ ճակտէն կախ: (Թ)

Ձէր տեսեր ափ մը, տեսավ չափ մը: (Թ)

Ձիրքէֆը քար մի՛ նետեր, վրատ կցատկէ: (Թ)

Ձլացող տղուն ծիծ չեն ի տար:

Ձծնած տղուն անուն չեն դներ: (Թ)

Ձի քա էտինը, չի՛չվիր առչինը:

Ձոճուխը իյնալով էլլալով կմեզնա:

Ձուլը չուլին փարէվ է տուվեր: (Թ)

Ձուվանը բարակ տեղէն կփրթի:

Ձուվանովը հորը չիչնըվիր:

Ձուտողին մալը ուտողին հէլալ է:

Ձոփրիկները արև է ցաթեր:

Ձտեսը տեսավ իր մորը օտկը՝ դարմացավ:

Ձտեսը տեսեր՝ դարմացեր է:

Ձքաքներ քի փորը չանութենա: (Սաստիկ ժլատ է):

Պազ ջուր, վո՞ւր կերթաս՝ խավուոմային դէմ կերթամ: (Թ)

Պապը խոտուխ է կերեր, թոռանը աղոտն է առեր:

Պառկէ՛, լուսուն չատ կա:

Պատանքը պատոնց, դուրս էլավ:

Պատերը անկաջ ունին:

Պատըռտած լաթին օսկի կոճակ: (Թ) (հմտ. թուրքերեն՝ «Գոնջ գլխին տոսախի սանր»):

Պարտըկանին էրեսը սև կըլլա, լեզուն կարճ: (Թ)

Պարտկը կրակէ չապիք է: (Թ)

Պարտկ ունեցիր սվոր հոր մը հաց, պարտկ մ՛ո՛ւնենար դվոր փոր մը հաց: (Թ)

Պարտկը տալով, մեխկը լալով:

Պարտկը տալով, մեխկը լալով, ճամփան քայլելով: (Թ)

Պղտիկին լեզուն կարճ կըլլա:

Պղտիկին կերածը հէլալ է, հաքածը հառամ: (Թ)

Պղտիկէն կմեզնա:

Պղտիկ կպառկի, մենծ էրած կտեսնա: (Թ)

Պղտիկը ճգիկ է: (Թ) (Մանուկը լալկան կլինի):

Պղտիկ քուն կքնանա, մենձ էրած կտեսնա: (Թ)

Պէլքին ցաներ են, չէ՛ փուսեր: (Թ)

Պուլղուրէ փիլավը գուրցեր է. «էրկու ներ կոիվ ընէին տէ, ինձի օջախին վրա մոռնային»: (Թ)

Պուտուկը պուտուկին սևերես ըսեր է, սխտորքուչը լսեր՝ վրանին թուքեր է: (Թ)

Պուցը գտեր է, մագոտը կփնտոէ:

Պոյէտ մենձ քօրձ մը՝ տեսնար:

Պոյը պղտիկ, ինքը մենձ:

Պոյը պօյախանան, գլխարտ սալախանան:

Պօշպօղազը ֆուռունն էն նետեր, փատը թաց է պոռացեր է: (Թ)

Ջուրը ամանին մէջը շատ մնա նէ՛ կհոտի: (Թ)

Ջուրին ամանը ջուրին ճամփան կկոտրի (թուրքերեն՝ «Ջրի սափորը ջրի ճանապարհին կկոտրի»):

Ջուրը գնաց, ծարավ էկավ: (Թ)

Ջուրը էկեր՝ չաղացը տարեր է, դուն չախչախը կփնտոես: (Թ)
(Բայց Պոլսի բարբառում չկա ջաղացք բառը, այլ թուրքերեն տէ-
յիբմէն):

Ջուրը իյնողը արգէնն չը՝ վախնար:

Ջուր խմած ատեն՝ օցը օց իքէն մարթու բան չըներ:

Ջուրը խմած հորիտ մէջ մը թուքներ: (Թ)

Ջուրը հարսին, գինին փեսին: (Թ)

Ջուրին շատ վազելը կտրելու նիշան է:

Ջուրը չտեսած մը՝ բոպիկնար:

Ջուրը չտեսած չօրապները կհանէ:

Ջուրը չտեսած՝ օտկի ամանը հանեց: (Թ)

Ջուրը պատն ի վեր մը՝ հաներ:

Ջուրը տեսնա՝ ձուկ կըլլա, ծակը տեսնա՝ մուկ կըլլա:

Ջուրը ցած տեղերը կը ժողվըվի:

Սաղով տուվածըտ սօլըտ չիմանա: (Բարեգործությունը ծածուկ պետք է անել):

Սամանին տակէն ջուր կքալեցունէ: (Շատ խորամանկ է):

Սատանան ամմէնէն շատ կարթացողն է: (Թ)

Սատանային անկաճը խուլ (կամ խուրչին): (Ցավս կամ չարիքը վերացել է. մաղթում եմ, որ բնավ չկրկնվի):

Սատանան գողութան էլեր է, տեղը չհասած՝ չարըխին կապը քաղվեր է: (Թ)

Սատանային ընկեր էղիր, դէյօր քէօփրին ասնիս: (Թ)

Սատանան հավկիթ մը գլտորցուց:

Սատկած էշ կուզէ՝ քի նալը առնէ: (Թ)

Սատկած էշ կփնտոէ՝ քի վրան նստի պտըտի:

Սար ու ցոր՝ տէրտէրի փոր, ինչքան կուտաս՝ տուր ու տուր: (Թ)

Սև աշկը մօրուց պէտով է:

Սևէն էլանք, սև ջուրը ինկանք: (Թ)

Սև ըլլալուն չափ չար չէ: (Թ)

Սև կարկրտանը՝ ճերմակ միսը էրևալէն խէրով է: (Թ)

Սև հաւ էն էղեր, կանանչ հավկիթ կածեն: (Թ)

Սևը ճերմակին վրա էլած է: (Թ)

Սևը ներս, ճերմակը դուրս:

Սևը սապոնն ի՞նչ ընէ, խենթը խրատն ինչ ընէ:

Սէր ըլլա, խէր կըլլա, ան ալ տունի տէր կըլլա: (Թ)

Սէրով կառնէ, սուրով կասնի: (Թ)

Սէրը ճամփա չունի: (Թ)

Սէրը սխտոր է փուսեր, քաքնոցը մայտանոս:

Սէրըտ տուր, սուրփըտ տուր, սըռըտ մի՛ տար: (Թ)

Սիմ-սիմ ըսելուտ՝ Սիմավոն ըսէ՝ խալըսէ: (Թ)

Սիրեմ ըսավ, հոքիս առավ: (Թ)

Սիրէ՛ ընծի, սիրեմ քեզի (թուրքերեն՝ «Սիրի՛ր քեզ սիրողին, եթե հողին էլ հավասար լինի: Մի՛ սիրիր քեզ չսիրողին, եթե Եգիպտոսի սուլթանն էլ լինի):

Սիրտիս գիտծածը թող չապիկտ չգիտնա: (Թ) (Գաղտնիքդ ամեն-նամոտիկ անձիդ էլ մի՛ հայտնիր):

Սիրտին զարկեր էն, վայ կոնակս ըսեր է: (Երբ մեկը նեղը մնա, իր պաշտպանին օգնություն կկանչի):

Սիրտին ուզածը ըտողը սիրտին չուզածը կլսէ: (Թ)

Սիրտին սիրածը, եկեղեցիին փսակածը:

Սիրտին սիրածը տեսքոտ կըլլա: (Թ)

Սիրտէ սիրտ ճամփա կա: (Թ)

Սիւլիկը օցին նայեցավ՝ էրկընցավ, մէշկէն փրթավ: (Թ)

Սխտորնոցը սէր է փուսեր, քաքնոցը մայտանոս: (Թ)

Սոխին անուշը չը՛լլար:

Սոխով հացիկ՝ պարզ էրեսիկ: (Թ)

Սոխը սխտորէն անուշ է: (Թ)

Սոխը-սխտորը հաշվողը չը՛ կրնար ուտեր: (Թ)

Սոխ չեմ կերեր օր սիրտս էրի: (Թ)

Սոխ չեմ կերեր քի սիրտս ցավի:

Սոխը քանի ըստրկես՝ կըստրկվի:

Սուբը սուք կրերէ:

Սուղէն աժանը չիքա: (Թ)

Սուռաթը տեսնաս նէ՝ օխտը օր քործըտ առաջ չերթար: (Շատ դժնյա դեմք ունի):

Սուս ըլլայիր տէ՝ մտիկ ընէինք: (Ասում են վատ ձայնով երգողին):

Սուսիկ-փուսիկ, մէկ եղիկ, մէկ ալուրիկ: (Թ)

Սո՛ւտ աշխարք («Ունայնութիւն ունայնութեանց»):

Սուտ աշխարքին թրախտը: (Գեղատեսիլ վայր է):

Սուտը բերնին մէջ կողա: (Շատ ստախոս է):

Սո՛ւտ է մի, իրա՞վ է մի: (Մարդու հավատալը չի գալիս):

Սուտը, իրավը Ասված գիտէ: (Վերապահութեամբ եմ ասում):

Սուտ խենթ է եղեր, վանքին հավերը կուտէ:

Սուտ խօսողին տունն է էրեր, վայեր կանչեր՝ մարթ չէ իմացեր: (Թ)

Սուտ հիվանդ, կարմիր հոքեվարք: (Թ) (Սուտը շուտ կիմացվի, ինչպես որ սուտ հոգեվարքի երեսի կարմրութունից կիմացվի որ հոգեվարք չէ):

Սուտը օտկ կելլա, ամա քիչ տեղ կքալէ: (Թ)

Սուտը սատանային վէրկի է:

Սուտը սատանային կվայլէ: (Թ)

Սուրբ Ասվածը իրեք է: (Ասում են, երբ հյուրին երրորդ անգամ մի բան են համեցեք անում և հորդորում որ ընդունի)

Սուրփ Ասված չէ քի իրեք հեղ ըսեմ: (Ասում է հյուրը, երբ ուզում է մերժել իրեն երրորդ անգամ առաջարկված մի բան):

Սուրփ էս նէ՝ զօրքըտ, վարթ էս նէ՝ հոտըտ, մարթ էս նէ՝ կաթըտ:

Սուրփ ըսածըտ խաչը ծոցէն կհանէ, (կամ՝)

Սուրփ ըսածնուս խաչը ծոցէն էլավ: (Թ) (Կեղծ բարեպաշտ է):

Սուրփին խօսկ, տղուն բան: (Այս երկուսին եթե խոստացար, պետք է կատարել):

Սուրփ կանչելն իբէն՝ սատանաները զլօխս ժողվըվեցան: (Թ)

Վազան ախպուրը էրթամ նէ կչորնա: (Չափազանց անբախտ եմ):

Վազան ախպուր ըլլար նէ կհատնէր: (Թ) (Մեծամեծ ծախսերի տոկաց):

Վազող ձինը չեն ծեծեր: (Թ)

Վաղվան քործը վաղը կմըտմըտանք:

Վաղը վո՞ւր էիր: (Ասում են դատարկ խոսքեր ասողին):

Վա՛յ քեզ քաղաք, թաքավորըտ մանուկ է:

Վանցի, էրեսը, թո՛ւք, անցի:

Վանքէն էմ էկեր, ինծի քարոզ կկարթա: (Թ)

Վաստակը քիչ, գլօխը տինճ: (Թ) (Թուրքերեն՝ «Սակավիկ կերակուրս, անկոփվ գլուխս»):

Վար իյնողին ձառքէն բռնես նէ՝ Ասված ալ քու ձառքէտ կրոնէ: (Թ)

Վար իյնողին օտկով գարնես նէ, Ասված ալ քու գուլխուտ կըրգարնէ: (Թ)

Վար նայողէն վախծի՛ր: (Թ)

Վարը վով կա նէ՝ աճօզը վեր բերէ:

Վարթը առնել, փուշին կրակ տալ: (Թ)

Վարթը սիրողը փուշն ալ պիտի սիրէ: (Թ)

Վարթերէն փուշը պակաս չէ, մարթերէն գէշը: (Թ)

Վարթեվառ, Հէր պիր շէյին վաքթը վար: (Թ) (Վարդավառ, ամեն բանի ժամանակը կա):

Վարթեվառ, ջուրը թափէ մարթէ վար: (Թ) (Ակնարկություն Վարդավառին իրար վրա ջուր սրսկելու սովորության):

Վերը Ասված, վարը դանակ: (Թ) (Ասում են այն Հիվանդի Համար, որին վիրահատությունը անհրաժեշտ է):

Վերը Ասված, վարը փարա:

Վերի արտին ցորեօնն էս: (Ի՞նչ առավելություն ունես ուրիշի համեատությամբ):

Վեր թուքնեմ պըըլսս, վար թուքնեմ մօրուքս:

Վերինը գիտէ: (Միայն Աստված գիտի):

Վերնատունը մարթ չիքա: (Անխելք է):

Վո՞վ կըսէ քի էս խենթ էմ: (Թ)

Վո՞վ կըսէ քի իմին չօրպաս թթու է: (Թ)

Վով հարս՝ ինք հարսի քուր:

Վով մեզի չար՝ Ասված իրեն բարի:

Վով չես ուզեր տունիտ վարի թին, ան կասնի գուլխուտ վերի թին: (Թ)

Վով վորի հետ, դուն ինծի հետ: (Թ)

Վորին առապան նստի նէ, անոր խաղը կկանչէ:

Վորի՞ն մինտէրը վեր առնես նէ՝ թօզ չիքա: (Թ)

Վո՛ր քարը վեր առնես՝ տակէն կելլա: (Շատ հնարագետ է):

Վո՛ւր է ան աչը՝ որ բռնէ խաչը:

Վուր էրթաս նէ՝ օխան չորս հարուր տիրէմ է:

Վուր հարս, հոն հարսնիք: (Թ)

Տաժկութան շառթ չտուվալ: (Թ) (Մերժել անհնարին չէ. ակնարկությամբ այն բռնակալ օրենքի, որով եթե մի քրիստոնյա խոսք տված լիներ մահամեղական դառնալու, այլևս իրավունք չուներ խոս-

տունից հրաժարվելու: Հակառակ դեպքում մուլհիդ (ուրացող) կլիներ
և կքարկոծվեր):

Տաժկի տուն կպտտորտիմ, հոն չեմ էրթար: (Թ) (Ամեն դառն բանի
հանձնառու կլինեմ, միայն ա՛յդ չեմ ընդունի):

Տաժկի հաց կերած է: (Թ) (Ազնիվ մարդ է):

Տալուն բան չը՛ դիմանար: (Թ) (Շատ ողորմած մարդը, որ շարու-
նակ դրամ է բաշխում, ինքն էլ վերջապես կաղքատանա):

Տակէս էլեր, ինձի յուզմիչ ըլլալ (լողալ) կսորվեցունէ կոր: (Ակ-
նարկութեամբ մոլլա Նասրէդդինի մի առակի):

Տակէն կերթա, խապար չունի: (Թափթփած, անկարգ ու անտար-
բեր մարդ է):

Տակէն մտավ, վրայէն էլավ: (Ամբողջը շոայլութեամբ վատնեց):

Տակը փորփոս, վրան Փիլիպոս: (Թ) (Արտաքուստ թեպետ լավ է
երևում, բայց ներքուստ վատ է):

Տահա շատ հաց ու փանիր պէտկ է: (Ձեր մեջ եղած տարբերու-
թյունը մեծ է: Դեռ շատ պիտի ջանաս, որպեսզի նրան հասնես):

Տան տղա, շան տղա: (Թ)

Տանձին աղէկը այինները կուտեն:

Տանձ էր նէ հասավ, խնձոր էր նէ կարմրեցավ:

Տանձը ինկեր է, կոթը ծառին վրա է մնացեր: (Թ)

Տանձ մը իյնար, կոթը վեր: (Շատ ծուլ մարդկանց են ասում):

Տանտէրոջ «Օրթնյա տէր» չեն ըսեր:

Տասը մատս մոմ ընեմ՝ առչեր վառեմ, նորէն բան մը ըրած չեմ
ըլլար (Թ) կամ՝

Տասը մատս մոմ ընեմ՝ դիմացը վառեմ նէ, հարկինք չունիմ:

Տասը մատըտ մէկ չէ: (Թ) (պարսկերեն՝ «Հինգ մատը հավասար
չէ»):

Տասը չափէ, մէկ կտրէ:

Տասը փարային հարքը չգիտծողը՝ տասը փարա չը՛ներ: (Թ)

Տավաճին Պուռսա գնաց: (Թ) (Այսպես է ասում այն անձը, որ
կըտրում է երկու հոգու տաք վիճաբանությունը):

Տարի կա օրը կպահէ, օր կա՝ տարին: (Թ)

Տարին մէկ Զատիկ, ան ալ նավակատի՞կ:

Տարին մէջ մը էրիկմարթութիւնըտ ցուցուր կնկանըտ: (Թ)

Տարին տարիին էրնէկ կուտա: (Թ)

Տարիքս ինչէ՞ն գիտէ, պառխաճս ի՞նք է տարեր: (Թ) (Մկրտու-
թյան ավագանին ջուր տանելու ակնարկութեամբ):

Տաք ապուրին մէջը պաղ ջուր չեն լեցուներ:

Տաք հացը փոխ է:

Տեղը իրմէն մենծ է: (Թ)

Տե՛ն, վո՛ւր կերթաս: Խնդալ խաղալ: Թի՛ս, վո՛ւր կերթաս: Էր-
թում-պատառ: (Առաջին դեպքում, բոլորը ծիծաղում են, և միջնադեպը
փակվում է: Երկրորդ դեպքում, սրա նրա վրա կասկածում են, և ամեն
մեկը երդվում է, թե անողն ինքը չի):

Տեսնաս նե՛՛ փարէվ ըրէ: (Նշանակում է «չկա»):

Տէյիրմէնէն կուքամ կոր: (Ես էլ նույնը ունիմ,- ասում են հատկա-
պես հարբուխ ունեցող անձին):

Տէյօր չը սորվիս՝ չես կրնար ընել: Տէյօր չընես՝ չես սորվիր: (Թ)
(Տեսական և գործնական միասին են):

Տէվէին ըսեր էն քի՛ ճիտըտ ծուռ է: Ո՞ր թարաֆս տիւզ է քի՛ ճիտս
ծուռ չըլլա՛ ըսեր է. (կամ՝)

Տէվէին հարցուցեր էն քի՛ ճիտըտ ինչո՞ւ ծուռ է: Ո՞ր թիս շիտակ
է, քի ճիտս շիտակ ըլլա՛ ըսեր է:

Տէվէն բաղնիք գնաց: (Թ) (Ասում են նրան, որ իրեն չվերաբերող
գործերի է խառնվում):

Տէվէին ոոր նէրտիվէնսիզ կելլա (չատ բարձրահասակ է):

«Տէր գի փազում» էնք: (Թ) (Դեռ գործի սկիզբն է):

Տէրը էլավ՝ տէրօջն է, տէրը չեկավ՝ տէրտէրինն է: (Թ)

Տէր ունեցողը տէրն է պահեր, անտէրը Ասված է պահեր: (Թ)

Տէրը սիրողը շունին ոսկոռ կուտա: (Թ)

Տէրին քեզի, օսկոռը ինծի: (Ասում էին վարպետին աշկերտ տվող-
ները):

Տէրտէրը ամմէն օր փիլավ չո՛ւտեր:

Տէրտէր էդիր՝ քեզն ինկիր, եփոր չապրիս՝ քետն ինկիր: (Թ)

Տէրտէրը իր իրիսկինը կուլա: (Թ)

Տէրտէրի խրկելու էր: (Հեզնանքով ասում են այն անձի համար որ
մի գործի են ուղարկում և շատ է ուշանում: Ակնարկություն այն
անձին, որ շտապ տէրտերին է ուղարկվում՝ հոգեվարքին հաղորդ
հասցնելու համար):

Տէ՛րտէր, ծօ տղա՛, վեր բեր: (Թ) (Քահանան ընչեքաղց է):

Տէրտէրը մէկ գիտէ, իրիսկինը էրկուք: (Թ)

Տէրտէրի պէս «տո՛ւր» մը գիտէ: (Թ) (Ասում են միշտ դրամ պա-
հանջող մարդկանց):

Տէրտէրին տէրին («կաշին») տավույին էն անցուցեր, քանի զար-
կեր էն՝ «Տուր, տուր» է ըսեր: (Թ) (Քահանաները չափազանց ընչա-
քաղց են լինում):

Տէրտէրը տունէն ըլլա նէ՛ մասը պօլ կուտեն: (Թ)

Տէրտէրին փարէվ, փարա է: (Թ)

Տղան բանի դիր, Հետը գնա:

Տղան մահանա, մարը քնանա: (Թ)

Տղադ մենծծավ՝ տէրտըտ մենծծավ:

Տղան չեղած՝ լաթը չեն կարեր: (Թ)

Տղացկան կնկան գերեզմանը քառսուն օր բաց է: (Թ)

Տղուն լացը ծիծ է: (Թ)

Տղուն լեզուն մա՛րը կհասկնա:

Տղու Հետ տղա է, մենծի Հետ՝ մենծ: (Ամենքի Հետ գիտի վարվել):

Տնտե՛ս, քործըտ դուն տես: (Թ)

Տոտիկ տոտիկ՝ քեղին մօտիկ: (Թ) (պարսկերեն՝ «Կամաց գնա, միշտ գնա»):

Տունըտ գող չես ուզեր օր մտնա, աղվոր ախճիկ մո՛ւնենար: (Թ)

Տունը էրի նէ՛ մուկերն ա Հետը կէրի:

Տուն ըլլա տէ խօսկ չըլլա: (Ամեն տուն էլ մի որևէ վեճ կլինի, որին պետք չէ կարևորութիւն տալ):

Տունին խօսկը տունը կմնա:

Տունին խօրաթան դուրսը չա՛սնիր: (Թ) (թուրքերեն՝ «Տան առևտուրը շուկայի Հետ չի բռնում»):

Տունիս ծառան էմ, ուրիշին աղան: (Թ)

Տուն կըրնէ՛ գամ չունի, Հաց կթխէ՛ խմոր չունի: (Թ)

Տունը մերը՝ բակը հավերուն: (Թ)

Տունը շնած, ապան կարած: (Թ)

Տուն շնողին, ախճիկ կարքողին, ցավ քաշողին՝ Ասված Հետը կըլ-
լա:

Տունը չիքա («չկա») տաք ապուր, դուրսը կըլլա էքյապուր (ա-
րարերեն՝ «մեծամեծներ, ավագանի»):

Տունը չունի տաք ապուր, դուրս էլլա նէ՛ պէպուռ պէպուռ: (Թ)

Տունը սատանա, դուրսը քահանա: (Թ)

Տուն տանող խնթերէն է: (Թեպետ շոյլ է, բայց իր տունը լավ է
պահում):

Տուն փեսա, չուն փեսա: (Թ)

Տուն փուլցունողին Ասված տունը կփուլցունէ: (Թ)

Տունի քահանա, դուրսի սատանա:

Տուվեր էք Ավետարանը, առեր էք տամպուրան, չալէ՛, մանչս, չալէ՛: (Ուսման, կրթութիւն Հետամուտ չեք, այլ միայն զվարճու-
թյան):

Տոռելն իքէն վախճանեցավ: (Թ) (Աննչան պատճառով ոչնչա-
ցավ):

Յաճճի' (ցածրացի'ր) քի բարսընաս: («Որ խոնարհեցուցանէ զան-
 ձըն' բարձրացի»):

Յավը լեռներուն էն տուվեր' չեն դիմացեր, մարթուն էն տուվեր:
 Յավ կա' կուքա կասնի, ցավ կա կծակէ կասնի: (Թ)

Յավը կուքա վազ տալով, կերթա նազ տալով: (Թ)

Յավը' քաշողը գիտէ:
 Յաված սիրտը խօսուն կըլլա: (Թ)

Յավող փորին' կորեկ հացը վնաս է: (Թ)

Յորեկը ձութ կծամէ, քիչերը բան կբանի:
 Յորեկը ձութ կծամէ, քիչերը ձէթ կվառէ: (Թ)

Յուրտը ախկատը վազուկ կընէ, հարուստը համալ: (Թ)

Փամփասանք չէ, բանն ասանկ է:
 Փամփասանքը տուն կավրէ:
 Փայ ընողին փայ չը' մնար:
 Փանիր-հացիկ, պարզ էրեսիկ: (Թ) կամ'
 Փանիր-հաց, սիրտը բաց: (Թ)

Փաչա ուտողին աչկը սխտորին է: (Թ)

Փառք քեզ Ասված, դուռ մը տուր բացված, հարս մը տուր քօխ-
 կած: (Թ) (Փրանսերեն' Փարիզի աստված, ինձ ամուսին տուր):

Փատը վեր առ, գող շունը կիմանա: (Թ)

Փարան ինչո՞ւ կլոր է: Գլտորի տէյի: (Թ)

Փարա-ըստակ, բանը կընէ իստակ: (Թ)

Փարան կլոր է, կզլորի, առչի տէրը կգտնա: (Փողը հարուստների
 մոտ է հավաքվում):

Փարաթ համրէ քի հաշիվ սորվիս: (Թ)

Փարա մը տուվի' բացիր բերանըտ, էրկու փարա տամ' գոցէ':
 (Ասում են նրան, որ մի փոքր հարցման վրա շատ երկար խոսում է):

Փարան մութ տեղը լուս կուտա: (Թ)

Փարան շատ բան կգոցէ: (Թ)

Փարան է փարան բերողը: (Թ)

Փարա ունենամ նէ' քէլ գուլխուս իրաճ կընեմ: (Դրամ չունիմ. ես
 էլ եմ կարոտ):

Փարե տաս փարկենթանքի կուրա:
 Փարեը Աստըծունն է:
 Փարեը բարսէն (բարձրից), ինք ցածէն: (Թ) (Ասում են, երբ չսիր-
 ված մեկը բարե ուղարկի):

Փարեկամ անոր կըսեմ քի նեղ օրիթ կհասնի: (Թ)

Փեսա, ուչ էկու, անուչ էկու (պարսկերեն' «Ուչ արի, ուղիղ
 արի»):

Փէն-է-փէ, խփէ: (Այդ հարցի շուրջ այլևս մի' խոսեք):

Փիճն ալ իր կնունքը կուգէ: (Թ)

Փիս շունին մէկ քարն ալ պակաս: (Թ)

Փիռին տակը էջը չի դռար: (Թ)

Փիսիկը հոս է, միսիկը հոս չէ: (Թ)

Փիրէն տէվէ կրնես կոր: (Լուսն ուղտ ես անում, փոքր բանը շատ ես մեծացնում):

Փլած քախկին չէն անուն: (Թ)

Փնտրուէ օր գտնաս: (Ձկա, իզուր մի' որոնիր):

Փնտրուած տէ չգտածտ էր: (Ասում են, երբ մեկը անսպասելի կերպով մի շատ լավ բան է ձեռք բերում):

Փոխ ուզողին տաս՝ մէկ փորցանք, չի տաս՝ տասը: (Թ)

Փոխը օխտը տուն է պահեր: (Թ)

Փոչան փաշա չը'լլար: (Թ)

Փորըզ անութի է նէ բերանըտ փօրյազին բաց: (Ուտելու ոչինչ չկա):

Փորը գացեր՝ կոնակն է փակեր: (Թ) (Շատ նիհար է):

Փորը կիշտացավ, բերանը չկիշտացավ: (Կերակուրը շատ համեղ էր):

Փորը կուշտ, կոնակը տաք: (Երջանիկ է, ոչ մի բանի կարոտություն չունի):

Փոր մը հացը փուռ մը հացը կհանէ:

Փորըտ չը կիշտանալիք տեղը ինքզինքըտ կուշտ ծախէ: (Թ)

Փորըտ ֆի՞լ է մտեր: (Որչա՞փ շատ ես ուտում):

Փորցյալը կրկին փորցել հիմարութիւն է (գրական ճամբով մտած առած է. պարսկերեն՝ «Փորձվածը չպետք է փորձել»):

Փուչէն վարթ կփուսնի, վարթէն՝ փուչ: (Թ)

Փուչսըզ վարթ չըլլար: (Թ)

Փսփսուքը տուն կավրէ:

Փտտած չուվանով հոր մի'չնար: (Թ)

Փրթողը գիտէ. ուտողը ի՞նչ գիտէ: (Թ)

Քա խնամի, խնամի, ծովը խայմախ կըլմանի: (Թ) (Խնամիները իրար հետ շատ սիրով են լինում):

Քանի մենծծավ, մենծ ցավ էղավ: (Թ)

Քանի մը պատարաք տեսավ: (Արդեն մի քանի անգամ ճաշել է):

Քաշելիք ունինք էղեր:

Քառսուն գող մէկ մերկը չեն կրցեր սոթտել: (Թ) (Աղքատը կորցնելու ոչինչ չունի):

Քառսուն մըխ է սիրտս: Էռսունը ինը կելլա, մէկը կմնա:

Քառասուն սուրփի աղաչելուս՝ մէկ Աստուծու կաղաչեմ:
Քարը բերնէս հանե՞մ.— Հանէ՛ օրթնած: (Թ) (Ասում է Հայհոյելու
պատրաստված անձը):

Քարը քոհար չըլլար օսկի սունդուկ պահելով: (Թ)

Քար ըլլար՝ կպատուէր: (Թ)

Քարը խածեր է: (Թ) (Փող չկա):

Քարէն կաթ կկթէ: (Թ) (Շատ ճարպիկ մարդ է):

Քարէն կուտա, քացախէն կառնէ: (Շատ դաժան մարդ է):

Քարէն հաց կհանէ: (Թ) (Ճարպիկ մարդ է):

Քարերը մար չըլլան: (Քարն անգամ չի դիմանար մոր քաշած
տանջանքին):

Քարը նետեմ ա՛ն ծառին քի պտուղ ունի: (Թ)

Քարէն ջուր կհանն: (Թ) (Շատ ուժով մարդ է):

Քարը սխմէ՛ ջուրը կհանէ: (Նախորդի իմաստով):

Քարը տեղը ծանր է:

Քարին, փատին քարոզ կուտա: (Թ) (Զուր տեղն է խոսում):

Քարը քարը կուտէ: (Թ) (Քաղցածության կարելի չէ դիմադրել):

Քաքը ինկած մուկ է դառցեր: (Ուայտառակ վիճակի մեջ է):

Քաքին հետ կոխվ կընէ: (Շատ նեղսիրտ ու բարկացկոտ մարդ է):

Քաքին վրա խող կցանէ: (Թ) (Շատ ժլատ մարդ է):

Քաքի տակ կմնա, խոսկի տակ չը՛ մնար:

Քաքնէ նէ՛ փորը կանուլթենա: (Թ) (Շատ ժլատ է):

Քաքոտ ոտին ճանֆէս չալվար:

Քեզի աստե՛ղը չիտենն, պաշխա տեղ խազին քիւմէսը կխոթենն:
(Ասում են պարծենկոտ ապուշներին):

Քեզի լացունողին քովը գնա, քեզի խնդացունողին քովը մ՛ե՛րթար:

Քեզի կըսեմ, մարթու մ՛ ը՛սեր:

Քեզի կսիրեմ ամա, քէսէէս էվել չեմ սիրեր: (Թ)

Քեզի հետ փարկենդանք չը՛լլըվիր: (Թ) (Լավ ընկեր չես):

Քեզ չուզեմ, քենէ չզատվիմ:

Քեզի տեսնամ նէ՛ Հոքէառա կտեսնամ: (Թ)

Քեղէթ (գյուղիցդ) մարթ չիքա՞ յա, ի՛նչ կուզես խոսէ: (Թ)

Քեղէս մարթ չգիտնար տէ պարծենայի: (Թ)

Քեղը նստեր՝ քաղաք կհաչէ (կարնեցոց՝ կան նստեր, Մուտուրկա
կհաչէ):

Քեղացին օր չփանա, չառըխ բեր օր դիմանա:

Քէլ գուլխուն օսկիէ սանր:

Քէլը դեղ գտնա նէ՛ գուլխուն կքսէ:

Քէն ընողը պատն ի վեր, տաք տաք շիշը ոռն ի վեր: (Ասում են խոտովող անձին):

Քէնըտ քացախին քիւփը: (Թ) (Նախորդի իմաստն ունի):

Քէնարը տես, կտավը ա՛ն, մարը տես, ախճիկը ա՛ն: (Թ)

Քիթէն անթին չը՛ տեսնար: (Շրջահայաց չէ):

Քիթէն անկածը շիտակ խապար մը չը՛ հասնիր: (Թ)

Քիթէն բոնես՝ Հոքին կելլա: (Շատ տկար մարդ է):

Քիթէն իյնողը հազար կտոր կըլլա (կամ՝)

Քիթէն ճանճ մը իյնա՝ քառսուն (հազար) կտոր կըլլա: (Շատ հը-պարտ, մեծամիտ մարդ է):

Քիչերը բան կրանի, ցորեկը ձութ կծամէ:

Քիչերը ձութ կծամէ, ցորեկը խաղ կկանչէ:

Քիչերը մէկ ծակ, առտուն հարուր մէկ ծակ: (Թ) (Կնոջ պահանջ-ները խիստ շատ են):

Քիչերվան քործը ցորեկվան քործին նայեր չարացեր է: (Թ) (Գի-չեր ժամանակ արած գործը վատ կլինի):

Քիչ ըսէ, շատ լսէ (կամ՝)

Քիչ խօսէ, շատ լսէ:

Քիչը հիչէն աղէկ է: (Թ)

Քիչը շատէն շատ է (թուրքերեն՝ «Քիչ տվողը հոգուց կտա, շատ տվողը ապրանքից կտա»): (Թ)

Քիչ մը քիչ կեր տէ՛ ծառա մը բոնէ: (Ասում են հրամայող անձե-րին):

Քիչ փեռցի՛ շուտ դառցի:

Քիչը քիչին օքներ է, շատը շատին չէ՛ օքներ: (Թ)

Քիչով քոհը շատին քովն է: (Թ) (Ով որ քչով բավականանում է՝ նա գոհ կմնա կյանքից):

Քիպրիթը քէօմիրին քով չեն դներ: (Պետք է զգուշանալ բացա-հայտ վտանգներից):

Քիրէճճի էղիր, քիրածի մ՛ ը՛լլար: (Թ) (Վարձով տուն նստելը ան-տանելի է):

Քիրքին մէկ էրեսը չեն կարթար: (Չպետք է միակողմանի լինել):

Քիւփը քիւփին զարնես նէ՛ մէկը կկոտրի, մէկալն ա կճաթի: (Թ)

Քյօռ էկեր էնք, քյօռ պիտի էրթանք:

Քյօռ էշով քերվան չեն խառնրվիր:

Քյօռին ըսեր էն «Մոմը սուղ է: «Ան ընծի համար չէ» ըսեր է:

Քյօռին ուզածը աշկի լուս է: (Թ) (թուրքերեն՝ «Կույրի ուզածն է երկու աչք է»):

Քյօռ քյօռ մատս աշկրտ: (Ասում են՝ երբ մէկը հայտնի բանը չի տեսնում):

Քնացող կատուն չեն արթընցուներ: (Թ) (Չպետք է ուրիշին դուր տեղը գրգռել):

Քովինը չառներ քի պաքած է, օտարը կառնէ քի փիւթինը տարած է: (Թ) (Ասում են այն մարդկանց, որոնք լավագույնին ձգտելով՝ անհաջող ամուսնութիւն են կնքում):

Քործըթ դուն քուկին ձառքովըթ տեսիր: (Թ)

Քործը պգտիկէն կմեզնա: (Թ)

Քործ չունիս նէ վկա էլիր, ըստակ ունիս նէ՝ երաշխավոր: (Թ)

Քործը սահթրվան մը, հոքը տարվան մը:

Քունը անուշ բան է:

Քունէդ էլիր տէ ետկը էրածըտ պատմէ: (Թ)

Քունը իլէն մեռելը մէկ է:

Քունը մահին ախպար է: (Թ)

Քունը քուն կբերէ: (Թ)

Քուն օցին պոչին չեն կոխեր: (Թ) (Ուրիշին չպետք է դուր տեղը գրգռել):

Քուրը ախպար ունիմ կըսէ, ախպարը քուր ունիմ չը՛սեր:

Սխայէն չորս հարուր տիրէմ պակաս է: (Թ) (Բոլորովին ապուշ է):

Սխճ գլօխըդ Ավետարանին տակ մը՛ դներ: (Ջուր տեղը քեզ վտանգի մի՛ ենթարկիր):

Սխճ ըլլա պարտկընտէրը: Նէ՛ կուտա, նէ՛ կուրանա: (Թ)

Սխտը ախպօր վարտիքն է: (Ասում են երբ մի բան շատերն են գործածում):

Սխտը խենթ կար տունը, մէկն ալ պաճայէն ինկավ:

Սխտը ծովէն դուրս ինկած: (Թ) (Շատ վատ մարդ է):

Սխտը ծովէն, մէկ կովէն: (Ասում են երբ կաթը շատ ջրախառն է):

Սխտը հավանին տակը ինկավ (կամ՝)

Սխտը հավանին ոռը կծակէ: (Շատ դժվար գործ է):

Սխտը մահալլէ անթիէն շուն չը՛հաչեր: (Ասում են երբ մի օտար մարդ իրեն չվերաբերող գործին է խառնվում):

Սխտը մոխիր, օխտը սապոն պէտկ է: (Շատ կեղտոտ է):

Սխտը օր անութի է մնացեր: (Անհագ ուտողին են ասում):

Սխտը օր կախեցին՝ չմեռավ: (Շատ անզգամ մարդ է):

Սխտը օրով մաղառան է մնացեր:

Սհան օղլուին հարսնիքէն փախեր է: (Թ) (Չափազանց շատակեր է: Սհան օղլուն նշանավոր շատակեր մի անձ էր Պոլսում, 19-րդ դարի կեսին):

Օղեր ունի, դողեր ունի: (Թ) (Հարուստ մարդը գողերից վախենալով՝ միշտ անհանգիստ կյանք ունի):

Օղէն կառնէ՝ օղիին կուտա: (Թ) (Ասում են նրանց, որոնք իրենց հարստութիւնը հարբեցողութեամբ վատնում են):

Օղին մարթը խողի կտանի: (Թ) (Հարբեցողութիւնը կյանքն է կարճացնում):

Օղորմութեան մենծը պղտիկը չըլլար: (Թ)

Օղորմութեանըտ մեռնիմ, Ասված: (Ասում են, երբ անարժան մարդը լավ կյանք է վայելում, երբ չարը անպատիժ է մնում):

Օսկի դուռը փատէ դուռէն բան կմուրա: (Թ) (Երբեմն հարուստը աղքատին կարոտ է լինում):

Օսկին պղտիկ, գինը մենծ:

Օսկոր բերող շունը օսկոր կտանի ալ:

Օսկորը ինծի, միսը քեզի: (Ասում էին հին ժամանակ ծնողները, երբ իրենց որդուն վարպետի մոտ աշակերտ էին տալիս):

Օսկորսըզ միս չը՛լլար:

Օտարին աչկը քեզի լուս չի տար:

Օտարը էրթալ-զալով փարեկամ էղավ, փարեկամը չերթալ-չիրալով օտար էղավ: (Թ)

Օտարի համար մոմ մը՛ վառեր: (Թ)

Օտարին հացին եղ չեն քսեր:

Օտարի յումրուխ չուտողը՝ իր յումրուխը տանձ կգիտնա: (Թ)

Օտար պուտուկի նայողին ճիտը էրկան պէտկ է: (Թ)

Օտկով իյնողը կելլա, լեզույով իյնողը չե՛լլար: (Թ) (պարսկերեն՝ «Ատամի վերքը մարմնի վրա է, լեզվի վերքը՝ հոգու վրա):

Օտկըտ յօրդանիտ կէօրէ էրկընցուր: (Չափիտ համեմատ չարժ-վիր):

Օտկերը վլա տէ ջուրը խմէ: (Ամեն բանով երախտապարտ ես նրան):

Օտկիտ տակը հավկիթ կա: (Ասում են շատ կամաց քայլողին):

Օտկերս տնկեմ նէ՝ հալերնիտ կտեսնաք: («Երբ ես մեռնեմ, այն ժամանակ ձեր վիճակը ծանրանալով՝ նոր կզգաք իմ արժեքը»,– ասում է ծնողը՝ զուր տեղը դժգոհող որդիներին):

Օտկը օտկի-աման չունի, աղվոր չօրապ կուզէ: (Թ) (կամ՝)

Օտկը օտկի-աման չունի, գլօխը ֆէսլիյէն կխոթէ: (Թ)

Օրը էլլա, խազան չէլլա (կամ՝)

Օրը կելլա, չարը չելլար: (Թ)

Օրը նոր, բանը նոր: (Թ) (կամ՝)

Օրը նոր, մարթը նոր: (Թ)

Օրթա ժամը խախկ էղեր է տէ՛ չէ խաներ: (Թ) (Ասում են շատ անամոթ մարդկանց):

Օրփին հաց տուվող չիքա, խրատ տուվող շատ կա:

Օրփ տղան իր պոռտը ինք կկտրէ: (Թ)

Օրփ քառը («գառն») մենծծուր՝ բերանըտ կը յեղոտէ, օրփ տղան մենծծուր՝ բերանըտ կարունէ: (Թ)

Օրփեվարիի հետ կարքըվելը՝ մաղմաղի վրա նստիլ է: (Թ)

Օցն ալ ծուռ կքալէ, ամա ծակին բերանը հա՛սնելուն պէս կչըտ-կըվի: (Թ) (պարսկերեն՝ «Օձը մինչև չուղղվի, ծակը չի մտնի»):

Օցը իր շապիկը կփոխէ, փնութիկը չը՛ փոխեր: (Թ) (թուրքերեն՝ «Քանի հոգին չի դուրս եկել, վատ սովորությունը չի դուրս գա»):

Օցին խածածը կաղէկնա, լեզուինը չա՛ղէկնար: (Թ)

Օցին վրա թուքնէ՛ կսատկի: (Թ) (Ժանտ մարդ է):

Օցը քէսէն ծակեր է: (Թ) (Շատ ժլատ է):

Օցը օ՛ց իքէն՝ ջուր խմած տեղըտ չը՛ կծեր:

Ֆրստըխի ծառ կա՞ր քովը: (Թ) (Քո սուտ խոսքերին չեմ հավատում):

Ֆուխարէին մեռելը խայիպ, գէնկինին՝ բողը: (Թ)

Ծանոթություն.— Ոստակցության մեջ հաճախ գործ են ածում նաև թուրքերեն առածներ, օրինակ՝

Շէքէր սույա տիչմէտի «Շաքարը ջուրը չընկավ» (Շատ շտապելու կարիք չկա):

Ազ վէրէն ճանտան վէրիը «Քիչ տվողը հոգուց (սիրով) է տալիս»:

Կէօրիւնէն քէօյէ քլավուզ իստէմէզ «Երևացող գյուղին առաջնորդ պետք չէ»:

Թուրքերեն առածները թվով գերազանցում են հայերեններից, բայց նրանց հավաքումը մեր ծրագրից դուրս էր:

ԺԱ

ԵՐԴՈՒՄՆԵՐ

Աշկիս պէպէքը քյօոնա:
Աստված պէլաս տա:
Աստված վկա:
Աստուծու խըլըճին վրան կոխեմ:
Աստուծու փէշին վրան կոխեմ:
Աստուծու քյօո նայիմ:
Բերանս բոնվի:
Ջավկըներուս խէրը չտեսնամ:
էրկու աշկիս լուսերը վար թափի:
էրկու աշկիս պէպէքը քյօոնա:
էրկու աշկիս լուսը պթիսի:
Թաքի պասակի արժանի չըլլամ:
Թժոխկին օրթա տեղը ճայիր ճայիր էրիմ:
Ժամը վրաս փլչի:
Լեզուս քաշվի:
Լէչս պաքնեն: (Թ)
Նաչը ինձի չառփմիչ ընէ:
Նաչ վկա:
Նաչ օր, մաս օր:
Նավորթը ինձի չառփմիչ ընէ:
Նավորթ վկա:
Նավորթութան չբացվի բերանս: (Թ)
Կէնճութանս խէրը չտեսնամ:
Հօրս մօրս խէրը չտեսնամ:
Ջառքվրներս քաշվի:
Ճչմարիտ վկա:
Մասունքը ինձի չառփմիչ ընէ:
Միանտէր վկա: (Թ)
Պատարաքը չառփմիչ ընէ:
Սուտ ըսողին Ասված պէլան տա:
Քար թափի վրաս:
Քրիստոս ուրանամ:
Քրիստոս վկա:
Քրիստոսի օր:
Օտկս կոտրի:

ԺԲ

ՕՐ ՀՆԵՆՔՆԵՐ ԵՎ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ամսէն տարի փարով հասնիք (նոր տարուն):

Անթառամ պսակի արժանի ընէ:

Անկաճը խոսի:

Անունովըթ ապրիս մնաս (անվան տարեդարձը շնորհավորելու առթիվ):

Անուշ ըլլա, Անուշներ ըլլա (գինի կամ օղի խմողին, մի լավ բան ուտողին):

Անուշ անմահութիւն (նախորդի նման):

Անցած ըլլա (հիվանդութիւնից ապաքինվածին, մի փորձանքից ազատվածին):

Աչկըթ լուս (իբր շնորհավորութիւն):

Աչկիթ լուսը շատնա (մի գեղեցիկ ձեռագործ անողին):

Աչկըթ խաղա:

Աչկըթ չելլա (կատակով):

Աչկըթ սիրեմ:

Աչը խաչը վրան ըլլա: (Թ)

Ապրիս (ձեռք համբուրող երեխային):

Ապրիս, գօրանանս:

Ապրիս, մեզնաս, հարս ըլլաս:

Առչինեկը մանչ ըլլա (նորապսակներին):

Աստված ազատե (հիվանդութիւնից, փորձանքից):

Աստված ամուր ձառքով պահէ: (Թ)

Աստուծու ամուր ձառքը վրան ըլլա: (Թ)

Աստված աչողէ:

Աստված առոխչութիւն տա (հիվանդին):

Աստված արևըթ օրերըթ պահէ:

Աստված բանն աչողէ:

Աստված բանիթ քործիթ աչողութիւն տա:

Աստված բարին ընէ (վատ երազի համար):

Աստված բարի ճանապարհ տա (ճամբորդին):

Աստված բարի քառսունք տա (Մեծ պասի առթիվ կամ ծննդկանին):

Աստված բերնէթ լսէ (օրհնենք տվողին):

Աստված, դո՛ւռ մը տուր բացված, հարս մը տուր քոխկած: (Թ)

Աստված էվեցունէ (մեկի զավակների վրա խոսված միջոցին):

Աստված էրկան օրեր տա:

Աստված խելք տա (հեղնաբար):

Աստված խելքըթ միտկըթ չվերցունէ:

Աստված խնդալէ չանցունէ: (Թ)

Աստված կարողութիւն տա:

Աստված կէնճ արերթ պահէ:

Աստված կյանքըթ էվեցունէ:

Աստված կյանք տա (բարձրաստիճան մարդկանց են ասում):

Աստված համփերութիւն տա (նեղվող, տառապող, վտանգի մեջ գտնվող անձերին):

Աստված հեռու արասցէ (կամ՝ ընէ):

Աստված հետըթ (կամ՝ հետիկըթ) ըլլա:

Աստված հոքին լուսավորէ (մեռելին):

Աստված ձառքէթ առավ, սիրտէթ ալ առնէ (սգավորին ի մխիթարություն): (Թ)

Աստված մէկ օրըթ հազար ընէ:

Աստված մի՛ արասցէ:

Աստված մուրատիթ հասծունէ:

Աստված նորէն տա, նորէն խնդացունէ:

Աստված շնորհավոր ընէ (նոր հաղորդվածին):

Աստուծու շնորքին գաս հէմէն (հանդիմանական):

Աստված շնորք տա:

Աստված չամրծծունէ:

Աստված չար աչկէ պահէ:

Աստված չար նազարէ պահէ:

Աստված չընէ:

Աստված չը ցուցունէ:

Աստված պակաս չընէ:

Աստված պակասութիւն չիտա:

Աստված պակասութիւնըթ չըցուցունէ:

Աստված պահէ (զավակների համար):

Աստված պաղրչլամիչ ընէ (նույն):

Աստված պէթէրէն պահէ (վտանգի առթիվ):

Աստված պէրէքէթ տա (դրամ ստանալիս ի շնորհակալություն):

Աստված սիրտիթ մուրատր տա:

Աստված վերչը բարի ընէ (վատ մեկի մասին խոսված ժամանակ):

Աստված տա (հաջողություն մաղթելու համար կամ մուրացկանին ճանապարհ դնելու համար):

Աստված տեղը լեցունէ:

Աստված տունըթ շէն պահէ:

Աստված տունէ տեղէ հեռու ընէ (մեծ ցավի համար):

Աստված քեզի խելք տա (հեգնորեն):

Աստված քէսէիթ պէրէքէթ տա (դրամ տվող կամ բաշխող անձին):

Աստված ողորմի հոքուն (մեռածի մասին խոսելիս):

Աստված օղորմի մեռելներութ հոքուն:

Աստված օրթնէ:

Աստված օրթնէ շէն պահէ, շէն պահողն ալ Աստված պահէ (ճաշի սեղանից վեր կենալիս):

Արևութ կիշտանամ:

Արևութ կոտորտիմ:

Արևութ մեռնիմ:

Արևութ սատկիմ:

Արևըթ սիրեմ:

Բարին արևըզ ըլլա (բարի մաղթողին ի պատասխան):

Բարի իշատակ ըլլաս:

Բարիբինկուն (= բարի երեկո):

Բարի պաք գա վրանիս (պահոց առթիվ):

Բարի վայելում:

Բարի տանիս տուն: (Թ) (Մեռելը թաղելուց հետո՝ հուղարկավորներին ուղղված):

Բարով աղտոտիս (լվացք անողին):

Բարով էկար:

Բարով էրթաս, բարով գաս (ճամբորդին):

Բարով խարճես (ասում է հաճախորդը՝ երբ ծախողին դրամ տա և նա ասի՝ «Շէն կենաս»):

Բարով հաքնիս, կամ՝

Բարով մաշես (նոր զգեստ հաքնողին):

Բարով նատիս (նոր տուն նստողին):

Բերանըթ պաքնեմ (մի լավ խոսք ասողին):

Դայեկին քօքճէին մեռնիմ: (Թ)

Դուն բերիբ, դուն մենծծունես (ասում են ծննդկանին): (Թ)

Դուն օխճ կենաս (մեռելի տիրոջ):

Ձավկընեբութ խէրը տեսնաս:

էս քեզ մեղա: Ամմէնքըս Ասծուծու մէղա (Հաղորդվելիս ասում են իրար):

էրաձըթ բարին կատարվի:

էրեսըթ ճերմակ կենա (Հանդիմանական):

էրեսըթ վարթեջուր (երբ կեղտոտ բանի մասին խոսեն):

էրթաս բարով, նորէն գաս բարով:

Թաքըթ պսակըթ պաքնեմ:

Թոթվէ ջուրիկ, շալկէ միսիկ (մանկիկին լողացնելուց հետո): (Թ)

Թոռանըթ թոռ տեսնաս:

Իրարու գէշ օրիկ չտեսնաք. կամ՝

Իրարու կսկիծ չտեսնաք (Թ) (նորապսակներին):

Լուս իչնա մեռելներութ հոքուն: (Թ): [Սրա պատասխանն է՝ Իչո-ղաց]:

Լուսերուն մէջը պառկի (մեռածի Հասցեին):

Խէր ըլլա՛ (փոչտացողին են ասում):

Խէրը տեսնաս (տղիդ, որդիներիդ կամ ծաղրով՝ կորած մի բանի Համար):

Խմողաց անո՛ւչ:

Խող բոնես՝ օսկի կտրի:

Կանանչը արեւը ըլլա: (Թ)

Կենթանութին.— Անուչ անմահութին (խմողներին):

Հայր Ափրահամին պէրէքէթը քէսէիթ մէջը ըլլա:

Հեռո՛ւ ըլլա, Հեռունե՛ր ըլլա:

Հեռու լսողաց (վատ կամ կեղտոտ մի բանի անունը տալու ժամանակ):

Հեռու սուրփ սեղանէն (նույնը ճաշի ժամանակ):

Հոքիդ արքայութիւնը խնդա (բարիք անող անձին):

Հոքիդ օխճ ըլլա (չոր մխիթարանք):

Հօրով-մօրով, կարմիր խնձորով ապրի: (Թ) կամ՝

Հօրով-մօրով մեզնա: (Թ) (Մանուկների Հասցեին):

Ձանըթ անըսպառ (ասում են երգողին):

Ձառքըթ դալար (արվեստագետին):

Ճակատըթ պարենմ:

Մեռելիթ բերանը էրթա: (Թ) (Ոմելու լավ ջուր տվողին):

Մէկ բարցի վրա ծերանաք (նոր ամուսնացող ամուլին):

Մէկ ձանով ազատիս:

Մէկտեղ ապրիք մնաք (նոր ամուսնացողներին):

Շէն կենաս (ասում է ծախողը՝ գնորդից դրամ ստանալիս):

Շէն մնաս, շէն և պայծառ մնաս (ասում է լուսարարը կամ տիրացուն գանձանակում դրամ գցողին, կանթեղում եղ լցնողին):

Շէքէր ծամէ (գզվական խոսք՝ ուղղված մանուկներին, երբ սրանք քաղաքավարությամբ պատասխանում են «Համմէ», փոխանակ կոչ-տուլթյամբ «Հէ՞, ի՞նչ է» ասելու):

Ուխտըթ ունթունական (ուխտից դարձողին):

Ուղուրլու խատէմլի ըլլա (նոր տուն առնողին, աղջիկ նշանողին և այլն):

Ուտողաց անո՛ւչ:

Ուրախ սիրտերո՛վ:

Ուրախ օրերու:

Ուրախութան ըլլա:

Պօր պօյ Հարս ընես (մեկի աղջիկների վրա խոսված ժամանակ):

Պօյիթ պօսիթ մեռնիմ:

Պօյըթ սիրեմ:

Ջուրին պէս ազիղ ըլլաս (ասում են ջուր մեծարողին):

Ջուրի պէս քործըթ վազէ: (Թ)

Սէրով-մուհապէթով ապրին (նորապսակներին): (Թ)

Սուրբի մեռոնը քործըթ աչողէ: (Թ) (Կնքահորն ուղղված մաղ-թանք):

Սուրբի Փրկիչ բարեխօս ըլլա (մի հիմար բան ասողին կամ անողին՝ ականարկելով Պոլսի Ս. Փրկիչ հիվանդանոցի հիմարանոցը):

Ստեղծողիթ մեռնիմ (գեղեցիկ երեխային):

Վախ եմ ըսեր (ընկնողին, ցավածին):

Վայ ըսես, վար ցքես (Հղի կնոջ հասցեին): (Թ)

Վարցքըթ կատար (բարիք անողին):

Վլասըթ ճերմակ ըլլա (լվացք անողին): (Թ)

Վրաթ բարի. կամ՝

Վրայէթ հեռու (հիվանդության մասին խոսելիս):

Տանող-բերողը օխճ ըլլա (բարև բերողին են ասում):

Տէրը պահէ, տէրտէրը պսակէ (սիրունիկ երեխայի հասցեին):

Տէօվլէթնին տեսնաս (զավակների տիրոջ են ասում):

Փակ ու բալլիք ըլլա (վերջնականապես անցած վերջացած լինի
Հիվանդութունդ): (Թ)

Փառքըթ Աստուծմէ առնես: (Թ)

Փիր էխտիյար ըլլաս:

Քյօննամ, օրթի (մայրը զավակին մի ցավ պատահելիս):

Քունըդ անուշ, էրաձըթ բարի (Հեզնաբար՝ ուշ քնից վերկացողին):

Օղորմի Ասված (եկեղեցուց եկողն է ասում):

Օղորմի Հոքութ ծնողաց (նախորդի պատասխանն է):

Օճախըթ վառի: (Թ)

Օրը գա, բարին Հետը:

Օրը էլլա, խազան չելլա: (Թ)

Օրերըթ շատ ըլլա:

Օրերըթ շատնա:

ԺԳ

ԱՆԵԾՔՆԵՐ ԵՎ ՀԱՆԴԻՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այ արուններու մէջ մնաս (երբ մեկը ա'լ ա'լ (է'լի տուր) ասելով շարունակ պահանջի):

Ախճըղճիս (Թեոդիկը գրում է ախճըղճիս: Գործ են ածում վատ մտքով, բայց առանց բուն իմաստը գիտնալու), կամ՝

Ախճըղճի տէ պատերը փակճիս (բարկության ժամանակ ասում են՝ ի պատասխան աղջիկ բռնի):

Ախպար ցավերու գաս (ասում են բարկացած ժամանակ՝ ի պատասխան ախպար բռնի):

Աղ ցանեմ օր չհոտիս (ասում են մեծախոս մարդկանց):

Աման ցավի գաս, կամ՝

Ամըններըժ կոտրրտի (ասում են ամա՛ն ասելով գործից փախչողին):

Անկրրծակներու գաս:

Անունըժ մարի:

Անունըժ մնա:

Անունըժ պակսի:

Անունըժ վերնա:

Անտէր մնաս:

Աչկըժ էլլա:

Աչկըս էլլա (անձին անեծք, երբ սիրելի մի անձի վատ բան պատահի):

Աչկըժ խաղա:

Աչկըժ խաղա տէ քիթտ ա հօռապաշի ըլլա:

Աչկըժ ծունկըժ բռնվի:

Աստուծու անմարելի կրակներուն գաս:

Աստուծու աշկին մեռնիմ (ասում են դժգոհողները, որովհետև Աստուծո աչքը չի տեսնում):

Աստված բոր տա, ըղունգ չի տա: (Թ)

Աստուծմէ գտնաս հէմէն:

Աստուծու խաղէպին գաս:

Աստուծու խըչմին գաս:

Աստուծու կածակներուն գաս:

Աստուծու կածակներուն հանդրպիս:

Աստուծու կրակին գաս:

Աստուծու կրակները սիրտիթ իչնա:

Աստուծու կրակները վրաթ թափի:

Աստված հոքիթ առնէ:

Աստված հոքիս առնէ՝ անոր գիրկը առնէ (սիրած անձի համար է ասում):

Աստված հոքիս առնէ տէ ազատիմ:

Աստված շատ քաշել չի տա (ասվում է հեզնությամբ, իբր թե դու խենթ ես):

Աստուծու շնորքին գաս (սիրողաբար):

Աստուծու պատիճին գաս:

Աստված պէլաթ տա:

Աստված պէլաթ չի՛ տա (սիրողաբար):

Ատ պօյրթ մնաս:

Արուններ փսխես:

Բերանըթ բռնվի (դիմադարձություն անողին):

Բերնէդ էլլա վրաթ թափի (ասում են անիծող անձին):

Բերանը հաղորդութան չբացվի: (Թ)

Բերանըթ չորնա:

Բերանըս չորնար (անիծելուց հետո գղջալիս):

Բերանըթ պապընձի:

Բերանըթ փսխես:

Բերանըթ քեզ ժողվէ:

Բոնրվածի առնրվածի գաս: (Թ)

Բոնրված էլլաս:

Բոնրվի առնրվի լեզուիթ:

Գետինը ասնիս:

Գետինը մտնաս:

Գետնին տակը ասնիս:

Գետնին տակը մտնաս:

Գերեզմանիթ մէջը պէօհիզիւր ըլլաս: (Թ)

Գէչ ա՛լ էս (ասում են շատ տգեղներին):

Գլոխըթ մենձ քարը:

Գլոխըթ փարատի (որևէ առարկայի համար, գլուխդ՝ այսինքն «ի գլուխդ»):

Գլխալից քարը, հրեւրից պատը:
 Գրողին բերանը հրեւրից:
 Գրողս էլլա՛ (զգվելի բանի հանդէպ):
 Գրողին մե՛նծը:
 Գրողը մոռնա քեզի (ձեռով անեծք, իրապես օրհնենք):
 Գրողս ուտես:
 Գրողս տանի՛ր (կեղտոտ բանի հանդէպ):
 Դատաստանին սևերես ըլլաս: (Թ)
 Ձէհիր զըխըմ ըլլա կերածըթ:
 Ձիֆտ ուտես:
 Ձիֆտին քէօքը ուտես:
 Էյ հաց, դուն ըլլաս անոր դատավոր: (Թ)
 Էրեսըթ հտիթ դառնա:
 Էրեսըթ ձերմակ կենա (քաղաքավարական թեթև հանդիմանանք):
 Էրեսը վար անի:
 Էրէկվան խմած ջուրս ի վրաթ (այն է «մեզը», ի պատասխան «Մըսի վրաթ» ասողին): (Թ)
 Էրթա Էրթա տէ չիքա:
 Էրթալըթ ըլլա, գալըթ չըլլա:
 Էրթաս բարով, քար մըն ա էտեէթ:
 Էրի՛ շապիքըթ (տե՛ս հաջորդը): (Թ)
 Էրկըննա՛ս (ասում են հանդիմանաբար՝ «էրիկ» բառը արտասանողին, իմաստն է «մեռնիս»):
 Էրկու աչկըթ քյօննա:
 Էրկու աչկիթ լուսը քյօննա:
 Էրկու աչկիթ լուսերը վար վազէ:
 Էրկու լուսըթ պթիսի:
 Էրկու լուսիթ պէպէքները վար վազէ:
 Էրկու լուսըթ քյօննա:
 Էօլիւշիթ քյօրը, քյօրն տա թէփէսի:
 Թաքի-պսակի արժանի չըլլա՛ս:
 Թերմաչ մնա (չորերի համար են ասում):
 Թուիթ էլլա լեզուիթ (վատ բառերով խոսող տղաներին են ասում):
 Ժամուն դուռները մուրաս:
 Ինչ սև սահաթ է էդեր քի ծներ էս:
 Իս տեսնա տէ՛, քեզ վերցունէ [Աստված]:

Լանքիթ նստիմ, պօյրթ լամ: (Թ)(Գիակիրդ առջև նստիմ):

Լեզուի ծակծկի:

Լեզուի չորնա:

Լեզուի պապընծի:

Լէչըթ վլան:

Լէչըթ տուն գա:

Լղըղկի տղտըղկի լեզուի: (Թ)

Խըսիրը փաթտվի (ասում են՝ երբ ատելի մեկի համար ասվի, թե խըսըմդ (ազգականդ) է. իմաստն է «մեռնի»): (Թ)

Խչխըչուկ էլլա՛:

Խողերուն մէչը թաղե՛ն:

Խողերուն տակը մտնաս:

Խուրչին կաթէ (կամ՝ վազէ) անկաճըթ (ասում են չլսող անձին):

Մակ ծակ գաս:

Մակ ծակ ըլլա լեզուի (ասում են ստախոսին ու բամբասողին):

Մակ ծակ ծակծկիս:

Մակծկիս:

Մածուկ ծածուկ գաս:

Մակուկ ծակուկ ծակծկիս:

Մովը իյնա՛ս (ասում են ծօ՛ ասողին, որ անքաղաքավար ձև է):

Կարքըթ կատարե՛ն (ասում են՝ երբ ատելի անձը կարգվելու (ամուսնանալու) մասին խոսի. իմաստն է «Մեռնիս, մեռելիդ կարգը կատարեն»): (Թ)

Կէս սուրի գա՛ (կեսուրի հասցեին): (Թ)

Կնկըռնիս (այս և հաջորդ երեքը ասում են՝ երբ մեկը արտասանի կնիկ բառը, որ անքաղաքավար է):

Կնկըռիս, բլօխտ ի վար տնկըվիս:

Կնկըռիս, թէփէդ ի վար տնկըվիս:

Կնկըռիս, քաքին մէչը տնկըվիս:

Հավերը աչկըթ Հանեն (ասում են ի պատասխան հա «այո՛» բառի, որ անքաղաքավար ձև է):

Հարհրիս (ասում են՝ երբ ատելի անձը արտասանում է հայր բառը):

Հարսանիթ հանէ (ատելի հարսի հասցեին): (Թ)

Հոտիս օրթնոտիս (կեղտոտ անվա անձին ուղղելով):

Հոքիիթ վրա խչխչաս (երբ ատելի անձը հոգիս ասի):

Հոքիիթ տունը փլի:

Ձանրթ մարի (բարձր բղավող անձին):

Ձառքրթ չորնա՛. կամ՝

Ձառքրթ քաչվի (ծեծողին):

Ձուները թէփէին (անձին անեծք):

Ճաղրթ դուրս հանեն:

Ճէհէլլէմին բերանը հրթաս:

Ճէհէլլէմին քէօքը:

Ճիվերս ուտէ (= ոչինչ չեմ տա ուտի):

Ճիտրթ տոպրակ մը ցքես, դուռնէ դուռ մուրա՛ս:

Ճղակտոր ըլլա՛ս:

Ճղիկ ճղիկ գա՛ս:

Ճղիկ ճղիկ էլլա՛ս:

Ճղիկ ճղիկ կոտորտի՛ս:

Մահվան դողերու գաս:

Մահվան դողերու հանդըպիս:

Մահըս էլլա. կամ՝

Մահըս տանի (զգվելի մի բանի համար):

Մահըս-մահտարականս, աս տարվանս, գալ տարվանս վրաթ
թափի: (Թ)

Մահս տեսնա էրեսըթ:

Մահտարականներս էլլաս: (Թ)

Մատվըներըթ կոտորտի (կամ՝ կորնծի, կամ՝ չորնա, կամ՝ քաչվի.
ասում են ծեծող անձին):

Մարմրիս (երբ ատելի անձը մայր բառը արտասանի. հմմտ.
հարհրիս):

Մենծ քար իյնա թէփէիթ (ի պատասխան «Ես մեծ եմ» ասողի):

Մրսի վրաթ (Մուրս ի վրադ):

Ուճուտըթ պակսի:

Ուճուտըթ վերնա:

Ուրախ օրի էրես չտեսնաս:

Չար սահաթի հանդըպիս:

Չար տամարը կոտորի, չար սիրտը մարի: (Թ)

Չարըթ տանի (մի բան կորցնելու կամ կոտրելու առթիվ):

Չարըս տանիս (չատ տգեղ է):

Չարըս տանիս, բարիս բերես (կոտրած ամանին): (Թ)

Չիքը-չարաչիքը գաս (ի պատասխան չէ կամ չկա ասողի):

Չհասնէի՛ր դիմացս էլլալու (ամուսնուն):

Չհասնէի՛ր մեզնալու (որդուն):

Չհասնէի՛ր չկատարէի՛ր ըլլալու (որդուն):

Չորնա՛մ, օրթտի (մայրը՝ երբ զավակին մի չար բան պատահի):

Չորս հօքիով դուրս հանեն (ղագաղի ականարկութեամբ):

Չունենա՛մ քեզի պէս զավակ:

Չօ՛ն ձանիթ:

Չօ՛ն մը:

Պապըրկիս (ասում են ի պատասխան պապա բառի): (Թ)

Պառկէ բարակ:

Պառկելըթ ըլլա, էլլալըթ չըլլա:

Պատանքըթ կարեն:

Պսակ դնեն վրան (երբ խոսվում է պսակվելու մասին): (Թ)

Պօյըթ պօսըթ սրչի:

Պօյըթ սրչի:

Պօյըթ վեր չելլա:

Պօյըթ տէվրիմ տէվրիմ գա:

Սև գա արևութ:

Սև խապարըթ բերեն:

Սև խապարըթ գա էտևէթ:

Սևըթ կապեն:

Սևըթ հաքնիմ:

Սև օրվան՝ սև սահաթվան էկած ըլլա՛ր: (Թ)

Սօն քնանալըթ ըլլա (ասում են՝ երբ ատելի անձը պառկում է):

Վա՛յ գլխութ:

Վա՛յ խելքիթ:

Վա՛յ մեխկիս:

Վրա՛թ լամ:

Վրա՛թ շարեն (գրքերի, գործիքների և այլն հետ գործ ունեցած ժամանակ):

Տամյաներո՛ւ գաս:

Տանողին տունն ավրի (գողի հասցեին): (Թ)

Տաք պառկիս, պաղ էլլաս: (Թ)

Տըղտըղա՛ («Տղայ է» ասողին):

Տունըթ գլխըթ փչի:

Տուներ չը մտնա՛ս:

Տըտըռիս (տուտու ասողին):

... ցավի գաս (ամեն առարկայի համար. օրինակ՝ հաց ցավի գաս, ջուր ցավի գաս և այլն):

Յավս բանի վրաթ (կեղտոտ, զգվելի բանի համար):

Յավս ուտնս:

Յավս ցեցս էլլա՛ (զզվելի է):

Յավս ցեցս ուտնս:

Յավս փորր:

Փարա-փարչա ըլլա՛ն (փարա «զրամ» ուզողի հասցեին):

Քարը թէփէիթ:

Քար ծնէի տէ՛ քեզի չծնէի:

Քաքը իյնաս (ի պատասխան քա՛ ասողի, որ քաղաքավար չէ):

Քիթէթ բերնէթ գա (կերածի համար):

Քիթըթ բերնէթ վե՛ր կընեմ հա՛ (խաբեական սպառնալիք երեխա-ներին: Քիթն արդեն բերնից վերև է):

Քրքրիս (ասում են ի պատասխան, երբ ատելի անձը արտասանի քուր բառը. այսպես և հաջորդը):

Քրքրիս, թէփէդ ի վար տնկըվիս:

Քյոննա՛ս:

Սխը փորըթ, սատկած մուկը բերանըթ (ասում են ի պատասխան նրան, որ ժխ ասելով մեկի ցավի վրա հրճվանք է հայտնում):

Սխտը դուռնէն հաց մուրաս: (Թ)

Սխտը լեռան էտին էրթաս: (Թ)

Սխտը պորտը շունն անըծէ: (Թ)

Սխտը պորտը վար ասնի: (Թ)

Սխտն օտարին ձառք բանաս: (Թ)

Սղորմիսը քովէն ասնի (մեռած ատելի անձի մասին խոսելիս):

Սճախըթ մարի: (Թ)

Ստկըթ կոտրէր տէ չիքայի՛ր:

Սր կիրակիին խախակ ըլլա՛: (Թ)

ԺԴ

ԱՌԱԿՆԵՐ

Ծանոթություն. Բոլոր այս առակները պատմվում են Պոլսի Հայոց Հասարակ դասակարգի մեջ: Չեմ հավաքել «Նասրէղղին Հոջա»-յի (Մոլլա Նասրաղղինի) անունով եղած հարյուրավոր առակները, իբրև տաճկական կյանքի արտահայտություն, ինչպես նաև նոր եվրոպական առակները, որոնք, իհարկե, գրական ճանապարհով են մտել ժողովրդի մեջ:

1

Ատենով խամպուր-գումպուր մարթ մը կա էղեր: Պառկելու տեղ չունենալուն՝ քիչերները քէօփրիւին (կամուրջի) տակը կը պառկի էղեր: Քիչեր մըն ալ նորէն ասանկ պառկած է, կարթննա կը նայի քի շատ մը փէրիններ ձառք ձառքի բռներ «Չարչամպա տըր, չարչամպա, չարչամպա տըր չարչամպա (Չորեքշաբթի է, չորեքշաբթի)» ըսելով կը դառնան կոր: Աս մարթը հիմա ի՞նչ ընէ. ինքիբենը կըսէ քի «Ասոնք ընծի կը տեսնան կոր, հիմա կուքան ընծի կը բռնեն կը մեռցունեն: Անանկ ա, անանկ ա, պարէ է՛ս մէջերնին էրթամ» կըսէ, կելլա ինք ա «Փէրչէմպէ տիր, փէրչէմպէ (Հինգշաբթի է, Հինգշաբթի)» ըսելով մէջերնին կերթա: Փէրչէմպէ ըսելը փէրիններուն անկաճին աղէկ կուքա, մարթուն վրայի խամպուրը կառնեն, առտու կըլլա, մարթը տիւփ-տիւզ դուրս կելլա, կերթա: Վո՛վ կը տեսնա նէ, շաշմիչ կըլլա:

Ասիկա մէկ խամպուր ընկեր մը ունի էղեր: Ան ալ կը տեսնա նէ, «Ծօ ի՞նչ ըրիր քի խամպուրըթ տիւսձեր է» կըսէ նէ, իշտէ ասանկ ասանկ էղածը կը պատմէ: Ան ալ կըսէ քի «էս ա էրթամ անանկ է նէ»: Ադ իրիկունն ալ ան խամպուրը կերթա, քէօփրիւին տակը կը պառկի:

Քիչերը կարթննա կը նայի քի սիւրիւ մը փէրիններ ձառք ձառքի բռներ, հիմակ ալ «Փէրչէմպէ տիր, փէրչէմպէ, փէրչէմպէ տիր, փէրչէմպէ» ըսելով կը դառնան կոր: Աս մարթն ալ կելլա մէջերնին կերթա, ինք ալ «Ճուճաա տըր, ճուճաա (Ուրբաթ է, ուրբաթ)» կըսէ,

անոնց հետ կը դառնա: Անոնց ալ քէֆերնուն կուքա ճումաա ըսելը, կը բռնեն առջի մարթուն խամպուրն ալ անոր վրա կը դնեն, մարթը առտուն էրկու խամպուրով դուրս կելլա:

Ծանոթութիւն.— Մայրս հետեյալ պատմութիւնն էր պատմում՝ Պօլսի հայ կանանց տանտիկնութիւնը ցոյց տալու համար:

2

Ատենով էրկու ախպար կան էղեր: Մէկը կնիկը կը ծեծէ էղեր, մէկայը չը՝ ծեծեր էղեր: Օր մը ծեծող ախպարը չծեծողին կրսէ քի «Ինչո՞ւ դուն ալ ինծի պէս կնիկըթ չես ծեծեր» կրսէ նէ, ան ա «Ախպար, բան մը ըրած չունի քի ծեծեմ» կրսէ: Անիկա ալ կրսէ քի «Աս քիչեր ձուկ առ, տուն խրկէ: էյօր տուն էրթաս տէ թավա ըրած ըլլա նէ, «Վա՛յ, էս ըսխարա կուզէի» ըսէ ծեծէ, էյօր ըսխարա ըրած ըլլա նէ, «Վա՛յ, էս թավա կուզէի» ըսէ ծեծէ կրսէ:

«Փէք աղէկ», կրսէ մարթը, կերթա կտոր մը ձուկ կառնէ, տուն կը խրկէ: Կնիկն ա ինչ ընէ, կտոր մը ըսխարա կընէ, կտոր մը թավա կընէ, կտոր մը փլաքի կընէ, կտոր մըն ա չօրպա կընէ: Սեղանն ալ կը դնէ, կը պէքլէէ քի մարթը քա տէ հաց նստին:

Մէյ մըն ալ դուռը կը չալվի, կնիկը կը ցատկէ բանալու. տունին մէջն ալ ֆինս շուն մը ունին էղեր: Ատ շունն ալ ատ արա կելլա սեղանին վրա, հեռու սուրփ լսողաց, կը միտոէ: Մէյ մըն ալ կնիկը վեր կուքա, կը տեսնա աս խախկութիւնը, ի՞նչ ընէ, հէմէն թապախ մը վրան կը գոցէ:

Մարթը կուքա կը նստի, կը նայի քի մինակ ըսխարա կա սեղանին վրա. «Վա՛յ, էս պէլքի ըսխարա չէի ուզեր, թավա կուզէի» կրսէ նէ, կնիկը «Ա՛ռ քեզի թավա» կրսէ, թավան կը բերէ: «էս թավա չէի ուզեր, փլաքի կուզէի» կրսէ նէ, «Առ քեզի փլաքի» կրսէ, փլաքին կը բերէ: «էս պէլքի փլաքի չէի ուզեր, չօրպա կուզէի» կրսէ նէ, «Ա՛ռ քեզի չօրպա» կրսէ, չօրպան կը բերէ: «Տա՛հա՞ ինչ կուզես» կրսէ կնիկը նէ, «Շունին քաքածը կուզէի» կրսէ մարթը: Առ ատ ուզածտ ալ» կրսէ կնիկը, թապախը վեր կը վերցունէ: Մարթը կը նայի քի ի՞նչ մահանա ընէ տէ ծեծէ, մահանա չի քա, չը՝ ծեծեր:

Էրթէսի օրը մէկալ ախպարը կը հարցունէ քի «Կնիկթ ծեծեցի՞ր» տիի նէ, «Պէ ախպար, ի՞նչ ըսէի տէ ծեծէի... ձուկը ի՞նչ կերակուր կըլլա նէ, ամմէնէն ալ ըրեր էր: Փլաքի ուզեցի, փլաքի բերավ, ըսխարա ուզեցի, ըսխարա բերավ: Թավա ուզեցի, թավա բերավ: Չօրպա ուզեցի, չօրպա բերավ: Շունին քաքը պիլէ հազըր ըրեր էր տէ, շունին քաքածը կուզեմ ըսի նէ, ան ալ տուվավ» կրսէ:

Ատենով մարթ մը կա էղեր, վո՛վ ինչ ըսէ նէ, «Հախ ունիս» կըսէ էղեր, Հի՛չ մէկուն դէմ բան մը չը՛սեր էղեր: Օր մը կնիկը կըսէ քի «Քա մա՛րթ, ընտո՞ր մարթ էս դուն. վո՛վ ինչ ըսէ նէ, վիրա «Հախ ունիս» կըսես. պաշխա լախըռտը չիյտես՞ս դուն: Օր մըն ա պաշխա բան մը ըսէ»:

Մարթը կնկանը ըսածը մտիկ կընէ կընէ, «Դուն ալ հախ ունիս, քա կնիկ» կըսէ:

Թաքավորին մէկը իրեն քյաթիպ մը պիտի առնէ, հրաման կընէ քի «Վո՛վ կուզէ նէ թող դիմացս գա» կըսէ: Մարթուն մէկը դիմացը կելլա, թաքավորը «Մէկ մէկ ալ քանի՞ կընէ» տիի կը հարցունէ նէ, ան ա հէ՛մէն «էրկուք» կըսէ: «Կըտրեցէ՛ք սա մարթուն գլօխը» կըսէ թաքավորը: Մէկալը կուքա, ան ա անանկ: Տա՛հա մէկալը կուքա, ան ա անանկ: Վո՛վ կուքա նէ, անանկ կըսէ, ան ա փիւթիւնին ա գլօխը կտրել կուտա:

էն ետկը մարթուն մէկը կուքա քի «էս էրթամ թաքավորին» տիի. ինչ է նէ, ան ա թաքավորին դիմացը կելլա նէ, նորէն «Մէկ մէկ ալ քանի՞ կընէ» տիի կը հարցունէ: Մարթը ձէպէն թուխտ մը կը հանէ, անկաճէն ա խալէմը կը հանէ, թուխտին վրա մէկ կը քրէ, մէկ մըն ա տակը, տակէն ա չըզը մը կը քաչէ, քումար կընէ, կը դառնա թաքավորին, կըսէ քի «Մէկ մէկ ալ էրկուք կընէ կոր» կըսէ:

«Աֆէրիմ, կըսէ թաքավորը, իչտէ ա՛ս է իմին ուզածս» կըսէ, ատ մարթը իրեն քյաթիպ կառնէ:

Մարթուն մէկուն կնիկը կը մեռնի, ատեն մը եթկը մարթը նորէն կը կարգվի, պաշխա կնիկ մը կառնէ: Աս կնիկը ամմէն ատեն քի կերակուր կեփէ նէ, մարթը կուտէ, «Ձէ՛, կըսէ, օղորմած-հոքիին էփածին պէս չէ էղեր» կըսէ: Կնիկը քանի՛ կաշխատի քի աղեկ, համով կերակուր էփէ, նորէն մարթը հիչ չը՛ հավնիր, վիրա «օղորմած-հոքիին էփածին պէս չէ էղեր» կըսէ կերթա:

Օր մըն ա խազայով ընտոր կըլլա կերակուրին տակը ազվորիկ մը կառնէ: «Վա՛յ, կըսէ կնիկը, աղէկ էփած կերակուրիս չէր հավներ կոր մարթս, հիմա ասո՞ր ինչ պիտի ըսէ» կըսէ:

Ինչ է նէ, իրիկուն կըլլա, կնիկը վախով-դողով կերակուրը կը բերէ: Մարթը քիչ մը կուտէ, «Հա՛, կըսէ, հէլէ աս անքամ օղորմած-հոքիին էփածին պէս էղեր է»:

Մէէր իսէ զավալը մարթուն օղորմած-հոքին ամմէն ատեն կերակուրին տակը առնել կուտա էղեր:

6

Մարթուն մէկը կերթա օր մը քանի մը չէքի փատ կառնէ, օտունճի մըն ա կը կանչէ քի կոտրէ: Օտունճին կուքա, պալթան կը սրէ, բան կընէ, կը պաշլայէ փատերը կոտրել: Հեռույէն ա մարթ մը կասնի կոր էղեր, աս օտունճին կը տեսնա նէ, կուքա ինք ա դիմացը կասնի կը նստի, քանի օտունճին պալթան կը զարնէ նէ, մարթն ա դիմացէն «հը՛հ» կընէ: Օտունճին ա իրեն վրայէ՞ն ինչ, ի՞նչ պիտի ըսէ, ձանը չը՛ հաներ: Իրեն զարար մը չունի՞ յա:

Իրինկուն կըլլա, օտունճին քարը կը կոտրէ կը լմնցունէ, կերթա տէրոչը քի հախը առնէ: Տէրը կը հանէ հինք-խուրուչնոց մը կուտա: «Օխչ կենաս» կըսէ օտունճին, փարան ճէպը կը դնէ: Տէրն ա «Փարով խարճես» կըսէ, թամամ ներս պիտի էրթա նէ, աս «հը՛հ» ըսող մարթն ա կուքա քի, «Ընծից ա փարա պիտի տաս» տիի: «Ի՛նչ փարասի, կըսէ մարթը, դո՞ւն ինչ ըրիր քի, ի՛նչ պիտի տամ» կըսէ: – «Ի՛նչ մը ըրի... յա դէյ իրինկուն ամմէն մէկ պալթա զարնելուն հը՛հ կընեմ կոր նէ, պան չէ՞... հոքիս բերանս էկավ... ի՛նչ ըրի... տո՛ւր փարան» կըսէ: «էս քեզի փարա մըն ա տալիք չունիմ» կըսէ տէրը: «էս ա մինչև օր փարան չառնեմ, սըկէ հունա էրթալիք չունիմ» կըսէ մարթը: Էն եթկը կոիվի կեղա, մարթը փարա չառած չե՛րթար կոր, իրեքը մէկ կեղան մա՛հքէմէն:

Ան տեղ խատին մտիկ կընէ իրեքին ա ըսածը, օտունճիին կը դառնա, կըսէ քի «Վո՞ւր է առած փարաթ, ընծի տուր նայիմ» կըսէ: Օտունճին ա ծոցէն քէսէն կը հանէ, մէչէն հինք խուրուչնոցը կառնէ, խատիին կուտա: Ոստին կառնէ չէյրէկը ձառքը, մէյ մը գետին կը զարնէ, «Ձանը քեզի, փարան ա ասոր» կըսէ, չէյրէկը կառնէ, օտունճիին կուտա:

Կնիկ մը կա էղեր, իրեք հատ ախճիկ ունի էղեր: Իրեքն ա փէլթէք էն էղեր: Օր մը ասոնց ախճիկտես պիտի գան էղեր, մարը կապսպրեք քի հիչ չխոսին՝ փէլթէկ ըլլալնին չհասկցվի տլիխ:

Ախճիկտեսի էկողները մէրերնուն հետ կը նստին կը խորաթվին. ախճիկներն ա իրեքը մէկ կը մանեն կոր: Մէյ մըն ա ծակէն մուկ մը կելլա, մէկ ալ ծակը կը մտնա: Մենծ ախճիկը կըսէ քի՝

– Թա՛, մուտը նայէ մուտը, ծատէն էլավ ծատը մտավ:

Օռթանճան ա կըսէ քի՝

– Թա, մայրիտս չկսա՞վ թի չիպիտի խօսիթ տլիխ:

Պղտիկն ա կըսէ քի՝

– Նայէ էս տը խօսի՞մ տոր, տըլտոր տըլտոր տը մաննեմ տոր:

Մենծ տուն մը կա էղեր, ատ տունը վո՛վ քի նստի նէ, կը մեռնի էղեր: Ասոր համար մէկը ատ տունը չը՛րոներ տէ՛, ամմէն ատեն պօշ կը մնա էղեր: Մէյ մըն ա ախկատ մարթ մը կա էղեր, փարասըզ է ըսելով, կերթա ատ տունը կը նստի:

Քիչեր կըլլա, ամմէնը կը պառկին: Կնիկը մինակը կը պէքլէէ քի նայիմ սա ի՞նչ պիտի ըլլա տիի: Կը պէքլէէ կը պէքլէէ, մէյ մըն ա կը նայիս քի վերը փաթըր-փաթըր ձաներ մի կա: Կնիկը մտիկ կընէ կընէ, «էլամ վեր էրթամ նայիմ սավիկա ի՞նչ է» կըսէ, կելլա մէրտի-վէնին գլօխը կերթա: Ան տեղէն կը նայի քի ներսի օտան օռթա տեղը ճաղ մը կա՝ վրան լաթ մը գոցած, ճաղին չորս թարաֆն ա ճերմակներ հաքած փէրիններ Փրոըլ-Փրոըլ կը դառնան կոր:

Կնիկը վախով-դողով կամաց-կամաց տոտիկ-տոտիկ օտայէն ներս կերթա, ճաղին քովը կօկօզ կընէ կը նստի. Փէրիններն ա հա՛պը-ռէ կը դառնան կոր: Եթկը կնիկը ճաղին վրայի լաթը ուսուլիկ մը ծարիկէն վեր կառնէ նէ, փէրինները փիւթիւնը մէկէն խայիպ կըլլան: Կնիկը ճաղին մէջը կը նայի քի փիւթիւն օսկի լեցուցած է, էրկանը ձան կուտա, ճաղը կառնեն վար կը տանին, ասանկով աղվորիկ կը էնկիննան:

Օր մը արևը լուսուճկային ըսեր է քի՛ «էս արևծիկ էմ, ցորեկները կելլամ կոր նէ, ամսէնը էրեսս կը նային կոր, կ'ամչնամ կոր: Դուն մանչ էս, էկու ցորեկները դուն էղիր, քեզի նային նէ դարար չունի» կըսէ:

Լուսունկան ա՛ «Ձէ, կըսէ, ցորեկները դո՛ւն էղիր տէ, վով էրեսթ նայի նէ, մատվըներթ աչկը խոթէ» կըսէ:

10

Էրիկ մը կնիկ մը կա էղեր: Ամա աս կնիկը գողտուկէն պաշխա էրիկ մը տահա կը պահէ էղեր տէ՛ սիրտը դողի մէջ է էղեր քի կը տեսնան տիի: Պզտիկ ձան մը էլլա նէ, մարթս էկավ ըսելով կը փախ-ծունէ էղեր:

Օր մը կեսուրը լէպլէպի է առեր, թէփսիին մէչն է լեցուցեր, թխո թխո ձաներ հանելով կերերցունէ կոր էղեր: Կնիկն ա ներսի օտան ան մարթուն հետ ճիւմպիւշ կընէ կոր: Թամամ աս ձանը կառնէ նէ, գիտէ քի էրկանը օտկին ձանն է, հէմէն մարթը կը փախվըտծունէ, վախով դողով դուրս կելլա, կեսուրին ձառքը թէփսիով լէպլէպին կը տեսնա՛

– Մեղա վախս ինչ էր... դո՞ւն էս էղեր, կըսէ:

Ան ա կըսէ քի՛ «Մեղա... լէպլէպին ա կը վախծըվի՞ր էղեր» կըսէ:

Անկէ մնացեր է տէ՛ մէկը պօլ բանէ մը վախնա նէ, «լէպլէպիէն վախծող հարսն է» կըսեն:

11

Մարթուն մէկը չարչիէն քիչ մը չամիչ իլէն, քիչ մըն ա պալ է առեր, տուն կուքա կոր: Ճամփան ինքիրենը կըսէ քի՛ «Նայիմ սրվոր համը ընտո՞ր է» կըսէ, մէկ չամիչ մը բերանը կը նետէ, մատիկ մըն ա պալէն կուտէ: «Գէշ չէ էղեր» կըսէ, մէկ-էրկու հատ չամիչ տահա կուտէ, պալէն ա մատիկ մը կառնէ, ասանկով մէյ մը չամիչէն, մէյ մը պալէն՝ տէյօր տուն կուքա նէ էրկուքն ա կը հատծունէ:

Ասկէ մնացեր է տէ՛ բան մը քիչիկ քիչիկ ուտելով հատծընողին կըսեն՝

Հատ հատ չամիչիկ,
Մատ մատ մեղրիկ,
Տուն էկանք դատարկիկ:

Մարթուն մէկը տէրտէր ըլլալ կուզէ էղեր, էխսափեթ անունով կնիկ մըն ա ունի, կնկանը վիրա կըսէ էղեր քի՛ «Կնիկ, էս տէրտէր պիտի ըլլամ»:

Կնիկն ա կըսէ էղեր քի՛

– Քա մա՛րթ, դուն կարթալ չիյտես, տէրտէր ըլլաս ընտո՞ր պիտի ընես: Ավետարան կարթաս նէ, խախկ կըլլաս ամմէնուն առչև:

– Ձէ, էխսափեթ, չէ՛, իլլէ տէրտէր պիտի ըլլամ:

էն եթկը աս մարթը տէրտէր կերթա կըլլա, օրին մէկն ա ժամը Ավետարան կարթալու սըրան ասոր կուքա: Աս մարթը հիմա ի՞նչ ընէ... Ավետարանը կը պաշլայէ՛ «Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ասէ՛՛» կըսէ, կը կենա: Անկէ կը մտմտա, կը մտմտա, սանկ կը կարթա՛

– էխսափեթն ասաց «Մ՛ ե՛րթար, մարթ,

Կարթալ չիյտես, կըլլաս խախկ»:

է՛խսափեթ, է՛խսափեթ,

Աս տեղ քու խօսկտ էլավ:

Դուրսեցի մը ուխտ է ըրեր՝ Սուրփ Կարապետ է էլեր կացեր, քի փարա գտնա տիի՛ կեցեր կեցեր, բան մըն ա չէ գտեր: Օր մըն ա էլեր Ըստամպօլ է էկեր. սուլթան Մէհմէտին ճամիին քործարանն է գացեր, քործ է ըրեր, քործարանին հիւճիւրէէն քէսէ մը օսկի է գտեր, հէմէն առեր ճէպն է նետեր՝

– Զօրքիթ մեռնիմ, սուլթան՝ Մահմուտ, քի Սուրփ Կարապետէն ջոջ էս, ըսեր է:

Կաթոլիկ¹ վարթապետին մէկը ժամը Սուրփ Անտոնին վրա քարոզ կուտա կոր էղեր:

– Օվ Սուրփ Անտոն, կըսէ, նէ՞րէտէ օթուրտտուրայըմ սէնի, արքայութիւնուն օրթասարնա՞ մը, քավարանըն իչինտէ՞ մի, Ալլահըն քուճարնա՞ մը (թուրքերեն՝ Ո՞ւր նստեցնեմ քեզ, արքայութեան մեջտե՞ղը, քավարանի՞ մեջ, Աստուծո գի՞րկը),– կըսէ:

¹ Այս և հաջորդ երեք առակները հորինված են կաթոլիկներին ծագրելու համար:

Մարթուն մէկն ա քանափային վրա նստեր է, քովն ա քիչ մը պօշ տեղ կա էղեր: Մտիկ կրնէ կրնէ, կը նայի քի վարթապետը նստելու տեղ կը փնտոէ կոր նէ, կը դառնա վարթապետին, կրսէ քի՝

– Կէթիր շու հէրիֆի յանրմա օթուրթ պէ (ըն՛ր սա մարդը քովս նստեցո՛ւր...,- կրսէ:

15

Ատեն մը կաթողիկները ժամ չունին էղեր նէ Վէզիր-խանին մէջը պատարագ կրնեն էղեր: Օր մը կաթողիկ կնիկ մը, էնկիւրիէն էկեր է, Իւսկիւտարէն Վէզիր-խան պիտի գա՝ պատարագ մտիկ ընելու: Կը նայի քի ծովին վրա խայրլս մը կա: Կանչէ պիտի՝ անունը չիյտէ:

– Թահտա-ղանատը դուշ, թահտա-ղանատը դուշ, պէնի Վէզիր-խանընա դէօթուրո՞ւրմըսըն¹ կրսէ:

Ոսյըխը կուքա, կառնէ կնիկը, Ստամպօլ կը հանէ: Կնիկը չելլար. «Ինծի Վէզիր-խան պիտի տանէիր: Էս հոս չեմ էլլար» կրսէ: Մարթը անճախ կը համոզէ քի Վէզիր-խանը քայելով կերթըցվի:

Կնիկը կելլա, քիչ մը կերթա, խանութպանին մեկուն կհարցունէ.

– Վէզիր-խանընտա պատարախ վա՞ր մը (Վէզիր-խանում պատարագ կա՞):

Մարթն ա կրսէ քի՝

– Պատանաճի յանտաքի թիւքյանտա տըր (պատ սպիտակացնողը քովի խանութումն է),- կրսէ²:

16

Կաթողիկ մարթ մը չանթան ձառքը՝ ախճրկանը հետ մէկտեղ՝ տեղ կերթան կոր էղեր: Ախճիկը հօրը կը դառնա կրսէ քի՝

– Պա՛պա, պա՛պա, կրսէ, աչքամտան կէլ քի սէնի ուշարմ գանն էթսինլէր (Հայր, Հայր, ետեխցս արի, որ քեզ ծառաս կարծեն),- կրսէ:

¹ Կեղծ թուրքերեն, իբր թե նմանեցնելով էնկուրեցիների թուրքերեն արտասանություն. թարգմանվում է՝ «Փայտե թեւերով թռչուն, ինձ Վեզիր-խան կտանն՞ս»:

² «Պատարագ» և «պատ սպիտակացնող» բառերի վրա բառախաղ՝ կաթողիկներին ծաղրելու համար:

Կաթողիկ վարթապետին մէկը ժամը քարոզ տուված ատենը տա-
կէն կը փախծունէ: Ժողովուրթը քո՛թ կընէ, կը խնդա նէ՝ վարթա-
պետը կը դառնա՝

– Մեծ անկրթություն, փայց մե՛ծ հանքատություն,– կըսէ:

Էրկու ախպար կա էղեր: Էրկուքն ա կարքըված էն էղեր: Մէկ ախ-
պարը հիչ թող չի տար էղեր քի կնիկը մարթու էրես տեսնա: Օտային
մէկուն մէջը մինակը նատեցուցած է էղեր, մէրտիվէնին վերի ծայրը
կնկանը մարը նատեցուցած է էղեր, վարի ծարն ա իրեն մարը նատե-
ցուցած է էղեր, վո՛վ կա տէ կնկանը քովը էրթալ ուզէ նէ, թող չեն ի
տար էղեր:

Օր մը մէկալ ախպարը ասոր կըսէ քի՝

– Ինչո՞ւ համար թող չես ի տար քի կնկանդ հետ մէկը գա տես-
նըվի: Նայէ դուն ընտո՞ր կուքաս իմին կնկանս հետ կը նատիս կը
խօրաթվիս... Էս քեզի բան մը կըսե՞մ կոր: Էս ա անանկ քուկին
կնկանտ հետ պիտի գամ տեսնըվիմ,– կըսէ:

– Չէ... – կըսէ, էս անանկ բան թող չեմ ի տար:

– Կայնէ՛ դուն անանկ է նէ,– կըսէ մարթն ա,– էս նէյէ ընտո՛ր
կուքամ կը տեսնըվիմ:

«Յօրէկ մը (գիտէ քի մարթը տունը չէ), տոպրակ մը օսկի իլէն
էլամս կէռտանլըխ մը կառնէ՝ ախպօրը տունը կերթա: Դուռը կը
չալէ, մայրը դուռը կը բանա: Կըսէ քի՝

– Վեր պիտի էլլամ հարսիս հետ կտործիկ մը տեսնըվիմ պիտի,–
կըսէ:

– Չէ՛, չըլլար, իրիկունը ախպարտ գա նէ խըյամէթներ կը փուր-
ցունէ,– կըսէ:

– Է, սուս էղիր,– կըսէ տղան, ափուճ մը օսկի կը հանէ ձառքը
կուտա:

Ան ա կըսէ քի՝

– Չէ նէ գնա տէ չապուխ վար ինչի,– կըսէ:

Տղան մէրտիվանէն վեր կելլա, կնկանը մարը դիմացը կելլա, կըսէ
քի՝

– Վո՞ւր կուքաս կոր,– կըսէ:

– Հարսիս հետ քիչիկ մը տեսնելիմ պիտի,- կրսէ:

– Չէ, չը՛լլար, իրինկունը փեսաս գա նէ՛ խըյամէթներ կը փուր-
ցունէ,- կրսէ:

– Է... ա՛ն սա ավուճ մը օսկին տէ սուս էդի,- կրսէ, անոր ա կը
հանէ ավուճ մը օսկի կուտա, հարսին օտային դուռը կը բանա՝ ներս
կը մտնա:

Հարսը կը տեսնա նէ՛

– Գո՛ւրս էլի, դո՛ւրս էլի, իրինկունը մարթս գա նէ ի՛նչ ճօղապ
տամ պիտի,- կրսէ:

– Սո՛ւս, սո՛ւս,- կրսէ տղան, կը հանէ կէռտանլըխը կնկանը ճիտը
կանցունէ:

Ան ատենը հարսը՝

– Է, անանկ է նէ հրամմէ, նստէ տէ քիչ մը խօրաթվինք: Ընտո՞ր
էս՝ աղէ՞կ էս,- կրսէ:

Կը նստին, կը խօրաթվին, կը խօրաթվին, իրինկուն կըլլա, հարսը
կը նայի քի աս մարթուն էրթալիքը չիքա նէ, ճարը կը հատնի՝

– Է հատէ այթըլս գնա. հիմա մարթս կուքա,- կրսէ:

– Չէ՛,- կրսէ մարթը,- աս քիչեր էս հոս էմ,- կրսէ:

– Ի՛նչ կրսես, ճա՛նըմ, մարթս գա նէ ի՛նչ ճօղապ տամ պիտի,-
կրսէ:

– Յա՛... էլմաս կէռտանլըխը աոիր տէ հիմակ ա էրթա՞մ պիտի,
անանկ բան չիքա,- կրսէ:

– Ամա՛ն, ամա՛ն, չեմ ուզեր, քեզի՛ ըլլա կէռտանլըխըթ,- կրսէ, կը
հանէ ձառքը կուտա:

Մարթն ա կառնէ, օտային դուռնէն դուրս կելլա, կը պաշլայէ
վէրտիվէնին գլօխը վեր վար վեր վար պտտիլ: Կնկանը մարն ա կրսէ
քի՛

– Ճանըմ, ի՛նչ կը պտտիս կոր ատտեղները... հիմա փեսաս կուքա...
չելլա՞ս էրթաս...,- կրսէ:

– Յա՛, ավուճ մը օսկիս աոիր տէ հիմա ա գնա՞ կրսես կոր... էս
սըվկէ հունա էրթալիք չունիմ: էս աս քիչեր հոս էմ,- կրսէ:

– Ամա՛ն, ամա՛ն, քեզի ըլլա ավուճ մը օսկիդ տէ էլի գնա՛:

Մարթը ավուճ մը օսկին կառնէ, մէրտիվէնէն վար կիչնա, հիմա
ակը պաշլայէ վարի՛ ծարը պտտիլ: Մարն ա կրսէ քի՛

– Ճա՛նըմ, հատէ այթըլս գնա՛... հիմա տղաս գա նէ, ի՛նչ պէտկ է
նէ կրնէ,- կրսէ:

– Վո՞ւր պիտի էրթամ էդեր քի... ավուճ մը օսկիս աոիր տէ հիմա
ա դո՞ւրս կրնես կոր... անանկ բան չիքա պապամ... էս աս քիչեր հոս
էս...:

– Աման, աման, առ ավուճ մը օսկիթ տէ գնա,– կըսէ, կը հանէ օսկինները ետ կուտա: Ան ա կառնէ, կելլա կերթա շիտակ տէրտէրին: Տէրտէրին ա ավուճ մը օսկի կուտա, կըսէ քի՛

– Աս իրիկուն ժամը ծանուցում պիտի ընես, պիտի ըսես քի ամմէն մարթ տուն էրթա նէ՛ փարիրկուն ըսելու տեղ՝ «էս իմացա»,– կըսէ: Տէրտէրն ա – Փէ՛ք աղէկ,– կըսէ:

Աս մարթը ամմէն իրիկուն ժամ կերթա էղեր. առ իրիկուն ա ժամ կերթա նէ՛ տէրտէրը ծանուցում կընէ, կըսէ քի՛

– Օրթնյալ ժողովուրդ,– կըսէ,– առ իրիկուն տուններնիթ էրթաք նէ՛ փարիրինկուն ըսելու տեղ «էս իմացա» պիտի ըսէք, գիտծած ըլլաք: Ժամէն կելլան, տղան կերթա տուն: Մարը դիմացը կելլա նէ՛ «էս իմացա» կըսէ:

Մարն ա՛ «է ի՛նչ ընեմ, ավուճ մը օսկին քեզի ա տան նէ՛ դուն ա թող կուտաս»,– կըսէ:

Տղան մէրտիվէնէն վեր կելլա, գոնքանչին կը դառնա՝ «էս իմացա» կըսէ:

Ան ա՛ «է ի՛նչ ընեմ, իմացար նէ իմացար. ավուճ մը օսկին քեզի ա տան նէ՛ դուն ա թող կուտաս»,– կըսէ:

Տղան կերթա կնկանը քովը՝ «էս իմացա» կըսէ: Կնիկն ա՛

– է ի՛նչ ընեմ, իմացար նէ իմացար: Էլմաս կէտտանըլըր քեզի ա տան նէ՛ դուն ա ներս կառնես, հետը կը նստիս կը խօրաթես,– կըսէ:

Տղան կը մտմտա քի աստեղ բան մը ըլլալու է: Գողտուկ գողտուկ կնկանը բերնէն ամմէն բան կառնէ, էղածը չեղածը կը հասկնա:

Անկէ եթկը կելլա ախպօրը վրա կոխի կերթա: Ախպարն ա՛ «Յա տեսա՞ր հիմա, էս քեզի «Ուզեմ նէ՛ կընամ էրթար տեսնըվիր» չըսի՞... փարան ամմէն բան կընէ: էս գէշ մարթ ըլլայի նէ՛ գէշութին մը կընէի՞ յա, կըսէ:

Մարթուն մէկը ամմէն իրիկուն կնկանը կըսէ էղեր քի՛

– Կնի՛կ,– կըսէ էղեր,– քէօմիւրին խոշորները Մարտիկ ախպօրը համար պահէ՛¹,– կըսէ էղեր, ետն ա կերթա խախվէն՝ ամմէնուն խապար կուտա էղեր:

Մարդուն մէկն ա ասիկա կիմանա, էրթէսի օրը կելլա առ մարթուն տունը կերթա, կնիկը վար կը կանչէ՛

¹ Մանոթ բանաձև է Պոլսում. իմաստն այն է, թէ Մարտ ամսում ցրտերն ավելի գորեղ են և ավելի պետք կա ածուխի կամ փայտի:

– Մարտիկ ախպարը էս էմ: Քէօմիրներուն խոշորը զատեցիր նէ տուր քի տանիմ,- կըսէ:

Կնիկն ա կը հասկնա քի մարթուն ըսած Մարտիկ ախպարը ա'ս է, կը հանէ քէօմիրները ասոր կուտա:

Իրինկունը հրիկը կուքա նէ՝ կնիկը կըսէ քի՝

Քա մա'րթ, ասոր Մարտիկ ախպարը էկավ տէ, քէօմիրներուն խոշորները տուվի գնաց:

Մարթը կը հասկնա քի վարպետ գող մըն է էկեր, ամա ի՞նչ ընէ:

20

Ատենօք խոշոր տուն մը կա էղեր, փէրիներու տեղ է էղեր: Վո՛վ նատի նէ կը մեռնի էղեր: Անոր համար հիչ մէկն ա ատ տունը չը՛րոններ տէ, ամէն ատեն պօշ կը մնա էղեր:

Օր մը ախպատիկ կնիկ մը մարթուն կըսէ քի՝ «Քալէ էրթանք սա տունը նատինք», - կըսէ:

Մարթն ա կըսէ քի՝ «Ոնե՞նթ էս, կնիկ, հոն էրթանք նէ՝ մէկերնիս ա օխճ չենք մնար,- կըսէ:

– Ամա՛ն, ի՛նչ ընեմ, ի՛նչ ըլլա նէ ըլլա, էրթանք:

Ասոնք կելլան այդ տունը կը կըվին:

Քիչեր կըլլա, հացերնին կուտեն, կնիկը չօճուխները կը պառկեցունէ, մարթն ա կը պառկի, ինք մինակը կը պէքլէյէ:

Կէս քիչերուն պատին մէջէն առապ մը կելլա, կնկանը քովը կուքա՝

– Թէ՛զ, ի՛նչ կուզես նէ ըսէ քի բերեմ,- կըսէ:

– Չապո՛ւխ,- կըսէ կնիկը,- աս տունը վերէն վար պիտի տէօշէյվի: Հէմէն կը նայիս քի յօղանճիներ կուքան, կը պաշլայեն բանիլ, խօ՛ճա տունը աղվոր մը կը տէօշէյեն:

Կէնէ կուքա արապը՝ «Տահա՞ ինչ կուզես, ըսէ՛ թէ՛զ՝ կը բերեմ,- կըսէ:

– Մութվախը պիւթի՛ն պախըռներով լենա պիտի:

Մութվախն ա պախըռներով կը լեցվի:

Նորէն կուքա առապը՝ «Տահա՞ ինչ կուզես», - կըսէ:

– Թիւոլի թիւոլի կերակուրներ պիտի էփվին:

Ասոնք ա կը բերեն:

Նորէն կուքա առապը՝ «Տահա՞ ինչ կուզես», - կըսէ:

– Ճուվալ մը օսկի կուզեմ,- կըսէ:

Ան ա կը բերէ:

Կէնէ կուքա, «Ի՞նչ կուզես», - կըսէ:

Կնիկը գիտէ, քի փէրիննրուն թըրըսըմը մինչև խօսօղին կանչելն է, խօսօղը կանչելուն պէս կիյնա կը մեռնի, կը նայի քի խօսօղին կանչելուն ա տահա շատ կա, ի՛նչ ըսէ քի փէրին քործի դընէ, էյէր քի քործ մը չը գտնա նէ իրեն պիտի մեռցունէ, ի՛նչ ընէ, վարտիքը կը բանա՝

– Բե՛ր էլփաղէդ, փչէ՛ սա տիպս,– կըսէ:

Փէրին կը պաշլայէ փչել: Կը փչէ, կը փչէ, էն եթկը խօսօղը կը կանչէ, փէրին է կը հալածի:

Կնիկը մարթուն ձան կուտա՝

– Քա մա՛րթ, տահա կը քնանա՞ս, էլի՛, տակս փատծավ,– կըսէ:

Մարթը կելլա, տունին տեղին տէր կըլլան, կը գէնկիննան:

21

Էրկու ախկատ կնիկ կա էղեր: Ասոնք մէյ մէկ էշ ունին էղեր, փատ կը կրեն, տուններէն ցօրէն կառնեն տէյիրմէն կը տանին կաղան, ցամաք հաց մը կը ճարեն կապրին էղեր: Կնիկներէն մէկը պաշխա տեղ մը կերթա: Քանի մը տարի եթկը ասոնք նորեն իրարու կը հանդըպին. աս կնիկը կը նայի քի ան մէկալ կնիկը աղվորցեր, շիչմանցեր, հաքվեր, սքվեր, կպտըտի կոր:

– Փարէ՛վ, կըսէ, աս ի՛նչ էս էղեր, կըսէ:

Կնիկն ա կըսէ քի, «Ի՛նչ ընեմ, կըսէ, քեզմէ փաժնըվելէս ետկը, գացի, էչս ծախեցի, տեղը մարթ մը առի, մարթս ինծի համար կաշխատի, կը բանի, կը հաքնի, կը կերցունէ, կը խմցունէ, աղվոր աղվոր կը հաքծունէ, էս ալ ասանկ հանըմի պէս ըռահաթ ըռահաթ կը պրտըտիմ: Դուն ալ էյէր խելք ունիս նէ, կըսէ, էչըտ ծախէ, տեղը մարթ մը առ, ան թող աշխատի, դուն ալ ինծի պէս աղվոր աղվոր կեր, խմէ, հաքվէ, սքվէ, քէֆ ըրէ»,– կըսէ:

22

Վարթապետին մէկը կէմի պիտի նստի, տեղ պիտի էրթա, կնայի քի ծովին քէնարը ճքնավոր մը նստեր է, «Ասված, դուն ինծի մէղա, էս քեզի օղորմի» կըսէ, կուրծքը կը ծեծէ կոր:

– Ատ ի՛նչ սխալ բաներ կըսես կոր: Հիչ Ասծուծուն ատանկ բան կըսե՞ն, կըսէ:

Ճքնավորն ա կըսէ քի՝

– Հապա ընտո՞ր ըսեմ, կըսէ:

– Ասված, էս քեզի մեղա, դուն ընծի օղորմիս, պիտի ըսես, կըսէ:
Ճքնավորն ա կպաշլայէ անանկ ըսելու:

Վարժապետը կէմին կը նստի, կերթա: Քիչ մը էրթալէն ետկը, կը նայի քի ճքնավորը ծովին վրայէն քալելով կուքա վարժապետին քի՝

– Վա՛րժապետ, ըսածտ մոռցա, ընտո՞ր պիտի ըսէի:

Վարժապետն ա կը նայի, շաճմիչ էղած կը մնա, «Աս ի՞նչ սուրփ մարթ է էղեր» կըսէ:

– Գնա, կըսէ, դուն նորէն ընտոր գիտես նէ՛ անանկ ըսէ, կըսէ:

23

Կնկանը մէկը տէրտէրին առջև խոստովանվելու ատեն, կըսէ քի՝

– Տե՛ր պապա, կըսէ, աս քիչեր էրկանս հետ պառկած ատենս տտոնցի. մեղա Աստուծու կըսէ:

Տէրտէրն ա՝ «Ասված թողություն տա» կըսէ:

Տէրտէրը կերթա իրեն կնկանը կը պատմէ: Կնիկն ա դրացիներն կը պատմէ: Ասանկով ամէն մարթ կը լսէ: Էն ետկը կնկանը անկաճը կը հասնի:

Կնիկը կելլա ժամ կերթա, տէրտէրը դիմացը կելլա.

– Է՛յ տէր պապա, է՛յ տէր պապա, ասկէ ետկը տտոնել չէ քի, քաքնեմ, շոնեմ նէ պիլէ՛ քեզի ըսելու չեմ, կըսէ:

24

Վարժապետին մէկը քաղաք մը կերթա, կը նայի քի հոնտեղի մարթիքը փիւթին խաչ հանել չիյտեն: Ի՞նչ ընէ քի ամմէնուն խաչ հանել սորվեցունէ, կը նայի քի պզտիկ տղաքը ժողվրվեր տեղ մը կը խաղան կոր: Կելլա կերթա մէջերնին կմտնա, ձառքը ճակտին կը տանի, կըսէ «Պետրոսին ճակատը լան է», կուրծքին կը տանի, կըսէ «Մօրուքն էրկան է», սօլ օմուզին կտանի, կըսէ «Մէկ թևն էրկան է», սաղ օմուզին կտանի, կըսէ «Փորը ուռած է»: Ասանկով խաչ կը հանէ: Տղաքը կը նային, խօշերնուն կուքա, կխնդան, իրենք ա կպաշլայեն անանկ ըսելու, տուն կերթան, հոն ա անանկ կըսեն, հարերը-մարերը կը սորվին, ասանկով փիւթինն ա խաչ հանել կսորվին:

Օր մը Ասված Քափրել Հրեշտակին կրսէ քի «Գնա լիլան մարթուն Հոքին առ»: Հրեշտակը կուքա կը նայի աղվոր կէնճ մէկն է: Հոն ա սէքսէն տարեկան ցնթած պառավ մը կա հղեր: Ինքիբերը կրսէ քի «Աս պառավը ցքեմ տէ աս աղվոր կէնճին Հոքին առնեմ, մեխկը չէ՞», կրսէ: Կէնճը կցքէ, պառավին Հոքին կառնէ, Ասծուծու կը տանի: Ասված ա կրսէ քի «Ինչո՞ւ իմին ըսածիս պէս չըրիր» կրսէ: Հրեշտակն ա կրսէ քի «Աղվոր կէնճ մըն էր մեխկըցա: Աս պառավը ցքէի տէ, ան կէնճի՞ն Հոքին առնէի» կրսէ:

Ասված ա կրսէ քի «Գնա, էս քեզի ինչ ըսի նէ ա՛ն ըրէ: Հէլպէտ ես բան մը գիտեմ» կրսէ: Հրեշտակը ետ կուքա, պառավին Հոքին ետ կուտա, ան կէնճին Հոքին կառնէ կերթա:

Մարթուն մէկը ամմէն օր ժամ կերթա, խորանին առջև կնստի, աղօթիկ կրնէ եղեր: Ընկերներէն քանի մը Հոքի ասոր խաղ մը ընեն տիյի, օր մը խորանին թէփէն կը ծակեն, գէմպիլ մը վար կը կախեն, եփոր մարդը կուքա ժամ, աղօթիկի կպաշլայէ նէ, վերէն ձան կու տան քի «Աստված քեզի քովը կը կանչէ կոր, նստիր գէմպիլը քի վեր քաշէնք» կրսեն: Մարթը «Արժանի չեմ» կրսէ: «Արժանի՛ ես» կրսեն: Մարթը կնստի, գէմպիլը կը քաշեն, թամամ խորանին թէփէին կը հասնին նէ, չուվանը թող կուտան, մարթը վար կիյնա, օսկորները խուրտուխաշ կըլլա:

Հանրմին մէկը բաղնիք գացեր է: Վլասվեր դուրս էլլալու ատենը, քովինները «Քաղնիքըտ անուշ ըլլա» կրսեն¹:

– Աման, կրսէ Հանրմը, ներսը անանկ տաք, անանկ տաք էր քի, մարելիք կուքար կոր վրաս: Նէֆէսս կտրեցավ, ուժ չմնաց վրաս. «Շնորակալ էմ» ըսելու կարողութիւն չուրիմ:

¹ Հանրմը թրքուհի լինելով՝ խոսակցութիւնը թուրքերեն են ասում, բայց ես հայերեն դրի՝ գուտ պոլսահայ օամիկ բարբառով:

Օր մը թաքավորը քաղաքէն դուրս պտըտելու գացեր է: Անութեցեր է նէ, Հարցուցեր է քի «Հազրը եմէք նէ՞ վար» (Պատրաստ կեակուր ի՞նչ կա),– Յուճուրթա» (Զու, Հավկիթ) ըսեր էն¹:

Ատեն մը օրէնք է եղեր քի՛ մէկը կախել ուզեն նէ, չեն կախեր, մափուս (բանտ) կը դնեն էղեր, իրեն ա կը Հարցունեն էղեր քի՛ ի՞նչ ուտել կուզես: Ի՞նչ ըսէ նէ՛ ամմէն օր ան կուտան էղեր ուտելու: Մարթը ամմէն օր, ամմէն օր ան բանը վիրա ուտելէն պէզմիչ կըլլա, էն ետկը կը մեռնի էղեր:

Օր մըն ա ասանկ մարթուն մէկը պիտի կախեն, մափուս կը դնեն, կը Հարցունեն քի ի՞նչ կուզես ուտելու տիի նէ՛ «բաչ» (ոչխարի գըլուխ) կըսէ: Ամմէն օր բաչ կուտան, մարթը ամմէն օր բաչը կուտէ, չը՛ մեռնիր: Ինչո՞ւ ըսես նէ, բաչին լեզուն մէկ Համ ունի, ըղեղը պաշխա Համ ունի, էրեսին միսերը պաշխա Համ ունին, աչկը պաշխա Համ ունի, ամմէն մէկ տեղը պաշխա Համ ունի, ի՞նչքան ուտես նէ՛ պէզմիչ չես ըլլար:

Օր մը էրկու հոքի (Հայ) կերթան կոր, ենիչէրի մը քովերնէն կասնի: Ան Հայը մէկալին կըսէ քի «Սա ենիչէրիին խալիախին թէքմէ մը եղեչտիրմիչ ընեմ քի խօսխօճաման խալիախը յօխուչ աչաղի թէքէր մէքէր գա»: (Սա ենիչէրիին աղակին այնպիսի մի քացի տամ, որ ահագին կղակը գառիվայրից ցած գլտոր գա»:

Ենիչէրին կը Հասկնա, խրլըճը կքաչէ, գլօխը կկտրէ կմեոցունէ²:

¹ Առակիս միտքն այն է, թէ ձուն (իմա ձվածեղը) ամենապատրաստ կերակուրն է:

² Այս առակը պատմում են ցույց տալու Համար, թե պոլսահայ ուսմիկ լեզուն այնքան խտուն է թուրքերեն բառերով, որ թուրքն էլ կարող է Հասկանալ: Միևնույն նպատակով է նաև Հաջորդ առակը:

Օր մը մէկը քիչեր ատեն հէլվաճիին գացեր հէլվա առեր է. հինկ-նոց մը տուվեր՝ մանրուքը առեր է: Ատ ատենը ճանչվոր մը կասնի, ի՛նչ կընես կոր կըսէ նէ, «Հէլվաճիին խալպ պէշլիսը յուլթուումիչ րրի» կըսէ: Հէլվաճին կը հասկնա, հինկնոցը կը հանէ ետ կուտա:

Սենթին մէկը թիմարհանէէն (գժանոց) փախեր, մինարէին թէփէն էլեր է, ինքըզինքը վար պիտի նետէ: Ի՛նչ ընեն քի վար ինչեցունեն. խօսկ չը՛ հասկնար: Սենթին մէկը կը կանչեն, «Սավիկա կրնա՞ս վար ինչեցունել» կըսեն: Սենթը մախասս (մկրատ) մը կառնէ, «Վար ինչիք, չէ նէ մինարէն պիտի կտրեմ հա՛» կըսէ: Սենթը կպախնա, վար կիչնա:

Մէվլէվի դէրվիչներուն¹ սըռը հի՛չ մէկը չիլտէ. մարթու չեն ըսեր. մինակ իրենք գիտեն: Թաքավորը ատոնց սըռը իմանալու համար, իրեն տղան քովը կը կանչէ, աղէկ մը կը խրատէ, «Գնա ատոնց փիւթիւն սըռերը իմացի՛ր տէ՛՝ եկուր ինծի ըսէ» կըսէ, մէվլէվի դէրվիչներուն թէքկէն աշակերտ կը խրկէ: Տղան կերթա, քանի մը տարի անոնց մէջ կը կենա, ամմէն բան կսորվի, աղէկ մէվլէվի կըլլա:

Օր մը թաքավորը կը կանչէ, «է, տղաս, ամմէն բան սորվեցար, հիմա ըսէ նայիմ՝ ատոնք ի՛նչ սըռ ունին» տիի կը հարցունէ:

Տղան ա – Հա՛յրիկ, հիչ սըռ մըն ա չունին, – կըսէ:

Թաքավորը նորէն կը հարցունէ, բան մըն ա չըներ, սըռը կը պահէ: Էն ետկը թաքավորը կփարկանա, գլօխը կտրել կուտա:

Դէրվիչները մէվլէվին կը թաղեն. անունը Սէրվէր դրած էն էղեր. քէրէգմանին վրա ալ կը քրեն. «Սէր վէրիպ սըռ վէրմէյէն Սէրվէր դէդէ» (Գլուխ տալով՝ գաղտնիք չտվող Սէրվէր դէդէ):

¹ Մէվլէվիները մահմեդական դերվիչների մի առանձին միաբանություն են մյուս մահմեդականներից զանազան ծիսական առանձնահատկություններով, բայց մանավանդ կրոնական և ազգային անխտրականությունամբ: Քրիստոնյաների սիրող են: Իրենց կրոնական գաղտնիքները ծածուկ են պահում:

Մէրվէրիին¹ Հարցուցեր էն, քի գինի խմելու ատեն խատէխները ինչո՞ւ թօխա կընեն (բաժակները իրար խփել):

Մէրվէրիին ալ ըսեր է քի՝

– Մարթուս գուլխուն վրա օխտը ծակ կա: Էրկու աչկը, էրկու քիթին ծակերը, մէկ հատ ալ բերանը: Գինի խմելու ատեն՝ աչկը կը տեսնա կուրախանա, քիթը հոտ կառնէ կուրախանա, բերանը համ կառնէ կուրախանա: Հապա անկա՞ճը: Անկաճին ա բան մը պէտկ է: Իչտէ անկաճն ա ուրախացունելու համար խատէխները իրարու կը-զարնեն:

Թաքավորին ըսեր էն քի խըթլըխ (սով) է: Խըթլը՞խը ի՞նչ է Հարցուցեր է: «Ուտելու հաց չիքա»: «է՛հ, թող փախլավայի կտորվանք ուտեն», - ըսեր է:

Թաքավորին ըսեր էն քի ֆիլան մարթը սօլանտորճի (խաբեբա, դրամաչորթ) է: Հարցուցեր է քի սօլանտորճի՞ն ինչ է: – Մարթ կը խափէ, ձառքէն փարաները կառնէ՝ ըսեր են:

– է թող չխափվին չիտան:

– Անանկ կընէ քի կառնէ:

– Սա մարթը ինծի խոկեցէք նայիմ, թող ընծի ա խափէ:

Տօլանտորճին թաքավորին առչին կհանեն:

– Դուն մա՛րթ կը խափես հա՞, ընծի ալ խափէ նայիմ, կըսէ թաքավորը:

– Խափելու գործիքներս քովս չեն, ըռէհին (գրավ) դրած էմ: Էրկու օսկի տուր, էրթամ բերեմ:

Թաքավորը էրկու օսկին կուտա: Տօլանտորճին կառնէ, մէյ մըն ալ չի՛ քար:

¹ Մերվերի աշուղական անունով հայտնի էր Բրուսացի Գրիգորը, որի աշուղական երգերի հայաստա թուրքերեն հավաքածուն հրատարակեց Միհրան (Պիտար) Արապաճյանը՝ Պոլսում, 1890-ական թվերին:

Օր մը թաքավորը կը հարցունէ քի՛ վո՞ւր է տօլանտըրճին գնաց չէկավ:

– Օսկիները առա՞վ ա... իչտէ խափելը ատ էր:

Թաքավորը նոր կը հասկնա քի խափելը ընդո՛ր կըլլա:

37

Օր մը թաքավորը թէպտիլ խըյաֆէթ (ծպտյալ) պտըտելն իքէն, կանութենա, իչկէմպէճիի (խաշապան) մը խանութ կմտնա, իչկէմպէ կուտէ: Շատ կհավնի, սարայը գալուն աչճիին հրաման կընէ քի իչկէմպէ մը էփէ: Աչճին կեփէ: Թաքավորը կուտէ, կըսէ քի «Սանութը կերածիս պէս չէ» կըսէ:

Աչճին կըսէ քի՛ «Հրաման տուր, թաքավոր, սէպէպը ըսեմ»:

– Հրաման տուվի, կըսէ:

– Օնուն պօքունու պէրապէր եմելի (նրա թրիքը միասին պետք է ուտել)՝ կըսէ:

38

Օր մը թաքավորը թէպտիլ խըյաֆէթ (ծպտյալ) պտըտելն իքէն՝ կը նայի քի քաքճի-պօքճի մը քործարան կը մաքրէ կոր: Մարթը չուխուրը փորեր է, պատը ծակեր է, մէյ մըն ա քաքը հճո տիյի դուրս կը վազէ նէ, սիրտը կը խառնվի, կըսէ.

– էյ կէօնիւ, թիքմինմէ, սօնրա սէնի պօքտան պօքա սօքարըմ հա՛ (Ով սիրտ, մի՛ զզվիր, թէ չէ քեզ քաքից քաքը կը կոխեմ):

Թաքավորը այս խօսկին վրա կը զարմանա: Սարայ կերթա նէ, մարթ կը խրկէ, «Ֆիլան քաքճի-պօքճին հոս կանչեցէք» կըսէ:

Մարթը թաքավորին առչւը կելլա, թաքավորը կհարցունէ.

– Դուն էրէկ ֆիլան տեղը քաք թափած ատենըթ «էյ կէօնիւ, թիքսինմէ, սօնրա սէնի պօքտան պօքա սօքարըմ» ըսիր, սա քաքէն քաքը ի՞նչ է, կըսէ:

Մարթն ա կըսէ քի՛

– Քաքէն քաքը մարթու քով ծառայութիւն ընելն է, կըսէ:

– Նայէ՛, էս էրէկ քաքը թափեցի, բաղնիք գացի, աղվոր մը վլաս-վէցա, լաթերս փոխեցի, տուն գացի, թէմիզ-թէմիզ ըռահաթ պառկեցա: Ամա մարթու քով ծառայութիւն ընէի նէ, թաքկէ մը ըռահաթութիւն չի պիտի ունենայի: Ամմէն ատեն աղաս պիտի կանչէր, էս ա քունս զլօխս պիտի ցատկէի էրթայի:

Ատեն մը թաքավորը ամմէն օր թէպտիլ խըյաֆէթ (ծպտյալ) կելլա կպտըտի էղեր: Ձարչիչէն անցած ատենը ամմէն մարթ օտկի կելլա, մարթուն մէկը օտկի չելլար: Թաքավորին քովի մարթիքը կուքան ասոր քով.

– Թաքավորը կասնի կոր, ինչո՞ւ օտքի չես էլլար կոր, կըսեն նէ:

– Հաց կուտեմ կոր, հացը թաքավորէն մենծ է, կըսէ:

Թաքավորը շատ կը նեղանա, ամա ի՞նչ ընէ: Մարթուն ըսածը շիտակ է:

Իչտէ ամմէն օր ասանկ:

Օր մըն ա, կէնէ նորէն թաքավորը անցած ատեն աս մարթը օտկի չէ էլեր: Թաքավորը կը հարցունէ քի՛

– Ինչո՞ւ օտկի չես էլլար կոր:

Ան ա կըսէ քի՛

– Թաքավոր, հաց կուտեմ կոր: Հացը քեզմէ մենծ է, կըսէ:

– Հաց կուտես կոր նէ վո՞ւր է ջուրըթ: Առանց ջուրի հաց ուտել կըլլա՞: Հապա հացը բողազըտ կայնի, խըխտըվիս նէ ընտո՞ր պիտի ընես, կըսէ: Հրաման կընէ, գլխը կտրել կուտա՞:

Թաքավորին մէկը հիչ գավակ չունի էղեր: Ուխտ կընէ, մատաղ կընէ, ախկատներուն շատ օղորմութիւն կուտա, էն ետկը իրեք հատ գավակ կուեննա: Մինէճճիպը (աստղագետ) կը կանչէ, «Նայէ՛ սա տղաքս մեզնան նէ, ի՞նչ պիտի ըլլան», կըսէ:

Մինէճճիպը ասխերուն կնայի կնայի, կըսէ քի «Աս տղոցմէտ մէկը մարթ մեռցունող պիտի ըլլա, մէկը գող պիտի ըլլա, մէկալն ա խափէփա պիտի ըլլա»:

– Չուզեցի ատ տեսակ գավակներ, կըսէ թաքավորը: Հրաման կընէ քի իրեքն ա մորթեն:

Վէզիրը մէչ կիչնա:

– Թաքավոր, կըսէ, էյէր ասոնք հասարակ մարթիք ըլլային նէ, գողը գող կըլլար, մարթ մեռցունողը մարթ մեռցունող, խափէփան ալ խափէփա: Ամա էկու դուն մարթ մեռցունողը հէքիմ ըրէ, գողը վա-

¹ Առակի միտքը այն է, թե առանց ջրի սեղան չպետք է նստել:

ճառական ըրէ, խափէփան ա ապուքաթ (փաստարան) ըրէ: Ի՞նչ ա ընեն նէ կը ծագկըվի, պատվավոր մարթիք կը սեպվին: Նէ՛՝ Հէքիմին մարթ մեոցունելը կերևա, նէ՛՝ վաճառականին գողութիւնը, նէ՛՝ ալ ապուքաթին խափէփա ըլլալը:

41

Տղուն մէկը գողութիւն կընէ: Գոխծածը (գողացածը) մօրը կը տանի: Մարը «Աֆէրիմ գավակս» կըսէ: Տղան նորէն կգողնա, նորէն կը վողնա, էն ետկը կը մեզնա, մենծ գող մը կըլլա: Օր մըն ա կը բռնվի, թաքավորը հրաման կընէ քի կախեն: Կախելու ատեննին կըսէ քի «Մարս տեսնալ կուզեմ» կըսէ: Մարը կը բերեն, «Հանէ լեզուի՞ քի պաքնեմ» կըսէ: Մարը լեզուն կը հանէ, տղան աղոսներովը կը խաղնէ կը փուրցունէ: «Աս ի՞նչ ըրիր», կըսէ թաքավորը նէ, տղան ա կըսէ քի՛

– Էս պղտիկ էի, բանէ խապար չունէի: Օր մը բան մը գոխծա, մօրս բերի, ընծի ձեծելու տեղ «Աֆէրիմ, գավակըս» ըսավ: Էս ալ օրէ օր գողութեան մէջ առաջ գացի, ասօր աս տեղ հասա: Էյէր քի ժամանակին ընծի աղէկ խրատ տուված ըլլար նէ, աս օրին չէի հասներ, կըսէ:

Թաքավորը կըսէ քի՛

– Տղան վար առէք, մարը կախեցէք:

42

Լօխման հէքիմը աչկերտ մը հասծուցեր, Չինիմաչին խրկեր է, քի հոն հէքիմութիւն ընէ: Քանի մը տարի ետկը՝ գիտնալ ուզեր է քի՛՝ նաչինք սա տղան հէքիմութեան մէջ աղէկ առաջ գնա՞ց: Ի՞նչ ընէ: Մարթ մը կը կանչէ, շատ փարա կուտա, կըսէ քի՛

– Պիտի էլլաս Չինիմաչին աչկերտիս քովը պիտի էրթաս, կըսէ: Ամա ամմէն օր սոխ-հաց պիտի ուտես, կըսէ: Գիտեմ, շատ գէշ պիտի ըլլաս, պիտի հըվնդնաս, աչկերտ պիտի քյօննա, ամա զառար չունի. անանկ աչկերտիս քովը պիտի էրթաս, ինչ ընէ նէ, կուքաս ընծի կըսես:

Մարթը ճամփա կելլա, ամմէն օր հաց ուտելէն Չինումաչին կերթա: Կգայիֆնա, աչկերը կքյօննա, վրան կարողութիւն չի՛՝ մնար: Էն ետկը կերթա Լօխմանին աչկերտին քով, «ընծի վարպետը խրկեց», կըսէ:

– Ճամփան ի՞նչ կերար, կհարցունէ աշկերտը:

– Սոխ–հաց, կրսէ, մարթը:

– Է՛հ, կրսէ, նորէն ետ կը դառնաս, Լոխմանին քովը կերթաս. ամա աս անքամ սոխը էփած կուտես, կրսէ:

Մարթը ըսածին պէս կրնէ. ամէն՝ օր սոխը կեփէ կուտէ: Օրէ օր կաղէկնա, աշկերը կը բացվին, ինք ա կշիշմաննա, կուժովնա, ուժը վրան կուքա: Եփոր Լոխմանին քովը կուքա նէ, Լոխմանը հէ՛մէն կը հասկընա, աշկերտին դիփլոման կը խրկէ, մենձ հէքիմ կընէ¹:

43

Լոխմանը պղտիկ տղա է, հէքիմի մը քով աշկերտ է, հէքիմութին կը սորվի: Օր մը հիվանտ մը կուքա, հէքիմը կը նայի, «ըղեղը պիտի բանամ, մէջը նայիմ ի՞նչ կա» կրսէ: Ամա չարութիւնէն չուզեր քի Լոխմանը տեսնա տէ սորվի, կառնէ հիվանդը, մինակը բաղնիք կը տանի, գուլխուն թասը կը բանա, ի՞նչ տեսնա նէ աղէկ... կը տեսնա քի, պօճէք մը ըղեղին վրա՝ ճանկերը փոեր նստեր է: Հիմա ընտո՞ր ընէ քի վերցունէ: Պէժօճէկը ճանկերովը ըղեղը պիտի քերթէ: Շաշըրմիշ կընէ կը մնա:

Լոխմանը վարպետէն գաղտուկ՝ էլեր է բաղնիքին խուպպէին վրա նստեր, վար կը նայի կոր: Վարպետին շաշըրմիշ էղածը կը տեսնա նէ:

– Վարպետ, կը պոռա վերէն, մաշան կարմըրցուր, պէժօճէկին մէշկին դիր, ճանկերը իրեն կը քաշէ, կը բռնես կհանես, կրսէ, ըղեղին գարար չի տար:

44

Հրեային մէկը հայ դարցեր է: Մեռնելու ատենը՝ քովիններուն ըսեր է, քի խողալախ խաչեցէք: Խողալախները թէնճիրէին մէջը դրեր՝ սահաթներով խաչեր են: Նայեր էն կենէ ան է, կենէ ան: Հրեային ըսեր էն քի «Խողալախները քանի սահաթ է կը խաչենք կոր, կենէ ան է, կենէ ան»: Ան ա ըսեր է քի՝ «Իշտէ էս ալ ատոր պէս էմ: Հայ դարցա ամա, կէնէ հրեա էմ, կենէ հրեա էմ: Մեռնիմ նէ՝ հրեայի պէս թաղեցէք» ըսեր է:

¹ Այս առակի միտքն այն է, որ իբր թե հում սոխը շատ վնասակար, իսկ եփած սոխը, ընդհակառակը, շատ օգտակար է:

Գագիկ անունով մէկը կա էղեր: Ասիկա կարքըվիլ ուզեր է: Մըտմըտացեր է քի, «էս հիմա էլլամ կարքըվիմ, զավակ մը ունենամ, զավակըս մեղնա, հապա ծառը էլլա, ծառէն վար իյնա մեռնի, ամմէնքը «Վա՛րա Գագիկ, վա՛րա Գագիկ» ըսեն... Չէ՛, ըսեր է, չեմ կարքըվիր»: Անանկ ա, հիմա, էյէր մէկը չէղած յա չըլլալիք բանի մը վրա էլլա տէրտ ընէ նէ, «Գագիկին մասայն ա» կըսեն:

Մարթուն մէկը քիր ընողին կերթա, կըսէ քի «Ախճիկ մը սիրեր էմ, կըսէ, ի՛նչ կընեմ կոր նէ՛ ընձի խայիլ չըլլար կոր, կըսէ: Ի՛նչ ուզես նէ կուտամ, ընձի անանկ քիր մը պիտի քրես քի ախճիկը ընձի խայիլ ըլլա»: Քիր ընողն ա կըսէ քի «Փէք աղէկ», - կըսէ: Դուն ընձի օսկի մը տուր, էս քեզի անանկ աղօթիկ մը քրեմ քի՛ մէկ կարթայութ ախճիկը իրեն օտկովը էլլա քովըթ կա» կըսէ: Քիր քրողը աղօթիկը կը քրէ, մարթուն ձառքը կուտա: Մարթն ա օսկին կուտա, թուխտը կառնէ, թամամ զուռնէն դուրս պիտի էլլա նէ, քիր գրողը կը կանչէ, կը հարցունէ քի՛

– Դուն քուկին թըլըսըմըթ գիտե՞ս, կըսէ:

– Չէ, կըսէ մարթը:

– Քուկին թըլըսըմըթ ճերմակ թիլքին է, կըսէ: Չըլլա քի, կըսէ, քրած աղօթիկըս կարթացած ատենըթ ճերմակ թիլքին միթկըթ բերես: էյէր միթկըթ էկավ նէ, աղօթիկը ավըրվեցավ, նորէն ծարէն պիտի պաշլայես, կըսէ:

Մարթը կերթա տուն, աղօթիկը քիչ մը կը կարթա, ճերմակ թիլքին դէմը կուքա: Նորէն կը պաշլայէ, նորէն թիլքին դէմը կուքա: Քանի կը կարթա, թիլքին դէմը կուքա: Կերթա քիր քրողին.

– Ճանըմ, կըսէ, սա թիլքի՞ն վուրտեխէն հանեցիր: Առաջ թիլքի-միլքի չիքար: Քանի կը կարդամ կոր նէ, թիլքին աշկիս առչըր կը տնկվի կոր, ընտո՞ր ընեմ քի սա թիլքիէն ազատիմ, կըսէ:

– Է՛հ, էս ինչ ընեմ, կըսէ քիր քրողը: Էս քիրը քրեցի: Թըլըսըմըթ աղ է, դուն կընաս նէ թիլքին միտկէթ հանէ, նայէ ախճիկը ընտո՞ր պիտի էլլա քովըթ կա:

Մարթուն մէկը թէմպէլ կնիկ մը ունի էղեր: Ամառ է, տաք է, կրնկանէն պաղ ջուր մը կուզէ. կնիկն ա թէմպէլութենէն կրտէ քի «Կեցիր ի՞նչը գա, քեզի անանկ աղվոր պաղ ջուր մը խմցունեմ քի»: Հիմա անանկ է, մէկը շատ թէմպէլ ըլլա նէ «Խաչէն ետկը էրկանը պաղ ջուր կխմցունէ» կըսեն:

(Թեոդիկի «Պոլսի Հայեվարը»-ից)

Սէրչէն (ճնճուկը) թռած-թռած տեղը ըսեր է քի «Օխա մը եղա գնաց»: Դուն օխա մը ե՛ղ չիքաս նէ... «Դուն իմին չափովս չափէ» ըսեր է:

(Թեոդիկից, էջ 653)

Ծովին Հարցուցեր էն քի, «Վորմէ՞ կը վախնաս»: «Իսմէ վախճո՞ղէն» ըսեր է¹:

Լուսունկա քիչեր մը, հորին բերանը բաց մնացած է էղեր, լուսունկան մէջը ցաթեր է: Մարթուն մէկը կտեսնա, հէմէն դրացիներուն ձան կուտա քի լուսունկան հորն է ինկեր, չէնկէլ մը բերէք, լուսունկան հորէն հանենք: Չէնկէլը չուվանով հորը կինչեցունեն, իրենք ա չուվանին ծարէն կը բռնեն, կը պաշլայեն քաչել: Չէնկէլը քարին դէմ է առեր: Ուժով քաչելն իքէն, չէնկէլը կազատվի, ամա իրենք ալ ոտերնուն վրա վար կիյնան: Կը նային լուսունկան երկինքն է: – «Լուսունկան հանեցինք ամա, մեր ոտը գնաց» կըսեն:

(Թեոդիկից)

¹ Առակիս միտքն այն է, թե ամենալավ լուրորդն էլ մի օր կխեղդվի. իսկ ծով բնավ չմտնողը ծովի վտանգից ազատ է:

Կնիկ մը դրացիներն հավը գոխծեր, խաղանը դրեր կեփէ կոր էղեր:
Դրացիներ կուքա կը հարցունէ քի «Հավս հոս էր էկեր, ի՞նչ էղավ»: Կնիկն ա կըսէ քի՝

էփի էփի էփն ի վրան,
ճիւղերը տնկած, խափախն ի վրան,
Վով օր առավ քուկին թավուխ,
Հոքին էրթա արքայութին:

Դրացիներն ալ կը լսէ, գիտէ քի էրթում կընէ կոր.

– Ամա՛ն քուրուկ, էրթում մըներ, կըսէ:

(Թեոդիկից)

Թաքավորը կիւվէճ մը օսկի դրեր է, սուտ ըսող կը փնտրուէ. վո՛վ քի կընա սուտ մը ըսել, կիւվէճով օսկին անոր պիտի տա: Ամմէն մարթ կուքա, սուտ բան մը կըսէ: Թաքավորը մտիկ կընէ. «չիտակ է» կըսէ, օսկին չի տար:

Մարթուն մէկն ա կուքա կըսէ քի՝

– Թաքավոր, կըսէ, ատ կիւվէճ մը օսկին իմին հարըս տուվեր է Շօրթ, քի դուն ա ինծի տաս:

– Սուտ է, կըսէ թաքավորը:

– Սուտ է նէ՛ սուտ, կըսէ:

– Չէ՛, չէ՛, չիտակ է:

– Շիտակ է նէ տուր:

Սուլթան Մահմուտը պօշ խօսող կը փնտրուէ: Վո՛վ կուքա, ի՛նչ կըսէ, ըսածը բանի մը կըլմանի: Էն ետևը՝ մէկը կուքա, կըսէ քի՝

– Սուլթան Մահմուտ, սէնին պապան Պուրսայա կիթմի՞չ մի (քո Հայրը Բրուսա գնացե՞լ է):

– Յօք (ոչ), կըսէ սուլթանը:

– Պէնիմ պապամ տա կիթմէմիչ (իմ Հայրս էլ չի գնացել):

Թաքավորը ասոր ըսածին կը հավնի:

Հիմա ալ՝ եփոր մէկը պօշ խօսկ խօսի, «սէնին պապան Պուրսայա կիթմի՞չ մի» կըսեն:

Սուլթան Մահմուտը թէմպէլհանէ մը շներ է, փիւթիւն թէմպէլ-
ները հոն լեցուցեր է: Կուտեն կը խմեն փիւթիւն օրը կը պառկին էղեր:
Թէմպէլին մէկը քովի պառկողին ըսեր է քի՛ էկու տեղերնիս փոխենք,
էս քուկին տեղըթ գամ, դուն ալ իմին տեղըս:

Ան ըսեր է քի՛ Աման, իւղէնմիջ ա չես ըլլար կոր, ըսեր է:

Թէմպէլը շատ աղաչեր է, է՛ն ետկը տեղերնին փոխեր էն:

– Է՛, ըսեր է թէմպէլը, մարթ ըսածըթ խուշի պէս է: Վո՛ւր էինք,
վո՛ւր էկանք:

Սուլթանը ուղեր է քի՛ է՛ն թէմպէլը վո՛վ է՛ գիտնա: Օր մը թէմ-
պէլհանէին կրակ է տուվեր: Փիւթիւն թէմպէլները պաշլայեր էն
փախճելու: Թէմպէլին մէկը պառկեր է, տեղէն չե՛րերար կոր: Կուքան
կըսեն քի՛

– Կէրինք կոր, փախի՛ր:

– Դէյօր քի օտկիս թըռնախին ծարը չէրի նէ՛ տեղէս չեմ էլլար,
ըսեր է:

Սուլթանը հասկըցեր է, քի՛ է՛ն թէմպէլը աս է, ամմէնուն ճամփա
տուվիր, աս մէկը պահեր է:

Ատոր կըսեն սուլթան Մահմուտ թէմպէլի:

Տէրտէրին մէկը փիլոն մը ունի էղեր, կը հաքնի կը հաքնի կը հին-
նա, թէրսը շիտակ կընէ կը հաքնի, նորէն կը հիննա, քանի մը տարիէն
պօյայի կուտա, նորէն կը հաքնի, կարկըտան կընէ նորէն կը հաքնի,
է՛ն ետկը ա՛լ հաքնելու չըլլար նէ, վարտիք կը շընէ կը հաքնի: Օր մը
փրան կը նայի, կըսէ քի՛

– Ատենով էիր փիլոն պատվական,

չիմա էղար կոկովիս աման:

ԺԵ

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ ԿԱՄ ՄԱՍԱԼՆԵՐ

1

ԾՈՎԻՆ ՏԱԿԻ ԹԱՔԱՎՈՐԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա մէկը չիքա, ծովին տակը մէկ սառայ մը կա էղեր: Աս սառային մէջն ալ աղվոր թաքավորի մը տղա կա էղեր, մէյ մըն ա իրեն լալան: Աս լալան ա լէյլէկ է էղեր:

Օր մը լալան թաքավորին տղուն կըսէ քի «Ինչո՞ւ չես կարքըվեր» կըսէ նէ, «Նայէ էս ինչ աղվոր էմ, ինծի պէս աղվոր ախճիկ մը գտնաս նէ, կկարքըվիմ» կըսէ: Լալան ա կըսէ քի «էս կը գթնամ» կըսէ: Քանի մը օրվան կերակուրներ կեփէ լալան, քի իրեն Հոն չեղած ատենը տղան ուտէ, անկէ ետը տղուն կըսէ քի «էս պիտի էրթամ, կըսէ, տասնը՛հինգ օրէն գտնամ՝ գտնամ, չգտնամ նէ՝ կեյլամ կուքամ» կըսէ: Կեյլա ծովին տակէն թռելով մէկալ քէնարը կեյլա: Քիչերները քիւրճիտներուն վրա կպառկի, ցորեկներն ա կերթա ախճիկ կը փնտռէ: Տասնը՛հինգ օրը կը լմնա, չգտնար նէ, կեյլա նորէն տուն կուքա: Տղան ա կըսէ քի «Տեսա՞ր չգտար» կըսէ: Քանի մը օրէն նորէն լալան կըսէ քի «էս նորէն պիտի էրթամ, նորէն տասնը՛հինգ օրէն կուքամ» կըսէ, նորէն կեյլա կերթա, նորէն չգտնար, կեյլա տուն կուքա:

Քանի մը օրէն նորէն կերթա փնտռելու: Օր մըն ա ծառի մը վրա նստեր է, կը նայի քի այդ ծառին դիմացի տունին փէնճիւրէին առջևը աղվոր ախճիկ մը նստեր է, քէրկէֆ կը բանի կոր: Հէմէն կը թոի կերթա, քիթովը ճամը կը կտտրէ, ախճկանը մազերէն կը բռնէ, կոնակը կառնէ, շիտակ ծովին քէնարը կը բերէ: «Գոցէ աչկերըտ», կըսէ ախճրկանը, ծովին տակը կմտնա, տակէն կտանի տուն: Թաքավորին տղան ա կնայի քի իրեն պէս աղվոր, լուսի պէս ճերմակ ախճիկ մըն է, Հետը կը կարքըվի, տասը օր, տասը քիչեր Հարսնիք կընեն:

Անկէ ետըր ամմէն քիչեր քի կը պառկին նէ, մանչուն իլէն ախճրկանը օտկին տակը մէյմէկ մոմ կը վառի էղեր: Քիչեր մըն ա, ինչ կընէ

չիյտեմ, ընտոր կըլլա, ախճիկը մոմը մանչուն օտկին մենծ մատին վրա կը կաթեցունէ: Ասիկա տղուն թըլըսըմն է հղեր: Նէ՛ կաղէկնա, նէ՛ կըռնտնա հղեր: Իլաճը կը գտնան նէ կաղէկնա, ամա ի՞նչ գիտեն վո՛ւր կը ծախեն: Հեմէն տղան մոմը կաթած ատենը կը պօռա քի «Աման, լայա, աս ախճիկը վո՛ւրտեղէն բերիր նէ, նորէն անտեղ տար, չեմ ուզեր» կըսէ: Լալան ա ախճիկը շալակը կառնէ, ծովին տակէն կանցունէ, կը տանի ծովին մէկալ քէնարը կը հանէ կը ցքէ:

Ան տեղը կը նստի ախճիկը, կը պաշլայէ լայ: Կուլա կուլա կուլա, քանի կուլա նէ աշկերէն մարքըրիտներ կը թափին: Անտեղը փութին մարքըրիտով կը լենա: Մէյ մըն ա կը նայիս քի, սանտալճի մը կուքա, լացող ախճիկը կը տեսնա, կը մօտենա ախճկանը կըսէ քի՛ «Ախճիկս, ինչո՞ւ կուլաս կոր» կըսէ նէ, ան ա գուլխուն էկածը ծարէն ծարը կը պատմէ: Սանտալճին ա մարքըրիտները կը ժողվէ, ախճկանն ա «էկու իմ տունս» կըսէ, կառնէ իրեն տունը կը տանի: Կառնէ մարքըրիտները, կը տանի կը ծախէ, աղվոր մը կը գէնկիննա: Ախճկանն ա կըսէ քի «Դուն ընծի ասանկ գէնկինցուցիր նէ, է՛ս ի՞նչ ընեմ, ի՞նչ տամ քեզի» կըսէ: Ան ա «Հի՛չ բան մը չեմ ուզեր, մինակ ինծի ծախէ» կըսէ: «Ախճիկս, կըսէ սանտալճին, ինչո՞ւ ծախեմ քեզի, կըսէ, մեխը չե՞ս. իշտէ քեզի սա՛ կառնեմ, նա՛ կառնեմ»: «Ձէ՛, կըսէ ախճիկը, էս նէ՛ օսկի կուզեմ, նէ ա պաշխա բան կուզեմ, մինակ ինծի պիտի ծախես» կըսէ: Է՛հ, ան ա ի՞նչ ընէ, կը տանի, չարնաչար, ուզէ չուզէ ախճիկը կը բռնէ կը ծախէ:

Ատ գացած տեղը խոշոր սուֆա մըն է հղեր, մէչն ա լեցուն ախճիկներ կան հղեր: Աս ախճիկն ա կը բռնեն, ատոնց մէչը կը դնեն: Ախճիկը կը նայի քի ամմէնն ա «Սո՛ւս, սո՛ւս, սո՛ւս» կըսեն վիրա: Մէկուն կը դառնա կը հարցունէ քի «Ինչո՞ւ ասանկ վիրա սո՛ւս, սո՛ւս, սո՛ւս կըսէք կոր» կըսէ նէ, «Յա՛, կըսեն, աս տեղի թաքավորին տղան խայիպ էղած է, կըսեն, ասոր համար թաքավորն ա առապ մը բռնած է քի գտնա: Մենք ա անկէ կը վախնանք, սուս կըսենք քի առապը հոս չիքա տէյի»:

Իրինկուն կըլլա, աս ախճիկները ամմէնքն ա իրենց օտաները կերթան կը պառկին: Մէյ մըն ա առապը կուքա, ամմէն օտաներէն ներս կը նայի, կը տեսնա քի ախճիկները պառկեր էն նէ, դուռները կը կղպէ կերթա: Առտուն ա կուքա, դուռները կը բանա: Ամմէն օր ասանկ կընէ հղեր առապը:

Օր մըն ա իրինկուն կըլլա, ախճիկը չը՛ պառկիր, խոշոր պէպէք մը կը չնէ, իրեն տեղը տէօչէկին մէչը կը պառկեցունէ, ինքն ա կերթա տեղ մը կը փախվըտի: Մէյ մըն ա կը նայի քի առապը կուքա կոր,

ճիտն և շատ մը բալլինքներ կախած: Ճանկըլ-ճունկուլ կուքա առապը, օտաներէն ներս կը նայի քի ախճիկները պառկած էն, դուռները կը կղպէ: Աս ախճկանը օտան և կը նայի, չը՛ հասկնար քի տէօչէկին մէջինը պէպէք է, ան դուռն և կը կղպէ: Մէրդիվէններէն վար կիշնա, կերթա, աս փախվըտված ախճիկն և էտեէն:

Առապը կերթա, կերթա, ախճիկն և էտեէն: Մութվախը կիշնա, կտոր մը հաց կառնէ առապը, խոպած մըն ալ կառնէ, կէնէ կերթա, ախճիկն և նորէն էտեէն կերթա:

Էրկուքն և ասանկ կերթան կերթան, մէյ մըն և կը նայիս քի խոշոր սուֆա մըն և կուքա, ատ սուֆայէն և կասնին, կերթան, կերթան, դուռ մը կուքա: Առապը չըխըռ-չըխըռ դուռը կը բանա, իրարու էտեէ ներս կը մտնան: Ներսը խոշոր խօվուչ մըն է էղեր: Մէյ մըն և ներսէն «Աման առապ, մի՛ քար» տիի ձան մըն է կելլա: Առապը կերթա ձանին, ախճիկին և էտեէն: Կը նայի քի տղա մը զինճիլներով կապված է:

Առապը տղուն քովը կէրթա, «Հաց կուգե՞ս» կըսէ: Ան և «Կուգեմ» կըսէ: Շոախ, խամչիովը կը զարնէ առապը: Տղան «Ձե՛մ ուզեր, չե՛մ ուզեր» կըսէ նէ, նորէն շոախ կը զարնէ առապը. «Կուգեմ, կուգեմ» կըսէ, նորէն կը զարնէ, «Ձեմ ուզեր» կըսէ, նորէն կը զարնէ:

Ախճիկը ասոնք տեսա՞վ և, ինքիրենը կըսէ քի «Թաքավորին խաշիպ էղած տղան մո՛ւթլախա աս ըլլալու է» կըսէ, կելլա վեր կերթա:

Առտու կըլլա, առապը կուքա, դուռները կը բանա, ախճիկները դուրս կելլան նէ, աս ախճիկն և անոնց կըսէ քի «էս թաքավորին տղան գտա» կըսէ: Անոնք և փութիւնը մէկանց վրան կը խնդան, «Հատէ խենթ, կըսեն, աս խըտար մարթ չը գտավ տէ, հիմա դո՞ւն էլար գտար» կըսեն: Ան և կըսէ քի «Ճանըմ, ձեզի՛ ինչ, թաքավորին ըսէք, թող ընծի էրկու հատ ասկէր տա, ան առապն և բոնեն կապեն, էս կերթամ կը գտնամ» կըսէ: Ախճիկներն և մէկուն հետ թաքավորին խապար կընեն, թաքավորն և էրկու ասկէր կուտա, առապն և կը բոնեն զէնճիլներով կը կապեն:

Անկէ ետևը ախճիկը ուրիշներուն հետ կերթա, ատ դուռը կը բանա նէ, ներսէն տղան նորէն «Աման առապ, մի՛ քար» տիի կը պօռայ: Ախճիկը ասկէրներուն կըսէ քի «Կիմանա՞ք կոր, կըսէ, իչտէ աս է թաքավորին տղան» կըսէ: Քիչ մըն և առաջ կերթան, նորէն տղան «Աման, առապ, մի՛ քար» կը պօռա նէ, ախճիկն և «Մո՛ւս, էս առապը չեմ» կըսէ:

Ախճիկը իլէ ասկէրները տղուն քովը կերթան, կը նային քի զաշիֆօճեր, անութութենէն՝ քսան տարու տղան չօճուխի խըտար էղեր է:

Ասկէրները տղան կը ճանչնան, Հէմէն գինձիւները կը քակեն, տղան կը գրկեն, շտակ թաքավորին կը բերեն: Թաքավորը լալով կը պլլովի զավակին, Հէմէն ա խապար կընէ քի «Վո՛վ գտավ նէ տղաս, ընծի պիտի բերէք» կըսէ: Ախճիկը կառնեն, թաքավորին կը տանեն:

Իչտէ ախճիկն ա կը պաշլայէ իրեն ըրածները, տեսածները պատմել: «Վայ կըսէ թաքավորը, մենք աս առապը առինք քի տղաս գտնա տէի, մէկը իսէ ա՛ս է էղեր գոխծողը տէ, կիզէլիմ զավակս աս հալը ցբեր է, հա՞» կըսէ: Հէմէն հրաման կընէ, առապը կախել կուտա: Ախճրկանն ա կըսէ քի «Ի՞նչ կուզես ընեմ քեզի» կըսէ նէ, ան ա կըսէ քի «Հի՛չ բան մը չե՛մ ուզեր, մի՛նակ ինծի ծախէ» կըսէ: «Ախճիկս, ինչո՞ւ ծախեմ, էս քեզի քովս կը պահեմ, ուզածդ կուտամ» բան, կըսէ թաքավորը, ամա վորի՞ կըսես: Զէ՛, ի՛լլէ ծախէ՛ ինծի»: Թաքավորին ճարը կը հատնի, էն ետկը կը բռնէ ախճիկը կը ծախէ:

Աս (Հ)էղու ալ նորէն թաքավորի մը տեղ կիյնա ախճիկը: Աս տեղն ալ շատ մը ախճիկներ կան էղեր: Ասոնք ա վիրա կերերան էղեր: Ախճիկը անոնցմէ մէկուն կը հարցունէ քի «Ի՞նչ կա, վիրա ասանկ կերերաք» կըսէ նէ, «Յա՛, կըսեն, աս տեղի թաքավորին ախճիկը խենթեցած է»: Խոչոր ծակ մը կը ցուցունեն, «Նայէ՛, կըսեն, աս ծակին, աս ծակին մէջը նստած է: Ամմէն օր մեզմէ մէկ հոքի աս ծակէն վար կը նետեն քի ատ խենթ ախճիկը ուտէ տէի, ախճիկէն զատ պաշխա բան չուտեր» կըսեն:

Ամմէն օր մէյմէկ մէյմէկ ախճիկները կը բռնեն, ատ ծակէն վար կը նետեն: Օր մըն ա սըրան աս ախճրկանը կուքա: Աս ա կը բռնեն, ատ ծակէն վար կը նետեն: Ախճիկն ա Հէ՛մէն դիմացի պատին վրա կը ցատկէ կազատի: Ան տեղէն կը պաշլայէ ձառքվրները իրարու զարնել: Խենթ ախճրկան ա քէֆը կուքա, կը խնդա, անութութիւր կը մոռնա, ասանկով օրը կասնի:

Էրթէսի օրը մէկ ախճիկ մըն ա կը նետեն, անոր ա փէշէն կը քաշէ, իրեն քովը կառնէ, էրկուքնին մէկ ծափ կը զարնեն, խաղ կը կանչեն, խենթ ախճիկն ա անոր կը նայի, կը խնդա: Ասանկով քանի ախճիկ վար նետեն, փէշերնէն կը քաշեն, իրենց քովը կառնեն, պատին վրա սըրայով կը շարվին:

Ախճիկները կը շատնան նէ, աս ախճիկը պատը քիչ մը կը ծակէ, տեղ մը կը բացվի: Կը նայի քի օյինճախճի մը կասնի կոր: Օյինճախճին կը կանչեն, թեֆ մը կատնեն, կը զարնեն, կը պօտան, խենթ ախճիկն ա հիչ չը խօսիր, էրեսնին կը նայի կը խնդա: Ալթըխ կը նային քի պատին վրա տեղ չիքա նէ, «Քիչերով էլլանք, փիւթիւնըս մէկանց փախճինք» կըսեն: Քովերնին ա ֆէնէս մը ունին էղեր: Ախճիկը կըսէ

քի «Արվտեղը հեռուն լուս մը կա, կը վառի կոր, կըսէ, էրթամ սա ֆէ-նէոր վառեմ տէ, գամ ձեզի առնեմ փախինք էրթանք» կըսէ: Անոնք ա «Ախ, չէ՛, մ'երթար: Գուն էրթաս նէ խենթ ախճիկը մեզի կուտէ» կըսեն: «Չէ՛, չէ՛, կըսէ ախճիկը, մը՛ վախնաք, դուք վիրա ծափ գար-կէք, անիկա ձեզի չուտեր» կըսէ:

Ախճիկը ֆէնէոր կառնէ, ծակէն դուրս կելլա, կերթա կերթա, մէյ մըն ա կը նայի քի խոշոր սախալլը մարթ մը նստեր է, խոշոր թէն-ճիբէյով բան մը խավուումիչ կընէ կոր: Կմօտենա, կըսէ քի «Պա՛պա, սա ֆէնէոս կը վառե՞ս, ի՞նչ խավուումիչ կընես կոր» կըսէ: Ան ա կըսէ, քի «Աս ինչ թաքավորին ախճիկը մէկու մը նշանված է, անոր հետ չկարգըվի տէյի, ճիյէրը խավուումիչ կընեմ կոր, կըսէ: Հիմա ախ-ճիկը խենթեցած է, կըսէ, էյօր աս թէնճիբէն տէվիրմիչ ընեմ նէ, կըսէ, ան ա կաղէկնա» կըսէ:

Ախճիկը կը հասկնա քի ան խենթեցած ախճըկանը համար է, կըսէ քի «Ախ պա՛պա, կըսէ, ան ախճիկը ասօր կարքըվեցավ, կըսէ: Էս ա նոր հարանիքէն կուքամ կոր, կըսէ, դուն պօշ տեղը կաշխատիս կոր» կըսէ: Ան ա «Վայ, կըսէ, ըսել է քի իմին աշխատանքս պօշը կերթա կոր, հա՞» կըսէ: Թէքմէ մը կըվերցունէ, գա՛րնելուն պէս թէնճիբէին, թէքէր-մէքէր կը բերէ: Ան սահաթը խենթ ախճիկն ա կեցած տեղը կաղեկնա, մէկալ ախճիկներուն «Ամա՛ն, էս ա քովերնիթ քա՞մ» կըսէ:

Ախճիկն ա ֆէնէոս կը վառէ, մարթն ա «Ա՛ֆէրիմ ախճիկս քի ըն-ծի խապար բերիք» կըսէ: Ախճիկը վառած ֆէնէոս կառնէ, կը վազէ կուքա: Ախճիկները կը տեսնան, խենթեցածին կըսեն քի «Ամա՛ն, կըսեն, աս ախճիկն ա վեր էլլալ, մերին քովը գալ կուղէ կոր, կըսեն, թող կուտա՞ս» կըսեն: Ան ա «Թող գա՛, թող գա՛» կըսէ, ախճիկը վեր կառնեն, անկէ ետևը թաքավորին կիմացունեն քի, «Ախճիկըտ ըրտ-ծավ» կըսեն:

Թաքավորը ախճիկները վեր հանել կուտա, «Վո՛ւլ աղէկծուց նէ, ան ախճիկը ինծի բերէք» կըսէ: Անոնք ա աս ախճիկը կը բռնեն, թա-քավորին դիմացը կը հանեն: Թաքավորը կը հարցունէ քի «Ախճիկս, ի՞նչ տամ քեզի» կըսէ նէ, ան ա կըսէ քի «Հի՛չ բան մը չեմ ուզեր, ինծի ծախէ» կըսէ: Թաքավորն ալ չէ՛-մէ կըսէ, կը նայի քի չը՛լլար կոր նէ, կը բռնէ կը ծախէ:

Աս անքամ ա էգաճիի մը քով ախճիկը աշկերտ կերթա: Առչի օրը մէկը կուքա, շիչներուն անունները կը սորվեցունէ, իչտէ աս չիյտեմ ինչի իլաճ է, մէկ շիչ մըն ա կուքա քի, կըսէ, ասինչ թաքավորին տղուն օտկին մատին վրա մոմ կաթած է, ասիկա քսես նէ կաղէկնա» կըսէ: Ախճիկը կը հասկնա քի էրկանը օտկին մատին իլաճն է, շիչէին

պիչիմը միտկը կը պահէ: Մարթը կըսէ քի «Աս շիչէները ամմէն օր պիտի թէմուսծունես, կէնէ տեղը դնես պիտի» կըսէ, անկէ ինք ա կելլա կերթա:

Ախճիկն ա ատ էրկանը իրաճին շիչէն առածին պէս, կելլա ծովին քէնարը կերթա, «Լա՛լա, Լա՛լա, կը պօռա, էկո՛ւր, էրկանս իրաճը գտա, էկո՛ւր» կըսէ: Տղան տահա հալէ կը տանջըվի կոր էղեր, ասիկա կիմանա նէ «Լա՛լա, գնա՛ նայէ՛, ախճիկը բերեր է» կըսէ: Լալան կերթա, ախճիկը կտունէ, նորէն ծովէն կանցունէ, կը բերէ տղուն քովը: Իրաճը կը դնեն, օտկը կաղէկնա, նորէն տասը օր տասը քիչեր հարսնիք կընեն, ա՛լ աղէկ մը կապրըվին:

2

ԻՆՉ ԹՈՒՌՈՒՆՃԼՈՒԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ թաքավոր մը կա: Աս թաքավորը իրեք տղա ունի էղեր. մէկ ալ պախճա մը: Աս պախճային մէչն ա աղվոր թուռունճի մը ծառ կա էղեր, տարին մինակ իրեք հատ թուռունճ կուտա էղեր, ամա հիչ մէկը չը՛ կընար ասոր տուված թուռունճները փուրցուներ էղեր, չիւնքի ատ պախճէին մէչը դև մը կա էղեր, թող չի տար էղեր: Մարթ մը թուռունճին ծառին մօտենալուն պէս կը լպպէ էղեր:

Թաքավորը մենծ տղան կը խրկէ քի թուռունճները փուրցունէ, չը՛ կընար՝ կը մեռնի: Ետկը օրթանճա տղան կը խրկէ, ան ա չը՛ կընար՝ կը մեռնի: Էն ետկը պղտիկ տղան կը խրկէ:

Աս տղան սիրահները կը հաքնի, ձինը կը նստի, կերթա, դևը կը զարնէ, պախճէն կը մտնա, ծառին իրեք թուռունճներն ալ կը փուրցունէ, պիտի բերէ:

Բերելն ի քէն, ճամփան կըսէ քի «Սըվոնցմէ մէկ հատը կտրեմ նայիմ ընտո՞ր բան է» կըսէ: Կը կտրէ, հէ՛մէն մէչէն աղվոր ախճիկ մը կելլա, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր, ջո՛ւր» կըսէ, ջուր չիքա, խայիպ կըլլա, կը մեռնի: Մէկա՛լը կտրեմ նայիմ ընտո՞ր բան է կըսէ: Դանակը կը հանէ, ան ա կը կտրէ, նորէն անանկ աղվոր ախճիկ մէն է կելլա, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր, ջո՛ւր» կըսէ: Է ջուր չիքա, կիյնա կը մեռնի:

Տղան ա կըսէ քի «Աս մէկալն ա ջուրի մը քովը տանիմ կտրեմ, նայինք ի՞նչ պիտի ըլլա» կըսէ: Չէ՛մէին քովը կերթա, թասը ջուր կը լեցունէ, դանակը կը հանէ, թուռունճը կը կտրէ, ախճիկը մէչէն կելլա, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր, ջո՛ւր» ըսած ատենը, հէ՛մէն կը բռնէ, թասին մէչը կը լսթէ:

Թասին մէջը կը խօթէ, խխնիկն է կոխճըննա, կեղա կը կայնի: Չէշ-մէին էտին սէվլի մը կա էղեր: Տղան կրսէ քի «Դուն հոս սա ծառին վրա էլիր նստէ տէ, էս ա էրթամ աղվոր առապա մը բերեմ, քեզի տանիմ» կրսէ: Տղան կեղա հօրը՝ Թաքավորին սառայր կերթա քի առապան բերէ տէ, մէջը նստին մէկտեղ էրթան: Ախճիկն ա վերը՝ ծառին վրա նստած կը պէքլէէ:

Փաշային մէկն ա առապ խալայրիս մը ունի էղեր: Ատ արա էրկու խանաթա կուտան ձառքը, չէշմէն կը դրկեն քի էրթա ջուր բերէ: Խալայրիսը կուքա, խանաթաները կը դնէ քի չէշմէնն ջուր պիտի լեցունէ, ջուրին մէջը կը նայի քի աղվոր ախճկան մը չուքը լուսի պես դարկեր է, փառըլ-փառըլ կը վառի կոր: Խալայրիսը գիտէ քի իրեն չուքն է, «Վայ, կրսէ, էս ասանկ աղվոր ախճիկ մը ըլլամ տէ, ատ սիւսէ-պէթներուն տունը ջուր կրեմ» կրսէ, խանաթաները բը՛ռնածին պես գետինը կը գարնէ, ցրելս ցրելս կընէ կը կոտորտէ, ինքն ա կեղա տուն կերթա:

Տունէ ա կրսեն քի «Վո՞ւր է ջուրը, ինչո՞ւ չը բերիր» կրսեն նէ, ան ա կրսէ քի «Յա՛, կրսէ, էս ասանկ աղվոր ախճիկ մը ըլլամ տէ, դուք ընծի ջո՞ւր բերել տաք» կրսէ: Անոնք ա կը տանին, այնային մէջը քիսվէթը կը ցուցունեն: «Կը տեսնա՞ս կոր, ի՞նչ մունտառ ախճիկ էս, կրսեն, հատէ գնա ջուրը բեր» կրսեն, խանաթաները նորէն ձառքը կուտան, չէշմէն կը խրկեն:

Առապը կերթա չէշմէն, կը նայի քի նորէն ան չուքը ան տեղն է: Ախճիկն ա վերէն նստած տեղէն քո՛թ կընէ կը խնդա նէ, առապը վեր կը նայի քի, ի՞նչ տեսնա՛, աղվոր, լուսնի պէս ախճիկ մը ծառին վրա նստեր է: «Վա՛ր ինչիր» կրսէ առապը ախճըկան նէ, «Չէ՛, դո՛ւն վեր էլիր» կրսէ: Առապը վեր կեղա, ախճըկանը քովը կը նստի: Ախճիկն ա առապին «էս հոքներ էմ, քիչ մը գլօխս ծունկիտ դնեմ տէ, քնանամ, կրսէ, ամա մագերուս մէջը թօփլու մը կա, անոր չը դպիս, կրսէ, չիւն-քի էյեր քի ատ թօփլուն առնես տէ, ծոխ ծոմոտկիտ նետես նէ, էս ա խուշ կըլլամ կը թոհմ» կրսէ: Ախճիկը քը՛նանալուն պէս, խալայրիսը թօփլուն կը հանէ, կը ծոմոկէ կը նետէ: Ախճիկն ա հէմէն խուշ կըլլա կը թոհ:

Մէջ մըն ա Թաքավորին տղան կուքա, կը նայի քի ան աղվոր՝ լուսի պէս ախճըկանը տեղ, կէս քիչերվան պես սև առապ մը նստեր է: «Աս ի՞նչ բան է» կրսէ, նէ, «Յա՛, կրսէ առապը, դուն ընծի աս արևներուն մէջը ցքեցիր քացիր նէ, չսենայի, ի՞նչ պիտի ըլլայի» կրսէ: Տղան կը հասկնա քի աս ան ախճիկը ըլլալու չէ, ամա ի՞նչ ընէ, նորէն կառնէ սառայր կը տանի: Քիչերն ա պառկած ատեննին տղան իրենց օրթան խըլըճ մը կը դնէ քի մարմիննին իրարու չղպճի:

Ան խուչն ասամնն առտու թաքավորին պախճէն կուքա, ծառի մը վրա կը նստի, «Պա՛հճէպան, պա՛հճէպան» կը պօռա: Պախճէպանն ա «Նէ՞ տիր» (ի՞նչ կա)» կըսէ նէ, ան ա «Առապ քրզը ույո՞ւյօր (առապ ախճիկը կը քնանա՞ կոր)» տիի կը հարցունէ: Պախճէպանն ա «Ույո՛ւյօր (կը քնանա կոր)» կըսէ նէ, «Ույուսո՞ւն, ույուսո՞ւն, քէօթիւ կիւնլէր կէօրսին (թող քնանա՞, թող քնանա՞, գէշ օրեր թող տեսնա)» կըսէ խուչը, կը թոի կերթա, ծառն է կը չորնա:

Մէկալ առտու կուքա «Պա՛հճէպան, պա՛հճէպան» կըսէ: «Նէ՞ տիր» կըսէ պախճէպանն ա. «Փատիչահ օղլու ույո՞ւյօր (թաքավորին տղան կը քնանա՞ կոր)» կըսէ խուչը. «Ույույօր» կըսէ պախճէպանն ա նէ, «Ույուսո՞ւն, ույուսո՞ւն, կիւ տալլարը քուռուսուն (թող քնանա, թող քնանա, վարդի ճուղերը թող չորնան)» կըսէ, կը թոի կերթա: Մէյ մըն ալ կը նային քի ծառն է կը չորնա:

Ան ատեն պախճէպանն ա կը նայի քի աս խուչը փութիւն ծառերը պիտի չորցունէ նէ, խուչը բռնէ տիի փութիւն ծառերուն վրան ալ էօքսէ կը դնէ: Նուչը էրթէսի օրը նորէն կուքա, «Պա՛հճէպան, պա՛հճէպան, առապ քրզը ույո՞ւյօր կըսէ: «Ույո՛ւյօր», կըսէ.– «Ույուսո՞ւն, ույուսո՞ւն, քէօթիւն կիւնլէր կէօրսին» կըսէ, պիտի թոի էրթա նէ, կը կախվի կը մնա: Պախճէպանը խուչը կը բռնէ, թաքավորին տղուն կը տանի կուտա: Ան ա օսկի խաֆէսի մը մէջ կը դնէ, սառային թավա-նէն կը կախէ:

Առապը կը հասկնա քի աս խուչը ան ախճիկն է, սուտ հիվանտ կըլլա, տէօշէկին տակն ա մախառնա կը լեցունէ, քանի աստին անթին կը դառնա նէ, մախառնաները չաթըո չաթըո կը կոտորտին, ինքն ա կըսէ քի «Աման, աման, օսկորներս կը կոտորտին կոր» կըսէ: Թաքավորին տղան ա հէքիմ կը բերէ, հէքիմը առապին օտան կերթա, ան տեղն ա մէ՛կը չիքա էղեր, առապը հէքիմին կըսէ քի «Քեղի ա՛ս խրտար օսկի կուտամ, թաքավորին տղուն ըսէ քի, կըսէ, մինչև օր աս խուչը չկտրես, սիրտը քիւպաստը չընես, չկերցունես նէ, աս հիվանդը չըռնտնար ըսէ» կըսէ:

Հէքիմը կերթա թաքավորին տղուն կըսէ քի «Աս խուչը էյօր կըտրես, սիրտը էփես, հիվանդին կերցունես նէ, կըսէ, հիվանդը կաղէկնա: Չէ նէ պաչխա չարէ չիքա» կըսէ: Թաքավորին տղան ա ի՛նչ ընէ, ուղէ չուղէ խուչը կը կտրէ, սիրտը կեփեն, առապին կը կերցունեն, առապն ա կաղէկնա:

Ամա խուչը կը կտրեն նէ, կտրած տեղը արունը կը ցատկէ, ան արունը ցատկած տեղը սէվլիի մը ծառ կը փսնի: Թաքավորին տղան կը նայի քի աղվոր ծառ մըն է, չը՛ կտրեր ծառն ա աղվորիկ մը կը մեզնա, կո՛ճ կո՛ճ կը խօսի:

Առապը կը հասկնա քի ախճիկը ասոր մէջն է տէ, օր մը մո'ւթլա- խա պիտի էլլա, ինչ ընէ, անոր համար նորէն սուտ հիվանտ կըլլա: Հէքիմ կը բերեն նէ, հէքիմին գաղտուկ կըսէ քի աս խըտար օսկի կու- տամ, թաքավորին տղուն ըսէ քի, էյօր աս սէվլիին ծառը կտրտես տէ առապին քարյօլա մը շնես նէ, կաղէկնա, չէ նէ չաղէկնար ըսէ» կըսէ: Հէքիմն այ անանկ կըսէ, սէվլիին ծառը կը կտրեն, քառյօլա կը շնեն, առապը մէջը կը պառկի, սէօղտէմ կաղէկնա: Ամա քառյօլան շնած ատեննին, ախկատ մը կասնի կոր էղեր տէ, ախկատը կը տեսնա քի սէլիին ծառը կը կտրեն կոր նէ, «Մէկ տալ մըն ալ ընծի տուվէք» կըսէ: Թաքավորին տղան ա կը մեխկընա, տալ մըն ա կը հանէ ախ- կատին կուտա:

Ախկատը տալը կառնէ, տուն կը տանի, ամա չը' վառեր, մասային վրա կը դնէ: Իրինկունը տուն կուքա, կը նայի քի գետինը ավլըված, թապախները սրփըված, չորս թարաֆը թէմիսծուցած է: Շաշմիշ կըլ- լա կը մնա. «Աս վո'օվ է ըրեր» կըսէ ինքիրենը, տունին մէջ ա մարթ չիքա քի, պարէմ ան ընէ» կըսէ:

Մէկալ իրինկունը կուքա, կը նայի քի նորէն առչի օրվան պէս ավ- լըված, սրփըված, թէմըսծուցած է: «էս աս բանը ընողը պիտի գըտ- նամ» կըսէ, դռանը էտեր կփախվըտի: Մէյ մըն ալ կը նայի քի ատ տային մէջէն աղվոր ախճիկ մը կելլա, ավելը ձառքը կառնէ, պիտի ավլէ նէ, մարթը հէ'մէն թեկէն կը բռնէ. «Ամա՛ն, կըսէ ախճիկը, ընծի մի' մեռցուներ տէ, ի'նչ կուգես նէ ըրէ' կըսէ: «Ձէ', կըսէ ախկատը, էս քեզի բա՛ն մըն ա չեմ ըներ» կըսէ: Ախճիկը կպաշլայէ, իր գուլխէն անցած դարցածը փիւթիւն ախկատին կը պատմէ, ախկատն ա ախ- ճիկը կառնէ թաքավորին տղուն կը տանի)¹:

Թաքավորին տղան առապին կըսէ քի «Ձին կուգես մի, խըլըճ կու- գես» կըսէ: Առապն ա «էս խըլըճը ինչ պիտի ընես, ձին կուգես, կըսէ, մի պաշխա մարթու քով ծառայության էրթամ նէ, անոր տամ տէ աշ- կը մտնամ» կըսէ: Թաքավորին տղան ա առապին² մագերը ձինին պոչին կը կապէ, լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը վասծունէ, առապը շան սա- տակ կըլլա: Մէկալ ախճըկան հետ ալ քառսուն օր, քառսուն քիշեր հարսնիք կընէ:

¹ Անկյունավոր փակագծի մեջ առնված մասի տեղ տարբերակը պատմում է, թե արարը մի մանկիկ է ունենում և թագավորի տղից խնդրում է, որ նոճու փայտերով մանկիկի համար օրորոց շինի: Երբ նոճին կտրում են, աղջիկը դուրս է գալիս:

² Նախորդ տարբերակը ավելացնում է մանկանն էլ:

ԸՍԿԱՌՓԻՆԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ մար մը կա էղեր: Աս մարը իրեք ախճիկ ունի էղեր: Ասոնք ամմէնն ա տիվալ կը բանին էղեր: Օր մը խապալա կը բռնեն տէ կըսեն քի «Վո՛վ քի ամմէնէն ետկը մնա նէ, անոր գլխը պիտի կտրենք» կըսեն: Կը բանին կը բանին, ամմէնքն ալ կապալանին կը լմնցունեն, էն ետկը մարերնին կը մնա: «Հատէ, կըսեն էրկու մենծ ախճիկները, քուկին գլխատ պիտի կտրենք»: «Չէ՛» կըսէ պըղտիկ ախճիկը, կուլա կը պօռայ: «Իրենք անքամի բռնենք» կըսէ: «Փէք աղէկ» կըսեն անոնք ա, իրեք անքամի խապալա կը բռնեն: Կը բանին կը բանին, իրեք անքամուն ա մարը ամմէնէն ետկը կը լմնա: «է՛՛, ա՛լթըխ չը՛լար, կըսեն ախճիկները, մո՛ւթլախա գլխատ պիտի կտրենք» կըսեն: Նորէն պզտիկ ախճիկը թող չի տար, կուլա կաղաչէ, «Մը՛ կըտրէք» կըսէ, բան կըսէ, ամա, ան մէկալ էրկու քուրերը մտիկ չեն ըներ, մօրերնուն գլխը կը կտրեն, կը տանին պախճէին մէկ պուճախը կը թաղեն:

Հիմա աս պզտիկ ախճիկը սեեր կը հաքնի, սուքը կը մտնա, ամմէն ատեն պախճէն կերթա, մօրը վրա կուլա էղեր: Ամա մէկալ ախճիկներուն հիչ հօքը պիլէ չէ, կը խաղան կը խնդան էղեր: Էյօր քի պզտիկ քուրերնուն ալ լալը տեսնան նէ, կը բռնենա աղվոր մը կը ծեծեն էղեր:

Օր մըն ա տեղ մը մենծ հարսնիք մը կա: Ախճիկները կելլան կհաքվին կը սքվին, կելլան հարսնիք կերթան: Պզտիկ քուրերնին չե՛րթար: Ասոնք ա «Հատէ խենթ, դո՛ւն ա, ... հա՛, մի՛ քար տէ՛՛ գնա պախճէն մօրտ վրա լաց» կըսեն, կը ցքեն կերթան:

Քուրերուն էրթալէն ետկը, աս պզտիկ ախճիկը կելլա պախճէն կերթա, մօրը վրա կը նստի կուլա՛, կուլա՛, կուլա: Ծատ մը լալէն ետկը, միտկովը ինքիրենը կըսէ քի «Հա՛տէ, սա մօրս քերեզմանը փորեմ տէ, նայիմ մարս ի՞նչ է էղեր» կըսէ: Ուազման կը բերէ, քիչ մը կը փորէ, ավոր չիֆտ մը ըսկարփին կելլա: Քիչ մըն ա կը փորէ, աղվոր խաթ մը ֆիստան, քիչ մըն ա կը փորէ, ըսելն իքէն, իչտէ աս չօրապ է, աս չափիսա է, աս միսօ է: Էրկան չընենք, իչտէ ասանկ հաքվելու-սքվելու թախըմ մը ծանրը ծանրը բաներ կելլա: Ախճիկն ա աս բաները կառնէ, կելլա վեր, այնային դիմացը կասնի, փիլթիւն կը հաքվի, կը սքվի, կելլա չի՛տակ հարսնիքին տունը:

Հարսնիքին տունէն կը նային քի աս ինչ ծանրը տեղէ, մենծ տեղէ Հարս է: «Հէմէն իրար կասնին: Իչտէ աստին հրամանեցէք, անթին հրամանեցէք», կը տանին շանիչիրին մէջը, սէտիրին վրա, փառավոր մը կը փաղմեցունեն: Ախճիկը կը նայի քի իրեն քուրերն ա հոն են, ամա անոնք չեն ճաշնար ասիկա: Ասիկա անոնք կը ճաշնա, ամա հիչ ինքըղինքը չը՝ ճանծծուներ: Ախճիկը էփ աղէկ մը հոն կենալէն ետկը, այլթըխ իրինկուն պիտի ըլլա նէ, կելլա տուն գալու:

Տուն պիտի գա, սօխախին դուռնէն դուրս էլլալն իքէն, օտկն է տեղ մը իլիշմիշ կըլլա, ըսկարփինին թէքը օտկէն կիյնա: Ախճիկն ա այլթըխ ան խալապալըխին մէջը չի՝ պիտի ծոփ տէ աննէ յա, կելլա անանկ թէք օտկ թէք օտք տուն կուքա: Լաթերը կը հանէ, կը տանի նորէն ան տեղը կը թաղէ, ինք ա առաջվան լաթերը կը հաքնի, փէնճիրէին առչին կասնի, կը պէքլէէ քի քուրերը գան:

Քիչ մը էտկը քուրերը կուքան: «Նա խե՛նթ, կըսեն պզտիկ քուրերնուն, Հարսնիք չեկար տէ ինչ հասկըցար: Անտեղ անանկ աղվոր, անանկ ըորնտիկ Հարս մը էկավ քի այլթըխ մութ տուներուն լուս կուտա: Ամմէնքը վրան իպրէնմիշ էղան, մաթ մնացին», կըսեն, ան տեսնալու՛ բան էր, չեկար տէ ինչ էղավ: Իչտէ դուն ա գայիր նէ, կը տեսնայիր», կըսեն: Ախճիկն ա «Ի՛նչ ընեմ, ինծի՛ ինչ, աղվոր է նէ իրեն: Էս տեսնալ չեմ ուզեր» կըսէ:

Ամա աս ախճիկները Հարս կըսեն կոր նէ, իրենց պզտիկ քուրերնուն համար է: Իրենք չիյտեն ա՛. պզտիկ ախճիկը կը հասկնա, ամա հիչ օրթան չը՝ հաներ:

Մէյ մըն ա Հարսնիքը կը լմննա, ամմէն մարթ տեղը, փիլավին եղը: Ամմէն մարթ էրթալէն ետկը, կելլան քի տունը թէմիսծունեն: Թէմըսծունելն իքէն ատ ըսկարփինին թէքն ա ձառվընին կասնի: Կը նային, աս ինչ խըյախ, աս ինչ ծանրը բան է. «Ասիկա մութլախ թաքավորին սառայէն մէկունը ըլլալու է» կըսեն, կը տանին թաքավորին կուտան քի «Աս ըսկարփինը տունը մոռցեր էք» տէյի:

Թաքավորը սկարփինը ձառքը կառնէ, կը նայի քի իրենցը չէ: «Ամմա, կըսէ, աս ինչ Հարուստ մարթ ըլլալու է քի, ասանկ ըսկարփին մը հաքնի» կըսէ: Հէմէն թէլլալ մը կկանչէ, «Ա՛ո սա ըսկարփինը, կըսէ, տար ամմէն տուն պտըտծուր, կըսէ, նայէ՛, վո՛ր ախճըկանը օտկին ըլլա նէ, ան ախճիկը առ, շիտակ հոս ընծի բեր» կըսէ:

Թէլլալը կելլա կերթա, փախտէն ա էն առաջ ատ ախճիկներուն դուռը կը չալէ: Ախճիկները վար կիչնան, դուռը կը բանան: Թէլլալը կըսէ քի «Հաքէք աս ըսկարփինը, կըսէ, վորերնո՛ւթ օտկը ըլլա նէ, անիկա առնեմ թաքավորին պիտի տանիմ» կըսէ: Ա՛ս ըսելուն, մէյ

մըն ա պզտիկ ախճիկը մէրտիվէնէն վար կիշնա քի նայինք Ի՞նչ կուզէ կոր մարթը: Ինք ա հասկնա, մենձ ախճիկն է, ասիկա տե'սնալուն պէս, կը վազէ, հէմէն ախճիկը վեր կը վռնտե: Միսերն ա կասողնտէ քի ձանը չը հանէ տիյի, կը բռնէ մութ մաղազան կը կոխէ, դուռն ա վրայէն կը գոցէ: Ախճիկը չիյտէ քի ատ ըսկարփինը անորն է, ամա, «հէ, կըլլա քի կելլա օտկը կըլլա տէ, ան ա կը բռնէ թաքավորին կը տանի, կըսէ, գէրէմ անոր փախտը բաց է հա» կըսէ: Անոր համար ասանկ կը պահէ ախճիկը: Անկէ ինք ա նորէն կելլա, մարթուն քովը կերթա, «Ասիկա իմինս ըլլալու է» կըսէ, ըսկարփինը կառնէ, օտկին կանցունէ: Կը քաշէ քի օտկը ըլլա տիյի, ամա, պճշ, ինչ կընէ նէ, օտկին չըլլար: Օրթանձա ախճիկը հաքնելու կըլլա, ան ա կընէ, օտկին չըլլար:

Թէլլալը կը նայի քի ասոնց օտկը չեղավ նէ, «Դուք պաշխա քուր չունի՞ք» տիյի կը հարցունէ: Էրկուքը մէկ «Ձէ', չունինք» կըսեն: Մարթը տեսա՞վ ա քի ընտոր մենձ քուրը պզտիկ քուրը չախեց, վեր վռնտեց, «Նա՞սըլ չէ, կըսէ, էս գիտե'մ քի քուր մը տահա ունիք: Կայնեցէք վեր էլլամ տէ փնտրոնեմ» կըսէ, վեր կելլա նայելու:

Թէլլալը վեր կելլա, չորս դին կը նայի, չը գտնար: Ամա ախճիկը մաղազան դրեր է նէ, մաղերը քիչ մը ծարիկը դուրս է մնացեր: Մարթը կը տեսնա, ախճիկը կը հանէ դուրս, ըսկարփինը կուտա քի հաքնի, ան ա հէմէն լախ տիյի օտկը կանցունէ: Մարթն ա ախճըկանը թեէն բռնելուն պէս, յալլահ, շիտակ թաքավորին կը տանի. թաքավորն ա թէլլային շատ մը պախշիշներ կուտա, ան ախճիկն ա իրեն կնիկ կընէ, տասը օր տասը քիշեր հարսնիք կընեն:

4

ՕՍԿԻ ԹՕՓԵՐՈՒՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ թաքավոր մը կա էղեր: Աս թաքավորը իրեք տղա ունի էղեր: Կուզէ քի իրեքն ա կարքէ: Ի՞նչ ընէ, կերթա իրեք հատ օսկի թօփ կառնէ, իրեք տղոցն ա մէյմէկ հատ կուտա, փիւթիւր մէկտեղ կառնէ տէրէի մը քէնարը կը տանի, կըսէ քի «էյ տղաք, կըսէ, իչտէ, կըսէ, աս օսկի թօփերը սըրայով ամմէննիդ ա պիտի նետէք, կըսէ, թօփը վորին դուռին առչին էրթա կայնի նէ, կըսէ, ան տունին ախճիկը անոր կնիկ պիտի առնեմ» կըսէ:

Ամմէնէն առաջ մենձ տղան կը նետէ: Թօփը գլտոր գլտոր կերթա Սատրազամին դուռին առչին կը կայնի: Թաքավորն ա Սատրազամին

ախճիկը մենծ տղուն հետ կը կարքէ: Օրթանճա տղան կը նետէ, թօփը կերթա տիւզ վէզիրին դռանը առչին կը կենա. թաքավորն ա վէզիրին ախճիկը իրեն օրթանճա տղուն կառնէ: Պզտիկ տղան կը նետէ, թօփը կելլա տէրէին մէջը խուռպաղիի մը քով կը կայնի: Տղան կըսէ քի «Աս ա իմին փախտս է էղեր: էս աս խուռպաղին պիտի առնեն» կըսէ: Թաքավորը «Չէ չուզեր, չըլլար, կըսէ, իրեք անքամ պիտի նետես» կըսէ: Իրեք անքամ կը նետէ տղան, իրեք անքամուն ա թօփը կերթա, նորէն ան խուռպաղիին քովը կը կենա: «էհ, կըսէ պզտիկ տղան, իրեք անքամ ըսիր, իրեք անքամ նետեցի: Իչտէ հասկըցվեցավ քի աս խուռպաղին ա իմ փախտս է էղեր» կըսէ: Թաքավորը չէ կըսէ, կը փարկանա, էն ետկը տղան քովէն կը վռնտէ, ան ա կելլա կերթա տուն մը կը բռնէ, խուռպաղիին հետ կը նստի:

Քանի մը օրէն թաքավորը տղան կը կանչէ, կըսէ քի «Իչտէ ատ խուռպաղին առնելուտ համար շատ փարկացած եմ, կըսէ. քեզի բան մը պիտի ըսեմ, ընես պիտի, կըսէ: Սա սառայիս դիմացը իրեք օրէն աղվոր օսկի քէօփրի մը պիտի շնես, կըսէ: էս ալ ատ քէօփրիին վրայէն քայելով աղօթարան պիտի էրթամ կըսէ: Իրեք օրէն շնեցիր, շնեցիր, չը շնեցիր նէ, գլօխտ պիտի կտրեմ» կըսէ:

Հիմա տղան ինչ ընէ, կուլա, տուն կերթա, կուլա, կը նստի, կուլա, կը պառկի, կուլա, կելլա, կուլա: Խուռպաղի կնիկն ա կը հարցունէ քի «Ինչո՞ւ կուլաս» տիի նէ, «Իչտէ ասանկ ասանկ հարրս հրաման ըրավ քի իրեք օրվան մէջ սառայիս դիմացը օսկի քէօփրի մը պիտի շնես տէ՛ էս ալ քայելով վրայէն աղօթարան պիտի էրթամ ըսավ: Իրեք օրէն շնեցիր, շնեցիր, չը շնեցիր նէ գլօխտ պիտի կտրեմ ըսավ» կըսէ: – «Ա՞տ է, կըսէ խուռպաղին, ատ ալ հոք ընելու բա՞ն է: Գնա ինծի գտած տէրէիթ քէնարը, «Անչէ հանըմ, Անչէ հանըմ» տիի պօռա կըսէ: Ան տեղէն խուռպաղի մը դուրս պիտի էլլա, անոր ըսէ քի «Քիւչիւք հանըմ սէլամ էթտի, պիր ալթըն քէօփրի իստէյօր (փոքրիկ տիկինը բարև ըրավ, ոսկի կամուրջ մը կուզէ) «ըսէ կըսէ. ան քեզի կուտա, վո՛ւր պիտի դնես նէ, տար դի՛ր» կըսէ:

Մանչը կելլա տէրէին քէնարը կերթա, անտեղ կը կայնի, «Անչէ հանըմ, Անչէ հանըմ» կը պօռա նէ, խուռպաղի մը դուրս կելլա: «Ի՞նչ կա» կըսէ: Մանչն ա անոր կըսէ քի «Քիւչիւք հանըմ սէլամ էթտի, պիր ալթըն քէօփրի իստէյօր» կըսէ: Ան ա կը հանէ պը՛տըտիկ քէօփրի մը կուտա: Մանչը քէօփրին կառնէ, կը տանի թաքավորին սառային դիմացը կը դնէ: Թաքավորը առտուն կելլա, կը նայի քի աղվոր քէօփրի մը փառըլ-փառըլ կը վառի կոր: Ինք ա կելլա, ան

քէօփրիւին վրայէն քայլելով աղօթարան կերթա: «Վա՛յ շուն, կրսէ ինքրեննը, ընտո՞ր ա շնեց: Կայնէ, կրսէ, աս անքամ ա անանկ բան մը ըսեմ քի՛ ալ հի՛չ, ինչ ընելիքը չգիտնա» կրսէ:

Կելլա նորէն տղան կը կանչէ, կրսէ քի «Աս անքամ ա անանկ մենծ շէմշիէ մը պիտի բանաս քի, կրսէ, արևը խափանի» կրսէ:

Տղան հիմա ի՞նչ ընէ, նորէն տուն կերթա, խուռպաղիին կհարցունէ: Ուռուպաղին ա կրսէ քի «Հիչ հօքքտ մ'ընեք, դուն նորէն ան տէրէին քէնարը գնա, նորէն Անշէ հանըմ տիի կանչէ, կրսէ, խուռպաղին օրթան էլլա նէ, կրսէ, նորէն իսմէ փարե ըրէ տէ, ասանկ ասանկ շէմշիէ մը կուզէ կոր, ըսէ: Անիկա քեզի կուտա, ինչ պիտի ընես նէ ըրէ» կրսէ:

Մանչը կերթա տէրէին քէնարը. «Անշէ հանըմ, Անշէ հանըմ» կը պոռա. խուռպաղին նորէն կելլա. «Ի՞նչ կուզես» կրսէ: Տղան ա «Քիւչիւք հանըմ սէլամ էթտի, պիր շէմշիյէ իստէյօր» կրսէ: Ուռուպաղին ա կը հանէ մի'նիսիկ շէմշիէ մը կուտա: Մանչը ինքրեննը կրսէ քի «Աս պը'տըլիկ բանը ինտո՞ր պիտի արևը խափանէ» կրսէ: Ամա ի՞նչ ընէ, կը տանի, տեղ մը կը բանա: Ատ տեղը շէմշիյէն էտեէ կը մեզնա, էտեէ կը մեզնա, փիւթիւն երկինքը կը ծագկէ, արևը կը խափանի:

Թաքավորը կը նայի քի չը՛ր լուսնար կոր, մութ խավար է, կը հարցունէ իրեն մենծերուն քի «Աս ի՞նչ բան է» տիի նէ, «Իշտէ տղատ շէմշիյէն բացել է» կրսէ: Տղան ա կը գոցէ, հէմէն կը լուսնա:

Թաքավորը կը նայի քի տղան ա՛ս ա ըրավ, կը մտմտա, կը մտմըտա, դօռ բան մը կը մտմտա: Կը կանչէ տղան, կրսէ քի «Ընծի սալխըմ մը իւզիւմ պիտի բերես, կրսէ, ամա անանկ սալխըմ մը, քի փիւթիւն ժողովուրթը ուտէ, ուտէ, կիշտանա» կրսէ:

Տղան կելլա, նորէն շիտակ տուն կերթա, սիրտը կոտորած, սանկ հիյէթով մը կը նստի: Ուռուպաղին «Նորէն ի՞նչ կա» կրսէ: «Իշտէ ասանկ ասանկ սալխըմ մը իւզիւմ կուզէ կոր, կրսէ. ամա անանկ պիտի ըլլա քի փիւթիւն ժողովուրթը ատ խավողէն պիտի ուտէ ուտէ կշտանա»: Ուռուպաղին նորէն տղուն «Հոք մ'ընեք կրսէ, Անշէ հանըմին կը խրկէ, ան ա կերթա, խավողը կուզէ:

Անշէ հանըմը կերթա, սալխըմը կը պերէ, ամա սալխըմին վրա էրկու հատ խավող կա էղեր: Տղան կը նայի քի մինակ էրկու հատիկ խավող կա սալխըմին վրան. «Ճա՛նըմ, կրսէ, աս էրկու հատիկով փիւթիւն ժողովուրթը ինտո՞ր պիտի կշտանա» կրսէ: Ուռուպաղին ա «Քեզի՛ր ինչ, ճա՛նըմ, էս քեզի ինչ տուվի նէ, տուն անիկա առ տար» կրսէ:

Տղան իւզիւմը կառնէ՝ թաքավորին կը տանի: Թաքավորը կառնէ, վրան կը նայի, աս էրկու հատիկ խավողը կը տեսնա նէ, կը խնտա, «Ա՞ս է պերածտ: Աս էրկու հատի՞կն է: Կայնէ աս էրկուքը պարէ էս ուտեմ տէ, մնացածին նայինք ինչ պիտի ընես» կըսէ: Կըսէ, ծառքը կերկնցունէ, մէկ հատը կը փուրցունէ, հէմէն տեղը չորս հատ կը բուսնի: Մէկ հատ մըն ա կը փուրցունէ, իրեք հատ ա կը բուսնի տեղը: Ասանկ, քանի՛ կը փուրցունէ նէ, տեղը տահա շատը կը բսնի: Ասանկ ասանկ իրավ ա ամմէնն ա կը կիշտանան:

Թաքավորը կը նայի քի աս ա պէճէրեց, «Կայնէ տուն, աս անքամ ալթըխ անանկ պան մը ըսեմ քի, ալ հիչ չկրնաս ըներ» կըսէ: Կը կանչէ տղան, կըսէ քի «Իմին մարս մեռած ատենը, կըսէ, խաղնային պալլիքը ֆոթոգիւն տակը մնաց, կըսէ, հիմա պիտի էրթաս անդիի աշխարքը, մօրս ֆոթոգիւն տակէն պալլինքը առնես, ինծի պիտի պերես» կըսէ: Աս անքամ թաքավորը գիտէ քի հիչ չըլլալիք բան է, քառսուն օր մէօհլէթ կուտա: Քառսուն օրէն չկրնա ըներ նէ, գլօխը պիտի կտրէ:

Աս տղան նորէն լալով տուն կերթա, խուռպաղին նորէն կը հարցունէ «Ինչո՞ւ կուլաս» տիի նէ, տղան հօրը ըսածները փութիւն կը գուրցէ: Խուռպաղին կըսէ քի «Ասկէ շիտակ կերթաս, կերթաս, տիմացտ տէրէ մը պիտի էլլա: Կըսէ ան տէրէին մէչն ա խուռպաղի մը կա, կըսէ: Անոր գուրցէ քի, կըսէ, «Աս ինչ հանըմը բարե ըրավ, ինծի տէրէին անդիի քէնարը հանէ» ըսէ: Անիկա քեզի տէրէին անդիի քէնարը կը հանէ, ան ատեն անոր հարցու քի «Անդիի աշխարքը վո՞ւրկէ կերթցվի» տիի, ան քեզի կըսէ» կըսէ:

Տղան խուռպաղիին ըսածին պէս շիտակ շիտակ կերթա, տիմացը տէրէ մը կելլա: Տէրէին մէչն ա խուռպաղի մը կա էղեր: Տղան խուռպաղիին «Աս ինչ հանըմը բարե ըրավ, ընծի դիմացի քէնարը անցուր» կըսէ: Անիկա ա տղան շալակը կառնէ, տէրէին անդիի քէնարը կը հանէ: Տղան խուռպաղիին կըսէ քի «Անդիի աշխարքը վո՞ւր տեղէն կերթըցվի» կըսէ նէ, «Ասկէ կերթաս կերթաս, տիմացտ էրկու տեւէ քէօփրի մը կելլա», կըսէ: Ատ տեւերուն առաչ «Բարի լուս» պիտի ըսես, ետկը վրաններնուն պիտի ասնիս» կըսէ: Խուռպաղիին կը հանէ ճուվալ մըն ա շէքէր կուտա, կըսէ քի «Բարի լուս ըսելէդ ետկը աս շէքէրներէն էրկու հատ առչենին պիտի նետես, կըսէ: Անկէց քիչ մըն ա պիտի էրթաս, նորէն էրկու-իրեք հատ տե պիտի տեսնաս, կըսէ. անոնց ա աս շէքէրներէն մէկ-էրկու հատ իետէ, անցիր գնա: Ալ անկէց անդին չիյտեմ ինչ կըլլա ինչ չըլլար: Մէկը տեսնաս նէ, անոր հարցուր իմացիր» կըսէ:

Տղան ճուվալ մը շէքէրը կառնէ, կերթա կերթա, տեէ քէօփրիւն կուքա: Բարի լուս կըսէ անոնց, էրկու շէքէր կը նետէ առջինին, վրանուն կասնի: Տեերը կըսեն քի «Հիմա էյօր բարի լուս չըսած ասնէիր նէ, քեզի պիտի կըլլէինք» կըսէն: Տղան քիչ մը տեղ տահա կերթա, էրկու տե տահա կը տեսնա: Կը նայի քի ճամփուն վրա նստեր են: Անոնց ա բարե կուտա, մէյ մէկ գլօխ ա շէքէր կը նետէ առջևնին, անոք ա մէկալ տեերուն պէս կըսեն: Տղան անկէց ա կասնի, քիչ մըն ա կերթա, մէյ մըն ա տիմացը մարթ մը կելլա: Ատ մարթուն կը հարցունէ քի «Անդիի աշխարքը վո՞ւրկէ կերթցվի» կըսէ նէ, «Տուն ընտո՞ր հոս էկար, ան տեերէն ընտո՞ր ազատեցար» կըսէ: «էհ, իշտէ ազատեցա» կըսէ: Հիմա տուն սա անդիի աշխարքին ճամփան ցուցու» կըսէ: Մարթը տղուն կըսէ քի «Ասկէ շիտակ շիտակ կերթաս, ան տեղը շատ մը մեռելներ պիտի տեսնաս, կըսէ: Անկէց, վո՞վ կուգես նէ կանչէ, ան քեզի ծան կուտա» կըսէ:

Տղան կերթա, մէյ մըն ա մարթուն ըսածին պէս մեռելները կը տեսնա: Կը կայնի մէկ ծանի ավաչ-ավաչ «Աննէ, աննէ (մայրիկ, մայրիկ)» կը պօռա: Մէյ մըն ա կնիկ մը կելլա, կը կայնի, «Ի՞նչ կուգես» կըսէ: Տղան ա կըսէ քի «Հարս կըսէ կոր քի խաղնային պալլիքը ֆօթօգիտ տակն է մնացեր, տուր, հօրս տանիմ պիտի» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Առ ամա, սախըն շտանիս տէ հէմէն հօրդ ծառքը տաս: էրթաս նէ, ըսէ քի փիւթիւն իրեն մենծերը թօփ ընէ, ժողվէ, տուն ա անոնց մէջը էլիր, փիւթիւն քեզի տուված չարչարանքները, ընտոր քեզի մինչև աս տեղերը խրկելը, փիւթիւն մէկիկ մէկիկ կը պաթմես: Ինծի կթնալդ ա ըսէ, գուրցէ քի անիծեցի հարդ. շատ չի պիտի ապրի. աս խաղնային պալլինքն ա նորէն քեզի պիտի մնա: Ըսէ քի աս ըրածները հօր մը իրեն զավկին ընելիք պաները չէ»:

Տղան պալլիքը կառնէ, կը դառնա, նորէն ան տեերուն կուքա, բարե կուտա, շէքէր ա կը նետէ, անկէ նորէն տեէ քէօփրիւյէն կասնի, կուքա տէրէին, անտեղն ա նորէն խուռպաղիին կը գուրցէ, ան ա կոնակը կառնէ, անդիի քէնարը կը տանի: Անկէց տղան կելլա, շիտակ հօրը կերթա, «Իշտէ պալլինքը պերի ամմա, մինչև քի քուկին մենծերտ փիւթիւն հոս տեղը թօփ չընես նէ, չեմ ի տար» կըսէ: Թաքավորն ա փիւթիւն մենծերը կանչել կուտա, ամմէնն ա թօփ կըլլան, կը նստին: Ան ատենը տղան կուքա, օղթանին կը կայնի, իշտէ նորէն հօրը ըրածները կը պաթմէ, մինչև անդիի աշխարք խրկելը կը գուրցէ, մօրը անէծքները մէկիկ մէկիկ կըսէ, ասոնք փիւթիւն գուրցելէն ետկը, «Իշտէ ասոնք հօր մը իրեն զավկին ընելիք պանե՞րն են» կըսէ: Ան տեղը թաքավորը ամօթէն ի՞նչ ընելը չի քիտնար, քանի մը օրէն

կը հիվընտնա, կը մեռնի: Ան ատենը թաքավորին մօրը ըսածին պէս ան խաղնային պայլիքը պզտիկ տղուն կը մնա, աղվոր մը ան փարաներով իրեն խուռպաղի կնկանը հետ քէֆ ուրախութիւն կընէ:

5

ԹԵՍՏԻՃԻ ՀԻՒՏԵՅԻՆԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա մէկը չիքա, մէկ թէստիճի Հիւսէյին մը կա էղեր: Ասոր կնիկը մեռաէ է էղեր: Մէկ հատ ա աղվոր ախճիկ մը ունի էղեր: Աս մարթը աս տեղ ան տեղ ճուր կըրելով, քանի մը փարա կը հանէ, աղէկ-քէչ ատ ախճիկը կապրեցունէ էղեր:

Օր մը աս ախճիկը էլեր է տոանը առչւը կալլէ կոր էղեր. վէզիբին տղան անկէց կասնի, ախճիկը կը տեսնա, շատ կը հավնի. քիչ մը անդին կերթա, կը հարցունէ քի «Ան ախճիկը վորի՞ն ախճիկն է» տիի: «Թէստիճի Հիւսէյինին ախճիկն է» կըսեն: Ինչ է նէ, աս տղան ատ ախճիկը խըյախ կը սիրէ, օր օրի կը հատնի, օր օրի կը մաշի, ախ կընէ, օֆ փիւֆ կընէ, օր օրի կը զայիֆնա: Տղուն հարը մարը ֆառդին կերթան, «Տղանիս կարքըվիլ կուզէ կոր» կըսեն, օր մը աս ինչ փաշային ախճիկը տեսնալու կերթան, օր մը ան ինչ փաշային ախճիկը: Անկէ կուքան տղուն կըսեն: Տղան ա կըսէ քի «էս, կըսէ, թէստիճի Հիւսէյինին ախճըկանը հավնած էմ, անիկա կուզեմ» կըսէ: Ան ատենը տղուն քուրերը, հարը, մարը տղան խանտըրմիչ ընելու կելլան, կըսեն քի «Տուն ա էկար քացիր տէ աշխըրքիս էրեսին մարթ չքտար, այդ թէստիճի Հիւսէյինին ախճիկը գտար, ա՞տ պիտի առնես, կըսեն: Քեզի տահա ինչ մենծ մենծ փաշաներու, պաներու ախճիկ կը վայլէ, կըսեն: Ատ թէստիճի Հիւսէյին օրածախին ախճիկը առնես՝ս ի՞նչ պիտի ընես» կըսեն: Ամա ինչ կըսեն ինչ կընեն նէ՞ տղուն գլխը չը մտնար: «Ձէ՛, իլլէ իլլէ էս ան ախճիկը պիտի առնեմ, պաշխա ախճիկ չեմ ուզեր» կըսէ:

Ամա աս տղան ա թաքավորին հետ աղէկ բարեկամ է էղեր տէ, ինչ ըլլա նէ կերթա անոր կը հարցունէ էղեր: Հիմա տղուն հարը կը նայի քի ինչ կըսեն ինչ կընեն կոր նէ տղան չը՛ համոզվիր կոր, կելլա թաքավորին կերթա, օթկը ծառքը կիյնա, կաղաչէ, յալվար յախար կըլլա քի, էյօր տղան աս քործին վրայօք իրեն խելք հարցունելու քա նէ, խանտըրմիչ ընէ քի ան ախճիկը չառնէ: Թաքավորն ա «Փէք աղէկ» կըսէ:

Քանի մը օրէն տղան կերթա թաքավորին քովը, «Ասանկ անանկ էս թէստիճի Հիւսէյիսին ախճիկը սիրեր էմ, պիտի առնեմ, ի՞նչ կըսես», կըսէ: Թաքավորն ա կըսէ քի «Հա՛ տղաս, փէք աղէկ կընես, կըսէ: Զէնկիսին ախճիկը դաթը խնտացած է: Տուն ա ախկատին ախճիկը առ քի, քուկին սէպէպովթ օր տեսնա» կըսէ: Տղան ա կըսէ քի «Անանկ է նէ, էս վաղը կնկան մը հետ տիղի մը օսկի խրկեմ տէ, տա ախճկան հետ նշանվիմ» կըսէ: «Փէք ալ աղէկ կընես», կըսէ թաքավորը:

Իրինկուն է, տղան կելլա տուն կուքա, հօրը մօրը կըսէ քի «էս վաղը տիղի մը օսկի պիտի խրկեմ, ան ախճկանը հետ նշանվիմ պիտի» կըսէ: Անոնք ա կը նային քի աս տղան համողել չըլլար կոր նէ, հիչ չեն խօսիր:

Երթէսի օրը էխտիյար կնիկ մը կը կանչէ աս տղան, ծառքն ա տիղի մը օսկի կուտա, կըսէ քի «Կնա, թէստիճի Հիւսէյիսին տունը տիի հարցուր, գտիր, կըսէ, աս օսկիներն ա անոր ախճըկանը տուր, ըսէ քի, կըսէ, վէզիրին տղուն նշանվեցար»: Կնիկը կերթա, կը կթնա, օսկիները ախճըկանը կուտա, «Ա՛ն աս օսկիները, կըսէ, վէզիրին տղուն նշանվեցար» կըսէ: Ախճիկն ա օսկի շատ կը սիրէ էղեր, ատ տիղի մը օսկին կը տեսնա նէ, շատ կը խնդա, կառնէ տիղին, ճիտը կանցունէ:

Անդին աս տղուն քուրերը նորէն կը պաշլպայեն խանտորմիչ ընել քի ի՛լլէ ան ախճիկը չառնէ տիի: Ա՛ն խըտար կընեն, ա՛ն խըտար կընեն քի էն ետկը տղուն միթկը կը դառնա, «է՛, չեմ ուզեր, չեմ առներ» կըսէ: Կելլա կերթա թաքավորին՝ «էս ան ախճիկը կուզէի կոր ամա, ա՛լ չի պիտի առնեմ, օսկիներս ա ետ պիտի ուզեմ» կըսէ: Թաքավորն ա կըսէ քի «Մեխկ է, տղաս, մ՛ը՛ներ, մ՛ը՛լլար. հիմա ան ախճիկը քեզի սէր տուված է. ետկը քէշ կըլլա. մեխկ է: Չի պիտի առնէիր նէ, առաջվընէ՛ թող չըսէիր» կըսէ: «Զէ՛ ի՛լլէ էս ան ախճիկը չեմ առներ»: «է՛հ, անանկ է նէ, պարէ օսկիները օլտուն ետ մ՛առներ, կըսէ թաքավորը, տէ անոնք ա անոր թող մնա»: «Զէ, ի՛լլէ էս օսկիներս պիտի առնեմ»: «Ամա ետկը փիւշման կըլլաս», կըսէ թաքավորը նէ, «Զէ, ինչո՞ւ պիտի փիւշման ըլլամ» կըսէ:

Անկէ ետկը տղան կելլա կերթա, նորէն ան էխտիյար կնիկը կը կանչէ, կըսէ քի «Հա՛ տէ գնա, թէստիճի Հիւսէյիսին ախճըկանը ըսէ քի՛ ան օսկիները տուր, վէզիրին տղան քեզի ուզեց ամա, հիմա ալթըխ չուզեր կոր, միտկը փոխեր է ըսէ» կըսէ: Կնիկը կերթա, տղուն ըսածին պէս կըսէ. ախճիկն ա կըսէ քի «Ի՞նչ ընեմ, թող ընծի չուզէ նէ չուզէ, կըսէ, ամա աս օսկիները ետ չեմ ի տար: Անիկա օսկի շատ ունի: Ասչափն ա թող ընծի ձգէ» կըսէ: Կնիկն ա «Զէ՛, ի՛լլէ կուզէ կոր,

պիտի տաս» կրսէ: Ախճիկն ա կրսէ քի «Հատէ գնա գուրցէ քի էյօր ան օսկինները առնես նէ, էս ալ ինքզինքս թէլէֆ պիտի ընեմ ըսէ»: Կնիկն ա կերթա, տղուն կը պաթմէ: Տղան ա կրսէ քի «Անիկա թող ի՛նչ կուզէ նէ ընէ, էս իմին օսկիններս կուզեմ» կրսէ: Կնիկը նորէն կերթա ախճրկանը, «Վէզիրին տղան ըսավ քի՛ տուն օսկինները տուր տէ, տուն քեզի ի՛նչ պիտի ընես նէ ըրէ, ըսավ» կրսէ: Ախճիկն ա ան ատենը օսկինները կը հանէ ճիտէն, կնկանը կուտա: «Իշտէ էս ա ինքզինքս պիտի կախեմ» կրսէ: Կնիկը կերթա վէզիրին տղուն խապար կուտա ախճրկանը ըսածը, տղան ա թաքավորին:

Հիմա անթին ախճիկը իրեն հօրը կը պէքէյէ քի քա: Հարը կուքա նէ՝ էղածը անոր կը պաթմէ, «Ա՛լ էս ինքզինքս պիտի կախեմ» կրսէ: Հարը կը համոզէ ախճիկը: «Մ՛ը՛ներ ախճիկս, ան չեղավ նէ, հէ՛լպէթտէնէ պաշխա մէկը կուզէ քեզի. ինչո՞ւ մեոցունես ինքքզինքզ» կրսէ: «Չէ՛, կրսէ ախճիկը, էս, տղուն համար չեմ, էս օսկիններուն համար էս»: Հա՛սըը ախճիկը չը՛ համոզվիր, կեյլա չուվան-մուվան հազրը կընէ, քի ինքքզինքը կախէ: Հարը կը պաշխայէ լալ: Կրսէ քի «Իմին մէկ հատիկ ախճիկս ինքքզինքը կը կախէ կոր նէ, էս ալթըխ ինչո՞ւ ապրիմ աս աշխարքիս վրա: էս ա էրթամ ինքքզինքս ծովը նետեմ» կրսէ, տուռնէն տուրս կեյլա, ծովին քէնարը կերթա:

Թաքավորը վէզիրին տղէն իմացա՞ով յա քի ախճիկը ինքքզինքը կը կախէ կոր, «էրթամ պարէ սըվիկակ ազատեմ» կրսէ, կեյլա չօպանի խըլըխ կը մտնա, էրկու տօպրակ ա օսկի կառնէ, կամաց կամաց ծովին քէնարէն քալելով կուքա: Մէյ մըն ա դիմացը լալով մարթ մը կելլա. չօպանը այդ մարթուն կը հարցունէ քի «Ինչո՞ւ կուլաս կոր». մարթն ա «Յա՛, կրսէ, իմին մէ՛կ հատիկ ախճիկս ասանկ ասանկ պանի մը համար ինքքզինքը կը կախէ կոր. էս ասկէ ետկը ապրի՞մ աշխարքիս վրա կրսէ. էս ա էրթամ ծովը նետվիմ պիտի» կրսէ: «Յա՛, կրսէ չօպանը, ախճիկդ չօպան նշանած կուզէ՞ մի: «Անիկակ օսկի կուզէ, պա՛պամ, օսկի՛. օսկի թող ըլլա տէ, վո՛՛վ կուզէ նէ ա՛ն ըլլա» կրսէ: «է՛հ, անանկ է նէ, կրսէ չօպանը, առ աս էրկու տօպրակ օսկին, տար ախճրկանդ, ըսէ քի չօպանի մը նշանվեցար» կրսէ: Անկէ թուխտ մըն ա կուտա մարթուն: «Աս թուխտն ա Քէլ-Ահմէտին տար, խալֆա Միւխտտունը վո՞՞վ է, տիի հարցու, կրսէ, անոնք քեզի կը ցուցունեն: Աս թուխտը անոր տուր, կրսէ, ամա չափուխ ըրէ, առաջ օսկինները տար ախճկանդ»: «Փի՛ք աղէկ», կրսէ մարթը, կը վազէ կուքա տուն, կը նայի քի ախճիկը սանդարայային վրան էլեր է, կախվելու վրա է: Ան ատեն մարթը սանկ մէկ խաղ մը կը կանչէ....

«Հէր կազիլէ յօլ կէօրիւնտիւ,
Կինէ քարիպ սէի իլէ.
Տաղլար, թաշլար տայանամաղ
Սէնին ահ ու զարինէ.
Պէն վալլահի քապուլ օլմամ
Պու կէնճիլքտէ էօլիմէ»:
(Թարգմանութիւն)
(«Ամեն թշվառ ճամբան գտավ,
Քեզ հետ պանդուխտ եմ դարձյալ.
Լեռներ, քարեր չեն դիմանար
Քուկին ախ ու վախերուդ.
Աստված վկա համաձայն չեմ
Երիտասարդ մեռնելուդ»):

Կրսէ, օսկիները քետինը կը թափէ, «Չօպանի մը նշանվեցար» կըսէ: Ախճիկը օսկիները տե՛սնելուն պես, հէմէն վար կը ցատկէ սանտայայէն, խնդալով օսկիները կը ժողվէ: Անկէ ետևը հարը կելլա կերթա չօպանին ըսած Քէլ-Ահմէտին խախվէն կը հարցունէ, խալֆա Միւխտտինը կը քտնա, թուխտը ձառքը կուտա: Մարթն ա կը կարթա իմզան, կը նայի քի թաքավորին իմզան է, հէ՛մէն տեղէն կելլա, ան մարդը իրեն տեղը կը նստեցունէ: Ինքն ա դիմացը կը կայնի, կը կարթա «Պաշ իւսթիւնէ էֆէնտիմ (գլխուս վրա, տէ՛ր իմ)» կըսէ, թէմէլլահ կընէ, կը լմննա նէ «Փէք էյի (չատ լավ)» կըսէ մարթուն, մարթն ա կելլա, տուն կերթա:

Մէյ մըն ա քանի մը օրէն կը նայիս քի ատ թէստիճի Հիւսէյինին կուլիպէին դիմացը աղվոր սառայ մը կը շնվի: Թէստիճի Հիւսէինն ա պազի պազի ատ ծովին քէնարը կերթա էղեր, ան չօպանն ա հոն կուքա, կը խօրաթվին էղեր իրարու հետ: Օր մըն ա նորէն թէստիճի Հիւսէյինը ծովին քէնարը կերթա, չօպանն ա հոն կուքա, «Վաղը ախճկանդ հետ մէկտեղ ան ծեր տունին դիմացի սառայը կրվեցէք, կըսէ: Ատ սառայը էս է չնկ տուվեր ծեղի համար: Կացէք ուզածնուտ պէս նստեցէք» կըսէ: Էրթէսի օրը ախճիկը հօրը հետ ան սառայը կերթան: Իրինկուններն ա չօպանը հոն կուքա, փէրտէին էտեվէն ախճըկանը հետ կը խօրաթվին էղեր, ամա չօպանին ձառքը մէկ պաստօն մը կա, ատ պաստօնին ծայրն ա անանկ էլմաս քար մը կա էղեր քի մութին մէջը լուս կուտա էղեր:

Հիմա ատ առչի վէզիրին տղան պաշխա ախճըկան մը հետ պիտի կարքվի էղեր տէ, հարսնիք ունին: Տղուն քուրերը կըսեն քի՛ հարս-

նիքի կա նայինք ինչ պիչիմ արձիկ է էղեր» կըսեն: Նորէն մէկը կը կանչեն, կըսեն քի «Հատէ գնա թէստիճի Հիւսէյինին տունը գտիր, արձրկանը ըսէ քի վէզիրին տղան վաղը Հարսնիք ունի, թող Հարսնիք Հրամմէ»: Աս մարթը կելլա կուքա թէստիճի Հիւսէյին տիի կը Հարցունէ նէ, մարթը կը չախեն. «Սո՛ւս, կըսեն, Հիւսէյին էֆէնտի ըսէ» կըսեն: Ինչ է նէ, մարթը տունը կը գլթնա, կը նայի քի խըյախ աղվոր սառայ մը, թաքավորին սառայէն ալ աղվոր: Ինչ է նէ, դուռը կը չալէ, արձիկը վար կանչել կուտա: «Վաղը Հարսնիք պիտի կաս» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Նայիմ իրինկունը չօպանիս ըսեմ տէ, անանկ», կըսէ: Մարթն ա կերթա վէզիրին տունը, անանկ արձրկանը ըսածին պէս կըսէ, փիթիւն պաներն ա խապար կուտա: Ասոնք ա շաշմիշ կըլլան քի ինչէ՞ն ասանկ գէնկինցեր էն տիի:

Իրինկունը չօպանը կուքա նէ, արձիկը կըսէ քի «ասանկ ասանկ վէզիրին տունէն Հարսնիք ունին էղեր, ընծի ա տավէթ ըրին. էրթա՞մ» կըսէ: Չօպանն ա կըսէ քի «Գնա, ինչո՞ւ չերթաս, կըսէ: էս վաղը քեզի խաթ մը լաթ իլէն առապա մը կը խրկեմ, կերթաս», կըսէ:

Էրթէսի օրը կը նայիս քի մավի խատիֆէ լաթեր, մավի խատիֆէ ալ փայթօն մը կուքա: Ախճիկը աղվոր մը կը Հաքվի, կը սքվի, առապան կը նստի, շիտակ Հարսնիքին տունը կերթա: Տղուն քուրերը կը դիմավորեն, կառնեն վեր կը տանին: Տղան ետկը քուրերուն կըսէ քի արձիկը առնեն կիլլիւ պարճան տանին պտուտծնեն: Ինքն ա վերէն՝ փէնճիլէին առջին կեցած՝ արձրկանը կը նայի: Տղուն քուրերն ա ատ արձրկանը շատ կը Հավնին, չուզելուն փիւշման կըլլան: Ինչ է նէ՝ քուրերը արձրկանը թեւերը մտած, տղան ա վերէն կը նայի կը նայի, անկէ անոր աղվորութանը չի դիմանար, վերէն ասանկ խաղ մը կը կանչէ.

«Իւչ կիւղէլլէր քօլ քօլ օլմուչ՝
կէզինիյօր կիւլլէրտէ.
կիւլ սառըլմըչ քօնչէսինէ,
Հապէր վէրին պիւպիւլէ»:

(Թեւ թեւի երեք գեղուհիներ
Վարդերուն մէջ ման կուզան.
Վարդը կոկոնին է փաթթվեր,
Իմաց տուէք սոխակին):

Ախճիկը աս ծանր լսելուն, վեր կը նայի քի վէզիրին տղան է, ինքն ա անոր դէմը ասանկ կըսէ.

«Իւչ պէօլիւք տիր նամ միսալի.
Պէնիմ յարիմ չէօլտէ տիր.
Սէն սաղ օլ քէնտի յարինէ,
Պէն տէ քէնտի յարիմէ»:

(Երեք գունդ է խոսքի վրա
Սիրականս անապատն է.
Դուն ապրէ քու սիրականիդ,
Ես ալ իմ սիրականիս):

Մանչն ա կրսէ.

«Տավամըդ տիլպէր տավասը,
Ջըքալըմ քաղէսկէրէ»:
(Դատերնիս գեղեցկի դատ է,
Ելլենք մեծ դատավորին):

Ախճիկը վարէն՝

«Պէն հավատան ուչար իքէն,
Ալ իլէ թուտտուն պէնի.
Պէն փահամը պիլիլ իքէն,
Պիր փուլա սաթտըն պէնի.
Նէ քափունա քուլ էլլէտին,
Նէ ազատ էթտին պէնի»:
(Ես օղին մէջ կը թուչէի,
Ոսրելով զիս բռնեցիր.
Ես իմ արժեքս գիտեի,
Մեկ ստակի ծախեցիր.
Ոչ դուանդ ծառա ըրիր,
Ոչ ազատ ըրիր ինձի):

*Ան օրը հարսնիքնին ետ կը մնա: Մանչը նորէն աս ախճիկը կուզէ:
«Իլլէ՛ վաղը խաղասկէրին առչին պիտի ելլանք, տավանիս ան պիտի տեսնա» կրսէ: Իրինկուն կըլլա, ախճիկը նորէն փայթօնը կը նստի, կելլա տուն կուգա: Չօպանը կուգա նէ, ախճիկը ան օրվան էղածները փիլթիւն մէկիկ մէկիկ կը պատմէ. «Վաղը խաղասկէրին պիտի էլլանք, ընտոր պիտի ընեմ չիյտեմ» կրսէ: «Ի՛նչ կըլլա, կրսէ, չօպանը, էս նորէն քեզի վաղը խաթ մը լաթ իլէն առապա մը կը խրկեմ, կելլաս կերթաս» կրսէ:*

Էրթէսի օրը կըլլա, կը նայիս քի աս անքամ ալ սև խատիֆէ լաթեր, սև խատիֆէ առապա մըն ա կուքա, ախճիկը նորէն կը հաքվի, կը սքվի, կը նստի առապան, կելլա խաղասկէրին կերթա: Կը նայի քի մանչն ա հոն է: Անտեղը մանչը նորէն սանկ խաղ մը կը կանչէ.

«Նիօջին քարէլէր կիյմիչսին,
Սանա ալլէր յարաչըր.
Շապան նարըն քօլ քօլ օրմուչ,
Քէօշէն պաչըն տօլաչըր»:
(Ինչո՞ւ սևեր հագեր ես դու,
Քեզի կարմիր կը վայլէ.
Նոպոպաներդ թև թև մեծցած,
Ուսիդ գլուխը կը փաթթեն):

Ախճիկը նորէն իր առաջին ըսածը կրսէ.

«Իւչ պէօլիւք տիր նամ միսալի,
Պէնիմ յարիմ չէօլտէ տիր.
Սէն սաղ օլ քէնտի յարինէ,
Պէն տէ քէնտի յարիմէ»:
(Երեք գունդ է խոսքի վրա
Սիրականս անապատն է.
Դուն ապրէ քու սիրականիդ,
Ես ալ իմ սիրականիս):

Մանչը՝

«Տավամըզ տիլպէր տավասը,
Չըքալըմ քաղասկէրէ.
Քաղասկէր տավամըզ սիւրմէսէ,
Չըքալըմ փատիչաճա»:
(Դատերնիս գեղեցկի դատ է,
Ելլենք մեծ դատավորին.
Դատավորը դատերնիս չտեսնե,
Ելլենք մենք թագավորին):

Ախճիկը աստիէն կը պաշլայէ.

«Պէն հավատան ուչար իքէն,
Ալ իլէ թուտուն պէնի.
Պէն փահամը թանըր իքէն,
Պիր փուլա սաթտըն պէնի.
Նէ քափունա քուլ էլլէտին,
Նէ ազատ էթտին պէնի»:
(Ես օդին մեջ կը թռչեի,
Նաբելով զիս բռնեցիր.
Ես իմ արժեքս գիտեի,
Մեկ ստակի ծախեցիր.
Ոչ դռանդ ծառա ըրիր,
Ոչ ազատ ըրիր ինձի):

Ոսպնակէրը կը նայի քի ախճիկը չուզեր կոր աս տղան, տավանին չի տեսնար: Ան ատեն մանչը կըսէ քի «Ի՛լլէ վաղը թաքավորին պիտի էլլանք»: Ախճիկը նորէն առապան կը նստի, տուն կուքա. քիչ մը ետ-կը չօպանը կուքա. ամա ասոնք մինչև հիմա իրարու էրես չեն տեսած: Ինչ է նէ, չօպանը նորէն փէրտէին էտեէն կը հարցունէ քի ախճըկա-նը «Ասօր ի՛նչ ըրիք» տիի, ախճիկն ա «Վաղը թաքավորին պիտի էլլանք, կըսէ կոր, ի՛նչ պիտի ընեմ չիյտեմ» կըսէ: Չիյտէ խեղճը քի ամմէն իրինկուն հետը խորաթողը թաքավորն է: Չօպանն ա կըսէ քի «է՛հ, թաքավոր ըլլալով ի՛նչ կա: Ան ա քեզի պէս մարթ է կըսէ: Էս քեզի նորէն խաթ մը լաթ իլէն առապա մը կը խրկեմ, կերթաս տուն նորէն քուկին առչի ըսածներդ կը գուրցես» կըսէ:

Էրթէսի օրը ալ խատիֆէ լաթեր, ալ խատիֆէ առապա մը կուքա, ախճիկը նորէն կը հաքնի, կը սքվի, կը նստի առապան, չիտակ թա-քավորին սառայը կերթա. մանչն ա հոն կուքա, էրկուքը մէկտեղ թա-քավորին առչին կելլան:

Մանչը կըսէ.

«Տիւն կիճէ յար խանէսինտէ
Յաստըճաղըմ թաչ իտի.
Ալթըմ թօփրաք, իւտիւմ յափրաք,
Կինէ կէօյնիւմ հօչ իտի.
Սանմա քի յալընըզ ըտըմ,
Հաք պանա յօլտաչ իտի»:
(Երեկ գիշեր յարիս տունը,
Գլխուս բարձը քար մըն էր.
Ներքես հող, վրաս տերև,
Բայց դարձյալ սիրտս գոհ էր.
Մի՛ կարծեր թե մինակ էի,
Աստված ինձի ընկեր էր):

Ախճիկը կը պաշլայէ.

«Իւչ պէօլիւք տիր նամ միսալի,
Պէնիւմ յարիւմ չէօլտէ տիր.
Սէն սաղ օլ քէնտի յարինէ,
Պէն տէ քէնտի յարիմէ»:
(Երեք գունդ է խոսքի վրա
Սիրականս անապատն է.
Դուն ապրէ քու սիրականիդ,
Ես ալ իմ սիրականիս):

Մանչը դիմացէն՝

«Տավամըդ տիւպէր տավասը,
Չըքալըմ քազասկէրէ.
Քազասկէր տավամըդ սիւրմէսի,
Չըքալըմ փատիչահա.
Փատիչահ տավամըդ սիւրմէսէ,
Քալըրըդ քըյամէտէ»:
(Դատերնիս գեղեցկի դատ է,
Ելլենք մեծ դատավորին.
Դատավորը դատերնիս չտեսնե,
Ելլենք մենք թագավորին.
Թագավորը դատերնիս չտեսնե,
Կը մնանք հանդերձյալին):

Ախճիկը նորէն՝

Պէն հավատան ուչար իքէն,
Ալ իլէ թուտտուն պէնի.
Պէն փահամը թանըր իքէն,
Պիր փուլա սաթտըն պէնի.
Նէ քափունա քուլ էյլէտին,
Նէ ազատ իթտին պէնի»:
(Ես օդին մեջ կը թռչէի,
Ոտերնով զիս բռնեցիր.
Ես իմ արժեքս գիտեի,
Մեկ ստակի ծախեցիր.
Ոչ դռանդ ծառա ըրիր,
Ոչ ազատ ըրիր ինձի):

Ան ատեն թաքավորը կը նայի քի ախճիկը չուզեր կոր մանչը, իրեն նշանածը ըլլալը օտթան կը հանէ, կըսէ.

«Հանչէրիմին ուճը թըղ տըր,
Կիւնտէ յիւզ պին ճան ալըր.
Տէյիլ յարիմ իչիւն քավկա,
Վալլահի քան իտէրիմ»:
(Իմ դաշույնիս ծայրը սուր է,
Օրը բյուր մարդ կըսպաննե.
Յարիս համար ոչ թե կոխի,
Ճշմարիտ արյուն կը հանեմ):

Կըսէ, անկէց ծառաներուն նիշան մը կընէ, հէ՛մէն փէրտէ մը կը քաշվի, ախճիկն իլէն թաքավորը մէկ թառափ կը մնան, մանչն ա՛մէկալ թառափը կը մնա:

Ան ատենը տղան կը հասկնա քի անոր նշանածն է, ասանկ խաղ մը կը կանչէ.

«Քալ սէլամէթ, նազըը յարիմ,
Պիր յանա սէն, պիր տե պէն.
Հանկը յօլտան կէլիյօրսըն,
Կէօզլէտէիմ յօլունու.
Թուլթյա երինէ չէքէյիմ,
Այազընըն թօզունու.
Էօլմէտէն պիր տախի կէօրսէմ,
Ճէնապինին յիզիւնիւ, կէօզիւնիւ»:
(Մնաս բարով, նազելի՛ յարս,
Դուն մեկ կողմն ես, ես մէկ կողմ.
Ո՞ր ճամբեն դուն կուգաս արդյոք,
Նայեի քուկին ճամբադ.
Աղտորի տեղ ես քաշէի
Ուտքերուդ փիշիները.
Չմեռած մեկ մ'ալ տեսնեի
Գեղեցկիս աչքն ու երեսը):

Կըսէ, անկէ վերտիվէնէն վար կիչնա, թաքափորն ա ան ախճիկը կառնէ, քառսուն օր քառսուն քիչեր հարսնիք կընեն:

Ասոնք հասան իրենց մուրատին, մենք ալ իշալլահ կհասանինք մեր մուրատին:

6

ՇԱՄՏԱՆԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, էրիկ մը, կնիկ մը, մէյ մըն ա անոնց ախճիկը կան էզեր: Օր մըն ա կնիկը կը մեռնի, մարթն ա ախճըկանը կըսէ քի «էս քեզի պիտի առնեմ» կըսէ: Անիկա ալ հօրը դուրս էլած ատենը, խոշոր շամտան մը ունին էզեր, կելլա ատ շամտանին մէջը կը նստի քի հարը քա նէ չը գտնա տիի: Մէյ մըն ա հայրը կուքա, կը նայի քի ախճիկը չիքա: Վեր վար՝ չորս տին կը փնտոէ, չգտնար: «Վա՛յ շուն, փախե՞ր էս, հա՞, կըսէ ինքիրենը. էս ա կայնէ, էղածը չեղածը ծախեմ տէ, պարէ կաս նէ պան մը չգտնաս տունին մէջը» կըսէ: Ամմէն պաներն ա կը ծախէ, աս շամտանն ա հետը: Ան ա թաքափորին սառայէն կառնեն, թաքափորին տղուն օտան կը դնեն:

Գիշերը ախճիկը շամտանէն դուրս կելլա, կը նայի քի թաքավորին տղան հոնտեղը պառկեր կը քնանա կոր: Աղվոր սեղան մըն ա շտկը-ված դրած է: Կերթա ախճիկը, սեղանին վրայի կերակուրները ամ-մէնն ա կուտէ, նորէն կուքա իրեն առջի տեղը կը նստի: Քիչ մը ետկը թաքավորին տղան կարթննա, կելլա կընստի քի կերակուր-մերակուր չիքա: Ծանը չը հաներ, նորէն տեղը կը պառկի: Առտուն ըսփասա-վորները կը կանչէ, աղէկ մը կը չախէ քի «Ինչո՞ւ համար ընծի կերակուր չէիք չտկեր» կըսէ՞: Անոնք ա կըսեն քի «Ճա՛նըմ, մենք կերակուր դրեր էինք»: էրթէսի քիշերը նորէն ըսփասավորները կերակուր կը չտկեն, նորէն ախճիկը կելլա, կերակուրները կուտէ: Նորէն թաքավորին տղան կը նայի քի կերակուր չիքա, կըսէ քի «Մու՛րլախ աս կերակուրները մէկը կուտէ կոր» կըսէ: Մէկալ քիշերը սուտ քուն կըլլա: Ախճիկը շամտանէն կելլա, սեղանին քովը կերթա, թամամ ուտելու կըլլա նէ, մանչը թեէն կը պոնէ. «Մը՛ վախնար, պան մը չեմ ըներ, կըսե թաքավորին տղան: Տուն վո՞ւրկէ հոս էկեր էս» տիի կը հարցունէ: Ախճիկն ա փիւթիւնը կը պատմէ: Ան ատեն թաքավորին տղան աս ախճիկը կառնէ, քառսուն օր քառսուն քիշեր հարսնիք կընեն, է՛փէշի ատեն մեկտեղ կապրվին, ետկն ա զավակ մը կունենան:

Օրին մեկը աս ախճըկանը հարը անտեղէն ասնելն իքէն, կը տես-նա քի ախճիկը թաքավորին սառայն է: Կը հարցունէ, կը փնտոէ, կը հասկնա քի իրեն ախճիկը թաքավորին տղա՞ն առեր է: Կերթա սուտ ախկատ կըլլա, սառային առչեէն կասնի. թաքավորին տղան, կնիկը, չօճուխը, փիւթիւն փէնճիրէն նստեր էն էղեր: Ախկատը կուքա կու-քա, թաքավորին տղուն կըսէ քի «Ա՛խ, էս խարիպ էմ, կըսէ, ա՛ս օր էկա տահա, կըսէ. տեղ մը չիյտեմ, մէկը չունիմ, վո՞ւր էրթամ, կըսէ: Ընծի հրաման տուր տէ աս քիշեր սա վարի մաղազան պառկիմ» կը-սէ: Թաքավորին տղան ա կը մեխկնա, կնկանը կըսէ քի «Մեխկ է, թող էրթա, վարը պառկի» կըսէ: Կնիկն ա կը ճաշնա քի իրեն հարն է, «Չէ՛, չէ՛, չը՛լլար: Թող պաշխա տեղ մը էրթա պառկի» կըսէ: Ան ա-տեն սուտ ախկատը յալվար յալվար կըլլա քի, «Աման, ընծի ներս առէք» տիի, թաքավորին տղան ա ներս կառնէ, վարի մաղազան կը պառկեցունէ:

Քիշերը ամմէնն ալ պառկելէն ետկը, աս սուտ ախկատը կելլա, ախճըկանը չօճուխը կը կտրէ, չօճուխն ա մօրը քով պառկած է էղեր, տանակն ա կառնէ մօրը ճէպը կը դնէ, նորէն կերթա տեղը կը պառկի: Առտուն կելլան կը նային քի տղան արուններուն մեչը պառկած է: Կը կանչեն ախկատը, վրան կլօխը կը նային, պան մը չեն գտնար: «Տո՞ւն

ըրբի ասիկա» կրսեն նէ, «Ճանրմ, էս թախ վարէն ընտո՞ր վեր կրնամ էլլար, կրսէ: Ատ մեոցունողը գտնալը ատխըրհարի գո՞ռ պան մըն է... Ամմէնուն ա ճէպերը, վրան-գլօխը նայեցէ՛ք, վորին քովէն դանակ էլլա նէ, ա՛ն մեոցուցած է» կրսէ: Անոնք ա ամմէնուն ճէպերը, վրան-գլօխը կը նային, չեն գտնար: Մօրը վրան չեն նայիր: Ետկը կրսեն քի «Հատէ մէյ մըն ա քուկին վրատ նայինք» կրսեն: Կը նային քի տա-նակը անոր քովէն կելլա: «Հա՛տէ, տո՛ւն էս մեոցունողը» տիի, տղան կուտան մօրը քիրկը, տունէն տուրս կընեն: Ատ ախկատ մարթուն ա շատ փարա կուտան քի խելք ըրավ տէ ամմէնուն վրան նայեցունել տուվավ, մեոցունողը գտնալու սէպէպ էղավ տիի:

Աս կնիկը չօճուխը կառնէ, կերթա կերթա, կերթա, մէկ չէլմէ մը կուքա: Ատ չէլմէին քովը կը նստի, մէյ մըն ա խուլ մը կուքա, կրսէ քի կնկանը՝ «Ատ չէլմէին քովի չամուռէն ա՛ռ, քսէ՛ չօճուխին վրան, կա-ղեկնա» կրսէ: Մարն ա չամուռը կառնէ, կը քսէ տղուն, տղան կաղէկ-նա, օտկի կելլա կը կայնի: Ան ատեն մարը տղան կառնէ, նորէն կերթա կերթա, մէկ պօստան մը կուքա: Ատ պօստանէն ներս կը մտնա, պախճէպանին յալվար կըլլա քի՛ իրեն տեղ մը տա, ինք ա ան-տեղը տղուն հետ նստի տիի: Պախճէպանն ա անոր պղտիկ կուլիպէ մը կուտա, մար վու տղա, անտեղը կը նստին: Օր օրի ա տղան կը մեզնա: Օր մը կնիկը կը նայի քի թաքավորին տղան քանի մը ըն-կերներով ան թառաֆը կուքա կոր: Հէ՛մէն կնիկը տղան կը կանչէ, կրսէ քի «էյօր քի ատ մարթիկը մօտենան նէ, անոնց քովը գնա տէ էղանակով ըսէ քի «էչը օսկոր կուտէ կոր, շունը խոտ կուտէ կոր» ըսէ կրսէ: էյօր անոնք ա քեզի ըսեն քի «Տղա՛ս, հիչ էչը օսկոր, շունը խոտ կուտէ՞ մի» ըսեն նէ, տուն ա «է էէչ մէկ մար մըն ա իր զավակը կը կտրէ՞ մի ըսէ» կրսէ:

Տղան կերթա, խաղալով ցատկելով անոնց կը մօտենա, «էչը օսկոր կուտէ կոր, շունը խոտ» կրսէ նէ, անոնք ա կրսեն քի «Տղա՛ս, հիչ էչը օսկոր, շունը խոտ կուտէ՞ մի» կրսեն: Տղան ա կը դառնա կրսէ քի «է հիչ մար մըն ա իր զավակը կը կտրէ՞ մի» կրսէ:

Ան ատենը թաքավորին տղան կանգ կառնէ, կը հասկնա քի աս տղան իրեն տղան է, կրսէ քի «Քուկին մա՛րդ վո՞ւր է, ընծի կանչէ նայիմ» կրսէ: Կնիկն ա կելլա ասոնց կը մօտենա: Թաքավորին տղան հէմէն կը ճաչնա իր կնիկը, կը հարցունէ քի «Ընտո՞ր աղէկցավ տը-ղան» կրսէ: Կնիկն ա էրկան-պարակ կը պատմէ: Աղէկ մը խօրաթ-վելով թաքավորին տղան կը հասկնա քի հանցավորը վո՞վ է, կնիկը իլէն տղան կառնէ, նորէն իրեն սառայը կը տանի, կնկանը հարը կախել կուտա, իրենք ա նորէն տասը օր տասը քիչեր հարսնիք կընեն:

ՄՈՒԿԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ մուկ մը կա էղեր: Աս մուկը Հարս ըլլալ կուզէ: Ի՛նչ ընէ, ի՛նչ ընէ, սոխին չօփերէն ֆէրածէ, թիւլպէնտ կը շնէ, գլօխը կանցունէ, փէնճիրէին առչին կը նստի: Կը նայի քի մէկ չօփճի մը կասնի կոր. «Ձօ՛փճի, չօ՛փճի, ընծի կառնե՞ս» կըսէ նէ, ան ա «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ: «Աւելըս կը քաշեմ, կոթովը քանի մը հատ կը զարնեմ» կըսէ: Հատէ կնա, շո՛ւն, տուն իմին պարակո՛ւկ պարակուկ օսկորներս պիտի կոտորես» կըսէ մուկը:

Մէյ մըն ա կը նայի քի ճիւղերճի մը կասնի կոր. «Ճիւղ՛րճի, ճիւղ՛րճի, ընծի կառնե՞ս» կըսէ: «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ: «Փատս կը քաշեմ, օտկտ, ծառքտ կը կոտորեմ» կըսէ. – «Հատէ քնա, շո՛ւն, տուն իմին պարակո՛ւկ պարակուկ օսկորներս պիտի կոտորես» կըսէ մուկը:

Քիչ մը ետկը խօրօզ մը կասնի. «Նօ՛րօզ, խօ՛րօզ, ընծի կառնե՞ս» կըսէ: «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ: «Քիթիկովս, տոտիկներովս քանի մը հատ կը զարնեմ» կըսէ: Մուկն ա «է՛հ, զարար չունի» կըսէ, ներս կառնէ խօրօզը, հարսնիք կընեն:

Օր մը մուկը խօրօզին կըսէ քի «Տիմացի տունը հարսնիք կա, կըսէ, էրթամ տէ բրինձ, յաղ քողնամ պերեմ» կըսէ: Կերթա կը պերէ: Ամմէն ատեն մուկը ասանկ կերթա կը քողնա, տուն կը պերէ էղեր:

Օր մըն ա նորէն կերթա քողնալու նէ, խօրօզը տուռնէն տուրս կելլա կերթա: Մուկը կուքա, չաթ չա՛թ, չաթ չաթ չաթ չաթ, դուռը կը չալէ կը չալէ չը՛ պացվիր: Ի՛նչ ընէ, ի՛նչ ընէ, կերթա չիլինկիր մը կը պերէ, տուռը պանալ կուտա, ներս կը մտնա, վեր վար, վեր վար կը փնտոէ, մարթ չիքա: Ինքիրենը կըսէ քի «Հատէ չօրպա մը եփեմ» կըսէ, բրինձը կը վլա, պան կընէ, կրակին վրա կը դնէ քի էփի. ետկը թէնճիրէին պերանը կը պանա քի աղ պիտի տնէ, ճլճմփ տիի մէջը կիյնա, աղվոր մը կեփի:

Քիչ մը ետկը խօրօզը կուքա, չաթ չա՛թ, չաթ չա՛թ դուռը կը չալէ կը չալէ չը՛ պացվիր. ան ա կերթա չիլինկիր մը կը պերէ, դուռը կը պանա, ներս կը մտնա, վեր վար, վեր վար կը փնտոէ, մուկը չիքա՛: Մէր մըն ա թէնճիրէին պերանը կը պանա կը նայի քի... Ի՛նչ կըսես, մուկը մէջն է: Հիմա ի՛նչ ընէ: Կառնէ թէնճիրէն, կը տանի լեռան մը

վրա, կը նայի քի անտեղը ծառ մը կա, ատ ծառին տակն ա խոշոր քար մը կա: Թէնճիրէն հոն կը տնէ, ինք ա ասանկ կըսէ.

«Քար կլտոր կլտոր,
Ծով կարմիր կարմիր,
Նառղա թօփուրղօղ,
Ծառ ճղակտոր
Ընկելածը¹ մեռեր է»:

Մէյ մըն ա կը նայիս քի քարը կը քլտորի, կերթա կերթա կերթա՝
ծովը կիյնա: Ծովն է կաս-կարմիր կըլլա. խառղա մըն ա կուքա ատ
ծառին վրա կը նստի:

Նօրօզը նորէն կըսէ.

«Քար կլտոր կլտոր,
Ծով կարմիր կարմիր,
Նառղա թօփուրղօղ,
Ծառ ճղակտոր,
Ընկելածը մեռեր է»:

Մէյ մըն ա կը նայիս քի խառղան կը թոնա կերթա, ծառն ա կտոր
կտոր կըլլա, քետինը կիյնա:

Նօրօզը նորէն կըսէ.

«Քար կլտոր կլտոր,
Ծով կարմիր կարմիր,
Նառղա թօփուրղօղ,
Ծառ ճղակտոր,
Ընկելածը մեռեր է»:

Կըսէ, թէնճիրէն անտեղը կը թափէ, ինք ա կըլլա, կերթա:

8

ՍԻՒՄԻԻՔԼԻԻՒՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա մէկը չիքա, մէկ սիւմիւքլիւ մը կա էղեր: Աս սիւմիւքլիւն
կարքըվիլ կուգէ. կերթա կերթա, կը նայի քի մէկ պախալ մը կուքա:
«Պախալ, պախալ, ընծի կառնե՞ս կըսէ նէ, ան ա «Կառնեմ» կըսէ:
«Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ նէ, «Ուանութիւն ճամերը
քուլտուտ կինջեցունեմ» կըսէ: Ան ա «Հատէ քնա, չո՛ւն, տուն իմին
հոքիս պիտի հանես» կըսէ:

¹ Իմա «ընկեր լածը» Պոլսում գործ է ածվում առանց հասկանալու:

Նորէն կերթա կերթա, մէյ մըն ա կը նայիս քի պէքճի մը կեղա տիմացը. «Պէքճի պապա, ընծի կառնե՞ս» կըսէ նէ, «Կառնեմ» կըսէ. – «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ նէ, «Փատս վրադ կը կոտրեմ» կըսէ: Ան ա «Հատէ քնա, շո՛ւն, տուն իմին հոքիս պիտի հանես» կըսէ:

Նորէն կերթա կերթա կերթա, կը նայի քի վերանէի մը մէջ մուկ մը աստին անտին կը ցատկոտէ կոր. կը պօռա անոր, կըսէ քի «Մո՛ւկ, մո՛ւկ, ընծի կառնե՞ս» կըսէ նէ, «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ նէ, «Պոչովս քանի մը հատ կը գարնեմ» կըսէ: «է՛հ, գարար չունի» կըսէ սիւմիւքլիւն, մուկը կառնէ, կերթան հարսնիք կընեն:

Քանի մը օր ետկը մուկը սիւմիւքլիւին կըսէ քի «Սըվտեղը մենծ պէյի մը տուն կա, էրթամ նայիմ պան մը կընա՞մ մի քողնար» կըսէ: Աս մուկին անունն ա Քիւփլիւ-պէյ է էղեր: Մուկը կեղա կերթա, անուշին խավանօզին մէջը կը մտնա քի անուշ քողնա, հոն կը մնա. կընէ կընէ չի կըրնար էլլար: Սիւմիւքլիւն ա կը պէքլէէ կը պէքլէէ, կը նայի քի մուկը չի քար կոր նէ, կեղա էտեէն կերթա: Մէյ մըն ա ճամբան չուխուրի մը մեջ կիյնա: Հիմա ի՛նչ ընէ, կը նայի քի հեռուէն փատտոցը ծիւլիներ կուքան կոր: Իրեն մօտիկծած ատեննին՝ սիւմիւքլիւն.

«Ա՛թլըլար, ա՛թլըլար,
Ապահանի սարըքլըլար,
Պէյ էվինէ վարասընը,
Քիւփլիւ պէյէ տէյէսինիդ.–
«Կէլին հանըմ չուքուրա տիւշմիւշ,
Չըքամայօր – տիյէսինիդ»:

(Թարգմանութիւն)

(Զիւլտիւրներ, ձիւլտիւրներ,
Ապահանի փաթթոցավորներ,
Գացեք պէյին տունը,
Ըսեք Քյուփլյու պէյին,
Տիկին հարսը փոսն է ինկեր,
Ըսեք, չի կընար դուրս ելլել):

Կըսէ. ծիւլիները մտիկ կընեն, անկէ կերթան պէյին տունը, պէյին կը գուրցեն: Մուկն ա վարէն կիմանա, ի՛նչ կընէ ի՛նչ չը՛նար, կազատի, կերթա սիւմիւքլիւն կը խտնա: Մուկը չուխուրին քէնարը կը կենայ, սիւմիւքլիւին՝

«Վէր էլինի չէքէրէք»:
(Տուր ձեռքդ քաշեմ):

կըսէ նէ, ան ա՛

«Պէն սանա քիւսէլէք»:
(Ես քեզ հետ խոտովեր եմ):

կըսէ: Նորէն մուկը՝

«Վէր էլինի չէքէրէք»:
(Տուր ձեռքդ քաշեմ):

կըսէ նէ, սիւմիւքլին նորէն՝

«Պէն սանա քիւսէքէք»:
(Ես քեզ հետ խոտովեր եմ):

կըսէ: Մուկը նորէն անանկ կըսէ, նորէն սիւմիւքլին՝

«Պէն սանա քիւսէլէք»:
(Ես քեզ հետ խոտովել եմ):

կըսէ նէ, մուկն ա «է՛հ, քիւսէլէք սէն, քիւսէլէք: Նէ՞ յափայլըմ (խոտ-
վեր ես խոտվէ, ի՞նչ ընեմ)» կըսէ, թէքմէ մը, թէքմէ մը կը զարնէ, կը
սատկեցունէ սիւմիւքլին, ինք ա կելլա կերթա:

9

ԿԱՐՍՈՂ ՖԻՍՏԱՆ

Մէկը կա մէկը չիքա, իրեք ախպար կա էղեր: Մէկը է՛ն մենծը, մէ-
կայլը օղթանճան, մէկայլն ա պզտիկը: Ասոնք իրենց պախճէնին խոշոր
խնձորի ծառ մը ունին էղեր, ամա հիչ մէկ տարի մըն ա չեն կրնար
այդ խնձորներէն ուտեր էղեր: Ամմէն տարի քիչեր ատեն տև մը կու-
քա, ամմէնն ա կը ժողվէ կը տանի էղեր:

Մէկ տարի մըն ա նորէն խնձորները ա՛լ էղեր հասեր էն, էրթէսի
առտուն պիտի փուրցունեն, մենծ ախպարը կըսէ քի «էս աս քիչեր
պախճէն պիտի պառկիմ տէ, նայիմ վո՛վ է էկողը նէ պիտի մեռցու-
նեմ» կըսէ: Կառնէ շատ մը թիւֆէնկ, խըլըճ, տանակ, պան, կերթա
ծառին տակը կը պառկի: Կէս քիչեր կըլլա, մէյ մըն ա կը նայիս քի օլ-
տը գլօլլը տև մը ճանկուլ-ճունկուլ ճանկուլ-ճունկուլ ծաններ հանելէն
կուքա կոր: Մենծ ախպարը աս ծանները կը լսէ, հէմէն վախէն պօռա-
լով կը ցքէ, ներս կը փախի: Տևը կուքա, նորէն խնձորները կը ժողվէ,
կելլա կերթա:

Էրթէսի տարին օղթանճա ախպարը կը պառկի, ան ա մենծ ախ-
պօրը պէս տեին ճանկուլ-ճունկուլկ էկած ատենը կը վախնա, կը ցքէ,
ներս կը փախի:

Մէկալ տարի ա պգտիկ ախպարը խըլըճը, թիւֆէնկը կառնէ, կերթա պախճէն, խնծորին ծառին տակը կը պառկի: Մէյ մըն ա կը նայի քի տըր նորէն անանկ ճանկուլ-ճունկուլ ծաներ հանելով կուքա կոր. հէմէն պառկած տեղէն ցատքելուն պէս, թիւֆէնկը կը քաշէ, տանկ տիի տեին վրա կը պարպէ, տեին ա մէկ օտկը կը կոտրի, թօփալ թօփալ ետ կը տառնա, իյնալէն ելլալէն կելլա կերթա: Աս տղաքն ա կերթան, խնծորները կը ժողվեն, կուտեն:

Ետկը պգտիկ ախպարը կըսէ քի «Ախպարներ, հա'տեցէք էրթանք նայինք սա տեր վո՞ւր քնաց» կըսէ: «Հատէ», կըսեն անոնք ա, իրեքնին մէկ կելլան, քետինը վազած արունին ճամբայէն կերթան, կերթան է'ն ետկը հորի մը գլօխ կը հասնին քի, ալթըխ անկէ անտին արունի ճամբա չիքար էղեր:

Մենծ ախպարը կըսէ քի «Հատէ վար իչնամ տէ: Նայիմ ի'նչ կա մէչը: էյօր տեր հոն է նէ, մեռցունեմ, կըսէ, ամա, էյօր «Կէրիմ կոր, կէրիմ կոր» ըսեմ նէ, վեր քաշեցէք ընծի» կըսէ:

Էրկու ախպարները մէշկերնուն կապը կը հանեն, մենծ ախպարը կը կապեն, հորին մէչը կինչեցունեն: Թամամ կտոր մը վար կիչնա նէ, «Կէրիմ կոր, կէրիմ կոր» կը պօռա, անոնք ա հէմէն վեր կը քաշեն: Ետկը օթթանճա ախպարը կիչնա, ան ա առչինին պէս կը պօռա, վեր կը քաշեն:

Ետկը պգտիկ ախպարը վար պիտի իչնա նէ, կըսէ քի «Քանի «Կէրիմ կոր, կէրիմ կոր» ըսեմ նէ, վար ինչեցուցէք, էտեմ ինչեցուցէք» կըսէ: Տղան հորին մէչը կիչնա, քանի «Կէրիմ կոր» կըսէ, տահա մէչը կինչեցունեն, քանի «Կէրիմ կոր» կըսէ, տահա մէչը կինչեցունեն, է'ն ետկը կը հասնի հորին թախ տակը: Կը նայի քի էրկու հատ աղվոր օտա կա: Մէկ օտային դուռը քոց, մէկայինը պաց: Պաց օտայէն ներս կը նայի քի իրեք հատ աղվոր ախճիկներ նստեր են: Կերթա անոնց կըսէ քի «Հատէ, քալեցէք, ծեղի ասկէ տանիմ: Ինչո՞ւ հոս կէցեր նստեր էք» կըսէ նէ, անոնք ա կըսեն քի «Աման, չըլլար. քովի օտան տե մը կա: էյօր մեղի ասկէ տանիս նէ, դուրս կելլա, մեղի ա կուտէ, քեղի ա» կըսեն: Ան ա կըսէ քի «էս անիկա կը մեռցունեմ» կըսէ: «է'հ, անանկ է նէ – կըսեն ախճիկները – ամա տուռին ծակէն նայէ: էյօր տեին աշկերը պաց է նէ, կը քնանա կոր. էյօր քոց է նէ, քիտցի քի արթուն է: Նաֆիլէ հիչ ներս մերթար. էյօր դարնես նէ ա թիւֆէնկովտ, մէկ անքամ դարկ: Երկու անքամ դարնես նէ, կոխճննա հա» կըսեն:

Աս պգտիկ ախպարը կերթա, տուռին ծակէն ներս կը նայի: Կը նայի քի տեին աշվըները չանախ-չանախ պաց է: Տուռը կը պանա,

Թիւֆէնկուր մէյ մը կը դարնէ նէ, տեք «Իյիտ իսէն պիր տահա վուր (եթե կտրիճ ես, մեկ ալ դարկ)» կըսէ: Տղան չը՛ գարնեք, կեյլա, դուրս կուքա, ախճիկներուն մենծը չուվանով կը կապէ, «Ա՛ո, մենծ ախպարիկ: Աս քուկին բախտտ է» կըսէ, ախճիկը վեր կուտա: Օոթանճա ախճիկը կը կապէ չուվանով, «Ա՛ո, օոթանճա ախպարիկ, աս ա քուկին բախտտ է» կըսէ, ան ա վեր կուտա: Ետկն ա չուվանը պզտիկին կը կապէ քի ան ա վեր տա տիի նէ, ախճիկը անոր էրկու թիւյ կուտա, մէկը ճերմակ, մէկայլը սև: «Աս էրկու թիւյերը քետինը կը տնես, վրանուն կը ցատկես. էյօր ճերմակին վրայէն ցատկես նէ, օխտը տարի խնդաս պիտի: էյօր սևին վրայէն ցատկես նէ, օխտը տարի լաս պիտի» կըսէ: էրկու հատ ա չախմախ տաչի կուտա, «Ասոնք ա էյօր իրարու քսես նէ, կարսըգ ֆիստան մը կը շնվի» կըսէ: Անկէց ետկը տղան աս ախճիկն ա չուվանով կը կապէ, «Առէք, ախպարներ, աս ա իմին բախտտ է» կըսէ, ա՛ն ա վեր կուտա: Ասոնք ա կը նային քի պզտիկ ախպօրնուն բախտը տահա աղվոր է, չուվանը անտեղը քարի մը կը կապեն, ախճիկն ա ա՛ոնեյնուն պէս կը փախին կերթան:

Ետկը պզտիկ ախպարը վեր պիտի էլլա ալթըլս նէ, կը պօռա ախպարներուն քի վեր քաշեն: Ծան-ծուն չիքա. քաչող ա չիքա: Կը հասքընա քի փիլթինն ա կացեր են, սկըթվելով-մկըթվելով վեր կեյլա. կը նայի քի մէկն ա չիքա: Կը հանէ ճէպէն թիւյերը, կը դնէ քետինը, «ճերմակին վրայէն ցատկես» կըսէ, օտկը խայմիչ կըլլա, սևին վրայէն կը ցատկէ: Նորէն կը ցատկէ, նորէն սևին վրայէն կը ցատկվի: Իրեք անքամ ասանկ կընէ, նորէն նորէն սևին վրայէն կը ցատկվի նէ, կը հասկնա քի օխտը տարի լա պիտի:

Հիմա ի՛նչ ընէ: Տուն չերթար, կերթա մէկ իշկէմպէճիի մը խանուլթը, կը նստի, կը նայի քի մարթ մը իշկէմպէ կուտէ կոր: Իրեն ա մէտէն կուզէ, քանի մարթը կո՛ւոթ կո՛ւոթ կը խմէ նէ, տղան ա նըստած տեղէն կո՛ւոթ կո՛ւոթ կընէ: Մարթը կը հասկնա քի անոր ա մէտէն կուզէ կոր, իշկէմպէճիին կըսէ քի տաս փարայի ա տղուն տա: Տղան իշկէմպէն կը խմէ, կեյլա կերթա:

Կեյլա կերթա թէրզիի մը խանուլթը: Մարթուն յալվար-յավար կըլլա քի ինքը աշկերտ առնէ քովը: Անոր ա սիրտը չըլլար, աշկերտ կառնէ տղան: Ասանկ էփ աղէկ մը կապրի:

Մէյ մըն ալ ան հորին մէջէն հանած պզտիկ ախճիկը աս տղան գտնվի տիի թէլլալ կանչել կուտա: Կըսէ քի «Վո՛վ քի կարսըգ ֆիստան մը չընէ նէ, հազար օսկի պիտի տրվի իրեն»: Թէլլալը կուքա, ատ թէրզիին խանուլթին առչին ա կը պօռա: Տղան ա վարպետին կըսէ քի «էս կարսըգ ֆիստան կընամ շնել: Կըսէ, «Կանչէ թէլլալը տէ

ըսենք» կրսէ: Վարպետն ա «Ծօ տուն խեօնթ էս, ի՞նչ էս: Կրնա՞ս չնել քի կրսես կոր: Պօյէտ վեր լախըտըններ մըններ» կրսէ: Ան ա «Իլլէ՛ կանչէ, քեզի՛ ինչ, էս պիտի չնեմ» կրսէ: Թէրզիին ա կը կանչէ մարթը, կրսէ քի քառսուն օրէն քա առնէ, ամա կրսէ քի «Ամմէն օր ճուվալ մը ֆընտըլս իլէն, ճուվալ մըն ա չամիչ պիտի պերես» կրսէ: Աս տղան ամմէն օր ճուվալ մը չամիչն իլէ ճուվալ մը ֆընտըլսը կառնէ, զատ օտա մը կը քաշվի էղեր:

Օր մը վարպետը կրսէ քի «էրթամ նայիմ սա տղան ընտո՞ր կը չնէ կոր էղեր կարսըգ ֆիստանը» կրսէ: Կերթա տուռին ծակէն կը նայի խի էրկու ճուվալն ա պացեր է, մէյ մը ֆընտըլսէն կուտէ կոր, մէյ մը չամիչէն:

Քառսուն օրը կը լմըննա, թէլլալը կուքա: Հէմէն տղան ան թաք-կէին չախմախ թաչիները իրարու զա՛րնելուն պէս՝ աղվոր կարսըգ ֆիստան մը կելլա: Տղան կուտա թէլլալին, ան ա կը տանի ախճը-կանը կուտա: Ախճիկըն ա խապար կընէ քի տղան առնեն իրեն պե-րեն: Հըմէն կերթան, ան տղան կառնեն, կը պերեն ախճկանը քովը:

Ասանկով մանչը իլէն ախճիկը նորէն իրար կը կտնան, տասը օր տասը քիչեր հարսնիք կընեն:

10

ԹԷՄՊԷԼ ՀԱՍԱՆ

Մէկը կա էղեր, մէկը չիքա էղեր, մէկ թաքավոր մը կա էղեր: Աս թաքավորը իրեք ախճիկ ունի էղեր: Մէկը էն մենծը, մէկալը օռթան-ճան, մէկայն ա պզտիկը:

Օր մը թաքավորը մենծ ախճիկը կը կանչէ, կրսէ քի «Ընծի ի՛նչ խըտար կը սիրես» կրսէ: Ան ա «Ախ, ընտո՞ր ըսեմ, փէք շատ կը սի-րեմ» կրսէ: Էրթէսի օրը օռթանճա ախճիկը կը կանչէ, անոր ա անանկ «Ընծի ի՛նչ խըտար կը սիրես, ա՛խճիկս» կրսէ նէ, ան ա մենծին պէս կրսէ: Էրթէսի օրը պզտիկ ախճիկը կը կանչէ, անոր ա անանկ կրսէ: Ան ա կրսէ քի «Ախ, հա՛յրիկս, քեզի աղի պէս կը սիրեմ» կրսէ: Թա-քավորն ա խըրս կելլա, «Վայ – կրսէ – տուն ընծի աղի տեղ կը տնես կոր հա՞: Թէգ, աչկս չը տեսնա՛» կրսէ. ախճիկը տուրս կը վոնտէ: Ախճըկան մարն ա, ի՛նչ խըտար ըլլա նէ իրեն զավակն է, հիչ տունէն դուրս կընէ՞, սառային ամմէնէն վերի խաթը կը տանի ախճիկը, հոն տեղը կը պահէ, հիչ հօրը չը՛ ցուցուններ ախճկանը էրեսը:

Քանի մը օրէն ետկը թաքավորը կիմանա քի ախճիկը տահա սառայն է, անտեղը մէկ թէմպէլ Հասան անունով փիս, ա'ղտոտ, գո'տոտ, լղրճուկ մարթ մը կա էղեր, կը պոնէ անոր կուտա իրեն պզտիկ ախճիկը, քի մինչև էտկը տանջվի ատ աղտոտ մարթուն Հետը: Պաշխա սառայ մըն ա կուտա անոնց, կերթան էրկուքը Հոն կը նըստին:

Աս սառային առչեն ա շատ մը ֆընտըլի ծառեր կա էղեր: Աս ախճիկը կը նայի քի մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր, չորս օր, հի'ջ թէմպէլ Հասանը գործի չ'երթար, անանկ տունը կը նստի: Ասիկա ի'նչ ընէ, ի'նչ ընէ, օր մը առտուն կանուխ կելլա, ատ ֆընտըլի ծառերէն խոշոր տալ մը կը կտրէ, ատով աղվոր մը թէմպէլ Հասանը կը ծեծէ, անկէց ետին ա Հարուր խուրուչ կուտա ծառքը, «Հատէ քնա, քառսուն փարա վաստկէ տէ էկուր» կըսէ: Աս մարթը կելլա կերթա, մէյ մըն ա կը նայի քի խախվէճի մը նոր կը պանա կոր խանութը: Աս խախվէճին թէմպէլ Հասանին կը դառնա, կըսէ քի «Ի'նչ է ան, թէմպէլ Հասան» կըսէ նէ, ան ա կըսէ քի «Հիչ, ի'նչ պիտի ըլլա, մեր Սուլթանը ծեծեց ծեծեց, ծառքվրնիս ա Հարուր խուրուչ տուվալ, «Քնա քառսուն փարա վաստրկէ տէ էկու» ըսալ» կըսէ: Ան ա «էկու ատ փարաները ընծի տուր տէ, քեզի մէկ խօսք մը սորվեցունեմ» կըսէ, կառնէ մարթուն Հարուր խուրուչը, «Կերած Հացտ Հառամ մ'ը'ներ» կըսէ: — «էյ տահա» կըսէ Հասանը նէ, «Իչտէ ասչափ» կըսէ մարթը:

Իրինկուն կըլլա, կերթա Հասանը տուն: Սուլթանը «Քառասուն փարան վաստրկեցա» կըսէ նէ, ան ա «Չէ» կըսէ: «էհ», կըսէ Սուլթանը, հիչ չը' խօսիր: Առտու կըլլա, նորէն Սուլթանը ֆընտըլին ծառէն տալ մը կը կտրէ, աղվոր մը կը ծեծէ մարթը, նորէն Հարուր խուրուչ կուտա ծառքը, «Կնա քառսուն փարա վաստրկէ տէ էկու» կըսէ: Ասիկա նորէն կելլա կերթա, աս խախվէճին նորէն կը կանչէ, նորէն մարթը Սուլթանին ծեծելը կը գուրցէ: Խախվէճին կըսէ քի «էկու, ատոնք ա ընծի տուր տէ, քեզի խօսք մը տահա սորվեցունեմ կըսէ: Ան ա կուտա փարաները, խախվէճին ա աս անքամ կըսէ քի Հասանին «Տեսած պանտ չտեսնելու դարկ»: «է տահա» կըսէ Հասանը նէ, խախվէճին ա «Տահա-մահա չիքա, իչտէ ասչափ է» կըսէ: Մարթը նորէն կելլա տուն կուքա:

Կնիկը նորէն կը Հարցունէ Հասանին: «Քառսուն փարան վաստակեցա» կըսէ: «Չէ» կըսէ: Նորէն չը' խօսիր կնիկը, առտուն նորեն տալ մը կը կտրէ, աղվոր մը կը ծեծն մարդը, նորէն Հարիւր խուրուչ կուտա ծառքը, «Քնա քառսուն փարա վաստկէ տէ էկուր» կըսէ: Աս Հասանը նորէն կելլա կերթա, ատ խախվէճին նորէն կը կանչէ, կըսէ

քի «Ատոնք ա ընծի տուր, քեզի աղվոր խօսք մըն ա սորվեցունեմ» կրսէ, կառնէ մարթուն ծառքէն փարաները, կրսէ քի «էյօր օր մը առտուն կանուխ ծինով տեղ մը քացած ատենդ խախվէները նոր պացված ըլլան, խախվէճին ա «Հասան, էյլէ՛ն (Հասան, կանգնէ՛!) ըսէ նէ, վար ինչիր ծինէտ, ծինտ հոն տեղը կապէ, ներս քնա, խախվէ մը խմէ, անկէ էլիր տեղտ քնա» կրսէ: «է տահա՞», կրսէ Հասանը նէ, «Իչտէ ասչափ», կրսէ խախվէճին:

Հասանն ա ի՛նչ ընէ, ի՛նչ ընէ, ինքիրենը կրսէ քի «Հիմա տուն էրթամ նէ, նորէն ծեծ կա, կրսէ: Անոր աղէկը Հիչ տուն չեմ էրթար» կրսէ: Կը նայի քի անտեղի իսկէլէն պաֆօն մը կայներ է, կերթա մէչը կը մտնա: Անոր թէ՛մպէլ Հասան ըլլալն ա ամմէնն ա քիտն էղեր տէ, ամմենևին փարա-մարա չեն առներ էղեր: Պաֆօնը ճամբա կելլա, կերթա, կերթա, կերթա, ալ տեղ մը կուքա քի պաֆօնը ետ պիտի դառնա, մարդիկները կը պօռան կրսեն քի «Հա՛տէ, էլլող կա նէ էլլա: պաֆօնը ետ պիտի դառնա» կրսեն: Հասանն ա Հիմա ի՛նչ ընէ, հատէ էս ա էլլամ տէ սա չայիրին վրան կտոր մը քթվըտիմ կրսէ, դուրս կելլա պաֆօնէն, կերթա ան չայիրին վրան կը նստի: Մէյ մըն ա քովը կը նայի քի աղվոր, կանանչ-մանանչ, կարմիր-մարմիր պաներ մը կը վառի կոր. չը՛ ճաշնար քի ատոնք ծանրը ծանրը քարեր են, կրսէ քի ինքիրենը «էլլամ սըվոնցմէ կտոր մը ժողվեմ տէ կնկանս խրկեմ, կըլլա քի քործ չունեցած ատենները Հետը կը խաղա» կրսէ: Կեյլա շապիթին էրկու թեւերն ու ծարերէն կը պատտէ, մէչը կը լեցունէ, ճօթէն ա կը կապէ, ճիտէն ներս կը խօթէ, կեյլա կերթա: Կը նայի քի մէկ նոր պաֆօր մըն ա էկեր է, կը նստի անոր մէչը, կուքա իրեն առչի տեղը: Ամա նորէն ինքը տուն չե՛րթար, ատ քարերը ճուվալի մը մէչը կը լեցունէ, պէրանն ա աղվոր մը կը կապէ, տուն կը խրկէ: Սուլթանը կառնէ, կը պանա, կը տեսնա էլմասները նէ, «է, կրսէ, էրիկս ալթըլս գէնկինցեր է» կրսէ: Կեյլա աղվոր մը տունը տեղը կը շտկէ, ըսփա-սավորներ կառնէ, ամմէն պան կարգին սըրային կը պերէ¹:

Աս թէ՛մպէլ Հասանն ա տուն չերթար ըսինք ա, կերթա պաշխա թաքավորի մը ուշախը կըլլա: Աս թաքավորին ա օսկինները ա՛նչափ շատ է եղեր քի, ամմէն օր մէյմէկ մարթ ատ օսկինները քիւրէքլէմիչ կրնէ էղեր քի, չմգլի տիի: Ատ օսկիններուն մաղաղային քովն ա մէկ պէքճի մը կայնած է էղեր, իրինկունը էյօր ան օսկինները քիւրէքլէմիչ ընող մարթը մաղաղայէն տուրս էլլա նէ, պէքճին կը հարցունէ էղեր

¹ Հաջորդ կտորների մեջ գործադրվում են սրճարանապետի տված պատվերներից երկրորդը և երրորդը, բայց առաջինը մնում է: Հայտնապես այստեղ պակասում է մի մասը, ուր գործադրվելու էր սրճարանապետի առաջին պատվերը:

քի ատ մարթուն «Ասոր ի՞նչ ըրիր» տիի: էյօր ան ա «Աս ինչ թաքավորին օսկիները քիւրէքլէմիչ ըրի» ըսէ նէ, Հէ՛մէնտէ գլօխը կը կտրեն էղեր: Ամմա ամմէնն ա կրսեն էղեր տէ, ամմէնուն ա գլօխը կը կտրեն էղեր, Հիչ մէկ մարթ մը չիքա էղեր չըսող:

Չերկնցնենք, օր մըն ա սրբան աս թէ՛մպէլ Հասանին կուքա: Աս ա անոնց պէս ինչվան իրինկուն օսկիները քիւրէքլէմիչ կընէ, իրինկունը տուրս էլած ատենը՝ պէքճին «Թէ՛մպէ՛լ Հասան, ասօր ի՞նչ ըրիր» կըսէ նէ, թէ՛մպէլ Հասանին ա Հէ՛մէն ան առչի խախվէ՛ծիին ըսածը միտկը կուքա քի «Տեսած պանդ չտեսնալու գարկ» ըսեր էր: Հիմա աս ա օսկիները տեսավ ա՛, չտեսնալու պիտի քա. կըսէ քի «Հի՛չ, ճա՛նըմ, պա՛ն մըն ա չըրի» կըսէ: Պէքճին ա «Հիչ անանկ պա՞ն կըլլա: Հէլպէթ պան մը ըրիր» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Փիր խաչ խապ չօփ տօխտիխ»¹ կըսէ: Մարթը կը նայի քի աս մարթը չ՛ըսեր կոր, խապար կընէ թաքավորին, թաքավորն ա Հէ՛մէնտէ կը կանչէ Հասանը, իրեն տղա կընէ:

Աս թաքավորին կնիկն ա խըսխանմիչ կըլլա քի ատ փիւ, մունտառ մարթը ինչո՞ւ իրեն տղա ըրավ տիի, «Կայնէ, կըսէ ինքիրենը, էս անիկա մեոցունեկ տամ տէ, ի՛նչ ըլլա նէ ըլլա: Թող ան ա տեսնա պարէ իրեն Հալը» կըսէ: Օր մը սուտ կըսէ քի թաքավորին՝ «Տուն աս մարթը տղա ըրիր, ա՛մմա՛, կըսէ, իչտէ սանկ կընէ կոր, նանկ կընէ կոր, սա քէչութինը կընէ կոր, տա քէչութինը կընէ կոր, Հընկըր գընկըր: էս ալթըխ ատ մարթը քուվա չեմ ուզեր, կըսէ, տուն ի՛նչ կուզես նէ ըրէ՛ կըսէ: Թաքավորն ա ի՛նչ ընէ, կը տառնա կնկանը կը Հարցունէ քի «է Հիմա ի՞նչ ընենք ասոր» կըսէ նէ, կնիկն ա կըսէ քի «Տուն ընծի ցքէ, էս անիկա գիֆտին խազանը նետել կուտամ» կըսէ: «է՛՛՛, կըսէ թաքավորը, թող քուկին ըսածիտ պէս ըլլա, ի՛նչ կուզես նէ, ա՛ն ըրէ՛»:

Կնիկը կելլա առապան կը նստի, կո՛ կո՛ կո՛ կո՛, շիտակ իրենց գիֆտին փավլիքան կերթա, կըսէ քի «Վաղը առտու է՛ն առաչ վո՛վ աս տեղ քա նէ, պիտի պոնէք գիֆտին խազանը պիտի նետէք, ետկէն ա մարթ մը պիտի խրկեմ, ան խազանը նետած մարթերնուղ գլօխը կտրէք անոր պիտի տաք, ընծի պիտի խավրէք քի խազանը նետած ըլլալիտ Հասկնամ» կըսէ: Կնիկը կելլա տուն կուքա, Հասանին ա կըսէ քի «Չմոռնա՛ս, կըսէ, վաղը առտու կանուխ ծինտ նստիս, մեր գիֆտին փավլիքան էրթաս, անոնք քեզի պան մը պիտի տան, առնես պերես» կըսէ: Ան ալ «Շատ աղէկ, կերթամ» կըսէ:

¹ Փոխանակ ասկու մարուր թուրքերենով «Պիր քաչ քապ չօփ տէօքտիք» (մի քանի ամա աղբ թափեցինք)». այսպես է ամվում ծաղրական ձևով և իբր նամանցնելով գավառական թուրքերեն արտասանությունյան, ենթադրելով, թե կեղտոտ թէմպել Հասանը գավառացի էր:

էրթէսի առտուն Հասանը կանուխ մը կելլա, ծինը կը նստի, կերթա: Էրթալն իքէն կը նայի քի խախվէճի մը նոր կը պանա կոր խախվէն: Խախվէճին Հասանին «Հա'սան, էլլէ'ն (Հասա'ն, կեցի'ր)» կըսէ նէ, անոր ալ Հէմէ'ն միտը կուքա առչի խախվէճիին ըսածը: Վար կիչնա ծինէն, ծինը ան տեղը կը կապէ, ներս կերթա խախվէ մը խմելու: Անտին թաքավորին կնիկն ա կըսէ ինքիրենը քի «էրթամ նայիմ սա մարթը ընտո՞ր խազանը պիտի նետեն» կըսէ, կելլա գիֆտին փավլիքան կերթա: Մարթիկն ա կը նային քի է'ն առաչ ինքն է էկողը, պը'ոնելնուն պէս, լա'փ, գիֆտին խազանը կը նետեն կնիկը: Ետկը Հասանը խախվէն խմելէն սօնրա, կելլա փավլիքան կերթա, անոնք ա կը պոնեն, կնկանը գլօխը կը կտրեն, աս մարթուն ծառքը կուտան, ան ա կաոնէ, տուն կը պերէ, թաքավորին կուտա: Ան ատեն թաքավորը կը ճաչնա իրեն կնկանը գլօխը, կը հասկնա քի սուտ իֆտիրաներ նետած ըլլալուն համար՝ ինքը քնաց անոր տեղը, տղուն հիչ պան մը չը'նրեր: Քիչ ատենէն թաքավորն ա կը մեռնի, մէրասը կը մնա Հասանին, Հասանն ա փիւթին օսկիները, պաները կը ժողվէ, կը խրկէ իրեն տունը, խապար ա կընէ քի ինք ա ա'լթըխ պիտի քա:

Սուլթանը աս կիմանա նէ, հազըրութին կը տեսնա քի ան քիչերը խաղան խնտան, ուրախութիւն ընեն: Ախճկանը հօրը խըրսն ա ինչեր է էղեր, անոնք ա ան քիչերը հացի պիտի քան: Սուլթանը փիւթին ըստասավորներուն կըսէ քի «Ամմէն կերակուրներուն մէչն ա աղ չի' պիտի քտնվի» կըսէ: Մէյ մըն ա կը նայի քի թէմպէլ Հասանը պէր էղեր է: Մէկալ միսաֆիրներն ա կուքան, սեղանները կը շտկվի, հացի կը նստին: Ախճկանը հացը ամմէն կերակուրներէն ա ուտելէն ետկը, կըսէ քի ախճկանը «Ախճիկա, կըսէ, աս ինչ աղվոր կերակուրներ... ամա, ինչո՞ւ մէչը համ չիքա...»: Ախճիկն ա կըսէ քի «Ախ հայրիկա, կըսէ, յա էս քեզի աղի պէս կը սիրեմ ըսի նէ, տուն ընծի չուզեցիր, վոնտեցիր, կըսէ: Ամա հիմա կը տեսնա՞ս կոր մի քի ամմէն պանին ա համ տուվողը աղն է էղեր» կըսէ:

Ան ատեն հարը կելլա, ախճկանը ճակատը կը պաքնէ, իրարու հետ կը պարըչին, տասը օր տասը քիչեր ուրախութիւն կընեն:

ՀԱԶԱՐԱՆ ՊԻԻԼ ՊԻԻԼ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ թաքավոր մը կա էղեր: Աս թաքավոր, չտեսնված, այլըման սառայ մը կը շնէ: Փրթիւն իրեն մենծերը կուքան էղեր տեսնալու տէ փէք կը հավնին էղեր: Օր մըն ա սասանկ մենծ փաշա մը կուքա սառայը տեսնալու, կը նայի կը նայի, անկէ կը դառնա թաքավորին կըսէ քի «Աս սառայը փէք մէնչուր, փէք աղվոր է ամա, ասոր մէչը հազարան պիւպիւ մը կուզէ քի, աղվոր ծանով երգէ: Ան ատենը տահա մէկ աղվորութիւն մը կառնէ սառայըտ» կըսէ:

Թաքավորը այս խօսքը լը'նելուն պէս, կը կանչէ իրեն իրեք տղաքը, ատ փաշային ըսածները անոնց կը գուրցէ: Ան ատեն իրեքը մէկ «Հա'տէ, էրթանք քտանաք ատ հազարան պիւպիւլը տէ պերենք» կըսեն: Իրենք ա կելլան, իրենց ճամբուն պետկ էղածը կառնեն, կելլան, կերթան: Կերթան, կերթան, շատ մը էրթալնէն ետկը, մէյ մըն ա իրեք չէշմէի կը հանտպին, իրեքն ա մէշմէկ սօխախի պերան, իրեք չէշմէին վրան ա գիր գրված: Առչինին վրան գրված է էղեր քի «Աս ճամբայէն գացողը ետ կը տառնա»: Մէկային վրան ա գրված է էղեր քի «Աս ճամբայէն գացողը յա կը դառնա, յա չը դառնար»: Տահա մէկային վրան ա գրված է էղեր քի «Ասկէց գացողն ա ամմենևին չի դառնար»: Հիմա աս իրեք ախպարներն ա կը գատվին իրարմէ: Հոն տեղն ա մէշմէկ նիշան կը դնեն քի ետկը վո'վ քա նէ, իրեն նիշանը առնէ էրթա տէ, ասանկով իրարու ետ տարձած ըլլարնին չըլլալնին հասկնան: Մենծ ախպարը «Կացողը ետ կը դառնա» սօխախէն կերթա: Օռթանճա ախպարը «յա կը տառնա, յա չը տառնար»էն կերթա, պզտիկ ախպարն ա «ամմենևին չը տառնար»էն կերթա:

Մենծ ախպարը ան սօխախը կը մտնա, կերթա, կերթա, դիմացը վո'վ կելլա նէ «հազարան պիւպիւլը վո'ւր է» տիի կը հարցունէ էղեր նէ, անոնք ա հիչ ճողապ չեն ի տար էղեր: Աս ա ի'նչ ընէ, կերթա, պզտիկ կուլիպէի պէս տուն մը կը գտնա, քիչերները հոն կը պառկի, ցորեկներն ա հազարան պիւպիւլը փնտոելու կելլա էղեր:

Օռթանճա ախպարն ա մէկալ սօխախէն կրթա կերթա, ան ա վորի' կը հարցունէ նէ, կը խնտա էղեր: Աս ա կը նայի քի չը'լլար կոր, կերթա մէկ խանութ մը կը մտնա, ատ տեղ աչկերտ կըլլա, նորէն ցորեկներն ա հազարան պիւպիւլը փնտոելու կելլա էղեր:

Քանք հիմա պզտիկ ախպօրը: Ան ա «Հիչ չը՝ դառնար» սօխախէն մտա՞վ յա, ան ա կերթա, կերթա, դիմացը մէկ էլմասէ սառայ մը կելլա: Ատ սառային փէնճիրէին առչեն ա ախճիկ մը նստած է էղեր: Ատ ախճիկը աս մանչը տե՛սնալուն պես, «Չապուխ,- կըսէ իրեն ծառաներուն, աս մանչը ներս առէք, խուչ թիւյի յաթախին մեչ պառկեցուցէք» կըսէ: Անոնք ա հէմէն տուրս կեղլան, մանչը ա՛ռնելուն պէս, ներս կը պերեն, աղվոր քառօյլայի մը մէչ կը պառկեցունեն: Տղան Հոն կը պառկի, առտու կըլլա նէ, ուչախները ասոր խախվէ մը կը պերեն, տղան կը խմէ, ետկը ախճիկը ներս կը մտնա, կուքա մանչուն քովը, «Տուն աս թառաֆները ի՞նչ գործ ունիս: Ընտո՞ր քալելով աստեղները ինկեր ես» կըսէ: Տղան ալ ի՞նչ մտկով Հոնտեղվանքը իյնալը մէկիկ մէկիկ կը դուրցէ: «Է՛հ, կըսէ ախճիկը,- հատէ քնա, Աստված Հետտ ըլլա»:

Մանչը տուրս կեղլա սառայէն, նորէն կը պաշլայէ էրթալ, նորէն շատ մը օրեր երթալէն ետկը, մէչ մըն ալ տիմացը օսկի սառայ մը կեղլա: Ասոր փէնճիրէին առչին ա ախճիկ մը նստած է էղեր: Աս ախճիկն ա ուչախներուն ներս առէք կըսէ, անոնք ա նորէն առջինին պէս տղան կը տանին քառօյլա մը կը պառկեցունեն, առտու կըլլա, ուտելիք կը պերեն, ետկը ան ախճիկն ա մէկալին պէս կուքա մանչուն օտան, կը հարցունէ «Ինչո՞ւ Հոստեղները էկեր էս» տիի, ան ա ասոր ա կը պատմէ, ախճիկն ա առչի ախճրկանը պէս կըսէ:

Նորէն մանչը կեղլա կերթա, նորէն շատ մը էրթալէն ետկը՝ աս Հեղու ալ տիմացը արծաթէ սառայ մը կեղլա: Հոն ա նորէն ախճիկ մը. իշտէ աս ա առչիններուն պէս կըսէ, նորէն ուչախները ներս կառնեն մանչը, քառօյլա մը կը պառկեցունեն, առտու կըլլա, նորէն առջիններուն պէս ուտելիք կը պերեն, անկէց նորէն ախճիկը կուքա, ա՛ս ալ կը հարցունէ վո՛ւր էրթալը, մանչն ա նորէն աս ախճկան ա կը դուրցէ, ախճիկը անոր կըսէ քի «Հիմա աս Հեղու ճամբադ փէք էրկան է: Փէք շատ օրեր քալես պիտի քի փնտոածտ գտնաս: Ան ա նայինք կրնա՞ս պիտի մի գտնար: Հիմա, շատ մը քալել քալելտ ետկը, տիմացտ պատ մը պիտի էլլա: Ատ պատին օռթատեղը թէք տուռ մը կա: Ատ տուռին տիմացն ա էրկու ծառ կա: Մէկ ծառին զինճիրով ասլան մը կապված է, մէկալ ծառին ա խուզի մը. ասլանին առչեր խոտ տրված է, խուզիին առչեր օսկորները պիտի առնես, ասլանին առչեր պիտի տնես: Ասլանին առչեր խոտն ա պիտի առնես, խուզիին պիտի տաս: Անկէ ան թէք տուռը պաց, ներս մտիր, Հո՞ն է Հազարան պիւլպիւլը, ամա սախըն, չմոռնաս ան օսկորները ասլանին, խոտն ա խուզիին տալու: Էյօր մոռնաս չիտաս նէ, ասլանը մէկ ծանի կը պօռա,

ան տուռնէն ներս խոշոր սառայ է: Մէջինները կիմանան, տուրս կը թափին, քեզի ա՛ն տեղը կը մեռցունեն» կըսէ:

Մանչը աս ախճիկէն ասանկ աղվոր մը խրատովէն ետկը ճամբա կելլա: Կերթա կերթա կերթա, շատ մը օրեր էրթալէն ետկը, ատ պատը կը հասնի. կը նայի քի իրավ ախճկանը ըսածին պէս էրկու ծառ կա: Մէկ ծառին ասլան մը, մէկալ ծառին ա խուզի մը կապված: Ուղղիին առչև օսկոր, ասլանին առչևն ա խոտ, ասլանին առչևի խոտը կուտա խուզիին, խուզիին առչևի օսկորներն ա ասլանին կուտա: Անկէց շիտակ տուռին կերթա, տուռը կոնակովը վեր առնելուն պէս՝ ներս կը մտնա: Ատ պախճային մէջն ա՛ պզտիկ կուլիպէի պէս պան մը, ատ կուլիպէին առչևն ա մարթ մը կայներ է էղեր: Աս մարտը կը նայի քի մանչ մը ներս կը մտնա կոր, «վա՛յ, քող կա», ըսելով մանչուն կը մոտենա: Մանչն ա հիմա ի՞նչ ընէ, «Վայ հեմէրի, տուն հո՞ս էս էղեր, քեզի ա՛նչափ փնտոնցի, փնտոնցի, անճախ գտա: Ի՞նչ կա աստեղվանքը էկեր էս: Ի՞նչ կրնես կոր նայինք: Չատոնց է իրար չենք տեսեր տէ քեզի շատ շատ կարօտժեր էմ» կըսէ:

Մարթը աս խօսքերը կիմանա նէ, «Մօ աս քող չէ էղեր» կըսէ ինքիրենը, մանչուն կը դառնա, կըսէ քի «տուն վո՞վ էս» կըսէ նէ, ան ա «Տաճա չըճանձծա՞ր: Նայէ էս քեզի մոոցե՞ր էմ մի, մենք ատենով իրարու հետ ընտո՞ր բարեկամ էինք, մինակ անուտ մոոցեր էմ, ի՛նչ էր քի անուտ» կըսէ նէ, ան ա «Տէլի-Յաճօ էր» կըսէ: Մարթն ա կը նայի քի «Քեզի հետ ընկեր էի ատենով» կըսէ կոր: «է՛հ, հատէ կուլիպէս էկուր» կըսէ, էրկուքնին մէկտեղ ներս կը մտնան կուլիպէէն, կը խօրաթվին:

Մանչը իչտէ ասանկ ատ տեղը շատ մը օրեր միսաֆիր կենայլէն ետկը, օր մը Տէլի-Յաճօին, «Հատէ, Տէլի-Յաճօ, էրթանք կտոր մը պտըտինք» կըսէ. ան ալ «է՛հ, հա՛տէ» կըսէ, ան թէք տուռնէն տուրս կելլան, կերթան լեռները պտըտելու: Ասանկ պտըտելով շատ մը տեղ կերթան: Տէլի-Յաճօն կը նայի քի իրինկուն կըլլա կոր, «Հա՛տէ, ճա՛նըմ, - կըսէ մանչուն, - ետ տառնանք»: Մանչն ա վերա «Քիչ մըն ա պտըտինք» կըսէ: Էն ետկը մութը կը կոխէ նէ, մանչը ան տեղը կը նստի, «էս չեմ կրնար ալթըխ քալեր, աս քիչեր հոս կը պառկինք, ի՛նչ կըլլա, տէ վաղը առտու լուս աչկով կերթանք» կըսէ: Տէլի-Յաճօն ա անոր խօսքին կը նայի, քիչերը անտեղը լառան օրթան կը պառկին: Առտու կըլլա, նորէն Տէլի-Յաճօն «Հատէ, ետ տառնանք» կըսէ նէ, մանչը կըսէ քի «Ճանըմ, տաճա կանուխ է, սանկ կտոր մը տաճա առաչ էրթանք տէ նայինք ի՞նչ կա» կըսէ:

էրկուքնին մէկ նորէն կելլան քալելու. քիչ մը տեղ կերթան, մէյ մըն ա լեռներուն մէջը պզտիկ տուն մը կը տեսնան. կերթան փէնճի-րէէն ներս կը նային քի մարթ մը նստեր է: «Հրամմեցէք» կըսէ մարթը ասոնց: Ասոնք ա ներս կերթան, կը խօրաթփին, անկէ կը հասկնան քի աս մարթը ճգնավոր է էղեր: Անկէ իրինկուն կըլլա նէ, նորէն Տէլի-Յաճօն «Հատէ» կըսէ մանչուն: Մանչն ա կըսէ քի «Աման, աս քիչեր ա հոս պառկինք տէ վաղը կերթանք» կըսէ: Տէլի-Յաճօն «Ձէ, իլլէ տուն էրթանք. սառայր քող կը մտնա» կըսէ: Ճգնավորն ա շատ զօռ կընէ քի «Իլլէ կեցիր» տիի նէ, Տէլի-Յաճօն ա կը կենա:

Էրթէսի օրը կըլլա նէ, մանչը կըսէ քի Տէլի-Յաճօն, «Ընծի նայէ – կըսէ – ինչո՞ւ համար տուն անոնց ուշախը պիտի ըլլաս: Հիչ մ'ե'րթար հոն ալթըխ. քանի մը օրէն կերթանք մենք, ան սառային հաղարան պիւպիւր կը կողնանք, հոս կը պերենք, աղվոր մը աստեղը կյանք կընենք» կըսէ: Տէլի-Յաճօն ասոնք աղէկ մը մտիկ կընէ, անկէ կըսէ քի «Իրավ ըսածիտ, անանկ ընենք» կըսէ: Քանի մը օր հոն կը կենան, անկէց առտու մը կելլան, Տէլի-Յաճօն իլէն մանչը ետ կը տառնան, կուքան ան սառային մօտիկը տեղ մը կը փախվորտին: Քիչեր կըլլա նէ, ան թէք տուռնէն ներս կը մտնան, մանչը վարը կը կայնի, Տէլի-Յաճօն ա փէնճիրէէն վեր կը շուլլուվի, կը նայի քի ախճիկը քառօլան պառկեր է, հաղարան պիւպիւրն ա թափանէն կախված է: Տէլի-Յաճօն ներս կը մտնա, պիւպիւրին լեզույէն հետը կը խօրաթթէ, «Վախ, – կըսէ, – անութի, ծառավ էս, քեզի տանիմ տէ հաց տամ, ուտելիք տամ»: Պիւպիւրն ա հիչ ծանիկը չը' հաներ: Տէլի-Յաճօն կառնէ պիւպիւրը, փէնճիրէէն վար կը ցատկէ, անկէ՝ նորէն մանչն ա հետը՝ կելլան դուրս կուքան, նորէն ան ճգնավորին տունը կերթան, անտեղը կը մնան ալթըխ:

Օր մը մանչը կըսէ քի Տէլի-Յաճօն՝ «Ինծի ա սորվեցուր սա պիւպիւրին լեզույէն» կըսէ, ան ա կը սորվեցունէ: Անկէ աղվոր մը սորվելն ետկը, օր մը մանչը սուտ հիվանտ կըլլա: «Ամա՛ն, կը մեռնիմ կոր, հէքիմ մը պերէք» տիի կը պօռայ: Ասոնք ա էրկուքնին մէկ, ճրգնավորը իլէ Տէլի-Յաճօն կերթան քի հէքիմ կանչեն, մանչն ա պիւպիւր ա՛ռնելուն պէս, կը փախի կերթա: Վազելով վազելով, օրեր ետկը կը հասնի ան արծաթէ սառային, նորէն ան ախճիկը ուշախներուն կըսէ քի ներս առնեն տղան: Ուշախները կուգան, մանչը նորէն քառօլան կը պառկեցունեն, առտու կըլլա, նորէն ուտելիք կը պերեն, նորէն ախճիկը կուքա մանչուն քովը, կը հարցունէ հոստեղները ի՞նչ գործ ունիս տիի նէ, ան ա կըսէ քի «Ամա՛ն, ճամբան շատ էրկան է տէ, կը վազեմ կոր քի հասնիմ տիի»: Մեկ ծին մը ունենայի նէ, ինչ աղէկ

կըլլար» կըսէ: Ան ա՛ «Անանկ է նէ էս քեզի ծին մը տամ» կըսէ: Ուշախներուն կըսէ, ծին մը կուտան մանչուն: Մանչը կը նստի ծինին վրան, կը վասծունէ, չապուխ մը օսկի սառային կուքա: Անտեղի ախճիկին ա կը նայի քի ծինով է, չը՛ խօսիր: Անկէց ա կասնի, քիչ մը ետն ա էլմասէ սառային կուքա, ան տեղի ախճիկն ա չը՛ խօսիր: Անկէց ա կասնի, կուքա ան չէլմէին, իրեն նիշանը կառնէ, կերթա քի նայի քի մէկալ ախպարները տաՀա չեն էկեր: – Հատէ, էրթամ անոնք ա գտնամ» կըսէ, օթթանճա ախպօրը մտած սօխախը կը մտնա: Էփէի մը կերթա, փորը կանութենա, անտեղը պէօրէքճիի մը խանութ կը տեսնա, կը մտնա Հոն: Կը նայի քի ախպարը Հոն է: «Ա՛խպար, քայէ, Հատէ էրթանք, էս քացի պիւպիւր գտա» կըսէ: Էրկուքն ա կը ցքեն խանութը, դուրս կելլան, կուքան չէլմէին, օթթանճա ախպարն ա իրեն նիշանը կառնէ, անկէ կըսեն քի «Հա՛տէ, էրթանք մենձ ախպարնիս ա գտնանք» կըսեն, կը մտնան մէկալ սօխախը:

Կերթան, կերթան, ա՛ս տեղ կը փնտոեն, ա՛ն տեղ կը փնտոեն, օրերով կը փնտոեն, չեն գտնար ախպարնին: Ետկը օր մըն ա նորէն լեռը էլեր էն էղեր, կը նային քի անտեղը պգտիկ կուլիպէ մը կա: Կը նային քի մէկը նստեր, անտեղը կուլա կոր: Մէ՛յ մըն ա կը նային քի ախպարնին է: Անոր ա ծան կընեն, կելլա դուրս, Հա՛տէ, իրեքնին մէկ՝ կելլան կուքան ան չէլմէին, մենձ ախպարն ա նիշանը կառնէ, կերթան:

Ամա աս ախպարները խըսխանմիչ կըլլան կոր պգտիկ ախպարնուն վրա քի ինչո՞ւ անիկա գտավ Հազարան պիւպիւր տէ, իրենք չգտան տիի: Էփ աղէկ մը կերթան նէ, կը ծառավնան, Հոր մը կը գտնան, պգտիկին կըսեն քի «Հատէ, վար ինչիը տէ մեզի ճուր Հանէ» կըսեն: Ան ա չի՛չնար: «Տո՛ւք ինչէք», կըսէ: Անոնք ա խըրսխանմիչ կըլլան, «Ձէ նէ էս իչնամ», կըսէ մենձը, կիչնա, ճուրը կը խմէ, վեր կը քաչեն: Ետկն ա պգտիկը կիչնա նէ, ասոնք էրկուքը մէկ պիւպիւր կառնեն, իրենք ա կը ձգեն, կը փախին: Կերթան տուն, Հօրերնուն ա կըսեն քի «Իչտէ Հազարան պիւպիւր, մե՛նք գտանք. պգտիկ ախպարնիս չիցտենք վո՞ւր է» կըսեն:

Իչտէ նորէն ամմէն մարթ կուգա պիւպիւր տեսնալու ամա պիւպիւր Հիչ չը՛ խօսիր, Հիչ ծանը չը՛ Հաներ էղեր: Օր մըն ա նորէն ասանկ մէկը կուքա, կը տեսնա պիւպիւր նէ, կըսէ քի թաքավորին, «Աս վո՞վ գտավ» կըսէ: Ան ա կը կանչէ էրկու տղաքը, «Իչտէ ասոնք» կըսէ: Մարթը տղոցը կը դառնա, կըսէ քի «Է՛ ճամբան ինչի՞ Հանդիպեցաք» կըսէ նէ, էրկուքը իրարու էրես կը նային: «Հիչ պանի մըն ա չը Հանդիպեցանք» կըսեն: «Անանկ պա՞ն կըլլա, կըսէ մարթը:

Հէլպէթ պանի մը հանդիպեցաք: Է փէք աղէկ, ասոր հետ չխօսի՞ք կրսէ նէ, «Չիյտենք խօսիլը» կրսեն: «Օ՛,- կրսէ մարթը,- անանկ է նէ տուք չէք գտնողը» կրսէ: Անկէ թաքավորին կը դառնա, կրսէ քի «Աս պիւպիւտ խօսեցունել չի տա՞ս: Թէլլալ կանչել տուր, խօսող մը կը գտնվի» կրսէ: Թաքավորն ա թէլլալ կանչել կուտա, շատ մը մարթիկներ կուքան, ամա ի՞նչ կրնեն նէ, պիւպիւր չը՛ խօսիր:

Հիմա գանք ան պղտիկ տղուն: Ասիկա ա ան հորին մէջը մէկ-էրկու օր կը մնա, էն ետկը այթըլս փորը կանուլթենա նէ, «Ա՛խ, կրսէ, էս հոս մինչև ե՞րբ պիտի մնամ» կրսէ: Կու շուլլուվի, կու շուլլուվի քի վեր էլլա, չը՛ կրնար. նորէն տեղը կը նստի, կը պէքլէէ: Օր մըն ա մարթ մը կուքա, ատ հորին մէջը կը նայի: Տղան ա վարէն կը պօսա: Մարթը կերթա չուվան մը կը պերէ, վեր կը քաչէ տղան, դուրս կը հանէ: Մարթը կը հարցունէ քի տղուն «Տուն ատ տեղը ընտո՞ր ինչար» կրսէ նէ, ան ա էղածին պէս ծարէն կը պաշլայէ, ատ մարթուն փիլթին իր գլխուն էկածները կը պատմէ: Մարթն ա իմացեր է էղեր քի թաքավորը թէլլալ կանչել տուվալ պիւպիւր խօսեցունեն տիի, անոր կը զուրցէ քի «Հատէ քալէ հօրտ էրթանք» կրսէ, կը տանի տղան հօրը: «Իչտէ ասանկ ասանկ, է՛ս գտա տղատ, հորէն հանեցի» չիյտես ինչ տիի կը զուրցէ: Ան ատեն տղան հօրն ա կը պատմէ ախպօրներուն ըրածը, հարն ա կը կանչէ տղաքը, աղէկ մը չախելէն ետկը կը վճտէ սառայէն տուրս: Ան տղան ազատող մարթուն ա ամսական կը կապէ, տղան ա պիւպիւրին հետ կը խօրաթէ, պիւպիւրն ա կը պաշլայէ ազվոր ազվոր խօսիլ:

12

ՕՌԱՆ ՏԵՎԵՐ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ կնիկ մը կա էղեր, ասիկա խորթ ախճիկ մը ունի էղեր: Օր մը ախճրկանը կրսէ քի «Հատէ էրթանք տէ պախճաներէն խոտ ժողվենք» կրսէ, կառնէ ախճիկը, խոշոր պախճէ մը կը տանի: Ան տեղը խոտ կը ժողվեն: Ետկը ետկը ախճրկանը քունը կուքա նէ, մարը կրսէ քի «Տուն սա ծառին տակը պառկէ, էս ա ծառին խապախ մը կը կապեմ, քանի հովը էրերցունէ տէ խապախը ծառին զարնուվի նէ, հասկցիր քի էս տահա հոս էմ էղեր» կրսէ: Ախճիկը անտեղը կը պառկի, մարն ա խապախ մը կը կապէ ծառին, քանի խապախը ծառին կը զարնուվի նէ, «Տահա մարս հոս է էղեր» կրսէ ախճիկը, ասանկով քունը կը տանի:

Մէջ մըն ա ախճիկը կարթննա, կը նայի քի նէ մար կա, նէ պան: Կեղա պախճէին չորս էթրաֆը կը տառնա, ճամբա չը գտնար: Հիմա ի՞նչ ընէ, ի՞նչ ընէ, նորէն կուքա ան ծառին տակը կը պառկի: Էտե՛է մու՛թը կը կոխէ, էտե՛է մու՛թը կը կոխէ, էն ետկը քիչեր կըլլա: Ախճիկը կը վախնա՛: Մէջ մըն ա կը հեռուէն սիրիւ մը ձերմակ հագածներ կուքան կոր: Ախճիկը կը հասկնա քի փէրիյնէ: Հիմա ի՞նչ ընէ, կը վախնա՛: Հա՛տէ,– կըսէ ինքրեներ,– սա ստեղը պառկիմ տէ, իս մեռած գիտնան, քովս չիքան» կըսէ, անտեղը կը պառկի: Մէջ մըն ա ատ փէրիններ կուքան, «Ին օլան, ճին օլան պիղէ կէլսին, ին օլան, ճին օլան պիղէ կէլսին (ով որ ին է, ով որ ճին է, թող մեզ գա)» ըսելով: Ասանկ ասանկ ախճըկանը քունը կը տանի, առտուն կարթննա, կը նայի քի մէկը չիքա: Նորէն կեղա, ճամբա կը փնտոէ քի էրթա, չը՛ գտնար: Նորէն լալով կուքա ծառի մը տակ կը նստի: Կը նայի քի անտիէն խամպուր տև մը կուքա կոր: «Վա՛յ, պիտի ուտէ ինձի» կըսէ ախճիկը, նորէն կը պաշլայէ լալ: Տևը կը մօտիկնա ախճըկանը: «Ա՛խճիկ, ինչո՞ւ կուլաս կոր» կըսէ նէ, ախճիկն ա էղածը չեղածը փիւթին ճոթէն կը պատմէ անոր: «է անանկ է նէ,– կըսէ խամպուր տևը,– էկուքեղի իմին տունս տանիմ»: Ախճիկը կեղա, տեին հետ տեին տունը կերթա: Կը նայի քի պի՛տիտիկ տուն մըն է: Տուռնէն ներս կը մտնա, դիմացը պղտիկ ախրո մը կեղա, մէջն ա իրեք–չորս հատ ծին: Կերթա քովերնին, կը նայի քի ճիտերնուն վրա սառը սառը գիրեր գրված է: Կը կարգա, «Օոլան տեկէրին պէկիրի (Օոլան դեբուն ճին)» գրված է էղեր: Ատ խամպուր տեին «Ի՞նչ է ասոնք» տիի կը հարցունէ նէ, «Մեզի Օոլան տեկէր (Օոլան տեներ) կըսեն» կըսէ: Մերին մենձը իրեք գլօխը է: Ամմէնուս ա մէյմէկ թօխաթ գարնէ նէ, խուշ կըլլանք կը թոհնք» կըսէ: Անկէ ետկը վեր կեղան, ախճիկը տունը աղվոր մը կավլէ, կը սրբէ, կը թէմիսցունէ:

Իրինկուն կըլլա, մէջ մըն ա ախճիկը կը նայի քի տեները կուքան կոր: Օտեկերնուն մինչև ծունկերնին սառը սառը լաթեր փարտեր էն, ծունկերնուն մինչև մէշկերնին կարմիր կարմիր շալվարներ հաքեր էն, մէշկերնուն վեր ա չըլպախ՝ մինակ օմուզներնուն վրա մէյմէկ լաթ ձգած, իրեք հատը առջևէն, իրեք գլօխըն ա էտենէն: Ախճիկը կերթա խամպուր տեին կըսէ քի «Ա՛խ, ասոնք ընձի պիտի ուտեն» կըսէ նէ, ան ա կը պահէ ախճիկը յիւքին մէջը կը տնէ, կը պահէ:

Հիմա տեները կուքան, վեր կեղան, կը նստին քի հաց պիտի ուտեն, կը հոտվրտան կը հոտվրտան, «Ինսան քօքուսու վար (մարդու հոտ կա)» կըսեն: Սամպուրը կը պահէ, «Յօք, ճանըմ, էօյէ շէյ յօք (չէ՛, ե՛ղբայր, այնպէս բան չկա)» կըսէ: Տևերը հացերնին կուտեն, կը

պառկին, առտուն նորէն կելլան կերթան: Ան ատենը խամպուրը նորէն ախճիկը դուրս կը հանէ, իրինկունը նորէն յիւքին մէջը կը պահէ: Տեւերը կուքան կը նստին, նորէն «Իսան քօքուսու վար (մարթու հոտ կա)» կըսեն, նորէն խամպուրը չէ-մէ կըսէ, կը պահէ: Էրթէսի առտուն տեւերը նորէն կելլան կերթան, ախճիկն ա նորէն յիւքը պահւած տեղէն դուրս կելլա: Իրինկունը նորէն յիւքը կը փախվըտի. դեւերը նորէն կուքան, նորէն «Մարթու հոտ կա» պան կըսեն, «Ճահըմ, վո՛վ է նէ օթթան հանէ, պան մը չենք ըներ» կըսեն: Սամպուրն ա կըսէ քի «Էրդում մը ըրէք պան մը չընելնուտ քի, էս ա հավտամ» կըսէ: Անոնք ա էրդում կընեն, ան ատեն ախճիկը օթթան կելլա, անոնք ա պան չեն ըներ: Իշտէ ասանկ ախճիկը անոնց ծառայութիւն կընէ, կերակուրնին կեփէ, պաներնին կընէ էղեր:

Օր մը աս ախճիկը փէնճիրէն նստած է էղեր, իրեն մարը ան տեղէն կասնի, կը նայի քի ախճիկը հոն է: Կերթա տաս փարայի գէհիրի սախըզ կառնէ, կուքա ախճկանը տունը, ախճիկը վար կը կանչէ, «Առ, քեզի սախըզ պերի քի ծամես տէ, վախիթ անցունես» կըսէ: Ան է «էս հիմա գործ ունիմ, հոտ դիր տէ գնա» կըսէ: Ան ա ներս կը մտնա, հոնտեղը ծիներուն մէկին քովը կը տնէ, կերթա: Ծինը ճիտը կերկնցունէ, սախըզը կառնէ, կուտէ, անտեղը կը սատկի:

Քիչիճիկ մը ետկը ախճիկը գործը կը լմննա, կիչնա վար քի սախըզը ատնէ, կը նայի քի սախըզ-մախըզ չիքա: Ծիներուն մէկն ա սատկեր է: «Հիմա էս ինչ պիտի ըսեմ» կըսէ, կերթա խամպուր տեւին կը գուրցէ նէ, «Զարար չունի» կըսէ: «Է մէկալնե՞րը ինչ պիտի ըսեն տեսնան նէ» կըսէ նէ, «էս քեզի նորէն յիւքը կը պահեմ տէ, անոնց պերածը կը փնտոնեմ, սուտ՝ «Ծինը մեղացունելուն համար վոնտեցի» կըսեմ: Նայիմ ի՞նչ կըսեն: էյօր «Ինչո՞ւ վոնտեցիր, ի՞նչ կըլլար» ըսեն նէ, քեզի օթթան կը հանեմ, չէ նէ չեմ հաներ» կըսէ:

Իրինկուն կըլլա, տեւերը կուքան, կը նային քի ախճիկ-մախճիկ չիքա: Սամպուրին «Վո՞ւր է ախճիկը» տիի կը հարցունեն: Ան ա «Ասանկ ասանկ անոր սէպէպովը ծինը սատկեցավ տիի, տուռնէն տուրս ըրի» կըսէ: Ան ատեն տեւերը «Ինչո՞ւ տուրս ըրիր շուն շանորտին: Թող ձգէիր քի, հիմա մենք օխճ օխճ ուտէինք անիկա» կըսեն: Սամպուրն ա «է՛հ, զարար չունի, անանկ ա էղավ, անանկ ա: Զաթը հիմա անիկա լեռները ինկավ նէ, ճանավարները պիտի փառատեն» կըսէ: Տեւերը վար կիչնան, կը նային քի իրավ ի՞նչ խոճաման ծինը սատկեր է, շատ խրրսլանմիչ կըլլան, ամա ի՞նչ ընեն, ծառքերնուն ի՞նչ կուքա: Կառնեն ծինը կը տանին, տեղ մը կը թաղեն, ետկը կուքան կը պառկին, առտուն նորէն կելլան կերթան:

Ան ատենը խամպուր տեն աս արձակը յիւքէն տուրս կը հանէ: «Ալթըրխ հատէ գնա: Իմացա՞ր յա ինչ ըսին նէ քեզի համար... Հիմա ալթըրխ տեսնան նէ քեզի, կուտեն» կըսէ, կը պերէ խամպուրը, քիչ մը փարա, քիչ մըն աս ուտելիք կուտա արձականը: Ախճիկը տուռնէն տուրս կեցա, միտկը կը տնէ քի շիտակ շիտակ էրթա: Կերթա կերթա, քիչեր ցորեկ կերթա, պազի պազի կը հոգնի նէ, կտոր մը կը նստի, անկէ նորէն կեցա, նորէն կը քայլէ:

Քիչեր մըն աս նորէն հոքներ է էղեր: Կը նստի կտոր մը, մէյ մըն աս կը նայի քի, հեռուցէն էրկու մարթ կուքա կոր: Աս մարթերը կը տեսնան նէ, ծան կը հանեն, «Ի՞նչ մի սին, ճի՞նչ մի սին (ի՞նչ ես, թէ՞ ճին ես)» կըսեն: Ախճիկը չը՛ խօսիր. մէյ մըն աս կըսեն «Ի՞նչ մի սին, ճի՞նչ մի սին» տիի նէ, արձակն աս կըսէ քի «Նէ ին իմ, նէ ճին իմ, ինսան օղլու ինսան ըմ (ո՛չ ին եմ, ո՛չ ճին եմ, մարդու որդի ե մարդ եմ)» կըսէ: Անոնք աս «էհ, մարթ էս նէ, մեզի հետ էկուր» կըսեն: Ախճիկն աս կեցա, անոնց էտնէն կերթա:

Աս մարթիքը ճամբան արձականը հետ չեն խօսիր: Աղվոր մը կը լուսնանէ, մարթիքները արձականը էրեսը կը նային, անկէ «Տուն վո՞վ էս» կը հարցունեն: Ախճիկն աս անոնց կը պատմէ: «է, անանկ է նէ մեր տունը էկուր տէ, իշտէ տուն աս մեզի հետ կապըվիս, մերին խըզմէթը կընես» կըսեն: Ախճիկը կերթա անոնց տունը, է՛փէյի ատեն ասանկ ըռահաթ կապրի:

Շատ մը ատենէ ետկը, աս էրկու մարդերը կը մեռնին, արձակը մինակ կը մնա: Օր մը տուռին առչեր էլեր է էղեր, կը նայի քի հեռուցէն իրեք հատ մենծ մենծ աղվոր ծիներ կը վազեն կուքան կոր: Փիւթին մարդերը կը պոռան, վոր մէկն աս կը դիմավորեն քի պոռնն տիի, չեն կընար: Ախճիկը աս կը տեսնա նէ, կերթա ներսէն հացին տոպրակը կը պերէ, կը ցուցունէ ծիներուն, ծիները կը կայնին, արձակը կը նայի քի ճիտերնուն վրա Օղլան տէվէրին պէկիրի գրված է: Կը հասկնա քի ան տեւերունն է, կը պոռնէ ներս կառնէ կը պահէ: Օրերով տէրը օտթան չեցար: Քանի մը օրէն ետկը մարթ մը կուքա, արձականը տուրը կը չայլէ, կըսէ քի «Ընծի ան ծիներուն տէրերը խրկեցին, ծիները քու քովտ է էղեր, տուր քի տանիմ» կըսէ: Ան ալ «Ձէ՛, չե՛մ ի տար, տէրերը թող գան քի տամ» կըսէ: Մարթը շատ զօռ կընէ ամա, արձակը չի տար: Մարթն աս կեցա կերթա, տեւերը կը խրկէ: Տեւերը կուքան, «Ինչո՞ւ չես ի տար կոր ծիները» կըսեն նէ, «էս գիտէ՞ք վով էմ նէ» կըսէ: Ինքըղինքը կը ճանծծունէ: «Տուք ընծի մէկ ծինին համար օխճ օխճ պիտի ուտելիք ամա, հիմա էս ձեր իրեք ծիներնիտ պահեցի» կըսէ, կը պերէ ծիները կուտա:

Տևերը «Մենք ասոր տեղը քեզի մէկ աղէկութիւն մը պիտի ընենք» կըսեն, կելլան կերթան, քիչերով զէնկիւնի մը տունը կը մտնան, փութիւն ըողակները, պաները կը գողնան, մէկն ա զէնկիւնին տղան կառնէ քունին մէջը, փորը կը պահէ, կելլան շիտակ ախճըկանը տունը կուքան: Փութիւն ըողակները անոր կուտան: Տղան ալ տահա քնացած է էղեր, ան ա կը պառկեցունեն ան տեղը: Կարթննա նէ, «Աս վո՞ւր էմ էկեր» կըսէ: Անոնք ա հիչ չեն խօսիր: Կելլա տուրս, ճամփա կը փնտռէ քի էրթա, չորս թարաֆը լեռ, նորէն կելլա հոն կուքա: Ետկը տները խանտըրմիչ կընեն, մանչը ախճկանը հետ կը փսակեն, տասը օր տասը քիչեր հարսնիք կընեն: Ետկը տները «է, ալթըլիս մնաք փարով, մենք կերթանք կոր» կըսեն, էրկուքին ա մէյմէկ սիրտ կուտան, «Ասիկակ ճիտերնէտ կախեցէք, կըսեն, էյօր նեղ ատեն մը ունենաք նէ, պացէք աս սիրտին խափախը, մէջը պղտիկ մարթ մը կա, մատովնիտ էրերցուցէք, մենք վո՞ւր էնք նէ կուգանք» կըսեն կերթան:

13

ՔԱՌՍՈՒՆ ԿՈՂԵՐՈՒՆ ԿԱՄ ՔՕՆՏՍՄԻՆՍՍԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Ատենօք էրկու ախպար կան էղեր: Մէկը շատ հարուստ, մէկալն ա շատ ախկատ. էրկուքն ալ կը կարգըվին: Էրկուքին ալ տունը քովէ քով է էղեր, ամա հարուստը հիչ ախկատին չօ՛գներ էղեր: Օր մը ախկատ ախպարը կնկանը կըսէ քի «Կ՛նիկ, սա ճուվալը իլէն չուվանը տուր տէ էրթամ լեռնէն կտոր մը փատ պերեմ, ծախեմ տէ քանի մը փարա առնեմ» կըսէ: Կնիկն ա կուտա, մարթը ճուվալը, չուվանը կառնէ, օմուզը կը դարնէ, կելլա կերթա:

Կերթա կերթա կերթա. մէյ մըն ա էտին կը նայի քի մութը կոխեր է: Վո՛ր թարաֆէն էրթալիքը շաշըրմիչ կընէ: Հիմա ի՞նչ ընէ. քիչ մըն ա առաչ կերթա, մէյ մըն ա խոշոր ծառ մը կելլա տիմացը: «էհ, կըսէ, էս հիմա սա ծառին վրա կելլամ տէ քիչերը հոն կը պառկիմ»: Կելլա ծառին վրա, ինքիղինքն ա չուվանովը աղէկ մը տալերուն կը կապէ, ատտեղը ատանկ կը մնա:

Մէյ մըն ա կը նայի քի հեռվէն քառսուն հատ կողեր կուքան կոր: Կուքան կուքան աս կողերը, ատ ծառին տիմացը տուռ մը կա էղեր, ատ տուռին առչը կը կայնին: Մէյ մըն ա «Աչը՛լ (պացվէ՛) Քօնտօմինօս»¹ կըսեն, տուռը կը պացվի, քառսուն կողերը սըրայով ներս կը մտնան, ետն ա «Քափան (գոցվէ՛) Քօնտօմինօս» կըսեն, կը գոցվի:

¹ Այս կոչման տեղ կա նաև «Թէրէ մայտանօզ»:

Աս մարթը ծառին վրայէն մինչև լուս ինքիրենը «Աչըլ Բօնսոմինսու, քափա՛ն Բօնսոմինսու, աչըլ քօնսոմինսու, քափա՛ն Բօնսոմինսու» տիի կոց կրնէ: Առտու կըլլա, կողերը նորէն «Աչըլ, Բօնսոմինսու» կըսեն, տուռը կը պացվի, տուրս կեյլան, «Քափան Բօնսոմինսու» կըսեն, տուռը կը գոցվի: Մարթը կը համրէ, կը նայի քի նորէն քառսուն հասէն, կը հասկնա քի ներսը մէկը չէ մնացեր:

Կողերը կերթան, մարթը ծառէն վար կիչնա, կերթա տուռին առչևը, ինք ա անոնց պէս կրնէ, տուռը կը պացվի, ներս կը մտնա, կը նայի քէ մէկ օտան փիւթիւն արծաթ, մէկալ օտան փիւթիւն օսկի, մէկալ օտան էլմաս, տահա մէկալ օտան տեսակ տեսակ հագուստներ, տահա մէկալ օտան ա թավանէն մարթեր կախված: Մարթը ճուվալը կը լեցընէ օսկիով, տուռնէն դուրս կեյլա, «Քափան Բօնսոմինսու» կըսէ, տուռը կը քոցվի, մարթը ճուվալը կոնակը կը դարնէ, կեյլա շիտակ տուն կերթա:

Տուն կերթա, կնիկը վար կը կանչէ, ճուվալը անոր կուտա քի պահէ: Ինք ա մէջէն էրկու օսկի կառնէ, կերթա պախալին ալբել կուտա: Պախալը կը դարմանա.— «Աս օսկիները վո՞ւրկէ գտար» տիի կը հարցունէ: Ան ա կըսէ քի «էս չիյտե՞ս, պասմաճիի քով ուշախ էի առաջ, անոր կացի աղաչեցի, ան ա աս էրկու օսկին տուվալ քի չօճուխներու ուտելիք առնեմ, վրա-գլօխ չնեմ տիի»: «Փէք ալ աղէկ ըրեր էս, կըսէ մարթը, ափէրիմ» կըսէ: Ինչ է նէ, մարթը ատ տեղ հաց է, պան է, ինչ օր պէտք է նէ կառնէ, մնացած փարան է ձէպը կը դնէ, կեյլա տուն կուքա:

Մարթը ան քիչերը հոն կը պառկի, էրթէսի առտուն կեյլա, նորէն ճուվալը իլէն չուվանը կառնէ, ան ծառին կերթա, վրան կեյլա, կը պէքլէէ, կողերը կուքան, «Աչըլ Բօնսոմինսու» կըսեն, ներս կը մըտնան, առտուն կեյլան կերթան. նորէն մարթը ներս կերթա, ճուվալը օսկիոյով կը լեցունէ, կեյլա տուն կուքա: Քիչերը նորէն տունը կը մնա, առտուն կերթա, նորէն կողերուն տուրս էլլալէն ետևը «Աչըլ Բօնսոմինսու» կըսէ, ներս կը մտնա, ճուվալը օսկիներով կը լեցունէ, թամամ քի տուրս պտտի էլլա նէ, ինչ ըսելիքը կը մոռնա, տուռը չը՛ պացվիր: Մարթը «Աման, կըսէ, մեղա Աստված, կըսէ, տուն ընծի սա սըտեղէն ազատէ, ուխտ կընեմ, կըսէ, մէյ մըն ա աստեղ չեմ ի գար» կըսէ: Ինչ է նէ, մէյ մըն ա միտկը կուքա, «Աչըլ Բօնսոմինսու» կըսէ, տուռը կը պացվի, տուրս կեյլա, կերթա տուն: Կնկանը կըսէ քի «Կնիկ, կըսէ, ալթըլի թէօպէյէմ ըրեր, հիչ հոն էրթալիք չունիմ» կըսէ:

Հիմա մարթը ընտ՞ր ընէ քի կոխածած օսկիները օրթան չեյլա, նըստած քաղաքնուն կեյլա, պաշխա քաղաք մը կերթա: Ինքը առաջ վո-

րին քովը ուշափա էր նէ, ան մարթը ատ քաղաքն է էղեր, կերթա անոր, կրսէ քի «Աման, կրսէ, ընծի քանի մը թօփ պասմա տուր, ծախսմ, փարան ամիսէ մը կուտամ» կրսէ: Մարթը քանի մը թօփ պասմա կուտա, ան ա կերթա աղվոր խանութ մը կը պանա, մարթուն տուվածները հոն կը տնէ, ինքն ա իր փարայովը շատ շատ պաներ ա կառնէ, անոնք ա հոն կը տնէ, կը պաշլայէ ծախել: «Ամիսէ մը կուտամ փարան» ըսեր է՞ր յա, ամիսը չեղած կերթա մարթուն, փարաները տալու: Մարթն ա «Ծօ ա՛ֆէրիմ, կրսէ, սըվոր քանի մը թօփ պասմա տահա տուվէք» կրսէ: Աս մարթը անոնք ա կառնէ, նորէն քանի մը վախիթ ետկը կը տանի փարան կուտա: Ասանկով օր օրի կառաչանա, կը գէնկիննա, աղվոր տուն տեղ կը շնէ, էֆէնտի կը դառնա:

Մէկալ Հարուստ ախպարն ա օր մը կիմանա քի իրեն ախկատ ախպարը սա ինչ քաղաքը քացեր, շատ լավ գէնկինցեր է: Հէմէն ծառա մը կը դրկէ, խապար կընէ քի իրեն տեսության պիտի գա: Ծառան կուքա, էֆէնտիին տունը կը գտնա, կրսէ քի «Ախպարտ շատ բարև ըրավ, քեզի տեսության գալ կուգէ կոր, ե՞ր գա» կրսէ: Ան ա կրսէ քի «Ե՛ր կուգէ նէ, թող հրամմէ: Կուլխունուս վրա տեղ ունի» կրսէ: Ուշափսը ասանկ խապարը ետ կը տանի:

Օր մըն ա աս գէնկին ախպարը ուշախները կառնէ, առապան կը նստի, կեյլա ախպօրը տունը կուքա: Ուշախները էֆէնտիին կիմացընեն ախպօրը գալը, ան ա կնկանը հետ մինչև տուրը կիչնա, կերթան խօլթուխին կասնին, կը պերեն միսաֆիրներու օտան: Ջէնկին ախպարը քանի մը օր ասոր տունը կը մնա: Օր մըն ա էրկուքը մէկտեղ նստեր կը խօրաթվին կոր էղեր, գէնկինը կը տառնա ախպօրը կրսէ քի «Ախպար, կրսէ, տուն առաչ ֆուխարէ մէկն էիր, կրսէ, ասչափ հարստութիւնը վո՞ւրտեղէն վաստկեցար» կրսէ: Ախպարն ա կրսէ քի «Ինչո՞ւտ պէտք, կրսէ, քուկին գէնկինութիւնտ քեզի, իմինա ընծի: Ա՛նխրտար ատեն չօճուխներովս չոր հացի մը կարօտ մնացեր էի, օր մը օրանց տուուս էկար գարկիր տէ, «Ախպար, ի՞նչ կընես կոր, ի՞նչ հալի էս, նա քեզի քանի մը փարա տամ, պան» ըսի՞ր, կրսէ, հի՞մա միտկտ ինկեր էմ, ավուր հացի կարօտ էղած ատենս ախպարտ չէի, հիմա՞ ախպարտ էղա» կրսէ:

Ախպարը աման կրսէ, զաման կրսէ, շատ կաղաչէ, յալվար-յախար կըլլա, է՛ն ետկը ասոր ա սիրտը չի տիմանար, կեյլա կրսէ: Կրսէ քի «Ասանկ ասանկ մեր քաղաքէն կեյլաս, շիտակ շիտակ կերթաս, տիմացտ ծառ մը կուքա: Կեյլաս ատ ծառին վրա կը նստիս, տիմացտ պզտիկ տուռ մը կա: Կողերը կուքան, պան մը կըսեն ատ տուրը կը

պացվի, պան մը կըսեն ատ տուր կը գոցվի. ինչ կըսեն նէ կը սորվիս, էրթէսի օրը կողերուն էրթալէն ետկը տուն ա անանկ կըսես, տուր կը պացվի, մէջը շատ օսկի կա, ուզածիտ չափ կառնես, կելլաս տուն կուքաս» կըսէ:

Ձէնկին ախպարը ասանկ աղէկ մը հասկնալէն ետկը կելլա տուն կերթա, կնկանը կըսէ քի «Կնի՛կ, սէպապը հասկցա, կըսէ: Իշտէ էս անկէ տահա իստիւն պիտի ըլլամ» կըսէ: Ճուվալը իլէն չուվանը կառնէ, ախպօրը ըսածին պէս շիտակ շիտակ կերթա, ծառը կը գտնա, վրան կելլա քի պէրլէյէ: Քիչ մը ետկը կողերը կուքան, «Աչը՛լ Քօն-տօմինօս» կըսեն, տուր կը գոցվի: Մարթը ասոնք էզպէր կընէ, առտուն կողերուն էրթալէն ետկը ծառէն վար կիչնա, կերթա տուրին առչըր, «Աչըլ Քօնտօմինօս» կըսէ, տուր կը պացվի, ներս կը մտնա, «Քափան Քօնտօմինօս» կըսէ, տուր կը բացվի: Կերթա ներս, ճուվալը աղվորիկ մը օսկիներովը կը լեցունէ, թամամ քի տուրին առչըր կուքա նէ, ըսելիքը կը մոռնա, «Ախ, Աստված, տո՛ւն ազատէ, աչը՛լ, աչը՛լ կըսէ, տուր չը պացվիր: Հիմա ի՞նչ ընէ. մութը կը կոխէ: Կողերուն ծաները կուքա: Կուքան կոր...: Մարթը հէմէն կելլա օճախին մէջը, վեր կը շուլլուվի, ա՛ն տեղ իլիշմիշ կըլլա, տեղ մը կը կախվի: Մէյ մըն ա կողերը կուքան, ներս կը մտնան, ճուվալը գետինը, օսկիներն ա խառմա խառըչ էղած կը տեսնան նէ, «Աս տեղ մո՛ւթլախա կող մտած է» կըսեն: Մեծերնին հրաման կընէ քի «Չապուխ, կըսէ, սա օճախը վառեցէք, քի կողը կը բռնենք տէ, գլխը խաչենք» կըսէ:

Օճախը կը վառեն, կը նային քի օճախը չը՛ քաչեր կոր. կերթան մենծերուն կըսեն նէ, ան ա կըսէ քի «Մօ սա թավան-սիւփիւրկէսին պերէք, կըսէ, օճախը մէյ մը ավլեցէք, քի էօրիւմճէք-մէօրիւմճէք կա նէ, թէմըզնա»:

Ավելը կը պերեն, մէյ մը վեր կը խօթեն, մարթն է լօփ տիի վար կիչնա: «Գտանք կողը, գտանք կողը» կըսեն, կը պերեն մենծերնուն: Մենծն ա հրաման կընէ քի գլխը կտրեն: Աս ա շատ կաղաչէ, յալվար կըլլա, «Ոսպահաճաթը իմ չէ, կըսէ, էս աս տեղը չիլտէի, կըսէ: Առաչ ախպարս էկավ կոխծավ...» կըսէ: Իշտէ ասանկ, էղածը չեղածը կըսէ, ախպօրը անունը, տեղը, գործը փիւթիւն տեղն ի տեղը կը հասկըցունէ քի, ինքը ազատի տէյի ամա, կողերը ամմէն պան հասկընալէն ետկը գլխը կը կտրեն:

Էրթէսի առտուն ամմէնքը մէկ կելլան կերթան մէկալ ախպօրը քաղաքը. անտեղի մենծին ա կըսեն քի «Աստեղը ասանկ ասանկ գէն-կին հայ մը կա էղեր, ատ մարթը մերին ծառքը տուր, մեր փիւթիւն ունեցածը քեզի կուտանք» կըսեն: Ան ա կըսէ քի «էս ատ ըսած մար-

Թերնուտ հետ խրչախ բարեկամ էմ, կրսէ, կրննա՞մ ծերին ծառքը տար, կրսէ, ամա, կայնեցէք, էս ատոր ճար մը կը մտմտամ» կրսէ: Կեղա կերթա ատոր տունը, կրսէ քի «Աս ինչ տեղէն էկած խրչախ աղէկ տեսակէն քսան թուլում յաղ, քսան թուլում ա փանիր կա, քեզի հետէյէ պիտի ընեմ» կրսէ: Ան ա կրսէ քի «էս յաղս, փանիրս տահա նոր էմ առեր, ատ չափը էս առնեմ ի՞նչ ընեմ» կրսէ: «Ամա ասանկ յաղ, ասանկ փանիր էօմրիւտ մէջը տեսած չունիս, իլլէ պիտի պերեմ» կրսէ: «էհ, կրսէ ան ա, պիտի պերես նէ պեր: Ատ խըտար մէթ կրնես կոր նէ, նայինք ի՞նչ պան է» կրսէ:

Ան ատենը աս մարթը կերթա կողերուն կրսէ քի «Պէճէրեցի, կրսէ, հիմա տուք քառսուննիտ ա թուլումներու մէջ պիտի մտնաք, անանկ կէօյէմ փանիր, յաղ էք էղեր, անոր տունը պիտի էրթանք» կրսէ: Կասնի քանի մը օր, կողերը թուլումներու մէջ մտած, ծիներուն վրա յիւքլէթմիչ ըրած, ատ մենծն ա առչնէն, կուքան ասոր տունը: Աս ա իրեք հատ ծառա ունի էղեր, Մելքոն, Գասպար, Պաղտասար անունով: Մենծերնին Մելքոնն է էղեր, կրսէ քի «էհ, կրսէ, աս թուլումները մախսէնը ինչեցունենք, չը՞լլար» կրսէ նէ, ատ մենծն ա կրսէ քի «Ձէ, կրսէ, աս քիչեր թող պակը մնա տէ, վաղը կը տեղավորցունենք» կրսէ, ինքն ա կեղա վեր, էֆէնտիին հետ հացի կը նստին:

Ծառաներուն մէջէն Մելքոնը կրսէ քի «Ծօ էրթամ սա փանիրէն կտոր մը կտրեմ, նայիմ ի՞նչ համ է» կրսէ: Կերթա թուլումներուն մէկուն պերանը կը պանա, կը նայի քի մէջը մարթ մը կա: Ան մարթն ա չիյտէ քի էկողը ուշախն է, «Ձըքալը՞մ մը (եղա՞նք)» կրսէ: Ան ա ի՞նչ ըսէ, «Ձէ, չէ, տահա ատենը չէ» կրսէ: Մէկալին կերթա, ան ա անանկ: Տահա մէկալին կերթա, ան ա անանկ, կը նայի քի փութիւնին մէջն ա մէյմէկ մարթ կա: Հէմէն կերթա էֆենտիին կաղտուկ մը ամմէն պան կը հասկըցունէ: էֆէնտին ա թուխտ մը կը գրէ, ուշախին կուտա, կրսէ քի «Աս թուխտը խարախօլ տար, թապուր մը ասկէր առ, պեր հոս» կրսէ: Ուշախն ա թուխտը կառնէ, կը տանի խարախօլին, թապուր մկ ասկէրը կառնէ, կուգա տուն: Ասկէրներուն ա կրսէ քի սիւնկիւներնին կրակը խօթեն կարմրցունեն: Ինք ա էրկու ասկէր կառնէ, մենծին նստած օտային տուռին էտին կը կայնեցունէ, ինք ա ներս կը մտնա: էֆէնտին կը դառնա Մելքոնին, կրսէ քի «Ծօ Մելքոն» կրսէ, գնա սա փանիրէն կտոր մը կտրէ տէ պեր նայինք, ընտօր է» կրսէ: Ան ատեն մենծին ըռէնկը կը նետէ, «Ձէ, չէ, թող մնա» կրսէ: Մելքոնն ա ան էրկու ասկէրը ներս կը խօթէ, մէկալներուն ա կրսէ քի սիւնկիւները թուլումները խօթեն, ասանկով քառասունն ա ճայիք ճայիք կէրի:

Անկէ ետկը թաքավորին խապար կընեն, թաքավորն ա ան մենծը սիրկին կընէ, էֆէնտին ա նորէն թապուր մը ասկէր կառնէ, շիտակ հետերնին կերթան ան կողերուն տուոր: «Աչըլ Քօնտօմինօս» կըսէ էֆէնտին, տուռն է կը պացվի: Փիւթին մէջի օսկիները, արծաթները, էլմասները, պաները կառնեն, էֆէնտին քիչ մը ասկէրներուն կը բաժնէ, մնացածն ա կը խրկէ թաքավորին: Կըսեն թաքավորին քի «Աս պաները ասանկ ասանկ հայ մը գտավ» կըսեն: Ան ա խոշոր ֆէրման մը իլէն նիշան մը կը խրկէ անոր, հրաման ա կընէ քի «Ասկէ ետկը հիչ մէկը ատ հայուն չկրնա՛ դպչիր» կըսէ:

14

ՊԱՀԱՊԱՆ-ԱՐԵՎԻՆ ՄԱՍԱԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, էրիկ մը կնիկ մը էղեր: Մէկ հատ ալ ախճիկ մը ունին էղեր: Աս մարթը օրը տասը խուրուչ կը վաստկի էղեր: Տասը խուրուչէն իրեքը կուտեն, իրեքը ախճկանը ճէհէղին համար կը պահեն, չորսն ալ թրախումայի համար կը պահեն էղեր: Ախճիկը իրեն խաղ ըրած է էղեր աս պանը, «Իմին հա՛րըս օրը տաս խուրուչ կը վաստկի, իրեքը կուտենք, չորսը կուտենք, իրեքն ալ ծովը կը նետենք» ըսելով՝ խաղ կը կանչէ էղեր ամէն ատեն:

Օր մըն ալ ախճիկը էլեր լեռ է գացեր, պտտելով աս խաղը կը կանչէ էղեր: Թաքավորն ա անկէց կասնի կոր էղեր, ախճկանը ըսածը կիմանա, քովը կուքա, «Ա՛խճիկ, ատ ըսածտ ի՞նչ ըսել է» տիի կը հարցունէ: Ախճիկն ա «Չեմ ըսեր» կըսէ: Անիկակ ա նորէն գօր կընէ քի «Ձուրցէ՛ կըսեմ կոր քեզի նէ գուրցէ» կըսէ: Նորէն ախճիկը «Ձի՛ պիտի գուրցեմ» կըսէ: Ան ատենը աս ա կը հասկցունէ իրեն թաքավոր ըլլալը, շատ մըն ա օսկի կուտա, ախճիկն ա ան ատեն կըսէ քի «Իմին հա՛րըս ամէն օր տասը խուրուչ կը վաստրկի, կըսէմ իրեք խուրուչը մէջէն կուտենք, չորս խուրուչը կը պահենք, կըսեմ կոր նէ, ինծի թրախօմա տիի է, իրեք խուրուչն ա ծովը կը նետենք կըսեմ կոր նէ, ան ա իմին ճէհէղիս համար է: Ճէհէղը լաթէ չը՞ շնվիր մի, լաթն ա հիննա նէ, ծովը չե՞ն նետեր մի, անոր համար անանկ կըսեմ կոր» կըսէ: Թաքավորն ալ կըսէ քի «Աս խօսքը իզմէ գատ պաչխա մարթու չի պիտի ըսես հա՛,- կըսէ: Իմանամ նէ, քեզի կախել կուտամ հա՛» կըսէ:

Անկէ ետկը թաքավորը կերթա սառայ, սառային մէջ գտնված փիւթին պախըճիները կը կանչէ, ախճրկանը խաղը անոնց կը գուր-

ցէ: Ետն ա կրսէ քի «Աս խաղը ի՛նչ ըսել է նէ ինծի պիտի հասկը-
ցունէք, կրսէ, էյօր քի չկրնաք նէ, փիւթիւնիտ ա գոյսը կտրել պիտի
տամ» կրսէ: Ասոնց մէջ մէկն ա չի կրնար հասկնար, ան ա փիւթիւնին
ա գոյսը կտրել կուտա: Էն ետկը ամմէնէն մենծ պախըճին կը կանչէ,
անոր ա կը գուրցէ: «Քեզի քառսուն օր մէ՞օճլէթ կուտամ, կրսէ, էյօր
գտար, գտար, էյօր չգտար նէ, գոյստ մէկալններուն պէս կտրել պիտի
տամ» կրսէ:

Աս մարթը հիմա ի՞նչ ընէ, կը մտմտա մը մտմտա, չի կրնար պան
մը գտնար: Էն ետկը կրսէ քի «Հատէ, կրսէ, անանկ ա անանկ, ան-
կանկ ա, պարէ լեռները էլլամ պտտիմ, ալ հիչ աստեղ չիքամ» կրսէ:
Կելլա մարթը լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը պտտի, ըսելն իքէն, մէյ մըն ա
պտրտած տեղը անկաճին ծան մը կուքա: Քանի կերթա ծանը կը մօ-
տիկնա, քանի կերթա ծանը կը մօտիկնա, մէյ մըն ա կը նայի քի ախ-
ճիկ մը ծառի մը վրա է էլեր, խաղ կը կանչէ կոր: Կը կայնի խաղը
մտիկ կրնէ, կը նայի քի թաքավորին իրեն գուրցած խաղն է կանչածը:
Քովը կերթա, կաղաչէ քի ատ խաղը ինչ ըսել է նէ իրեն հասկըցունէ:
Ախճիկը չը՛սեր: «Ավու՛ճ մը օսկի տամ, ըսէ» կրսէ մարթը: «Ձէ՛,
չե՛մ ըսեր» կրսէ ախճիկը: «Էրկու ավու՛ճ տամ ըսէ» կրսէ, «Ձէ՛» կրսէ:
«Իրեք ավու՛ճ տամ» կրսէ նէ, ախճիկն ա կրսէ քի «Ատ ծառքի չան-
թայով լեցունկ օսկիտ ընծի տաս նէ, կրսեմ» կրսէ: Մարթն ա կուտա,
ան ա աղվոր մը պէտք էղածին պէս կը հասկըցունէ:

Մարթը աս ասանկ հասկնալէն ետկը կերթա շիտակ սառայ: Քառ-
սուն օրն ա լմնցեր է էղեր զաթը, կելլա թաքավորին տիմացը, ախ-
ճրկանը ըսածին պէս կը գուրցէ: Ան ատեն թաքավորն ա կը հասկնա
քի ախճիկը գուրցած պիտի ըլլա, խապար կրնէ ախճրկանը, կրսէ քի
«էս քեզի չըսի՞ քի իսմէ գատ պաշխա մարթու չը՛ պիտի ըսես տիի.
ինչո՞ւ ըսիր» կրսէ: Ախճիկն ա կրսէ քի «էս քուկին էրեստ տեսա, քե-
զի ըսի, կրսէ: էս պաշխա մարթու մը պան մը չեմ ըսած» կրսէ: Ամա
ախճիկը «Քուկին էրեստ տեսա» կրսէ կոր նէ, օսկիներուն վրա թա-
քավորին պատկերը կա յա, անոր համար է: Թաքավորը կը հասկնա,
փէք խըրս կելլա ամա, կը նայի քի ախճիկը շիտակ կը գուրցէ կոր,
ծանը չը՛ հաներ, խըյախ խարէզ կը կապէ:

Ուրէզը հանելու համար ատ ախճրկանը հարը կը կանչէ, իրեն
սառային չօպանը կրնէ: Օր մը թաքավորը կը կանչէ չօպանը, կրսէ քի
«Սա հավկիթները ա՛՛, ախճկանտ տար, թող կօլօշկա տնէ տէ, իրեք
օրէն փիլիճ պիտի հանէ, ինծի պիտի պերէ» կրսէ: Չօպանը կաննէ
հավկիթները, տուն կը տանի, ախճիկն ա տունը չէ էղեր, միսաֆիր-
տուն գացած է էղեր, կաննէ հավկիթները, ախճկանը էղած տունը կը

տանի: Թաքավորին ըսածը ախճկանը կը գուրցէ նէ, ախճիկը կը խնտա: «Պեր սըվոնք խաչենք տէ ուտենք» կըսէ: Հարն ա կըսէ քի «Ախճիկ, ի՞նչ կըսես, ետկը ի՞նչ ճողապ պիտի տանք թաքավորին»: Ախճիկն ա կըսէ քի «Քեզի՞ ի՞նչ, կըսէ, ճողապը տուվողը էս չե՞մ մի» կըսէ: Կը խաչեն հավկիթները, թօփ կըլլան իրենք ա, կուտեն: Իրեք օրէն ետկը ախճիկը հօրը կըսէ քի «Հատէ գնա թաքավորին ըսէ քի կըսէ «Փիլիճները էլեր էն, նոր էլած ցորեն կուզեն կոր քի ուտեն, չէ նէ կը սատկին» ըսէ: Էրէր ան ա քեզի ըսէ քի «Աս ատեն հիչ ցորեն կը բուսնի՞ մի» ըսէ նէ, տուն ա ըսէ քի, «է, իրեք օրէն ա հիչ փիլիճ կելլա՞» ըսէ» կըսէ: Զօպանը կերթա թաքավորին, փիլիճները էլեր էն, նոր բուսած ցորեն կուզեն կոր, կըսէ, չէ նէ կը սատկին» կըսէ: Թաքավորն ա կըսէ քի «է հիչ աս ատեն ցորեն կը բուսնի՞ կըսէ: Ան ա կը տառնա կըսէ քի «է հիչ իրեք օրէն ա փիլիճ կելլա՞» կըսէ:

Քանի մը օրէն թաքավորը նորէն կը կանչէ չօպանը, կըսէ քի «էս վաղը աղօթարան պիտի էրթամ, կըսէ, քուկին ախճիկտ ա հէմ հաք-ված, հէմ չհաքված, ծինի մը վրա նստած տիմացս պիտի էլլա, կըսէ. էյօր աս ըսածս չընէ նէ, գլխը պիտի կտրեն» կըսէ: Զօպանը կուքա ախճկանը կըսէ, ան ա կերթա պալըխճիներէն աղ մը կառնէ, ատ աղին մէջը կը պլլվի, ծինի մը վրա կը նստի, թաքավորին տիմացը կել-լա: Թաքավորը կը տեսնա, «Վայ շունչանորթի, ասո՞ր ա պան մը գտավ» կըսէ ինքիրենը, ծանը չը՛ հաներ:

Օր մը թաքավորը նորէն չօպանը կը կանչէ, կըսէ քի «Ախճիկտ ընծի պիտի տաս» կըսէ: Ան ա «Փէք աղէկ» կըսէ: Զօպանին ախճիկը թաքավորին հետ կը կարգվի, քառսուն օր քառսուն քիչեր հարսնիք կընեն: Ամա աս թաքավորը մախսուս ան ախճիկը կառնէ քի, խա-րէզը հանէ տիի: Օր մը թաքավորը կը կանչէ իրեն ամմէնէն մենծ խրզմէթքարը, կըսէ քի «Աս քիչեր կնիկս տէօչէկովը մէօչէկովը պի-տի առնես վարը ախրողը պիտի տնես, տուուն ա վրայէն պիտի կըղ-պես» կըսէ: Ան ա «Փէք աղէկ» կըսէ, կելլա կերթա:

Ախճիկը տուռին արալըխէն մտիկ կընէ կոր էղեր, կիմանա թաքա-վորին ըսածը, ամա հի՛չ չը խօսիր: Իրիկվան տէմ թաքավորին կըսէ քի «էկուր քիչ մը ըրախիլէնմիչ ըլլանք» կըսէ: Մէկալ հանըմներն ա կը կանչեն, մէկտեղ կը նստին ըրախի խմելու: Ախճիկը կողտուկ մը թաքավորին խատէխին մէջը ճերմակ թօզ մը կը տնէ: Ասիկա ա ա-նանկ պան մըն է էղեր քի մեռելի պէս կը թմրեցունէ էղեր: Թաքա-վորը չիցտէ յա, կը խմէ, մէյ մըն ա քիչ մը կասնի, ինքիրմէ խապարսըզ կըլլա, կը թմրի կը մնա: Հանըմներն ա կը նային քի ասիկա գինովցավ, կը պոնեն իրեն տէօչէկը կը պառկեցունեն: Իրենք ա կելլան, իրենց

օտանները կերթան: Քիչ մը ետևը ախճիկը կերթա, կամաց մը իրեն ըս-
փասավորներուն խապար կուտա, անոնք ա կուքան նէ, կըսէ քի թա-
քավորը պոնեն տէօշէկով պանով ախրոր տանին տնեն: Անոնք ա
խօսքը մտիկ կընեն: Թաքավորը տէօշէկովը մէկտեղ կը վերցունեն,
կը տանին վարի ախրոր կը տնեն, տուուն ա վրայէն կը կոցեն: Քիչերը
թաքավորը կարթննա, կը նայի քի մութ-գնտան է պառկած տեղը.
Ծառքը տէօշէկէն տուրս կը հանէ, գետինը կը քսէ, թաց թաց մընտ-
ուլթինները ծառքերուն կը փակճին: Կը պէքլէյէ քի լուսնա: Կը լուս-
նա նէ կը նայի քի ախրոին մէջն է: Կը հասկնա քի ախճրկանը ըրած
պանն է, «էս անիկա հոս պերել պիտի տայի իքէն, անիկա ինծի պե-
րավ: Աս ընտո՞ր ախճիկ է էղեր» կըսէ, կեյլա տուոր կը զարնէ,
ըսփասավորները կուքան, տուոր կը պանան, թաքավորը ախրոէն
տուրս կեյլա: Կուքա ախճրկանը ծառքը կը թօթվէ, «Պոա՛վօ, կըսէ,
ա՛լ ասկէ ետևը հետտ չի՛ պիտի իյնամ» կըսէ, անկէց ետևը կը պաշ-
լայէ հետը աղէկ էրթալ:

Մէկալ հանրմներն ա կը նային քի թաքավորը ասիկա իրենցմէ
էվել կը սիրէ կոր, խրսխանմիչ կըլլան: Ոսք մէկ կընեն, օր մը ըսփա-
սավորները կը կանչեն, ախճկանը քնացած ատենը օտկը ծառքը զէն-
ճիլլէմիչ կընեն, մէկուն կոնակը կուտան, հեռուն լեռ մը տանիլ ձգել
կուտան:

Ախճիկը քիչ մը ետևը կարթննա, կը նայի քի ծառքը օտկը կապված
է: Չորս տին կը նայի, կը նայի քի լեռան օրթան է: «Տէր Աստված,
կըսէ, աս վուրտեղվանքը պերեր էն ընծի: Աս ի՛նչ պան է գլօխս է-
կավ, էս հիմա ի՞նչ ընեմ» կըսէ: Քիչ մը կաշխատի քի գէնճիլները
քակէ, ամա չը՛ կընար: Կը նայի քի քակելու ճարը չիքա նէ, հիչ չը՛
խօսիր, սօնը կը պէքլէյէ: Կը պէքլէյէ, կը պէքլէյէ քի պարէ մէկը գա
տէ, անոր քակել տա: Ասնող դարձող չիքա. էն ետևը մտմտալով
ախճկանը քունը կը տանի: Մէյ մըն ա քունին մէջէն անկաճին ծան մը
կուքա: «Ա՛խճիկ, ա՛խճիկ, էլի՛ր, կայնէ՛, քեզի ազատեցիրք» կըսեն:
Ախճիկը կարթննա, կը նայի քի իրավ, ծառքին, օտկին գէնճիլները չի-
քան: Չորս տին կը նայի քի վո՛վ է տիի, կը նայի քի իրեն էտին իրեք
հատ խոշոր՝ ճերմակներ հաքած մարթեր էն կայներ: Ախճիկը կը
վախնա ծան հանելու: Ինքիրենը կըսէ քի «Հիչ չխօսիմ ալ նէ, կը
վախնամ քի նորէն քունս կը տանի տէ, ինտոր քի ինծի զինճիլլէմիչ
ըրին հոս պերին նէ, անանկ ա պաշխա պան մը կընեն, յա պաշխա
տեղ մը կը տանին: «է՛հ, հատէ ծան հանեմ, ամա ի՞նչ ըսեմ» կըսէ:
Անոր աս մտմտուքին վրա՝ ատ ճերմակներէն մէկը կը ծոի, ախճկանը
անկաճէն վար կըսէ քի «Մեզի իւչ ճինլի փէրիլէր (երեք հոգիով պա-

րիկ) կրսեն, էլիր մեզի հետ էկուր» կրսէ: Ախճիկը աս կը լսէ նէ, տահա պէթէր կը վախնա, կէնէ ծանր չը' հաներ: Անոնք ա քիչ մը կը կենան, կը նային քի նորէն չը խօսիր կոր, հիմա ալ մէկալ ձերմակլըն կը ծոի, ախճկանը անկաճէն վար «Հա'տէ, էրթանք» կրսէ, թեէն ա կը քաշէ: Ախճիկը կը տողա, ամա ի'նչ ընէ, կէնէ ծանր չը' հաներ: Քիչ մը տահա կը կենան փէրինները, կը նային քի կէնէ ծանր չը հաներ կոր ախճիկը նէ, աս հեղու ալ մէկալ փէրին կը ծոի, ախճկանը անկաճն ի վար կրսէ քի «Ա'ստար ըսինք ըսինք, ճողապ չուտուվիր տուն: Իչտէ կը լուանա կոր, անոր համար մենք ա կերթանք կոր: Ամա վաղը քիչեր մենք կուքանք քեզի կը գտնանք տէ քուկին չխօսիլտ կը հասկցունենք քեզի» կրսեն: Ան ատենը ախճիկը էտին կը տառնա քի պան մը ըսէ տիի, կը նայի քի մարթ-մարթասանք չիքա, ամմէնքն ա գացեր էն:

Քիչ մը ետկը ազվոր մը կը լուանա, ախճիկը կրսէ քի «Ի'նչ ըլլա նէ ըլլա, էս ալթըխ աստեղէն կերթամ» կրսէ: Ճամբա կելլա, կերթա, կերթա, կերթա, մէյ մըն ա տիմացը հոր մը կելլա: Կը ծոի մէջը կը նայի քի ազվոր կուփիկ պզտիկ օտան մը կա, մէջն ա քանի մը կատու նստեր էն: Ինքիրենը կրսէ քի «Աս կատուները մարթու պան չեն ըներ, էս ա վար իչնամ տէ քովերնին նստիմ» կրսէ: Գետինը կը նստի, օտկերն ա հորին մէջը կը կախէ քի վար ցատկէ, կատուները կը տեսնան, հէմէն կուզան ախճկանը կօզնեն: Ախճիկը վար կիյնա: Կատուները ախճկանը կրսեն քի, «Պահապան տեր կուզես նէ, սա օտան է» կրսեն, գուց տուռ մը կը ցուցունեն: Ախճիկը մինչև ատ ատենը ատանկ անուն մը լած չըլլալուն՝ էրեսնին կը նայի քի ի'նչ կրսեն կոր տիի: Անկէ «Հա', կրսէ, պահապան տեր կուզեմ կոր ամա, ընտո'ր հետը խօրաթեմ քի պան մը չընէ» կրսէ: Անոնք ա կրսեն քի «Ան գաթը պան մը չըներ քի, կրսեն: Հիմա էրթաս նէ կը տեսնաս, պաշխա ախճիկներ ա կան ներսը» կրսեն: «Անոնք ինչո'ւ էկած էն հոս» կրսէ ախճիկը նէ, «Իւչ ճինքի փէրիներուն ծառքէն փախած հոս էկած էն քի իրենց չկրնան տպչիլ տիի»: «է պաշխա տեղ էրթային նէ փէրիները կրնա'յին դպճիր» կրսէ ախճիկը նէ, «Հապա', վո'ւր էրթան նէ փէրինները կուքան կը գտնան ամա, աս պահապան տեէն խըյախ կը վախնան, չիւքի էյօր պահապան տեր մէյ մը նէֆէսը քաշելու ըլլա նէ, իրեքը մէկ կը կլլէ» կրսեն: Ախճիկն ա կրսէ քի «է, տո'ւք ինչու հոս էկած էք» կրսէ նէ, «Մեզի ալ իչտէ աս պահապան տեր պերած է քի իրեն իլէն ան ախճիկներուն խըզմէթը ընենք տիի» կրսեն: «էհ, հիմա ներս մտնամ նէ, ի'նչ ընեմ» կրսէ ախճիկը նէ, «Գետինը պիտի ծոիս, «Իւչ ճինլի փէրիլէրին էլինտէն քուրթար պէնի (երեք հոգով պարիկներուն ձեռքէն ազատէ դիս»՝ պիտի ըսես» կրսեն: «է փէք

աղէկ, անանկ է նէ, տուռը պացէք քի մտնամ» կըսէ ախճիկը: Անոնց-մէ մէկը կուքա տուռը կը պանա, ախճիկը ներս կը մտնա:

Ներս կը մտնա նէ, ախճիկը կը ծոփ գետին, «Իւչ ճինլի փէրիլէրին էլինտէն քուրթար պէնի» կըսէ: Տեն ա սանկ մէյ մը էրեսը կը նայի, մատովը տեղ մը կը ցուցունէ, «Օթուր օրտա (նստէ Հոտ)» կըսէ: Ախճիկը կը նստի: Տըր ախճկանը կը պաշլայէ Հարցունել. «Տուն վո՞վ էս, ի՞նչ բրիբ, վո՞ւր տեղէն էկար», ախճիկն ա կը պատմէ: «Իշտէ, կըսէ, էս աս ինչ թաքավորին կնիկն էի, օր մը քնացեր էի, մէյ մըն ա արթնըցա քի օտկա ծառքս զինճիլլէմիչ էղած լեռան օրթան էմ: Իշտէ անտեղ իւչ ճինլի փէրիները էկան, սանկ էղավ, նանկ էղավ» փիւթիւնը, մինչև իրեն Հոն իյնալը կը պատմէ ախճիկը: Անկէ ետևը այլթըլս ախճիկը ամմէն ատեն Հոն կը մնա:

Անտին թաքավորը կը նայի քի կնիկը չիքա, մէկալ Հանըմներուն կը Հարցունէ, չիյտենք կըսեն: Խըզմէթքյարներուն կը Հարցունէ, չիյտենք կըսեն: Էն ետևը ըստասավորներէն մէկը պախշիչ առնէ տիի կը գրուցէ, կըսէ քի «Ասանկ ասանկ քուկին Հանըմներտ փիւթիւնը մէկ էղան, օտկը ծառքը զէնճիլլէմիչ բրին, լեռ մը տարին ձգեցին» կըսէ: Թաքավորը աս պանը իմանալուն պէս չորս տին մարթ կը ձգէ քի ախճիկը գտնվի, չը՛ գտնվիր: Է՛ն ետևը թաքավորը ամմէն տեղ թէլլալ կանչել կուտա քի «Վո՞վ քի ծառքը օտկը զինճիլլէմիչ էղած ախճիկ մը գտավ նէ, թող գուրցէ, Հազար օսկի պախշիչ պիտի տրվի: Անիկա թաքավորին կնիկն է» տիի: Թէլլալը կուքա ատ պահապան տեին, տուռին առչինա կը պօտա: Ասոնք ամմէնն ա իրարու էրես կը նային, ախճիկն ա կըսէ քի «Ախ, ատ փնտոածնին էս էմ, կանչե՛նք թէլլալը» կըսէ:

Թէլլալը կը կանչեն, ախճիկը կըսէ քի «Թաքավորին կնիկը էս էմ» կըսէ: Է՛հ, անանկ է նէ, քալէ քեզի թաքավորին տանիմ» կըսէ թէլլալը: Ախճիկն ա կըսէ քի «Չէ, թող թաքավորը գա, առապայով ինձի առնէ, էս պաշխա մարթու Հետ չեմ կրնար գար» կըսէ: Թէլլալն ա ասանկ խապար կը տանի թաքավորին: Թաքավորն ա առապա մը կը նստի, կուքա Հոն, կառնէ կնիկը, ան տեին, ախճիկներուն ամմէնուն ա շատ մը պախշիչներ կուտա, կատուններուն ա ամմէն մէկուն իրեք իրեք Հատ ճիլէր կուտա, կելլան տուն կուքան: Ան Հանըմները իլէն ան լեռը տանող ծառաներն ա կը կախէ, իրենք ա աղվոր մը տասը օր տասը քիչեր ուրախութիւն կընեն:

ՃԻՃԻ ՊՈԶԻԿԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ տղա մը կա էղեր: Աս տղան ամմէն առու տաս փարայի կաթ կառնէ էղեր, փէնճիրէին առչին կը տնէ էղեր, խուչն ա կուքա, փիւթիւնն ա կը խմէ էղեր:

Տղան կը մտմտա կը մտմտա քի ճա՛նըմ, աս կաթը վո՛ւզ կը խմէ կոր տիի, չը գտնար: Օր մըն ա մախսուս փէնճիրէյին էտին կը փախվըտի, կը պէքլէյէ:

Կը պէքլէյէ, կը պէքլէյէ, մէյ մըն ա կը նայիս քի խուչ մը կուքա, քիթիկը ամանին մէջը կը խոթէ, կաթը փիւթիւնն ա կը խմէ: Թամամ քի պիտի թոի նէ, տղան փէնճիրէն կը պանա, խուչը կը պոնէ, խուչը կը փախի, պոչը տղուն ծառքը կը մնա: Խուչը կը տառնա տղուն, կըսէ.

– Ճիճի պոչիկս կուզեմ, ճիճի պոչիկս կուզեմ:

– Տուն իմին կաթս տուր, էս ա քուկին ճիճի պոչիկդ տամ:

Խուչը կելլա կերթա կովին.

– Կո՛ւլիկ, կո՛ւլիկ, ընծի քիչիկ մը կաթ տուր, կաթ տանիմ տղուն տամ, տղան ա ճիճի պոչիկս տա, ճի՛ ընեմ թոիմ:

– Տուն ընծի օր մը օրանց յափրախ տուվա՞ծ էս քի, էս քեզի կաթ տամ:

Խուչը կելլա կերթա ծառին.

– Ծա՛ռիկ, ծա՛ռիկ, ընծի քիչիկ մը յափրախ տուր, յափրախը տանիմ կովիկին տամ, կովիկը ինծի կաթ տա: Կաթը տանիմ տուղուն տամ, տղան իմին ճիճի պոչիկս տա, ճի՛ ընեմ թոիմ:

– Տուն ընծի օր մը օրանց ճուր տուվա՞ծ էս, քի էս ա քեզի յախրախ տամ:

Խուչը կերթա չէչմէին.

– Չէ՛չմէ, չէ՛չմէ, ընծի քիչիկ մը ճուր տուր, ճուրը տանիմ ծառին տամ, ծառը ընծի յափրախ տա, յափրախը տանիմ կովին տամ, կովը ընծի կաթ տա, կաթը տանիմ տղուն տամ, տղան ա իմին ճիճի պոչիկս տա, ճի՛ ընեմ թոիմ:

– Տուն օր մը օրանց իմին քարիս վրա հավկիթ մը կոտրա՞ծ էս, քի էս քեզի ճուր տամ:

Ուուըը կեղա կերթա: Թոաժ առնըը երկիրքէն տաա փարա մը կիյ- նա¹: Տաա փարան կը տանի պախալին, հավկիթ մը կաոնէ, հավկիթը կը տանի չէչմէին քարին վրան կը կոտրէ: Չէչմէն ա անոր ճուր կու- տա: Ճուրը կը տանի ծաոին կուտա, ծաոն ա անոր յափրախ կուտա: Յափրախը կը տանի կոպին կուտա, կոպն ա անոր կաթ կուտա. կաթը կը տանի տղուն կուտա, տղան անոր ճիճի պոչիկը կուտա, ճի կընէ կը թոփ:

16

Մէթիպին ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չի քա, մէկ կնիկ մը կա էղեր: Աս կնիկը էրկու ախճիկ ունի էղեր, մէկը խորթ, մէկը խաս: Խորթ ախճիկը փէք աղ- վոր է էղեր, խաս ախճիկն ա խըյախ չիրքին է էղեր: Մարը խորթ ախճիկը հիչ չը՝ սիրեր էղեր, վիրա ա կը ծեծէ էղեր քի ինչո՞ւ աղվոր էս տիյի:

Օր մը մարը խաս ախճիկը կաոնէ՝ պաղնիք կը տանի: Խորթ ախ- ճիկն ա կը ծեծէ, տուըը կը ձգէ: Ախճիկը փէնճիրէին առչին կասնի, սօխախը սէյիը կընէ:

Կը նայի քի տիմացի տուըին էխտիյար կնիկը փէնճիրէին առչին նատեր՝ մէքիկ կը պանի կոր: Մէյ մըն ա մէքիկը սօխախ կիյնա:

Կնիկը կը տաոնա ախճկանը, կըսէ քի՝

– Ախճիկա, էկու սա մէքիկա տուը:

Ախճիկը վար կիչնա, մէքիկը կաոնէ՝ կնկանը պիտի տա նէ, կնիկն է ախճըկանը մաղերէն կը պոնէ, փէնճիրէէն վեր կը քաչէ:

– Սև ճուրը ասնի նէ ծան մը՝ հաներ, ճերմակ ճուրը ասնի նէ ծան մը՝ հաներ: Տեղին ճուրը ասնի նէ՝ ինճի խապար տուը,– կըսէ:

Կասնի սև ճուրը՝ ախճիկը ծան չը՝ հաներ: Կասնի ճերմակ ճուրը՝ ախճիկը նորէն ծան չը՝ հաներ, տեղին ճուրը կասնի նէ՝

– Նա՛, նա՛, տեղին ճուրը կասնի կոր,– կըսէ:

Պաոապն է «Աչվըներդ կոցէ» կըսէ ախճկանը: Մաղերէն պոնելուն պէս տեղին ճուրին մէչը կը խօթէ, կը հանէ: Ախճիկը կեղա տուըս, կը նայի քի մաղերը օսկիի պէս տափ-տեղին է էղեր, ինքն ա տահա պէթէը աղվորցեր է: Կը վախնա քի մարը քա նէ, ծեծէ պիտի, կերթա տուն, տէօչէկը կը փոէ, կը պառկի:

¹ Տարրերակ մը կը պատմէ, թէ թոչունը ուղղակի նպարավաճաոէն կը գողնա հավկիթը, առանց երկիրքէն տասը փարա գտնելու:

Մարը կուքա, կը նայի քի ախճիկը պառկեր է: Կերթա յօրդանը վեր կառնէ, կը նայի քի՝ ինչ կը նայիս, խըյախ աղվոր ախճիկ մըն է տառ-ձեր: Աղվոր մը կը պոնէ կը ծեծէ կը ծեծէ, «Խ՞նչ ըրիր քի ասանկ աղ-վորցար» կրսէ:

Ախճիկն ա գուլխուն էկածը ծարէն ծար կը պատմէ:

Մարը խաս ախճիկն ա փէնճիրէին առչին կը նստեցունէ: Կնկանը մէքիկը նորէն վար կիյնա նէ, կը նայի քի աս անքամ ա մէկալ ախճիկն է նստեր.

– Էկուր, ախճիկս, աս մէքիկս տուր,– կրսէ:

Ախճիկն ա կերթա, մէքիկը կուտա: Կնիկը ասոր ա մազերէն կը քաշէ, քովը կառնէ.

– Ճերմակ ճուրը ասնի նէ՝ մը՝ խօսիր, կրսէ, տեղին ճուրը ասնի նի՝ մը՝ խօսիր, սև ջուրը ասնի նէ՝ ընծի ծան տուր,– կրսէ:

Ճերմակ ճուրը կասնի, ախճիկը չը՝ խօսիր, տեղին ջուրը կասնի, չը խօսիր, սև ճուրը կասնի նէ՝ կնկանը ծան կուտա:

Կնիկն է ախճկանը մազերէն կը պոնէ՝ սև ճուրին մէջը կը խօթէ կը հանէ: Ախճիկը կեյլա կը նայի քի առաչվրնէ տահա պէթէր սեցեր, քիւս-քիւթիւկ է էղեր: Լալով լալով տուն կերթա մօրը: Մարն ա կառնէ պաղնիք կը տանի քի վլա տէ թէմըսծունէ, մէկալ ախճկանն ա կապըսպրէ քի տուր-փէնճիրէն չեյլա:

Ասոնք կերթան, ախճիկը քիչ մը տառացան կեյլա պտտելու: Ատ ատենն ա թաքավորին տղան տիւլպիւնով ախճիկ փնտտելու էլեր է էղեր, աս աղվոր ախճիկը կը տեսնա նէ՝ հէմէն խապար կը խրկէ՝ ախճիկը ուզելու: Ախճիկն ա կրսէ քի՝ «Ասոր մարս հոս չէ՝ վաղը էկէք» կրսէ:

Իրինկունը մարը կուքա նէ՝ ախճիկը խապար կուտա: Ան ա կը պոնէ աղվոր մը կը ծեծէ: Էրթէսի օրը կըլլա նէ՝ հավերուն քիւմէսը կը տնէ կը գոցէ: Մէյ մըն ա թաքավորին մարթիքը կուքան ախճիկը առնելու: Կնիկը իրեն առապ ախճիկը կուտա: Ասոնք ա կը նային, «Ասիկա մերին տեսածը չէ՞» կրսեն:

Ան ա կրսէ քի «էս պաշխա ախճիկ չունիմ, մինակ աս է» կրսէ:

Ասոնք ախճիկը կառնեն, էրթալու կըլլան նէ՝ մէյ մըն ա քիւմէսին առայէն աղվոր ախճկանը մազերը կը տեսնան: Քիւմէսը կը պանան, ախճիկը կառնեն կը տանին, տասը օր տասը քիչեր հարսնիք կընեն:

Էրկինքէն իրեք խնձօր ինկավ: Մէկը ընծի, մէկը քեզի, մէկն ա Աստված պապային, չօփերը չօփճիին, կուտերը պախճէպանին, կէնէ տնկէ, կէնէ բուսնի, կէնէ ուտենք:

ՖԷՆԷՐԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Ատենով էրիկ մը-կնիկ մը կան էղեր: Ասոնք մէկ մանչ զավակ մը ունին էղեր: Աս մարթը վիրա կըսէ էղեր քի «էս դուրսը ախպար մը ունիմ» կըսէ էղեր: Օրին մէկը մարթը կը մեռնի, կըլլա, նէ՛ թպրոց կերթա, նէ՛ քործի կերթա, անանկ սոխախները կը պտըտի էղեր: Հարը քանի մը փարա մէրաս ցքեր է, ան՝ կուտեն էղեր: Մէկ հեռու տեղ մըն ա կա էղեր: Ասիկա պախըճութինով կիմանա քի աս ինչ տեղը՝ գետնին տակը մէկ ֆէնէր մը կա: Ատիկա ունեցողը շատ զէնկին կըլլա էղեր, ամա ատ գետնին տակէն ֆէնէրը առնողը օխճ չը՛ մնար էղեր: Աս առապը նորէն պախըճութինով կիմանա քի ասանկ տեղ մը՛ մար մը-տղա մը կան տէ, հարն ա ատանկ «էս տուրսը ախպար մը ունիմ» կըսէ էղեր:

Առապը կըլլա կուքա ատ քաղաքը: Կնայի՛ դիմացը ատ չափխըն տղան կըլլա, ամա առապը չը՛ ճաչնար քի ան տղան է, կը հարցունէ քի՛ «Ասանկ ասանկ մար մը-տղա մը կան, վո՞ւր կը նստին: էս ան տղուն ամուճան էմ» կըսէ: Տղան ա «Մենք էնք ան» կըսէ. կառնէ առապը, իրենց տունը կը տանի, «Մա՛յրիկ, ամուճան էկեր է» կըսէ: Կը նային քի առապ է, ամա ի՞նչ գիտեն, տեսած չեն, ըսածին կը հավտան: Առապը է՛փէի մը հոն կը կենա:

Օր մը առապը կնկանը կըսէ քի «Աս տղատ ասանկ չափխըն չափխըն կը պտըտի կոր, քործի չերթար կոր, ետկը ի՞նչ պիտի ըլլա, կըսէ: Վաղը տանիմ տիրկէրի մը քով դնեմ տէ, կըսէ, հիչ չէ նէ տիրկէրութիւն սորվի, քանի մը փարա վաստըկի» կըսէ:

Էրթէսի օրը առապը տղան կառնէ, կը տանի, լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը պտըտուկնէ: Տղան կըսէ քի «Ճա՛նրմ, վո՞ւր կը տանիս կոր ինծի» կըսէ նէ, առապը էրեսին շա՛խ տիի թօխաթ մը կը զարնէ: Քիչ մըն ա կերթան, մենծ լեռ մը կուքա: Առապը հոն ծունկ կը չոքէ, աղօթկ կընէ, մէյ մըն ա ատ լեռը կը բացվի, կը նային քի մենծ վէրտիվան մը կա: Առապը տղուն կըսէ քի՛

– Հիմա աս վերտիվանէն վար պիտի իչնաս, անտեղը շատ մը յեմի ծառեր կա, հի՛չ մէկէն ա բան մը չփուրցունես պիտի, անտեղը ծառէ մը վար ֆէնէր մը կախված է, անիկա առնես, ինծի բերես պիտի» – կըսէ:

Տղան ատ տեղէն վար կը նայի, անկէ՛

– էս կը վախնամ, չեմ կրնար էրթար, կըսէ:

Առապը մատէն մատնին կը հանէ, տղուն կուտա, կըսէ, քի՛

– էյօր նեղ ատենի մը գաս նէ, աս մատնին չփէ, մարթ մը կելլա դիմացըթ, ի՞նչ կուզես նէ ըսէ՛ անոր, կընէ – կըսէ:

Տղան մատնին մատը կը դնէ, վէրտիվանէն վար կիչնա, կերթա, ան ֆէնէրը կախված տեղէն կառնէ, վէրտիվանէն վեր կելլա, կը նայի քի գետինը վրան գոցված է: Հիմա ի՞նչ ընէ, կը նստի, կուլա կուլա, «Ախ, Ասված իմ» ըսելով ձառքերը իրարու կը զարնէ նէ՛ մատնին կը չփվի, դիմացը մարթ մը կելլա, «Ի՞նչ կուզես» կըսէ: Տղան ա կըսէ քի՛ – Ինձի սրտեղէն ազատէ՛, կըսէ:

Մարթը կը բռնէ տղան, անտեղէն դուրս կը հանէ: Տղան ֆէնէրը կառնէ, կելլա շտակ տուն կերթա, սուտ ամուճային ըրածները փիթիւն կը գուրցէ: Ատ ամուճա օլաճախն ա այլթըխ հի՛չ տուն չի՛քար:

Ասոնք կը պաշլայեն, տուններնին ի՞նչ կա նէ, կամաց կամաց կը ծառեն, կուտեն: Օր մըն ա կըլլա քի ա՛լ ծախելու բան մնացած չէ, մարը կըսէ քի «Սա փիս ֆէնէ՞րը ինչ է, հոս դրած է, կըսէ, կտորճիկ մը սրփեմ տէ, տա՛ր, քանի մը փարա տան նէ՛ տո՛ւր» կըսէ: Կնիկը ֆէնէրը սը՛րփելուն պէս՝ քանի մը մարթ կելլա դէմը, «Ի՞նչ կուզես» կըսեն: Կնիկը «Ամա՛ն» կը պոռա, կմարի, կիյնա: Տղան հէ՛մէն կը վազէ կուքա, մարթիքը կը տեսնա նէ, կհասկնա, կըսէ քի «Մեզի հաց բերէք» կըսէ: Մարթերը կերթան, հաց կը բերեն: Տղան մարը կաղէկծունէ, կըսէ քի չվախնա: Հիմա տղան սորվեցա՞վ յա, քանի՛ բան պէտկ ըլլա նէ՛ ֆէնէրը կը չփէ, մարթիքը կուքան, ուզածը կը բերեն էղեր: Մարն ա կը սրթողի էղեր, քի «Ծո տը՛ղա, ինչո՞ւ փէրիներուն հետ էս» տիի, ամա տղան չլսեր:

Օր մը թաքավորին ախճիկը բաղնիք պիտի էրթա էղեր: Թէլլալ կանչել կուտան քի քառսուն օր խանութները չբացվին պիտի: Տղան ասիկա կիմանա նէ՛ մօրը կըսէ քի՛ «էս պիտի էրթամ ատ ախճիկը տեսնամ» կըսէ: Օր առաջ կերթա, բաղնիքին խուպպէին վրան կելլա կը նստի: Մէյ մըն ա թաքավորին ախճիկը կուքա, տղան շատ կը հավնի, կելլա տուն կերթա, մօրը կըսէ քի «էս ան ախճիկը պիտի առնեմ» կըսէ:

Մարն ա կըսէ քի՛

– Ծօ խե՞նթ էս, ի՞նչ էս: Դուն վո՞վ էս քի թաքավորին ախճիկը պիտի առնես, կըսէ: Թաքավորը իմանա նէ՛ գլօխըթ կկտրէ:

– Չէ՛, ի՛լլէ էս անիկա պիտի առնեմ: Վաղը դուն պիտի էրթաս, թաքավորին ըսես քի տղաս ախճիկըթ կուզէ կոր, պիտի ըսես:

Մարն ա կըսէ քի՛

– Ծօ գլօխս կը կտրէ, չե՛մ էրթար:

Տղան կը պօռա, կը կանչէ, «Ի՛լլէ պիտի էրթաս» տիի: Մարն ա ի՞նչ ընէ, կելլա կերթա թաքավորին սառայը, մէկ քէօչէ մը փարև բռնած կը կայնի: Բա՛ն մը չը՛ կրնար ըսեր: Կելլա տուն կուքա: Տղան կը հարցունէ քի «Ըսի՞ր»: «Ձէ՛» կըսէ: «Ինչո՞ւ չըսիր, վաղը նորէն պիտի էրթաս, մո՛ւթլախա ըսես: Էրթէսի օրը կնիկը նորէն կերթա, կը կայնի, նորէն չը՛ կրնար ըսեր, նորէն կելլա, տուն կուքա: Տղան նորէն կը հարցունէ քի «Ըսի՞ր»: «Ձէ՛» կըսէ: «Ինչո՞ւ չես ըսեր կոր» կըսէ:

Մէկալն օրը նորէն կնիկը կերթա, կը կայնի, կը կայնի, կէնէ չը կըրնար ըսել, կելլա քի տուն պիտի գա, թաքավորը կանչել կուտա, «Ի՞նչ է աս կնիկը ասանկ իրեք օր է կուքա կը կայնի, կը կայնի, կելլա կերթա» կըսէ, «Կանչեցէք նայինք ի՞նչ կուզէ» կըսէ:

Կնիկը կուքա, թաքավորին օտկը կիյնա, կըսէ քի՛

– Բան մը պիտի ըսեմ, ամա, էրթում ըրէ բան մը չընելուիթ, կըսէ: Թաքավորն ա էրթում կընէ:

Ան ատեն կնիկը կըսէ քի «Տղաս ախճիկըրթ կուզէ կոր» կըսէ:

Թաքավորն ա կըսէ քի՛

– Փէ՛ք աղէկ, կուտամ. ամա տղաթ քառասուն խալայըխով թող գա քի տեսնամ, կըսէ:

Կնիկը «Փէ՛ք աղէկ» կըսէ, կելլա կերթա տղուն կըսէ: Անիկա ա ֆէնէրը չը՛փելուն պէս փէրինները կուքան:

– Ինձի քառասուն խալայըխ պիտի բերէք, կըսէ, ամմէնն ա մէկ պիչիմ լաթեր հաքած: Ամմէնն ա մէ՛կ պիչիմ ձիներու վրա նստած, ընձի ալ աղվոր խաթ մը լաթ, աղվորիկ ալ ձին մը:

Փէրինները կերթան, կը բերեն քառասուն խալայըխ, ամմէնն ա մէկ պիչիմ ճերմակ լաթեր հաքած, գլօխնին թաճերով, ամմէնն ա մէկ պիչիմ ձիներու վրա նստած: Տղուն ա խըյախ աղվոր խաթ մը լաթ իլէն աղվոր ձին մը կը բերեն, մէկ հատ մըն ալ օսկի թէփսի մը՝ մէչը չտեսնըված եմիչներ:

Տղան բաղնիք կերթա, կը վլասվի, կը թէմիղնա, անկէց կը հաքնի ան լաթերը, ձինը կը նստի, առչեէն մէկ խալայըխ մը ան օսկի թէփսին բռնած, էտեէն տղան ձինով, անոր էտեէն ա էռտունը ինը խալայըխը: Տղան առչեի խալայըխին կապսպրէ քի թաքավորին առչըր ծունկ չոքէ, անկէց ան թէփսին թաքավորին տա: Մէկալներուն ա կըսէ քի ծունկի վրա գան թաքավորին առչին:

Ասանկ կերթան:

Եփոր թաքավորին առչին կելլան, ան առչեի խալայըխը թէփսին թաքավորին կուտան. թաքավորը կը նայի քի թէփսին մէչը չտես-

նրված բաներ կան: Մէկայններն ա անանկ խրչախ հարուստով, խօսկ կուտա քի քառսուն օրէն հարանիք ընեն:

Ամա ախչիկը վէզիրին տղուն նշանած է էղեր: Անոր հետ հարանիք կրնեն: Տղան կիմանա քի ախճիկը վէզիրին տղուն հետ կարքըվեր է, հէմէն ֆէնէրը կը շփէ, փէրինները կուքան: Կըսէ քի՝

– Ամմէն քիչեր, թաքավորին ախճիկն իլէն վէզիրին տղան պառկին նէ, պառկած տեղերնուն, ախճիկը պիտի առնէք տէօշէկով–մէօշէկով սօխախին օղթան պիտի ցքէք, մանչն ա սօխախին մէկալ քէօշէն: Առտու ըլլա նէ, նորէն տեղերնին պիտի տանիք, կըսէ:

Փէրինները ասանկ ամմէն քիչեր ախճիկը կառնեն կը տանին սօխախին մէկ քէօշէն կը ցքեն, մանչն ա մէկալ քէօշէն: Ախճիկը քիչերը կարթննա, կը նայի քի սօխախն է: Առտուն կը նայի քի նորէն տունն է: Ասանկ ասանկ մանչուն վրա խենթութիւն մը կուքա, թաքավորն ա կը նայի քի տղան խենթեցեր է, դուրս կը վոնտէ:

Տղան աս կիմանա նէ, կերթա թաքավորին կըսէ քի «Քառասուն օրը թամամցավ, տահա հարանիք չընե՞նք պիտի» կըսէ:

– Հա, կըսէ թաքավորը:

Հարանիք կրնեն: Տղան թաքավորին տունը փեսա կերթա: Էփէի ատեն հոն կը նստին: Օր մը տղան ախճըկանը կըսէ քի՝ «էկու մեզի համար սառայ մը շնենք տէ հոն էրթանք» կըսէ: Ֆէնէրը կը շփէ, փէրինները կուքան, կըսէ քի «Աս քիչեր թաքավորին սառային դիմացը աղվոր սառայ մը պիտի շնէք, կըսէ, վաղը հոն պիտի կրվինք» կըսէ: Փէրինները չափուխ մը կը շնեն:

Առտուն թաքավորը կելլա կը նայի քի դիմացը աղվոր սառայ մը: Կը հարցունէ քի վորի՞նն է: Կըսեն քի փեսայինդ է: Շաշմիշ կըլլա քի մէկ քիչերվան մէջ ինտո՞ր շնվեցավ տիի:

Տղան կնկանը հետ նոր սառայը կերթա: Յորեկները տղան ավի կերթա էղեր:

Օր մը նորէն ասանկ ավի գացած է էղեր, առապ պախըճին կիմանա քի ան տղան ֆէնէրը առեր տարեր է, անով զէնկինցեր է, թաքավորին ախճիկը առեր է, նոր սառայ մը շներ է, շատ մը նոր ֆէնէրներ կառնէ, «էսկի ֆէնէրլէրէ յէնի ֆէնէրլէր վէրէլիմ» (հին լապտերների տեղ նոր լապտերներ ենք տալիս) ըսելով կպտըտվի: Սառային առչէն կասնի նէ, կնիկը կըսէ քի «Հա՛տէ, սա հին ֆէնէրը տամ տէ տեղը նոր մը առնեմ» կըսէ, կիչնա վար, հին ֆէնէրը առապին կուտա, տեղը նոր մը կառնէ:

Առապը ֆէնէրը ա՛ռնելուն պէս, կերթա քէօշէն, ֆէնէրը կը շփէ, փէրինները կուքան, կըսէ քի «Չափո՛ւխ, ան սառայը անտեղէն պիտի

վերցունէք, հետու տեղ մը պիտի տանիք» կրսէ: Փէրինները հէմէն սա-
ռայր կառնեն կը տանին: Թաքավորը կը նայի քի սառայր չիքա, «Չա-
փո՛ւխ, ան մանչը կանչեցէք» կրսէ: Տղան ավէն նոր ետ կը դառնա
կոր հղեր, հէ՛մէն կը բռնեն, թաքավորին կը տանին: Թաքավորը կրսէ
քի «Չափո՛ւխ, ան սառայր բերել պիտի տաս, չէ նէ գլօխըթ կտրել
պիտի տամ» կրսէ: Տղան ա «Ճա՛նըմ, կայնէ նայիմ, վո՞ւր է քի սա-
ռայր» կրսէ: Կը նայի քի իրավ սառայ չիքա: Հիմա ի՞նչ ընէ, թաքա-
վորը գլօխը պիտի կտրէ:

Աս տղան փութիւն ֆուխարէներուն փարա կուտա, աղէկութիւն
կրնէ հղեր, անոնք ա կուքան, թաքավորին օտկը կիյնան, յալվար-յա-
լար կըլլան քի, «քառսուն օր ատեն տուր, ան կը գտնա» տիի: Թա-
քավորն ա քառսուն օր մէօհլէթ կուտա:

Տղան կելլա դուրս: Հիմա ի՞նչ ընէ, «Անանկ ա անանկ, անանկ ա»
կրսէ, կելլա շիտա՛կ կերթա, նայինք դիմացը ի՞նչ պիտի էլլա:

Էփէի մը կերթա, դիմացը տէրէ մը կելլա:

– Է՛հ, կրսէ, հղածը հղավ: Էս սառայր փո՞ւրկէ պիտի գտնամ: Պէլլի
բան է քի թաքավորը գլօխս պիտի կտրէ, պարէմ ինքըզինքս սա տէ-
րէն նետեմ, ազատիմ» կրսէ:

Նետաված ատենը մատնին քարին կը քսվի, փէրի մը կելլա դիմացը:

– Ի՞նչ կուզես, կրսէ փէրին:

– Ան ֆէնէրը իմին ձառքս բեր, կրսէ:

– Էս ան ֆէնէրը ձառքըթ չեմ կրնար տար, ամա ան ֆէնէրին քովը
կը տանիմ, կրսէ:

Փէրին տղան կառնէ, ան սառային քովը կը տանի: Տղան դուռը կը
չալէ, կնիկը կուքա, դուռը կը բանա:

– Ախ, վո՞ւր էս, օրթան չիքաս, կրսէ:

Տղան ա կրսէ քի՛

– Ինչո՞ւ ֆէնէրը տուվիր. հիմա անիկա վուրկէ՞ պիտի գտնանք,
կրսէ:

Կնիկն ա կրսէ քի՛

– Ան առապը ամմէն քիչեր հոս կուքա կոր: Մէկտեղ ըռախի կը
խմենք կոր, ան ֆէնէրն ա փալթօյին ճէպը պահած է, կրսէ:

– Է՛հ, անանկ է նէ, կրսէ տղան, սա թօզը ա՛՛ո տէ, ըռախիին խա-
տէխին մէչը ցանէ: Էս ա կը փախվըտիմ յիւքին մէչը: Անիկա խմէ նէ,
կը գինովնա, մեռելի պէս կըլլա: Ան ատենը էս ա յիւքէն դուրս կելլամ,
ճէպէն ֆէնէրը կառնեմ, կրսէ:

Իրինկուն կըլլա, մէյ մըն ա կնիկը կը նայի քի առապը կուքա կոր.
հէ՛մէն տղան յիւքը կը փախվըտի, ախճիկն ա ըռախիին թէփսին կը

չտկէ, ան թօզն ա անոր խատէխին մէջը կը լեցունէ: Առապը կուքա, կը նստի, մօյ մէկ հատ կը խմեն: Առապը խմելուն պես, կը մարի կիցնա: Հէ'մէն տղան դուրս կելլա, ճէպէն ֆէնէրը առնելուն պէս կը շփէ, փէրինները կուքան: Տղան կըսէ քի՛

– «Ձափուխ, աս սառայը նորէն հոն՝ իր տեղը պիտի տանիք» կըսէ: Նորէն սառայը իր տեղը կերթա:

Թաքավորը կը նայի քի սառայը նորէն հոն է: Տղան ատ առապը կը բռնէ, թաքավորին կը տանի, կըսէ քի՛

– Իչտէ ա'ս է մեր տիւշմանը: Սառայը տանողը ա'ս է, կըսէ:

Թաքավորը ան առապը կախել կուտա: Անկէց, ալթըրս է'փէի ատեն ըռահաթ կապըրվին:

Օր մը ատ առապին ախպարը կիմանա քի ան տղան ասանկ ասանկ ան առապը կախել տուվեր է: Ան տեղը մէկ խենթուկ կնիկ մը կա էղեր. տղուն կնիկը պազի պազի ներս կը կանչէ էղեր, կը նստին կը խորաթվին էղեր: Առապին ախպարը ատ խենթ կնկան լաթերը կը հաքնի, ան սօխախէն կասնի: Հանըմը փէնճիրէն է էղեր, գիտէ քի ան խենթ կնիկն է, «էկու ներս, տո'տու, էկու ներս» կըսէ, ներս կը կանչէ:

Առապին ախպարը կուքա կը նստի, կըսէ քի՛

– Ախ, աս ինչ աղվոր սառայ է, կըսէ, ամա բան մը կը պակսի: Մէկ պիւպիւ մը կա, խըյախ աղվոր: Ան պիւպիւը բերէիք տէ սա՛ թավանէն վար կախէիք նէ, կըսէ, շատ պիտի վայլեր, կըսէ:

Առապին ախպարը քիչ մըն ա կը նստի, անանկ կելլա կերթա:

Իրինկուն կըլլա, տղան կուքա: Կնիկը կըսէ քի՛

– Ասանկ ասանկ աղվոր պիւպիւ մը կա էղեր, ան պիւպիւը բերէինք տէ սա թավանէն վար կախէինք նէ՛ խըյախ վայլում պիտի առնէր, կըսէ:

Տղան ֆէնէրը կը շփէ, փէրինները կուքան:

– Սանկ խըյախ աղվոր պիւպիւ մը կա էղեր, կըսէ, ան պիւպիւը մեզի պիտի բերէք, կըսէ:

– Վայ, կըսեն փէրինները, կը պոռան կը կանչեն,– ան ըսած պիւպիւրթ մերին մենծն է, կըսեն. մեր մենծը ձեր ձա՞ռքը պիտի տանք, կըսեն: Հիմա ձեզի էրկուքնիդ ա կը մեռցունենք, էյօր չը գիտնայինք, քի ասիկա ձեզի վո՛վ է բսեր, կըսեն: Ան ըսողը ան առապին ախպարն է: Անիկա ալ մեռցուցէք քի՛ հանքիստ ապրիք, կըսեն, կերթան:

Ատոնք ալ ան մարթը բռնել կուտան, ա՛ն ալ կախել կուտան, անկէց ետըր ըռահաթ կապրին:

ԼԷՊԼԷՊԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Ատենով էրիկ մը-կնիկ մը կան էղեր: Ասոնք փէք ֆուխարէ էն էղեր: Անանկ քի անճախ օրական չոր հաց մը կը ճարեն էղեր: Օր մը մարթուն ձառքը տաս փարա կասնի տէ, կըսէ քի «Հա'տէ սըտեղէն քիչ մը լէպլէպի առնեմ ուտեմ» կըսէ: Լէպլէպին կառնէ, կերթա, կերթա, դիմացը հոր մը կելլա: Հորին առչեւը կը կայնի, լէպլէպին մէկ հատ մը կուտէ, մէկ հատ մը հորին մէջը կը նետէ, մէյ մըն ա լէպլէպին կը հատնի նէ, փիշման կըլլա հորը նետելուն, հորին մէջը կը կախվի, մէկ ձանի «Լէպլէպիներս կուգեմ, լէպլէպիներս կուգեմ» կը պոռա: Ան ատեն առապ մը կելլա հորին մէջէն, մարթուն կը դառնա՝

– Ի՞նչ կուգես կոր, կըսէ:

Ան ա՝

– Լէպլէպիներս կուգեմ կոր, կըսէ:

Առապն ա՝

– Նա՛ քեզի սուֆոա մը, կըսէ, թախտակի մը կտոր կուտա, ամա, կըսէ, սախը՛ն «Աչը՛լ, սուֆոամ, աչըլ» չըսե՛ս հա՛, կըսէ:

Աս մարթը «Ձէ՛, չեմ ըսեր» կըսէ, կառնէ սուֆոան, ետ կը դառնա, տուն կուքա: Ճամփան ինքիրենը կըսէ քի՝

– Հատէ ըսեմ, նայիմ ի՞նչ պիտի ըլլա, կըսէ, «Աչը՛լ, սուֆոամ, աչըլ» կըսէ:

Մէյ մըն ա նայիա քի ատ թախտակին կտորը խոշոր սուֆոա մը կըլլա, ի՞նչ աղվոր կերակուրներ, ի՞նչ եմիչներ, ի՞նչ անուշներ, բաներ: Մարթը աղվոր մը կուտէ, կիչտանալէն ետկը՝

– Հիմա ի՞նչ ըսեմ քի գոցվի, կըսէ: Հատէ «քափահն» ըսեմ, նայիմ կը գոցվի՞, կըսէ, «քափահն, սուֆոամ, քափահն» ըսելուն պէս, սուֆոան կը գոցվի, նորէն թախտակի մը կտոր կըլլա:

Մարթը սուֆոան կառնէ, շիփ շիտակ տուն կը տանի, կնկանը կըսէ քի՝

– Կնիկ, նայէ ի՞նչ բերի քեզի, կըսէ, էկու նատինք, կտորճիկ մը հաց ուտենք, կըսէ:

Ան ա կըսէ քի՝

– Ատ թախտակին կտորը ինչ պիտի ընեմ, հաց բերի՞ր քի ուտենք, կըսէ:

Ան ա «Ինչո՞ւտ պէտկ» կըսէ, իսկէրմին օրթան կը դնէ, ատ թախտակն ա վրան կը դնէ, «Աչը՛լ, սուֆոամ, աչը՛լ» ը՛սելուն պէս, աղվոր սուֆոա մը կը բացվի: Կուտեն, կը կիշտանան, անկէց նորէն «քափան, սուֆոամ, քափան» կըսէ, կը գոցվի, թախտակ մը կըլլա:

Օր մը, էրիկմարթը կուզէ քի անտեղի փիւթիւն մենծերը հացի հրամցունէ: Սապար կընէ քի ամմէնն ա իրեն տունը գան: Անոնք ա ինքիրեննուն կըսեն քի «Աս մարթը ֆուխարէ է, մեզի ընտո՞ր հացի տավէթ կընէ կոր: Հատէ էրթանք նայինք ի՞նչ պիտի կերցունէ» կըսեն, կելլան մարթուն տունը կերթան:

Իչտէ ասոնք «Փարով էկաք, փարի տեսանք» կըսեն իրարու, քիչ մը նստելնէն ետկը, կնիկը կելլա իսկէրմին օրթան կը դնէ, անկէց ատ թախտակն ա անոր վրան կը դնէ, մէյ մըն ա մարթը ա՛նխըտար հոքիին մէչը «Աչը՛լ, սուֆոամ, աչը՛լ» ը՛սելուն պէս, աղվոր սուֆոա մը կը բացվի, ամմէնն ա կուտեն կը կիշտանան, անկէց նորէն մարթը «Քափան, սուֆոամ, քափան» ը՛սելուն պէս, նորէն սանկ թախտակ մը կըլլա, մէկ քէօշէ մը կը դնեն: Անկէ կը պաշլայն իրարու հետ խորաթվելու:

Մէչերնուն մէկը ուսուլիկ մը թախտակը անկէց ա՛ոնելուն պէս, տուն կը վասծունէ, անոր տեղը պաշլաա թախտակ մը կը բերէ, հոն կը դնէ: Ամա ասոնք հիչ խապար չունին:

Միսաֆիրները քի՛չիծիկ մը տահա կը նստին, անկէց կելլան կերթան:

Քիչ մը ետկը մարթը կըսէ քի՛

– Կնիկ, փորս անութեցալ. հատէ սա սուֆոան դի՛ր տէ, կտոր մը հաց ուտենք, կըսէ:

Սուֆոան կը դնեն, մարթը «Աչը՛լ, սուֆոամ, աչը՛լ» կըսէ, չը՛ բացվիր: Կէնէ կըսէ «Աչը՛լ, սուֆոամ, աչը՛լ», չը՛ բացվիր: Կը հասկընան քի անոնք աոեր տարեր էն սուֆոան: Ամա անանկ զէնկին, անանկ մեծ մարթերուն ի՞նչ ընեն, ընտո՞ր ըսեն քի սուֆոաս գոխծեր էք: Հիչ չը՛ խօսիր:

Էրթէսի օրը նորէն կելլա, ատ հօրին գլօխը կերթա, նորէն մէկ ձանի «Լէպլէպիներս տուր, լէպլէպիներս կուզեմ» կը պոռա: Ան առապը նորէն դուրս կելլա, «Ի՞նչ կուզես» կըսէ:

– Լէպլէպիներս կուզեմ, կըսէ, մարթը:

Ան ա՛

– Նա՛, քեզի էչէկ մը կըսէ, ամա սախըն «Սը՛չ, էչէյիմ, սը՛չ» չըսես հա՛, կըսէ:

Մարթը «Ձէ, չեմ ըսեր» կըսէ, էչէկը կառնէ, քիչ մը տեղ կերթա, անկէց «Սը՛չ, էչէյիմ, սը՛չ» ը՛սելուն պէս, էչը փաթը՛ո փաթը՛ո օսկի

կը քաքնէ: Մարթը օսկինները կը ժողվէ, կառնէ էշէկը, տուն կը տանի: Աս օսկիններով շատ կը զէնկիննան, շատ մը տուններ, բաներ կը չնեն:

Օր մը կնիկը աս էշէկին վրան կը նստի, բաղնիք կերթա: Բաղնիքին մէջի կնկանն ա կըսէ քի՛ «Սախըն, էշէկիս «Սը՛չ, էշէյիմ, սը՛չ» չըսե՛ս Հա՛» կըսէ: Ան ա «Ձէ՛, չեմ ըսեր՝ կըսէ: Կնիկը կեյլա, ներս կերթա վլասավելու:

Բաղնիքին կնիկը «Ասիկա ինչո՞ւ «Սը՛չ, էշէյիմ» մը՛սեր» ըսավ կըսէ: Հա՛տէ ըսեմ, նայիմ ի՞նչ կըլլա» կըսէ: «Սը՛չ, էշէյիմ, մը՛չ» ը՛սելուն պէս, էշը օսկի կը քաքնէ: Կնիկը հէ՛մէն էշէկը կը պահէ, տեղը իրեն փիս էշէկը կը դնէ:

Կնիկը բաղնիքէն դուրս կեյլա, տուն պիտի էրթա, կը նայի քի ան իրեն էշէկը չէ:

– Սա իմին էչս չէ: Իմին «է՛չս տուր» տիի կնկանը հետ կոխով կընէ: Ամա պօշ: Ի՛նչ կընէ նէ՛ էշը օրթան չը՛ հաներ: Իլլէ՛

– Քուկին էշդ ա՛ս է, կըսէ: Էս պաշխա էշ վո՞ւրկէ պիտի գտնամ տէ բերեմ, կըսէ:

Կնիկը ի՞նչ ընէ: Ան փիս էշուն վրա կը նստի, տուն կուքա: Մարթը կը նայի քի իրեն էշը չէ: «Սը՛չ, էշէյիմ, սը՛չ» կըսէ, հի՛չ, նէ օսկի, նէ բան:

– Քա կնիկ, աս էշը փոխվեր է, մերը չէ՛ աս, կըսէ:

Կնիկն ա էղածը մարթուն կը գուրցէ:

Մարթը շատ կը նեղանա, շատ մը բաներ կը գուրցէ կնկանը, քի «Ինչո՞ւ մուխայէթ չեղար՝ տէ ասանկ փոխվեցավ էշը» տիի:

Է՛հ, ի՛նչ ընէ, մարթը նորէն կեյլա կերթա հորին գլօխը, նորէն կը պօտա, առապը աս անքամ ա քիւթիկ մը կուտա մարթուն, «Սախըն, «Աչը՛լ, քիւթիւիմ, աչը՛լ» չըսե՛ս Հա՛» կըսէ: Մարթը «Ձէ՛» կըսէ, քիւթիկը կառնէ կուքա: Ճամփան՝

– Աչը՛լ, քիւթիւիմ, աչը՛լ, կըսէ:

Մէյ մըն ա կը նայիս քի սիւրիւ մը առապներ, ձառքերնին խամչիներով, սօփաններով՝ շախըռ-չուխուռ մարթը կը պաշխայեն ծեծելու: Մարթը հէ՛մէն՝

– Քափան, քիւթիւիմ, քափան, կըսէ, նորէն քիւթիկ կըլլա:

Մարթը սուսիկ փուսիկ քիւթիկը կառնէ, տուն կը բերէ:

Նորէն խապար կընէ ան առչի հացի էկող մենծերուն՝ քի նորէն հրամմէն տիի: Անոնք ա նորէն կեյլան կուքան՝ պաշխա բան մը տա-հա առնեն տիի:

Կուքան, քիչ մը կը նստին, մարթը նորէն կեյլա, իսկէրմին կը դնէ, անոր վրան ա ան քիւթիկը:

Մէյ մըն ա «Աչը՛լ, քիւթիւիմ, աչը՛լ» ը՛սելուն պէս, սիւրիւ մը առապներ կեյլան, կը պաշխայեն ատ մարթիքը ծեծելու: Մարթերը կը

պոռան, կը կանչեն, ան ա «Սուֆոռաս տուվէք» կըսէ: Հէ՛մէն մէկը կը վազէ կերթա, սուֆոռան կը բերէ, մարթն ա «Քափա՛ն, քիւթիւիմ, քափա՛ն» կըսէ, նորէն քիւթիւկ կըլլա:

Անկէց, ան մարթերը հացին տէղը աղվորիկ ծեծ մը ուտելնէն ետ-կը, կելլան կերթան:

Մարթը քիւթիւկը կառնէ, կերթա բաղնիք: «Աչը՛լ, քիւթիւիմ, ա-չը՛լ» կըսէ: Նորէն առապները կելլան, ատ բաղնիքին կնկանը վրա կը թափին, կը ծեծեն, կը ծեծեն, կնիկը «Ամա՛ն» կը պոռա: Մարթը «էչըս տո՛ւր» կըսէ: Կնիկը կը նայի քի ճար չիքա, կը հանէ էչը կուտա: Մարթը «Քափա՛ն, քիւթիւիմ» կըսէ, կառնէ էչը, տուն կուքա:

Ալ անկէ ետկը ըռահաթ կապրին: Կերակուր ուզեն նէ՛ «Աչը՛լ, սուֆոռամ», կըսեն, կերակուր կուքա: Օսկի ուզեն նէ՛ «Սը՛չ, էչէյիմ» կըսեն, օսկի կը թափէ: Մէկ տիւշման մըն ա ունենան տէ ծեծել ուզեն նէ՛ «Աչը՛լ, քիւթիւիմ» կըսեն, աղվոր ծեծ մը կը քաչէ: Ասանկ աղվոր մը կապրըվին:

ՔԱՌՍՈՒՆ ԳՈՂԵՐՈՒՆ ՄԱՍԱԼԸ

Քիչեր մը թաքավորին սառայը գողեր կը մտնան, ի՛նչ կա չիքա կը ժողվեն կը տանին: Թաքավորը փիւթիւն իմաստունները կը կանչէ, «Սա գողերը պիտի գտնաք կըսէ, էյէր քի չգտնաք նէ, ամմէնուղ ա գլօխը կտրել պիտի տամ» կըսէ: Իմաստունները շատ կը մտմտան ամա, բա՛ն մըն ա չեն գտնար, թաքավորն ա ամմէնուն գլօխը կտրել կուտա:

Ատ տեղը մարթ մը, կնիկ մը կան էղեր: Աս կնիկը շատ չարսիրտ է էղեր, կուզէ քի մարթը մեռցունել տա, կերթա թաքավորին կըսէ քի՛

– Թաքավոր, կըսէ, իմին մարթս փէք իմաստուն է, ամա վրայէն չը՛ցուցուներ: Ան ուզէ նէ գողերուն տեղը կիմանա: Կանչէ տէ հրաման ըրէ քի գտնա: Զիյտեմ-միյտեմ ըսելուն մա՛վտար, կըսէ:

Թաքավորը ան մարթը կանչել կուտա:

– Իմացա քի դուն մենծ իմաստուն էս էղեր, կըսէ: էս քեզի շատ օսկի կուտամ, սա գողերը պիտի գտնաս:

Մարթը կըսէ քի՛

– Ճանըմ, էս իմաստուն չեմ, էս կարթալ-քրել չիյտեմ, գողերուն տեղը վո՛ւրտեխէն պիտի գիտնամ, կըսէ:

– էս գիտէի քի ատանկ պիտի ըսես, ամա քեզի հավատացող չիքա, էյէր քի գողերը չգտնաս նէ, քուկին գլխը կտրել պիտի տամ, կըսէ: Մարթը կը նայի քի ազատելու ճար չիքա:

– է՛հ, կըսէ, ընծի քառսուն օր ատեն տուր, քառսուն ճուվալ չամիչ, քառսուն ճուվալ ա լէպլէպի տուր, քառսուն օրէն գողերը կը գտնամ, կըսէ:

Թաքավորը քառսուն ճուվալ չամիչը, քառսուն ճուվալ լէպլէպին կուտա, մարթը ատոնք կառնէ, տուն կը բերէ:

Գողերը կը լսեն քի Թաքավորը ասանկ մենծ իմաստուն մը գտեր է, ան ա գողերը գտնալու համար քառսուն օր ատեն ուզեր է: Գողերն ա թամամ քառսուն հօքի էն էղեր: Աս քառսուն օրը կը լսեն նէ, կըսեն քի՛

– Ինչո՞ւ քառսուն օր ուզեր է: Ըսել է քի մեր քառսուն հօքի ըլլալնիս հասկցեր է: Աս մարթը փէք իմաստուն է էղեր. ասիկա մեզի պիտի գտնա:

Կըսեն, վախը սիրտերնին կը մտնա:

Մարթը չամիչը-լէպլէպին տուն տարավ ա,

– Կնիկ, կըսէ, ընծի քառսուն օր մնաց ապրելու. քառսուն օրէն Թաքավորը գլխս պիտի կտրէ:

Մարթու կնիկ փէնճիրէին առչին կը նստին, մէկ ճուվալ չամիչ, մէկ ճուվալ լէպլէպին ալ քովերնին կը դնեն, առտըվընէ կը պաշլայնն մինչ՞ իրիկուն կուտան:

Իրինկուն կըլլա, մութնալու վրա է նէ, գողերուն մենծը իրենցմէ մէկը կը խրկէ, «Գնա գաղտուկ նայէ սա մարթը ի՞նչ կընէ կոր» կըսէ:

Ճուվալ մը չամիչը, լէպլէպին հատնելու վրա է, մարթը կը դառնա կնկանը կըսէ քի՛

– էյ կնիկ, կըսէ, քառսունէն մէկը անցավ:

Ատ ատենը գողը կամացուկ մը փէնճիրէին առչնէն կասնի կոր էղեր, աս խօսկը լսէ նէ, իրեն վրա կառնէ, հէ՛մէն կը վազէ տուն, իրենց մենծին կըսէ քի՛

– Աս մարթը շիտակ իմաստուն է էղեր, փէնճիրէին առչնէն գաղտուկ մը կասնէի կոր, վո՛վ ըլլալս հասկըցավ, կնկանը ըսավ քի՛ «քառսուն գողէն մէկը անցավ»:

Մէկալ օրը, կէնէ մարթ ու կնիկ՝ ճուվալ մը չամիչ, ճուվալ մը լէպլէպի փէնճիրէին առչին նստած կուտեն կոր: Իրիկվան դէմ, մութնալու վախտը, գողերուն մենծը մէկը տահա կը խրկէ:

– Գնա նայէ սա մարթը ի՞նչ կընէ կոր, կըսէ:

Նորէն ճուվալը լմրննալու վրա է:

– Կնիկ, կըսէ մարթը, քառսունէն էրկուքը անցավ:

Ատ ատենը գողը փէնճիրէին տակէն կասնի կոր էղեր, աս խօսկը կը լսէ, կը վազէ մենծին քովը, կըսէ քի՛

– Իմին ալ վո՛վ ըլլալս ճանծծամ, կըսէ, փէնճիրէին տակէն կասնէի կոր, կնկանը ըսավ քի «Կնիկ, քառսուն գողէն էրկուքը անցավ»:

Ա՛լ կը հասկընան քի աս մարթը գողերը պիտի գտնա, փիւթիւնը մէկտեղ կելլան կուքան, օտկը կիյնան քի՛

– Աման, օտվըններթ պաքնենք, փիւթիւն գործածնիս ետ կուտանք, թաքավորին աղաչէ գլօխնիս չկտրէ, կըսեն:

Աս մարթն ա «Փէք աղէկ» կըսէ, քառսուն օր ետկը, կելլա թաքավորին քովը կերթա, կըսէ քի՛

– Թաքա՛վոր, կըսէ, գողերը գտա, փիւթիւն գործածնին պիտի բերեմ՝ քեզի պիտի տամ, ամա, կըսէ, կաղաչեմ, կըսէ, յալվար-յախար կըլլա քի անոնց գլօխը չկտրէ:

Թաքավորն ա «Փէք աղէկ» կըսէ:

Քառսուն գողերը կուքան, փիւթիւն գործածնին կը բերեն, թաքավորին օտկը կիյնան քի իրենց ներէ:

Թաքավորը կը ներէ, ան մարթն ա իրեն քովը կառնէ, մենծ իմաստուն տիի:

Ամա աս մարթը բան մը չիյտէ. կը վախնա քի սուտը բռնվի. Ի՞նչ ընէ քի թաքավորին ձառքէն ազատի: Օր մը սուտ խենթ կըլլա, կը պաշլայէ թաքավորին փէշէն քաշել-քաշկըռտել, ետն ա («Հետո էլ») թեկէն կը բռնէ, ուժով սառային դուռնէն դուրս կը քաշէ: Ատ ատենը հէ՛մէն թավանը կը փյի:

– Վայ, աս ի՞նչ իմաստուն մարթ է էղեր աս մարթը, կըսէ թաքավորը: Ան հասկըցավ քի թավանը պիտի փյի, ամա առաչուց ըսէր նէ չէի հավտար՝ անոր համար թեկէս քաշեց-քաշքշեց, ընծի դուրս հանեց: Ատանկ չէնէր նէ՛ էս հիմա թավանին տակը մնացած մեռած պիտի ըլլայի:

Մարթուն պատիվը տահա կը մենծծունէ:

Օր մը թաքավորը պախճէին մէջը պտըտած ատենը, գետնէն բան մը կը վերցունէ, ավուճին մէջը կը պահէ, «Աս Ի՞նչ է» տիի իմաստունին կը հարցունէ, նայինք պիտի իմանա՞:

Մարթը Ի՞նչ գիտնա Ի՞նչ ըլլալը:

– Էյ, կըսէ, պիր սըչըրարսըն, քէփէնէկ, իքի սըչըրարսըն, քէփէնէկ, իւչիւնճիտէ թութուլուրսըն, քէփէնէկ (մէկ կը թռչիս, թիթեռնիկ, երկու կը թռչիս, թիթեռնիկ, երրորդին կը բռնվիս, թիթեռնիկ), կըսէ:

Մարթը իրեն համար կըսէ, ամա թաքավորին բռնածն ալ քէփէնէկ է էղեր:

Ալ թաքավորը կը հավտա քի աս մարթը չիտակ իմաստուն է, ամ՝ մէն ատեն քովը կը պահէ:

ԲԱՌԱՐԱՆ

ածօղ - պառավ (կախարդ)
այը - արջ
այնա - հայելի
պլթրխ - արդեն
ամուճան - հորեղբայր
աչճի - խոհարար
ապա - վերարկու
առապ - արար
աս հէղը - այս անգամ
ասիդայ - թթու
ավ - որս
ավրաթ - կին
ավուճ - բուռ
արա - այդ ընթացքում
աֆերիմ - ապրես
բալ - մեղր
բաք - նայիր, տես
գլօխլը - գլուխ ունեցող, գլխանի
դէյօր - ասել է թե...
դիվալ - ասեղնագործ
եափրախ - տերև (այստեղ՝ խաղողի)
եմէն - սրածայր քթերը վեր ցցված
թեթև կոշիկ
եոլէշտիրմիչ - տեղավորել
գայիֆ - նիհար
գայիֆեցեր - նիհարել
գանջաֆիլ - իմբիլ
գավալը - խեղճ
գարար է - վնաս է
գէհիր - թույն
գէնճիլէնմիչ - շղթայել
գըխըմ - դառը
գիյան - վնաս
գիֆտ - ձյութ, կաշուն (մարդ)
հզմէ - ճմռած, հարած ուտելիք

էթրաֆը - շուրջը
էլին գովածը - օտարի գովածը
էլմաս - պմաստ
էլփաղէ - հայհոյանք
էխտիյար - ծեր
(հ)էղու - անգամ
էմանէթ - գրավ
էյէ(օ)ր - եթե
կը էնկիհնան - կընդարձակվեն,
կհարստանան
էտիթ, էտեէթ - ետեղ, ետեիցը
էտէփսիղ - անառակ
էրթէսի օրը - հաջորդ օրը
էրիկ - ամուսին
էփէյի - բավականին
էօլիչիթ քյօղը - անեծք է, բառացի
մտտավորապես՝ գլուխը մեռնի
էօմրիտ - կյանքումը
էօրիմճէք - սարդոստայն
էօքճէ - կրունկ
էօքսէ - թակարդ
ըռահաթ - հանգիստ
ըստախօզ - մեծ խեցգետին
ըսխառա - ցանցի վրա խորոված
ըրախիլէնմիչ - օղի կոնծել
թախ տակը - հատակին, ամենաներ-
քևը
թահանը թօփիկ - թահինով թոփիկ
թանպուրայ - երաժշտական գործիք
է
թաչլամիչ - կտորել
թապախ - ափսե
թապախանն - սպանդանոց
թապուր - խումբ, վաշտ
թավան - առաստաղ

Թավան սիւփիւրկէսի - առաստաղի
փոշին վերցնելու փայտ
Թավուք(խ) - Հավ
Թարաֆ - կողմ
Թաքիկէ (ղաքիքա) - բոպե
Թաքիկէ - Թասակ
Թերմաշ - կիսանի, այստեղ՝ կիսա-
լվա
Թէզ - արագ
Թէլէֆ - կախվել, ինքնասպանու-
թյուն
Թէլլալ - մունետիկ
Թէմզնա - մաքրվի
Թէմիզ - մաքուր
Թէմպէլ - Թամբալ
Թէնէքէ -մետաղից մեծ աման, տաշտ
Թէնճիրէ - կաթսա
Թէպտիլ - ծպտված
Թէրզի - դերձակ
Թէրս - Հակառակ
Թէստիճի - ջրկիր (սափորով)
Թէփէ -գլուխ, գազաթ
Թէփսի - մատուցարան
Թէք - Հատը, մի Հատիկ
Թէքմէ - քաքցի
Թէֆ - դափ, Թմբուկ
Թըլսըմ - Թալիսման
Թըոնախ - եղունգ
Թիլքի - աղվես
Թիւլպէնտ - նուրբ բատիստ
Թիւյ - փետուր
Թիւոլի Թիւոլի - տեսակ-տեսակ
Թիւֆէնկ - Հրացան
Թիքմիսմէ - չղզվես
Թրախօմա - օժիտ
Թութ - պինդ, այստեղ՝ լեզուդ չորա-
նա
Թուլում - պանրի տեսակ, Թթու
Թուոունճ - նարինջ
Թուոունճլու - նարնջենի

Թուրչի - Թթու
Թուրչի սույու - Թթվի ջուր
Թօխաթ - ապտակ
Թօհաֆճի - դարմանալի մեկը
Թօփիկ - սիսեոով, Թահինով և առատ
սոխեոով Հարված ուտեստ
գէհրիլի - Թունավոր
գէմպիլ - կողով
գէնկիհնան - Հարստանում են
գիֆտ - ձյութ
իլիշմիշ - կպած
իլլէ - անպայման
ինճիր - Թուզ
ինչխըտար - որչափ
իշկէմպէ - ոշխարի, Հորթի ստամոք-
սից կերակուր
իշկէմպէճի - իշկէմպէ պատրաստող
ճաշարանատեր
իշտէ - այսպիսով
իսկելէ - նավամատույց
իստէյօր - ցանկանում է
իսքէրմին - ցածր սեղան
իպրէնմիշ էղան - ազատվեցին
իւշ - Յ
իֆթիրա - բանասրկություն
լալա - դաստիարակ
լահանա - կաղամբ
լախըրտը - խոսք, գրույց
լաքերտա - աղը դրած ձուկ
լեյլեկ - արագիլ
լոխմա - պատառ
լուսաօճէյի - լուսատիտիկ
խաթըո - ջորի
խախկ - ծաղր
խախպէճի - սրճարանատեր
խազէպ - ստախոս
խազմա - բաճ
խազնա - գանձատուն
խալայը(խ) - սպասուհի
խալապալըխ - բազմություն

խալէմ - գրիչ
խալըսէ - հանգստացիր
խամչի - մտրակ
խամպուր - կուզիկ
խայրխ - մակուշկ
խայիլ ըլլալ - հավանել
խայիպ կըլլան - կանհետանան
խայմախ - կաթի սեր
խանաթա - սափոր
խանատ - թոշունի թև
խանտրմիչ - համոզել
խանտիլ - լուսամփոփ
խապար - լուր
խապախ - տանիք
խապարսրզ - անգիտակից, անտեղ-
յակ
խավուռմիչ - տապակել
խատէխ - գավաթ
խատէմի - ծառայություն
խատի - դատավոր
խատիֆէ - թավչե
խավանոզ - կավե աման
խավուն - սեխ
խարփուզ - ձմերուկ
խառախօլ - ոստիկանատուն
խառդա - ազոպ
խըզմէթքյար - ծառա
խըթլըխ - սով
խըլըխ - տեսք
խըլըճ - սուր, թուր
խըյախ - դաժան
խըյամէթ - աղմուկ, կոխ
խըյաֆէթ - հագուստ
խըյմա - միջուկ (աղացած մսից կամ
տարրեր)
խըյմէթլի - արժեքավոր
խըսխանմիչ - բարեկանում
խըվըճըխ - գանգուր մորթով ոչխարի
միս
խըտար - այսչափ

խըրս - զայրույթ
խողալախ - եղևնու կոն
խոռուխ - խակ, կանաչ
խոպաչ - մտրակ
խուչ թիսի - թոշունի փետուր
խուպպէ - գմբեթ
խուռչիխէն - կապարից
խուռպաղի - գորտ
խօլայ - դյուրին
խօլթուխ - թևատակ
խօշերնուն կուքա - դուր է գալիս
խօվուչ - մեծ սրահ
կապա - վերարկու, թիկնոց
կարսրզ - առանց կարի
կղայիֆնա - նիհարում, հյուծվում է
կէմի - նավ
կէնճ - երիտասարդ
կէնճութան - երիտասարդության
կէրտանլըխ - մանյակ
կէօնիլ - սիրտ
կէօնլում - սիրտս
կըսըմ - համատեր
կը չալլի - այստեղ՝ դուռը կծծեն
կիզէլիմ - սիրունա
կիւլլի - վարդերի
կիւվէճ - գավթ, սափոր
կչիչմաննար - կկազդուրվի
կուլիպէ - խրճիթ
կօլօշկա - թուխս
հաղէրլի - մասնատեր
հասիյէթ - օգտակար
հավա - եղանակ
հափիթայ - թեթևամիտ
հեղ - անգամ
հէլպէթ - գուցե
հէմէն - անմիջապես
հէտիյէ - նվեր
հէր պիր շէյին վաքթը վար - ամեն
ինչ իր ժամանակն ունի
հիչ - ոչ մեկ

Հիւճիւր - անկյուն
Հոչ - կամակոր
Հօռապաշի - պարի առաջնորդ, դե-
կավար
դալիյա - համեմունք, որը նաև գու-
նավորում է
դադուլայ - կարգամոն
դայիպ էղած - անհետացած
դապուրդայ - ոչխարի կողիկ
դարապիպեր - սև հատիկ պղպեղ
դարանֆիլ - մելսակ
ճաթեցավ - պալթեց (այստեղ՝ նա-
խանձից)
ճամ - ապակի
ճամի - մղկիթ
ճանֆէս - տաֆտա (կտոր)
ճէհէլլ (ն)էմ - դժոխք
ճէրիմէն քաշեց - վնասը կրեց
ճէրմակլըն - սպիտակահերը
ճիկառա - ծխախոտ
ճիյերին եահնի - տժվժիկի տեսակ
ճիյերճի - ոչխարի թոք վաճառող,
մսագործ
ճին - ջին
ճիտը - պարանոցը, վիզը
ճիւմպիւշ կրնէ - գվարճանում է
ճումա - ուրբաթ
ճուվալ - պարկ
ճօթէն - ծայրից
ճօղապ - պատասխան
մաթ մնացին - զարմացան
մահալլէ - թաղ
մահքեմէ - դատարան
մաղարա - քարանձավ
մայտանոս - մաղաղանոս
մանտա - գոմեշ
մանտիլ - գլխաշոր
մաշա - վառարանի աքցան
մասա - սեղան
մասալ - պատմութիւն

մաստիկա - անխոնի օղի
մավի - երկնագույն
մափուս, հափիս - բանտ
մեղէ - նախուտեստ
մերճան, պարպունյա, իւլուֆէր -
ձկների տեսակներ
մէէր իսէ - դու մի ասա...
մէթ կրնես - զարմացում է
մէնչուր - հայտնի
մէտէն - սիրտն ուզում է (ախոր-
ժակը)
մէրաս - հանդիսութիւն, հարստու-
թիւն
մէքիք - մաքրք
մէօհլէթ - ժամանակ
մինէ - երկինք
մինէճճիպ - աստղագետ
մինտէր - հատակին նստելու բարձ
միսաֆիր - հյուր
մնտոութիւն - աղտոտութիւն
մուէզզին - մինարներեից օրը 5
անգամ աղոթքի հրավիրող մուլա
մութլախ - անչուչտ
մութֆաք - խոհանոց
մութայէթ - ուշադիր
մուհապէթ - բարեկամութիւն
մուսանտառան - Մազանդարան,
այսինքն՝ հեռու
մութվախ - խոհանոց
յաթախ - անկողին
յալվար կըլլա - խնդրում է
յա(ը)լտրզ - աստղ
յաղը - յուղը
յապան - անապատ
յափրախ - տերև
յումրուխ - բոունցք
յիւքին մէջը - բեռան մեջ
յուֆիսա - շերտավոր խմոր
յօրղան - վերմակ
յօրղանճի - վերմակ կարող

նազար – Հայացք
նասըլ – ինչպես
նաֆախա – ապրուստի միջոց
նաֆիլէ – գուր տեղը
նէրէտէ օթուրտտուրայըմ սէնի – քեզ
ո՞րտեղ նստեցնեմ
նէրտիվենսիդ – առանց աստիճանի
(բարձրահասակ)
նէրտիվէն – աստիճան
նէֆէս – շունչը
շախա – կատակ
շամտան – մոմակալ
շաշմիշ – ապշած
շէմշիլէ – Հովանոց
շախմախտաշք – կրակՀան
շաղանոզ – խեցգետին
շամուռ – ցեխ
շանթա – պայուսակ
շայիր – մարգագետին
շապուխ – արագ
շափխըն – կարճ վերնաշապիկ
շաուփմիշ – Հարվածել
շատրը – վրան
շարէ – միջոց, բուժումը
շարբիս – չարուխ
շարշամպա – չորեքշաբթի
շարշի – շուկա
շեմ խալըբըր – չեմ պրծնի
շէյրէկ – 5 դոուշ կամ քառորդ դրամ
շէնկէլ – պատառաքաղ
շէշմէ – աղբյուր, ակունք
շըզըր – գիծ
շըլպախ – մերկ
շըր – երգ
շիլինկիր – ատաղձագործ
շինկյանէ – գնչու
շիւնքի – որովհետև
շիրքէֆ – կոյուղի, կեղտահոր
շիրքին – տգեղ
շիֆտ – գույգ

շուխուր – փոս
շուվան – պարան
շօճուխ – երեխա
շօրապ – գուլպա
շօրպա – ապուր
շօփճի – աղբահավաք
պազի պազի – երբեմն
պախըճը – պահակ
պախըռ – պղինձ
պախճէ – պարտեզ
պալ – մեղր
պալըխի փուշ – ձկան փուշ
պալըխճը – ձկնորս
պալթա – կացին
պահարլամայ – Համեմված Հոտա-
վետ պղպեղով
պախալ – նպարավաճառ
պաղըշլամիշ – շնորհ անի, նվիրի
պաղըրսախ – աղիքները
պահախ – ոտք
պաշխա – ուրիշ
պաշլայել – սկսել
պառխաճ – մակույկ
պասմաճի – կտորի վրա դաջվածք
անոզ
պաստօն – ձեռնափայտ
պաֆօռ (վապոռ) – շոգենակ
պէզմիշ – ուռչել
պէթէր – վատագույն
պէլա – փորձանք, պատիժ
պէլքի – երևի
պէճէրեց – կարողացավ, Հաջողեց
պէշիկ – օրորոց
Պէշիքթաշ – թաղ Պոլսում
պէպէք – աչքի լույս
պէպէք – տիկնիկ
պէպուռ – ընձառոյծ
պէրլէյեր – սպասել է
պէրլէյօզ – սպասող
պէքճի – պահակ

պէքճիի սօփա - պահակի մահակը
պէօհիւզիւր - անհանգիստ, այստեղ՝
գերեզմանի մեջ շրջվես
պէօճէք - միջատ
պէօրէքճի - կարկանդակ պատրաստող
պըլլվի - փաթածվի
պըլտըրչի - լոր
պըլըլս - բեղ
պթխի - պայթի (պըթ)
պիլէ - եթե անգամ...
պիչիմ - տեսքը, ձևը
պչգալի - զգվելի
պունճուխ - հուլունք
պուչնուզ - կոտոշ
պօթ - երկարածիտք կոշիկ
պօղում - հանգույց
պօյախանա - ներկատուն
պօյայի տալ - ներկել
պօշ - դատարկ
պօշ տեղը - զուր տեղը
պօշպօղազ - շաղակրատ
ջուրսուզ - անջուր
սաղ - աջ
սալախանա - խենթանոց
սալխըմ իւզիւմ - խաղողի ողկույզ
սախալլը - մորուքով
սահաթ - ժամ
սանտայյա - ամբոս
սանտալճը - մակույկավար
սաչախ - ծոպք
սարայ - պալատ
սարըքլար - փաթթոցավոր
սաքըզ - փայտի սոսինձ
սէլամ էթտի - բարևում է
սէյիր կընէ - կնայի
սէպէպ - պատճառ, առիթ
սէվլի - նոճի
սէվտայէն - սիրուց
սէտիբ - թախտ

սէփէթ - զամբյուղ
սէքսէն - 80
սէօղտէմ - խոսքով, իբր
սըո - գաղտնիք
սըրայով - հերթով
սըրան - հերթը
սըրան կուքա - ժամանակն է գալիս
սիլահ - գենք
սիլիւկ - ճանապարհով գնացողը
սիմիւքլիւ - խլինքոտ
սիւնկիւն - սվին
սիւրկիւն - աքսոր
սիւրիւ - խումբ, հոտ
սուզան Գավիթ - աշուղ է
սուֆա - հյուրասենյակ, միջանցք
սուֆոա - սեղանի ծածկոց
սօխախ - ճանապարհ, փողոց
սօլ - ձախ
սօն - վերջ
սօփա - մահակ
վախիթ - ժամանակ
վէրկի - հարկ
տալ - ճյուղ
տահա - ևս, մինչև հիմա
տէտամլա - կաթիլ
տալ - ճյուղ
տահա պէթէր - ավելի վատ
տամպուրա - թամպուրա՝ երաժշտական գործիք է
տավա - դատ
տավածի - բողբոջողը, դատի տվողը
տավէթ - հրավեր
տավուլ - թմբուկ
տարիֆիլիլ - երկարուկ սև պղպեղ
տարտղնել - խառնել
տէնկ - հակ, պարկ
տէ - և
տէյիբմէն - ջրաղաց
տէվէ - ուղտ
տէվիբմիշ - շրջել

տէվրիմ-տէվրիմ գա - պտտեցնեն.
ակնարկ է՝ դագաղին
տէրէ - ձոր
տէրին - կաշի, մորթ
տիրեմ - դիրհնեմ (դրամ է)
տիրէկ - սյուն
տիւլպէնտ - նուրբ բատիստ
տէօշեկ - ներքնակ
տէօվլէթ - ունեցվածք
տիրկէր - Հյունս
տօլանտրըճի - խարերա
րախի - օղի
ուղուրլու - բարի, բախտավոր
ունմիշ չէի բներ - չէի կարծում
ու(հ)ճուտըթ - ունեցվածքդ, եղածդ
ուշախ - ծառա
փալուդայ - ցորենի ածուկով (նիշաս-
տայով) և շաքարաջրով դոնդող
փաչա - ծունկ, խաչ
փապուճ - տնային կոշիկ
փատտոցլը - փաթթոցավոր (չալմա-
յով)
փարասըզ - առանց փողի, աղքատ
փէլթէք - կակազող
փէրչէմ - մագափունջ
քառպոն - քարածուխ
փէնճիրէ - պատուհան
փէշկիր - սրբիչ
փէրչեմպէ - հինգչարթի
փէք աղէկ - շատ լավ
փիլիճ - ճուտիկ
փիւթիւն - բոլոր, ամենքի
փիո, փիր - կրոնական առաջնորդ
(քրդերի, եզդիների)
փլաքի - սպիտակ լորով, նեխուրով
նախուտեստ
փուլլուխ - փայլուն թեփուկներով
զարդարված
փուշարզ - առանց փշի
փորլուփաչա - խաչ (ստամոքսի հետ)

քանափէ - բազմոց
քաշփավալ փեյնիրի - պանրի տեսակ
է
քաոյօլա - մահճակալ
Քատըզյուղ - Պոլսի թաղերից է
քէլ - ճաղատ
քէլլէփաչա - խաչած անասունի
գլուխ, ոտքեր (խաչ հիշեցնող)
քէնարը - ափին
քէսէ - դրամապանակ
քէսէմէն - զոռով
քէրկէֆ - իլիկ, ճախարակ
քէրվան - քարավան
քէփճէ - մաղ, սափոր
քէօմիր - ածուր
քէօշեն - անկյունում
քէօփիրի - կամուրջ
քէօք - արմատ
քէֆ - արգանակի թափելիք երեսը
քիչնիշ - կերակուրների, մասնավոր-
րապես փլավների մեջ է օգտա-
գործվող կուտ, սերմ
քիպրիթ - լուցկի
քիւլպաստը - տապակած
քիւմէս - հավարուն
քիւրէկլեմիշ - փոցխել
քիսֆէթ - արտաքինը
քիրա - վարձ
քիրազ - կեռաս
քիրաճի - վարձակալ
քիրէճճի - կրաքար այրող
քիրէմիտ - կղմինդր
քյաթիպ - գրագիր, քարտուղար
քումշու - հարևան
քունաընա - գրկում
օմուզ - ուս
օյինճախճի - խաղալիք պատրաստող
օթթանճան - միջնակը
օսկորսըզ - առանց ոսկորի
օտա - սննյակ

օտուների - փայտահատ
օրթա - մեջտեղ, կենտրոն
օրթան էլլա - երևա
ֆառաչ - աղբահավաք բահ
ֆէնէո - լապտեր
ֆէրահէ - թիկնոց
ֆէրման - հրովարտակ, օրենք
ֆէսլիյէ - ֆես

ֆընտրլի - կաղին
ֆըչ - տակառ
ֆիլ - փիղ
ֆիչնէ - բալ
ֆիստան - զգեստ
ֆուռուն - վառարան
ֆուխարէ - աղբատ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հրատարակչության կողմից	3
Առաջաբան	5
Ա. Ավանդական աղոթքներ	9
Բ. Ժողովրդական երգեր և օրոր	13
1. Գինով Յակոբին խաղը կամ կերակուրներու երգը	13
2. Ցատկէ Լուսիկ	22
3. Յանտըմ Աղավնի	23
4. Սիմավոնին տունը	24
5. Պախճէն ֆիչնէն փսեր է	24
6. Չատրը մը ունիմ	25
7. Օրոր	27
8. Մանիներ	27
9. Մի Հին երգի մնացորդ	28
10. Նայեաց սիրով	28
Գ. Վիճակի երգեր	30
Դ. Մանկական խաղեր	44
Ե. Զվարճալիք	58
Զ. Հանգավոր խոսքեր	71
Է. Շուտասելուկներ	75
Ը. Զվարճալի հեզարան	76
Թ. Հանելուկներ	78
Ժ. Առածներ և ասացվածքներ	86
ԺԱ. Երգումներ	145
ԺԲ. Օրհներգներ և բարեմաղթություններ	146
ԺԳ. Անեծքներ և հանդիմանություններ	152
ԺԴ. Առակներ	159
ԺԵ. Հեքիաթներ կամ մասալներ	185
1. Ծովին տակի թաքավորին մասալը	185
2. Իւչ թուռունճլուին մասալը	190
3. Ըսկաուփինին մասալը	194
4. Օսկի թօփերուն մասալը	196
5. Թէստիճի Հիւսէյինին մասալը	201
6. Շամտանին մասալը	210

7. Մուկին մասայլը	213
8. Սիւմիւքլիին մասայլը	214
9. Կարսըզ Ֆիստան	216
10. Թէմպէլ Հասան	219
11. Հազարան պիւլպիւլ	224
12. Օղլան տեեր	229
13. Քառսուն կողերուն կամ Քօնտօմինօսին մասայլը	233
14. ՊաՀապան-արեին մասայլը	238
15. Ճիճի պոչիկին մասայլը	244
16. Մէքիկին մասայլը	245
17. Ֆէնէրին մասայլը	247
18. Լէպլէպիին մասայլը	253
19. Քառսուն գողերուն մասայլը	256
20. Բառարան.	259

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

**ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԱՆԳԻՐ
ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ**

Տեխ. խմբագիր՝ **Վ. Զ. Բրդյան**
Կազմի ձևավորումը՝ **Կ. Հ. Ավագյան**

Համակարգչային շարվածքը
և ձևավորումը՝ **Թ. Շ. Վարդանյանի**

Ստորագրված է տպագրության 15.10.09 թ.:

Թուղթ՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 60x841/16:

Հրատ. 15.5 մամուլ, տպագր. 17.12 մամուլ = 15.92 պայմ. մամուլի:

Տպաքանակ՝ 300: Պատվեր՝ 48:

ԵՊՀ Հրատարակչություն, Երևան, Ալ. Մանուկյան 1

ԵՊՀ տպագրատուն, Երևան, Աբովյան 52

**«Գալուստ Կյուլպենկյան» հիմնարկության հովանավորությամբ
Երևանի համալսարանի հրատարակչությունը
լույս է ընծայել հետևյալ գրքերը**

1. **Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Քախչյան, Գ. Բարսեղյան** - Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 3, 1998:
2. **Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Քախչյան, Գ. Բարսեղյան** - Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 4, 1998:
3. **Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Քախչյան, Գ. Բարսեղյան** - Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 5, 2001: (Բառարանը 2002 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին «Մարդկային զարգացման և հումանիտական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»):
4. **Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ** - Տիեզերական պատմություն (աշխարհաբարի վերածեց Վ. Վարդանյանը), 2000 թ.:
5. **Հրայա Գարրիելյան** - Հայկական լեռնաշխարհը, 2000 թ.:
6. **Ալեքսանդր Մարգարյան** - Հայերենի հոլովները, 2000 թ.:
7. Նահապետ Քուչակի բանաստեղծական աշխարհը, աշխատասիրությամբ ակադեմիկոս Հրանտ Թամրազյանի, Եր., 2001 թ.:
8. Շարական (ժողովածու) - Աշխարհաբարի վերածեցին **Ա. Մադոյանը և Գ. Մադոյանը**, 2001 թ.:
9. **Հրայա Միրզոյան** - Հովհաննես Մրջուզ Ջուղայեցի, 2001 թ.:
10. **Ռուբեն Ղազարյան** - Միջին գրական հայերենի բառապաշարը, 2001 թ.:
11. **Բարկեն Հարությունյան** - Մեծ Հայքի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյցի», 2001 թ.:
12. **Վարդան Արևելցի** - Տիեզերական պատմություն (աշխարհաբարի վերածեց Գ. Թոսունյանը), 2001 թ.:
13. **Գևորգ Մադոյան** - Գրիգոր Անավարզեցին շարականագիր, 2001 թ.:
14. **Գևորգ Աբգարյան** - Հայ տպագրության նախապատմություն, 2001 թ.:
15. **Փայլակ Անթապյան** - Հովհաննես սարկավագ Իմաստասեր, 2001 թ.:
16. **Յոզեֆ Կարստ** - Կիլիկյան հայերենի պատմական քերականություն, 2001 թ.:
17. **Ռաֆայել Մաթևոսյան** - Կուբան ապագայի որոնումներում. իրադարձություններ և դասեր, 2001 թ.:
18. **Խաչիկ Բաղիկյան** - Ուսումնական դարձվածաբանական բառարան, 2002 թ.:
19. **Հրայա Գարրիելյան** - Հայոց բնաշխարհը (դասագիրք), 2002 թ.:
20. **Էդուարդ Աղայան** - Լեզվաբանական հետազոտություններ, 2003 թ.:
21. **Արտակ Մովսիսյան** - Նախամաշտոցյան Հայաստանի գրավոր մշակույթը, 2003 թ.:
22. **Հրայա Աճառյան** - Քննություն Կիլիկիայի բարբառի, 2003 թ.:
23. **Պիոն Հակոբյան** - Գիտական ուսումնասիրություններ, 2003 թ.:

24. **Աշոտ Սուքիասյան** - Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան (2004 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիստական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»), 2003 թ.:
25. **Երջանիկ Գևորգյան** - Հայոց շարժումային լեզվի բացատրական բառարան (Շարժութարան), 2003 թ.:
26. **Հայնրիխ Հյուբշման** - Հայերենի քերականություն, առաջին մաս, Հայերենի ստուգաբանություն, 2003 թ.:
27. **Հայնրիխ Հյուբշման** - Հայագիտական ուսումնասիրություններ, 2004 թ.:
28. **Ալեքսանդր Մարգարյան** - Հայոց լեզվի քերականություն (Ձևաբանություն) 2004 թ.:
29. **Ռամզազ Գորգաձե** - Հայերեն-վրացերեն զրուցարան, 2004 թ.:
30. «Ժուռնալ Ազիատիկ» հանդեսի հայագիտական նյութերի ծանոթագրված մատենագիտություն, 2004 թ. (ռուսերեն):
31. **Հրայր Աճառյան** - Հայոց պատմություն, հյուսված ընդհանուր պատմության հետ, 2004 թ.:
32. **Յովհաննես Սարկալազ Իմաստասեր** - Լուծմունք «Սահմանագ գրոց», 2004 թ.:
33. **Սանդրո Մարդարյան** - Հայաստանը քաղաքակրթության օրրան, 2004 թ.:
34. **Կարեն Իւզբաշեան** - Աւարայրի ճակատամարտից դէպի Նուարսակի պայմանադրութիւնը, 2005 թ.:
35. **Հարություն Դելլալյան** - Ժողովածու, 2005 թ.:
36. **Բախտիար Հովակիմյան** - Հայոց ծածկանունների բառարան, 2005 թ.:
37. **Գառնիկ Անանյան** - Ակնարկներ հայոց հին և միջնադարյան հրապարակախոսության, 2005 թ.:
38. **Վահան Տեր-Ղևոնդյան** – Կիլիկյան Հայաստանը և Սերձավոր Արևելքի արաբական երկրները (1145-1226 թթ.), 2005 թ. (ֆրանսերեն):
39. **Գառնիկ Ստեփանյան** – Երզնկա (Հնագույն դարերից մինչև մեր օրերը), 2005 թ.:
40. **Հրայր Աճառյան** - Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի համեմատությամբ 562 լեզուների. Իմաստաբանություն, Բառաքնություն, Շարահյուսություն, 2005 թ.:
41. Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին. 16-րդ հատոր: Արաբ մատենագիրներ Թ-Ժ դարեր: Ներածությունը և բնագրերից թարգմանությունները **Արամ Տեր-Ղևոնդյանի**, 2005 թ.:
42. **Սահակ Բազյան** - Խաչատուր Աբովյանը առակախոս-բանաստեղծ և դրամատուրգ, 2005 թ.:
43. **Ռամզազ Գորգաձե** - Վրացերեն-հայերեն բառարան, 2005 թ.:
44. **Պավել Շարաբխանյան** - Հանգաբանություն, 2005 թ.:
45. **Ռուբեն Ղազարեան** - Գրաբարի հոմանիշների բառարան, 2006 թ.:
46. Գրիգոր Զօհրապը ժամանակակիցների յուշերում եւ վկայութիւններում: Աշխատասիրութեամբ **Ալբերտ Շարուրեանի**, 2006 թ.:
47. **Նիկողայոս Աղոնց** - Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Ա, Պատմագիտական

ուսումնասիրություններ, 2006 թ:

48. **Չ. Պողոս Գոծանեան** - Ուղեցոյց դասական ուղղագրութեան, 2006 թ.:
49. **Հայկազ Ժամկոյան** - Հայ ժողովրդի պատմություն, 2006 թ.:
50. Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներ: Աշխատությանը **Ս. Հարությունյանի**, 2006 թ.:
51. **Սաթնիկ Գեջյան** - Անի: Մատենագիտություն, 2006 թ.:
52. **Հարություն Ս. Վենետիկյան, Ջերալդ Ա. Ուորֆիլդ** - Համաշխարհային առևտրի ֆինանսավորում, 2006 թ.:
53. **Շահէ Արքեպիսկոպոս Աճեմեան**, Հայերէն Աստուածաշունչը, 2006 թ.:
54. LA MINIATURE ARMENIENNE - Collection du Matenadaran, 2006 թ., «Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ
55. Արևելագիտության հարցեր (Հոդվածների ժողովածու, հատոր VI), 2006 թ.:
56. **Հակոբ Սիմոնյան** - Վերին նավեր, գիրք Ա, (1976-1990 թթ. պեղումների արդյունքները), 2006 թ.:
57. **Նիկողայոս Աղոնց** - Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Բ, Պատմա-բանասիրական ուսումնասիրություններ, 2006 թ.:
58. **Լիլիթ Ջաքարյան** - Աղջոց սուրբ Ստեփանոս, 2007 թ.:
59. **Ալբերտ Խառատյան** - Կոստանդնուպոլսի հայ գաղթօջախը (XV-XVII դարեր), 2007 թ.:
60. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, Զ հատոր, Ը դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
61. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, Է հատոր, Ը դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
62. Մատենագիրք Հայոց, մատենաշար, Ը հատոր, Շարական, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
63. Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա (Հնագույն ժամանակներից մինչև Ք. հ. 298 թվականը), հատ. 1, 2007 թ.:
64. **Ռուբեն Ղազարեան, Հենրիկ Ավետիսեան** - Նորայայտ բառեր գրաբարում, 2007 թ.:
65. **Ֆելիքս Հայրապետյան** - Ֆենոլոգիայի հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն բացատրական բառարան, 2007 թ.:
66. **Արմեն Մալխասեան** (կազմող) - Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հատոր Գ, 2007 թ.:
67. **Դեմի ղը Ռուժմոն** - Սերը և Արևմուտքը (թարգմ. **Ալ. Թովչյանի**), 2007 թ.
68. **Սերոբ Ղազարյան** - Հայոց լեզվի պատմություն, 2007 թ.:
69. **Լաւրենտի Յովհաննիսեան** - Հայ թարգմանական գրականութեան բառապաշարը (V դար), Ազգային Մատենադարան, հ. ՄԽ, 2007 թ.:
70. **Համաստեղ** - Մոռացված էջեր, հատոր Դ, 2007 թ.:
71. **Գրիգոր Միքայելյան** - Կիլիկիայի հայկական պետության պատմություն, 2007 թ.:
72. **Նիկողայոս Աղոնց** - Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Գ, Հայերենագիտական ուսումնասիրություններ, 2008 թ:
73. **Աելիտա Դոլուխանյան** - Ֆրեդերիկ Ֆեյդին հայագետ, 2008 թ.:

74. **Ստեփան Պողոսյան** - Պատմագիտական ուսումնասիրություններ, 2008 թ.:
75. **Ժիրայր Անանյան** - Պիեսներ, Ընտրանի, 2008 թ.:
76. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, Թ հատոր, Թ դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
77. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, ԺԲ հատոր, Ժ դար Գրիգոր Նարեկացի, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
78. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, ԺԳ հատոր, Գանձեր I մաս, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
79. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, ԺԴ հատոր, Գանձեր II մաս, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
80. **Խաչիկյան Լևոն** - Աշխատություններ, հատոր Գ, («Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ), 2008 թ.:
81. **Հարությունյան Յ. Մ.** - Նոր Բայազետի գավառը 1828-1913 թթ., 2008 թ.:
82. **Գրիգոր Ղափանցյան** - Արմատական բառարանի առթիվ դիտողություններ, *Ара Прекрасный мифотворческий образ у армян*, 2008 թ.:
83. **Բաբկեն Հարությունյան** - Խորհրդահայ թատրոնի տարեգրություն, հատոր III, 2008 թ.:
84. **Վահրամ Ղարախանյան** - «Գալուստ Կյուլպենկյան» հիմնարկության հայանպաստ գործունեությունը. 1956-2006 թթ., 2008 թ.:
85. **Ավետիք Իսահակյան** - Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր IV - Պոեմներ, 2008 թ.:
86. **Հրաչյա Հարությունյան** - Շուշի, XVIII-XIX դդ. տապանագրեր, 2008 թ.:
87. **Գառնիկ Ստեփանյան** - Ակնարկներ սփյուռքահայ թատրոնի պատմության, Գիրք 2, Ամերիկահայ թատրոնի պատմություն, 2008 թ.:
88. Մայր ցուցակ հայերեն ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հատոր Դ., 2008 թ.:
89. **Ալեկնճեան Նարեկ եպս.** - Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցույ պատասխանները ոչ-ուղղափառ առարկութիւններու, 2009 թ.:
90. **Հրաչիկ Սիմոնյան** - Հայերի զանգվածային կոտորածները Կիլիկիայում (1909 թ. ապրիլ), 2009 թ.:
91. **Ստեփան Տ. Սելիք-Բախշյան** - Հայոց պաշտամունքային վայրեր, 2009 թ.:
92. **Աշոտ Սուքիասյան** - Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան (2004 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիստական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»), երկրորդ հրատարակություն, 2009 թ.:
93. **Ստեփան Պողոսյան** - Հայոց ցեղասպանության պատմություն, հ. 2, 2009 թ.:
94. **Պերճ Զեյթունցյան** - Ապրենք տասը պատվիրաններով, 2009 թ.:
95. **Հակոբ Չոլաքյան** - Քեսապի բարբառը, 2009 թ.:
96. **Հրանտ Թամրազյան** - Երկեր, հ. 2, 2009 թ.:
97. **Արամ Բարլեզիզյան** - Հայերեն - ֆրանսերեն բառարան, 2009 թ.
98. **Հրաչիկ Սիմոնյան** - Ազատագրական պայքարի ուղիներում, 2009 թ.
99. **Գառնիկ Ստեփանյան** - Մղձավանջային օրեր, 2009 թ.

100. Արամ Սիմոնյան - Ջանգեզուրի գոյամարտը, 2009 թ.:
101. Գուրգեն Մահարի - Սիրիական, 2009 թ.:
102. Ռուբեն Ղազարյան, Հենրիկ Ավետիսյան - Միջին հայերենի բառարան, երկրորդ հրատարակություն, 2009 թ.:
103. Հրաչյա Աճառյան - Պոլսահայ անգիր բանահյուսություն, 2009 թ.:

2-48

18-48

3-48

19-48

4-48

20-48

5-48

6-48

7-48

8-48

9-48

10-48

11-48

12-48

13-48

14-48

15-48

16-48

17-48

